

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

**СТРАТЕГИЈА ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**

Април, 2011.године

ПРЕДГОВОР

Стратегија је документ који садржи акције, планове, методе и читав низ мјера којима ће се јачати свијест о потреби заштите природе Републике Српске. Однос човјека према природи треба развијати у правцу рационалног коришћења природних ресурса и планирања развоја који омогућава успостављање равнотеже економских, социјалних и еколошких захтјева. Овакав концепт назван је концептом територијалног развоја (четвртог - културног нивоа одрживости), а промовисан је на 11. Конференцији СЕМАТ (Европска конференција министара просторног планирања), која је одржана 16.09.2003. године у Љубљани.

Операционализација концепта територијалног развоја и његова примјена у пракси резултат су политичких тежњи Европе усмјерених ка осигуравању дугорочног развоја људског друштва са намјером очувања и унапређења животне средине.

Доношење Стратегије заштите природе Републике Српске (у даљем тексту: Стратегија), са конкретним мјерама за унапређење стања у области заштите природе, представља почетни и изузетно важан корак у спровођењу стратешких циљева. У сврху спровођења концепта одрживог развоја и заштите природе, при изради ове стратегије, узети су у обзир улога међународних организација, искуства сусједних држава и држава чланица Европске уније, улога институција Републике Српске и БиХ, као и цивилног сектора и локалне самоуправе.

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА И ПОЈМОВА

БиХ (BiH) – Босна и Херцеговина
BAT – најбоља расположива технологија/техника (od engl. Best Available Technology)
BATNEEC – најбоља расположива технологија која не изискује изузетно високе трошкове (od engl. Best Available Technology not Entailing Excessive Costs)
БДП – бруто друштвени производ
BSAP – Стратегија заштите биодиверзитета са акционим планом (od engl. Biodiversity Strategy and Action Plan)
CBD (UN CBD) или КБР – Конвенција Уједињених нација о биодиверзитету (биолошкој разноврсности)
CCD (UN CCD) – Конвенција Уједињених нација о борби против дезертификације
CDM – Механизам чистог развоја Кјото протокола (od engl. Clean Development Mechanism)
CFC – хлорфлуороугљеник
ЕЕА – Европска агенција за животну средину
EIA – процјена утицаја на животну средину (od engl. Environmental Impact Assessment)
EMAS – план за еко-менаџмент и ревизију учинака на животну средину (od engl. Ecomanagement and Audit Scheme)
EMERALD – Емералд еколошка мрежа састављена је од подручја од посебне важности за заштиту природе, односно од просторних цјелина и станишта које су од посебног националног и међународног значаја са аспекта очувања биолошке разноврсности.
EU – Европска унија
EU WFD – Оквирна директива о водама EU (od engl. Water Framework Directive)
GEF – Глобални фонд за животну средину
GIS – географски информациони систем
GUP – генерални урбанистички план
ICT – информационе и комуникационе технологије
IEA – Међународна агенција за енергију (енгл. International Energy Agency)
IPPC – интегрално спречавање и контрола загађења (od engl. Integrated Pollution Prevention and Control)
ISSP – Институт за стратешке студије и прогнозе
JP – јавно предузеће
MAB – UNESCO програм Човјек и биосфера (od engl. Man and Biosphere)
RSSTAT – Завод за статистику Републике Српске
МОР – материјално обезбјеђење породице
MRC – Миленијумски развојни циљеви
MSP – мала и средња предузећа
NATURA 2000 – Мрежа морских и копнених подручја од међународне важности, издвојених за очување ријетких и угрожених природних станишта и биљних и животињских врста, заштићених Директивама Европске уније. Мрежа NATURA 2000 се састоји од Посебних подручја заштите - SAC (подручја издвојених на темељу Директиве о стаништима) и Подручја посебне заштите - SPA (подручја издвојена на темељу Директиве о птицама).
NAP – Национални акциони план за дјецу и младе
NEAP – еколошки акциони план заштите животне средине БиХ
NP – национални парк
NVO – невладина организација/е
OECD - Организација за економску сарадњу и развој
ODA – званична развојна помоћ (od engl. Official Development Assistance)
PP /ПП – Просторни план
PPP – паритет куповне моћи (od engl. Purchasing Power Parity)
ЗЗКИПН – Републички завод за заштиту културно историјског и природног наслеђа Републике Српске
SEA – стратешка процјена утицаја (od engl. Strategic Environmental Assessment)
PRSP – Средњорочна развојна стратегија БиХ
WTO/СТО – Свјетска трговинска организација

TE – Термоелектрана
UN/DESA/DSD – УН одсијек за економска и социјална питања/Одјељење за одрживи развој
UNEP/MAP – Програм за животну средину Уједињених нација/Медитерански акциони план
UNFCCC – Оквирна конвенција УН о климатским промјенама
UNCSD – УН комисија за одрживи развој
UNWTO – Свјетска туристичка организација
СНМ – Мрежа за размјену информација
EU – Европска унија
СНМ – Мрежа за размјену информација
ЕЕА – Европска агенција за животну средину
РС – Република Српска
МПУГИЕ – Министарство просторног уређења, грађевинарства и екологије Републике Српске
МИЕР – Министарство индустрије, енергетике и рударства Републике Српске
МПКРС – Министарство просвјете и културе Републике Српске
МПШВ – Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске
МЗСЗ – Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске
МТТ – Министарство трговине и туризма Републике Српске
GEF/ГЕФ – глобални фонд заштите животне средине
GIS – географски информациони систем
IUCN – Међународна унија за заштиту природе
IT – информационе технологије
ФМОИТ – Министарство околиша и туризма Федерације БиХ
МЕТ – Међуентитетско тијело за заштиту животне средине
МСТЕО (МОФТЕР) – Министарство спољне трговине и економских односа БиХ
OUN (УН) – Организација уједињених нација
UNEP – Програм УН-а за животну средину
UNDP – Развојни програм УН
UNESCO – Организација за образовање, науку и културу УН-а
USAID – Агенција за међународни развој САД
WB – Свјетска банка
WHO (СЗО) – Свјетска здравствена организација

Чланови експертског тима за израду Стратегије¹ :

др Миленко Станковић, дипл.инж.арх. – *Архитектонско-грађевински факултет Бања Лука* – руководилац тима,
(област: просторно планирање);
Сарадник: Невена Ђебић, дипл.инж.арх.
др Боро Павловић, професор биологије – *Природно-математички факултет Бања Лука*,
(област: биолошки диверзитет, биогеографија);
др Зоран Маунага, дипл.инж.шум. – *Шумарски факултет Бања Лука*,
(област: одрживо коришћење и управљање шумама);
Сарадници: др Чедомир Бурлица, мр Југослав Брујић и мр Борис Марковић;
др Михајло Марковић, дипл.инж.пољ. – *Пољопривредни институт Републике Српске Бања Лука*,
(област: карактеристике и коришћење земљишта);
мр Озрен Лаганин, дипл.инж.пољ. – *Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију*,
(области: увод, институционални и правни оквир, техничко руковођење израдом Стратегије и обједињавање документа);

---

¹ Комисија је именована Рјешењем Владе Републике Српске број: 04/1-012-866/06, од 28. марта 2006. године. Рјешење је објављено у „Службеном гласнику Републике Српске“, број 31/06.

Јелена Кадих, дипл.инж. пејзажне архитектуре – *Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске,*

(области: биолошка разноврсност, заштићена подручја);

Сања Тепић, дипл.биолог – *Институт заштите, екологије и информатике Републике Српске,*

(области: биогеографија, биодиверзитет, техничка помоћ при изради Стратегије).

Експертски тим је израдио преднацрт овог документа почетком 2009. године. Након усаглашавања текста у складу са примједбама и сугестијама, нацрт Стратегије заштите природе РС разматран је и усвојен на 3. Редовној сједници Народне скупштине Републике Српске одржаној 07.12. 2010 године.

САДРЖАЈ

Страница

1. УВОД	12
1.1. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ	12
1.2. ЗАКОНСКИ ОКВИР ЗА ДОНОШЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	14
1.3. СВРХА, ОБУХВАТ И МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ	17
1.4. ПОВЕЗАНОСТ СТРАТЕГИЈЕ СА РЕАЛИЗОВАНИМ И ПЛАНИРАНИМ ПРОЈЕКТИМА ИЗ ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	20
2. ИНСТИТУЦИОНАЛНО- ПРАВНИ ОКВИР И ПОЛИТИКА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ	22
2.1. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	22
2.1.1. Институционално уређење заштите природе у Републици Српској.....	22
2.2. ПРОПИСИ РС ЗНАЧАЈНИ ЗА УПРАВЉАЊЕ ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА	27
2.3. ОБАВЕЗЕ У ЗАШТИТИ ПРИРОДЕ, У СКЛАДУ СА МЕЂУНАРОДНИМ УГОВОРИМА И ПРАВНИМ АКТИМА ЕВРОПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ (ACQUIS COMMUNITAUIRE)	33
2.3.1. Кратак преглед тренутних активности на имплементацији мултилатералних међународних споразума у сфери животне средине.....	34
2.3.2. Обавезе Републике Српске и БиХ у односу на директиве Европске уније	39
2.4. ПРЕПОРУКЕ ЗА ИНСТИТУЦИОНАЛНУ СТРУКТУРУ И СИСТЕМ УПРАВЉАЊА ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА	46
3. СТАЊЕ И ОБИЉЕЖЈА ПРИРОДЕ РС	47
3.1. УВОД	47
3.2. ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У СКЛАДУ СА СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА	50
3.2.1. План приоритетних активности из NEAP-а БиХ.....	50
3.2.2. Средњорочна развојна стратегија СРС БиХ	52
3.2.3. Смјернице за управљање простором и животном средином из Просторног плана РС	53
3.2.4. Смјернице из Оквирног плана водопривреде РС	54
3.2.5. Смјернице из програма/стратегија других сектора.....	54
3.2.6. Смјернице из Стратегије развоја минерално-сировинског комплекса РС.....	54
3.3. ОКОЛНОСТИ И ФАКТОРИ РАЗВОЈА РС У СВЈЕТЛУ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА	56
3.3.1. Стање привреде и развоја Републике Српске.....	56
3.3.2. Околности у области природних ресурса.....	56
а. пољопривредно земљиште	57
б. шумски потенцијал	57
в. климатски и хидролошки фактори.....	58
г. рудна богатства	58
д. заштићена подручја	70
3.3.3. Постојеће околности у области природних ресурса	71
3.4. ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА ПРИРОДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	76
3.4.1. Фактори угрожавања (притисци) на природне и шумске екосистеме.....	78
3.4.2. Фактори угрожавања геолошке средине	90
3.5. СТАЊЕ ПРИРОДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	91
3.5.1. Фитогеографске карактеристике	91
3.5.2. Стање земљишног покривача	96
3.5.3. Стање у области вода	100
3.5.4. Истраженост шумских екосистема.....	102
3.5.5. Литературни подаци о истражености биљних таксона	105
3.5.6. Процјена стања угрожености природних подручја	107
3.5.7. Стање заштићених подручја	110

3.5.8. Потенцијал за развој одрживог туризма у Републици Српској	114
3.5.9. Стање у области минералних и рудних ресурса.....	118
	117
3.6. ЕФЕКТИ УГРОЖАВАЈУЋИХ ФАКТОРА НА СТАЊЕ У ЗАШТИТИ ПРИРОДЕ	122
3.6.1. Утицаји на биодиверзитет	122
3.6.2. Међугрански конфликти	129
3.6.3. Финансирање послова заштите природе	129
3.6.4. Инспекцијски надзор и информисање јавности	131
3.7. ПРЕДВИЂАЊЕ ПЛАНСКИХ МЈЕРА ЗА ПОБОЉШАЊЕ СТАЊА	132
4. ПЛАНИРАЊЕ АКТИВНОСТИ: ЦИЉЕВИ, ЗАХТЈЕВИ И ЗАДАЦИ ЗАШТИТЕ И УПРАВЉАЊА ПРИРОДНИМ ДОБРИМА	134
4.1. ПЛАНСКЕ АКТИВНОСТИ, ЗАХТЈЕВИ И ЗАДАЦИ ЗАШТИТЕ И УПРАВЉАЊА ПРИРОДНИМ ДОБРИМА	134
4.2. ТЕМЕЉНИ ПРИНЦИПИ НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВАЈУ АКТИВНОСТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	136
4.3. ВИЗИЈА	137
4.4. ДЕФИНИСАЊЕ КРОВНОГ ЦИЉА, СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И ОПЕРАТИВНИХ МЈЕРА СТРАТЕГИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ	138
4.5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	152
5. ДОДАТНИ ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА/ ЛИТЕРАТУРА	151
<i>ПРИЛОГ 1</i>	162
<i>ПРИЛОГ 2 А</i>	166
<i>ПРИЛОГ 2 Б</i>	174
<i>ПРИЛОГ 2 В</i>	180

1. УВОД

1.1. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Са аспекта биолошке и геолошке разноврсности, територија Републике Српске представља уникатно подручје у Европи². Висок степен очуваности природе, станишта и екосистема на њеној територији одржао се до данас захваљујући утицајима фактора, као што су: специфична орографија, геолошка подлога, хидрологија, еоклима, али и спорадично испољени антропогени утицаји. Подручје Републике Српске је нарочито интересантно са становишта заступљености и очуваности геолошких раритета. Специфични климатски услови резултирали су развојем бројних, ријетких, ендемских и реликтних биљних заједница. Прашума Перућица са површином од 1.434 ha, представља највећи прашумски резерват у Европи. На територији Републике Српске налазе се квалитативно највриједније биолошко-просторне цјелине на нивоу Босне и Херцеговине, гдје спадају: два (за сада једина) национална парка Сутјеска и Козара, шумски резервати Лом, Јањ и Перућица, Рамсарско мјесто, Бардача код Српца, те неколико парк-шума и заштићених пејзажа и бројни други вриједни објекти.

Правци приоритетног дјеловања у циљу побољшања стања у области заштите природних вриједности, препознати у овом стратешком документу, су: јачање институционалног оквира за управљање природним ресурсима, подстицање одрживог коришћења природних ресурса, смањење притисака, расподјела прихода од коришћења и одрживо финансирање заштите природе. Отежавајуће околности и проблеми у области заштите природе, који утичу негативно на прогрес у овој области су:

- ⇒ недовољно развијен систем организованог прикупљања података-мониторинга просторне и временске организације укупне биолошке и пејзажне разноврсности, као и њихове хетерогености у погледу научног и стручног нивоа,
- ⇒ недовољна кадровска и техничка оспособљеност надлежних институција за спровођење постојећих закона и међународних конвенција у области управљања биолошком разноврсношћу и
- ⇒ незадовољавајућа примјена мјера и идентификованих методологија за развој ефикасног система за заштиту биолошке и пејзажне разноврсности.

Изостанак адекватних економских инструмената, свеобухватних и систематичних истраживања и стратешких смјерница у области заштите природних вриједности, утичу на неизвјесност постизања економске обнове на принципима одрживог развоја, за који се БиХ определили учешћем на самиту о одрживом развоју, одржаном у Јоханесбургу 2002. године. Неусклађена законска рјешења, без адекватних институционалних оквира, дуги низ година усложњавала су стање у

---

² Адекватна процјена о степену промјене природних услова (климатски услови, рељеф итд.) у периоду 1991–2005. године не постоје. Подручје Републике Српске битно одређује морфометрија простора. На терене испод 500 m надморске висине отпада око 48%, а на терене изнад 1000 m око 20% површине Републике Српске, тако да те чињенице указују на изузетну разноврсност територије у погледу физичко-географских услова.

овој области, све до доношења Акционог плана за заштиту животне средине (NEAP) 2003. године.

До тада у БиХ није постојала јасно дефинисана политика заштите животне средине, која укључује управљање природним окружењем и идентификацију приоритета газдовања природним добрима. Политика управљања природом Републике Српске и БиХ није била припремљена, а нису ни одређени приоритети за њено очување. Владе оба ентитета нису хармонизовале активности тј. ентитетске политике управљања природним окружењем. Недостају кооперативне политике управљања, посебно о прекограничним питањима. NEAP садржи националне политике животне средине са акционим програмом по секторима, као што су управљање шумама, биодиверзитет, заштита, кориштење и управљање земљишним ресурсима. У NEAP-у недостају јасни имплементирајући приоритети акционих програма и финансијски извори.

Ова стратегија је израз настојања да се побуди растућа свијест о потреби очувања и заштите природе, као битног дијела животне средине Републике, претварајући је у cjеловит и дугорочан концепт развоја. Полазна и недвосмислена потреба захтијева да се стање у области заштите природе у Републици очува и унаприједи. Природна богатства и ресурси требају се ставити у функцију развоја кроз доградњу постојећег система заштите животне средине. Убрзати се морају активности на припреми и увођењу адекватног система мониторинга природе, те креирању индикатора за праћење стања природе и животне средине, кроз успоставу мреже заштићених подручја у складу са програмом NATURA 2000. Јачати се мора институционални оквир за реализацију мјера заштите природе, као и других мјера у складу са европским стандардима. Посебно су важни изазови које постављају два кључна стратешка циља: прилагођавање концепту одрживог развоја и придруживање и приступање Босне и Херцеговине Европској унији. Потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању Босне и Херцеговине Европској унији наведени изазови постају све ближи, условљенији и конкретнији.

Циљ ове стратегије је промовисање интегралног приступа у очувању, унапређењу и коришћењу простора Републике Српске, у складу са расположивим природним капацитетима. Задовољавајући своје потребе у простору човјек мијења карактер простора, утиче на природу постепено је претвара у антропогенизовани простор, у већој или мањој мјери. Зато је битно релативизовати сукобе интереса у простору. Значај простора по људску заједницу изражава се многоструко, али су двије равни најважније:

- ⇒ *раван потенцијала за развој*, која има двије основне компоненте: природне потенцијале (земљиште, воде, шуме, руде и др.) и потенцијале створене радом људи или антропогене потенцијале као што су изграђене грађевине разних врста (за становање, рад, рекреацију, инфраструктурне грађевине разних врста и др.) и
- ⇒ *раван геополитичких интереса*, која има компоненту глобалних тј. дејство спољних геополитичких фактора и компоненту локалних геополитика које подразумевају дјеловање у непосредном политичком окружењу, али и компоненту уређења сопствене територије тј. концепт територијалног организовања.

Евидентно је, на основу свега изложеног, да територије владају људима исто толико колико људи владају територијама, што резултира међусобном условљеношћу судбине народа и судбине територија (то је од посебног значаја за мале етничке територије). Планирање територија и насеља прва је фаза уређења простора. Оно је средство усклађивања потреба људи у неком простору и прилика

да се задовоље на начин који је научно и стручно заснован, а друштвено прихватљив. Планирање је трагање за бољом будућношћу људске заједнице у простору и времену. Планирање мора да одговори постављеним задацима на најоптималнији начин. Стратегија ту игра важну улогу у интегративном сагледавању простора за здрав живот и опстанак човјека у будућности. Очување високог степена биолошке и пејзажне разноврсности и осигурање мјера за заштиту, као и оптимално коришћење природних ресурса, општи су циљеви Стратегије, у коју се морају укључити локална, регионална и глобална рјешења.

1.2. ЗАКОНСКИ ОКВИР ЗА ДЕФИНИСАЊЕ И ДОНОШЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

Заштита природе је важан дио укупне заштите животне средине. С обзиром на то да природне вриједности имају мултифункционални карактер, те да по своме значају и улози превазилазе административне границе ентитета и држава, област која се тиче коришћења и заштите природе уређује се већим бројем правних аката. Надлежност за заштиту природе, као дијела животне средине, уређена је уставним правима и основним законима Републике Српске везаним за заштиту природе, шумарство и националне паркове који се у циљу приближавања међународним стандардима непрекидно мијењају и развијају³. Област заштите природе је у надлежности ентитета.

Уставни основ за доношење Стратегије заштите природе Републике Српске садржан је у **члану 3. Устава Републике Српске** који гласи Републици припадају све државне функције и надлежности осим оних које су Уставом Босне и Херцеговине изричито пренесене не њене институције, затим у **члану 35.** према којем човјек има право на здраву животну средину и да је свако у складу са законом, дужан да у оквиру својих могућности штити и унапређује животну средину, **члану 59.** према којем се заштита, коришћење, унапређивање и управљање добрима од општег интереса уређује законом, **члану 64.** према којем се прописује да Република штити и подстиче рационално коришћење природних богатстава у циљу заштите и побољшања квалитета живота и заштите и обнове средине у општем интересу, **члану 70.** и у **амандману XXXII тачка 13. на члан 68. Устава Републике Српске,** којим је прописано да Република уређује и обезбјеђује заштиту животне средине.

На нивоу БиХ, у складу са законима о заштити животне средине у оба ентитета, формирано је Међуентитетско тијело за заштиту животне средине⁴. У складу са Одлуком о оснивању (видјети: фусноту број 4), Међуентитетско тијело врши координацију по свим питањима заштите животне средине за која је потребан усаглашен приступ ентитета и Дистрикта Брчко, у складу са овлаштењима прописаним сетом закона у области заштите животне средине (Закон о заштити животне средине, Закон о заштити природе, Закон о заштити ваздуха, Закон о управљању отпадом, Закон о фонду за заштиту животне средине).

То су питања везана за: хармонизацију закона и других прописа из области животне средине са Европским законодавством, усвајање стандарда и акционих програма, припрему за ратификацију међународних уговора који се тичу животне средине и њихову имплементацију, координацију учешћа БиХ у међународним процесима и сарадњу с међународним организацијама, мониторинг животне

³ Зборник радова са Међународне научне конференције „Газдовање шумским екосистемима националних паркова и других заштићених подручја“, Јахорина–Тјентиште, 05–08. јули 2006.

⁴ Међуентитетско тијело има осам чланова, по четири из сваког ентитета. Одлука о оснивању Међуентитетског тијела за заштиту животне средине објављена је у „Службеном гласнику Републике Српске“, број 116/06, од 30. 11. 2006. године

средине и информационе системе и размјену информација, као и прекогранична и међуентитетска питања везана за животну средину.

Законска регулатива за заштиту природних добара постојала је и у бившој СР БиХ, а први законски пропис – **Закон заштити споменика културе и природних вриједности** – у БиХ донесен је прије 60 година⁵. Били смо прва федерална јединица у оквиру бивше Југославије у којој су била правно уређена питања заштите споменика природе и културе. Закон је био заснован на начелу: споменик је јавно добро. У првом члану закона је прецизирано: „Сви непокретни и покретни културно-историјски споменици, умјетнички и етнографски споменици, као и природне ријеткости зоолошког, ботаничког, геолошко-палеонтолошког, минералошко-петрографског и географског карактера или нарочите љепоте, без обзира на то чије су власништво и у чијем се посједу налазе, стоје под заштитом државе. Научне и естетске вриједности ових предмета су општеном добро”. Закон је кратко, јасно, суштински и садржајно дефинисао јединствен систем институција заштите, у само 28 чланова. Влада се обавезала чланом 16. поменутог закона да ће основати Земаљски завод за заштиту и научно проучавање споменика културе и природних ријеткости, па и друге такве заводе (вјероватно се мислило на регионалне заводе) у складу са потребама. Као резултат ове одлуке, формиран су Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа БиХ и Земаљски музеј у Сарајеву. Након рата, у Републици Српској је формиран Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске (ЗЗКИПН) и представља институцију на ентитетском нивоу која, у сарадњи са МПУГиЕ и МПКРС врши послове заштите природног и културног наслеђа и која има структуру и капацитет за обављање стручних послова у овој области.

Закон о заштити природе из 1960. године представљао је добру полазну основу за квалитетну и садржајну заштиту на истраживаним просторима. Нажалост, бројне измјене закона 1961, 1978, 1985, 1996. године, нису створиле услове за континуирану заштиту и складан развој у овој области. Очување природног и градитељског наслеђа није интегрисано у развојне токове, изостала је „активна заштита“ природних вриједности и споменика културе на истраживаним просторима. Компликована и неусклађена законска рјешења, без адекватних институционалних оквира дуги низ година, учинили су стање у овој области још сложенијим.

Закон о заштити и коришћењу културно-историјског и природног наслеђа („Службени лист СР БиХ“ бр. 4/65 и 20/1985), даје категоризацију културно-историјског и природног наслеђа у три основне категорије: прва категорија – добра од изузетног значаја, друга категорија – добра од великог значаја и трећа категорија – остала значајна добра. Заштићена подручја су се сврставала у сљедеће категорије: национални паркови, паркови природе, шумски резервати, резервати птица и строги резервати са стаништима ендемичне врсте Панчићеве оморике.

Закон о заштити животне средине у Републици Српској донесен је 2002. године и објављен је у „Службеном гласнику Републике Српске“, број 53/02 од 24. августа 2002. године. Измјене и допуне овог закона су објављене у „Службеном гласнику Републике Српске“, број 109/05, те је коначно донесен и пречишћен текст овог закона („Службени гласник Републике Српске“, бр. 28/07, 41/08 и 29/10). Законом о

---

⁵ Закон о заштити споменика културе и природних вриједности у БиХ донијела је Народна скупштина НР БиХ, а прогласио је Президијум Народне скупштине НР БиХ и предсједник Президијума 17. 4. 1947. ("Службени лист НР БиХ", број 19/47).

заштити животне средине се регулишу мјере и услови за управљање, очување и рационално коришћење природних ресурса (члан 1.), али и појединих компонената животне средине (чл. 12–21). Примјена одредаба овог закона осигурава виши степен заштите природе, односно животне средине.

Законом о заштити природе Републике Српске (пречишћени текст објављен у „Службеном гласнику Републике Српске“, број 113/08), уређује се обнова, заштита, очување и одрживи развој предјела, природних подручја, биљака, животиња и њихових станишта, земљишта, минерала и фосила и других компонената природе, који чине дио животне средине. Циљеви закона су да се створе услови за заштиту природе и одрживи развој а посебно: обнова, заштита и одржива употреба еколошког баланса у природи; обнова, заштита, очување и одржива употреба обновљивих природних ресурса, ревитализација оштећених подручја, финансирање заштите природе, учешће јавности у области заштите природе, смањење коришћења, оптерећења и загађивања станишта и угрожавања врста (животиња, биљака и гљива) и њихових станишта. Законом су дефинисана начела: сарадње, одрживости, интервенције, начела „загађивач плаћа“, образовања и обуке, превенције и предострожности. Законом су такођер, у члану 16, дефинисани елементи стратегије заштите природе, те се у складу с овим члановима закона прописује да стратешки документ треба садржавати сљедеће елементе:

1. општи опис природних подручја и дјелатности које су важне за заштиту и очување билошке разноврсности;
2. опште захтјеве као и ресорне и међуресорне задатке за заштиту и очување природних подручја, пејзажа и других вриједности (врста, станишта, минерала, фосила);
3. дугорочне и средњорочне задатке заштите и очувања заштићених врста, минерала и подручја и одређивање нових заштићених подручја;
4. дугорочне и средњорочне задатке за успостављање и одржавања еколошке мреже и еколошких (зелених) коридора;
5. дугорочне и средњорочне задатке одржавања подручја осјетљиве животне средине (ESA) и система услова и принципа најважнијих мјера за наведене елементе 1–5;
6. дугорочне и средњорочне програме за истраживања, развој, образовне и демонстративне задатке и популаризацију заштите природе и очувања;
7. планиране изворе финансирања;
8. принципе за успостављање и функционисање система за посматрање, прикупљање података, регистрацију и процјену пејзажа, врста, минерала и подручја са природним или приближно природним карактеристикама.

У складу са Законом о заштити природе, стратегија мора бити у сагласности са међуентитетским програмом заштите животне средине, односно бити њен саставни дио. За стратегију заштите природе доноси се и посебан план имплементације.

Доношењем измјена и допуна Закона о заштити природе⁶ проширене су одредбе везане за учешће јавности и поступак јавне расправе, а уводе се и новине које се односе на: приступ информацијама и провођење јавног увида током поступка проглашавања заштићених подручја и доношења аката, као и оцјену прихватљивости пројеката и активности у природи. Посебна новина у односу на постојећи закон је институт претходне заштите, који има за циљ да се у припремној етапи, прије покретања поступка проглашења подручја заштићеним, проведу све потребне мјере како би се подручје очувало у постојећем стању. Рјешење о

⁶ Закон о измјенама и допунама Закона о заштити природе је објављен у „Службеном гласнику Републике Српске“, број 34/08.

претходној заштити доноси министар, на основу стручног мишљења надлежних институција. Приједлог закона садржи, осим измјена у складу са прихваћеним примједбама са јавне расправе, и измјене номотехничког и правно-стручног карактера, које су извршиле стручне службе Министарства у циљу побољшања постојећег текста закона.

Тако су, на примјер, извршене измјене у члану 16. Закона, који се односи на доношење Стратегије, гдје је у односу на постојећи закон, уведена обавеза вршења стручне оцјене (или како се у пракси начешће назива: ревизије) Стратегије, прије упућивања на усвајање надлежним органима. Поред овога, у дефиницијама су уведени нови појмови и измијењени стари називи министарства надлежног за заштиту животне средине, извршене су промјене у чл. 22. и 34. које се тичу Црвене листе и вођења регистра заштићених подручја, а такођер, извршене су и неопходне промјене у члану 51. закона (казнене одредбе), гдје су кориговани цитирани чланови у појединим алинејама, а додане су и одредбе које се тичу конкретно Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа.

Поред наведених прописа, заштита природе је уређена и другим посебним прописима, а то су: Закон о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске“ број 55/10), Закон о националним парковима (Службени гласник Републике Српске број 75/10), Закон о шумама („Службени гласник Републике Српске“, број 75/08), Законом о инспекцијама у Републици Српској (Службени гласник Републике Српске број 74/10), Закон о концесијама („Службени гласник Републике Српске“ бр. 25/02, 91/06 и 92/09), те законима из области рударства и геологије, корпоративног управљања, и осталим прописима којима се уређују питања заштите природних добара. Детаљнији преглед свих позитивних законских аката којима се уређују питања везана за заштиту природних добара и природе, те директива Европске уније и обавеза које проистичу из међународних конвенција из ове области, дата је у поглављу 2. ове Стратегије.

1.3. СВРХА, ОБУХВАТ И МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ

Стратегијом заштите природе Републике Српске утврђују се визије, начела, смјернице за очување стања, циљеви и активности на отклањању штетних посљедица по природу, као и мјере за ублажавање негативних посљедица.

Овим документом се пројектује напредак и утврђују мјере надзора над дијеловима природног и са њим кохерентног културно-историјског наслеђа, у којима су уочени фактори угрожености. Стратегија природе је саставни дио републичке стратегије и акционог плана заштите животне средине, а доноси се на период од шест година.

Циљеви Стратегије произилазе из настојања да се у што већој мјери реализују захтјеви дефинисани законском регулативом из области заштите животне средине и програмским документима, у којима су посебно дефинисани циљеви и мјере заштите природе: Акциони план за заштиту животне средине БиХ (NEAP) и Просторни план Републике Српске до 2015. године. Област заштите природе и животне средине, због свог значаја, узимана је у обзир и при изради других стратегија, нпр. Стратегије развоја пољопривреде. Оквирни план водопривреде, економска политика Владе Републике Српске и други, с тим да су начела и одреднице везане за заштиту природе и природних ресурса у овим документима дате у складу са секторским приоритетима.

Важне стратешке одреднице као и циљеви заштите биодиверзитета дефинисани су у десетогодишњем Шестом акционом програму (2001-2010) који је донесен на основу Европске стратегије за одрживи развој која је усвојена 2001. године (Гетеборшка стратегија), и да исти има четири приоритетне области (климатске

промјене, природа и биодиверзитет, животна средина и здравље и одживо управљање природним изворима). Амстердамски уговор је суштински документ Европске уније који је одрживи развој поставио као фундаментални циљ. Током 2006. Године у Европској унији прихваћена је нова Стратегија одрживог развоја за проширену Европу, која је резултат ревизије Гетеборшке стратегије.

Поред ових стратешких докумената, у изради стратегије су узети у обзир и други плански документи Европске комисије, делегација у БиХ, као што су: **Вишегодишњи индикативни плански документ** (The Multi-annual Indicative Planning Document MIPD) за период 2009–2011. који представља плански документ за реализацију помоћи Европске комисије путем тзв. предприступних инструмената помоћи (Instrument for Pre-Accession Assistance–IPA). Инструмент предприступне помоћи- ИПА представља инструмент финансијске природе за све предприступне активности финансиране од стране Европске комисије од 01. Јануара 2007. године. Инструмент IPA замјењује све претходне предприступне инструменте: PHARE, ISPA, SAPARD и CARDS, уједињујући их у јединствен правни оквир за предприступну помоћ. Важна стратешка одредница садржана је и у Одлуци Савјета Европске уније 2008/211/ЕК о принципима, приоритетима и условима садржаним у Европском партнерству са Босном и Херцеговином, од 18. фебруара 2008. године.

Стратешки циљ Републике Српске је да, као саставни дио БиХ, активно учествује у међународним активностима на очувању биодиверзитета, смањењу ефеката промјене глобалне климе, смањењу ефекта загађења животне средине на биодиверзитет и губитак станишта врста. Република Српска и Босна и Херцеговина припадају региону Европе у коме се очекују изразито негативне посљедице климатских промјена на здравље становништва, привредни развој и расположивост природним ресурсима. Истовремено, Република Српска, захваљујући високом степену пошумљености и покривености територије вегетацијом, значајно доприноси богатству европског биодиверзитета и представља саставни дио тзв. европског зеленог коридора, који се протеже од земаља Скандинавије, преко Балканског полуострва, па до Егејског мора. Наш стратешки циљ, као земље потенцијалног кандидата за чланство у Европској унији, представља активно учешће у међународним активностима на заштити животне средине, заштити глобалне климе и заштити биодиверзитета за садашње и будуће генерације.

Један од важних циљева је и повезивање заштићених природних подручја Републике Српске у европске и свјетске мреже заштићених подручја (NATURA 2000, EMERALD), као и оспособљавање за размјену података са Европском агенцијом за животну средину (ЕЕА), уз коришћење индикатора и метода за прикупљање податка уз адекватну софтверску подршку (Corine biotope и сл). У области биодиверзитета, односно заштите природе, кључни индикатори праћења стања, у сврху извјештавања према ЕЕА су: проглашена подручја (број проглашених заштићених подручја), диверзитет врста и угрожене, односно заштићене врсте. У односу на ова три кључна индикатора, у БиХ тренутно постоје само подаци (иако не потпуни, због старих метода класификације) о тренутно заштићеним подручјима. Стратегија има за циљ да предвиди (пројектује) потребне ресурсе и средства за развој информационог система заштите природе и регистра заштићених подручја у Републици Српској, који ће се развијати у будућности. То би створило повољну климу и претпоставке за реализацију нових пројеката јачања капацитета у области заштите природе путем осигурања средстава из тзв. предприступних и других фондова и бржу интеграцију БиХ у Европску унију.

Посебне активности планиране су за јачање свијести код најширих слојева становништва, с циљем пројекције очувања природе, одрживог развоја и здравог живота.

Приликом дефинисања методолошког приступа и садржаја стратегије заштите природе, аутори су се руководили првенствено смјерницама о садржају стратегије прописаним чланом 15. Закона о заштити природе и смјерницама из других прописа у области заштите животне средине. На основу ових смјерница и програмског задатка који је представљао полазну основу за израду Стратегије, као и смјерницама за израду стратешких докумената по тзв. DPSIR методологији (околности, притисци на природу, стање, утицаји, постојеће мјере), дефинисани су основни елементи Стратегије. У складу са основним циљем и сврхом доношења оваквог документа, извршена је анализа постојећег стања, уважене су смјернице и основне поставке из стратешких докумената, дефинисани јасни циљеви: кровни циљ и фундаментални циљеви, као и оперативне мјере за спровођење ових циљева.

У складу са "Водећим принципима за одрживи просторни развој Европског континента"⁷, природа и природне вриједности су посматране као дио укупног простора (животне средине), по принципу јединствене европске политике уређења простора. На међународним конференцијама усвојен је велики број документата, као што су Европска повеља регионалног- просторног планирања (CEMAT 1983- Теремолинска повеља), и Европска стратегија регионалног-просторног планирања (CEMAT 1988). У циљу спровођења процеса европских интеграција, Босна и Херцеговина има обавезу укључивања у рад различитих европских тијела и организација⁸. Прихватање политике смјерница тј. водећих принципа засновано је на добровољној сарадњи, уз понуду државама чланицама – укључујући њихове регионе и општине – флексибилног и трајног оквира за кооперативне активности. „Водећи принципи“⁹ наглашавају територијалну димензију људских права и демократије, а презентовани су као допринос имплементацији програма УН „Агенда 21“, на Самиту о одрживом развоју у Јоханесбургу 2002. године, гдје је посебан нагласак стављен на интегрални приступ планирању и управљању простором.

Битна стратешка одредница и уједно један од најважнијих фундаменталних стратешких циљева који је презентован у оквиру Стратегије јесте институционално јачање, сарадња и размјена инормација између различитих сектора: просторног планирања, заштите животне средине, шумарства, пољопривреде и других, који кроз своје законске мјере, утичу на просторне структуре и уопштено на стање у области заштите природних вриједности.

Веома је важно да се схвати да је једино цјелисходно да се простор којим располаже нека људска заједница користи у складу са његовим природним карактеристикама односно капацитетима природе. Само на тај начин избјећи ће

---

⁷ Водећа начела за одрживи просторни развој Европског континента усвојена су на конференцији СЕМАТ-а у Хановеру, Њемачка, 7. и 8. септембра 2000. године. Поред наведених принципа, Европска

⁸ У циљу смањења јаза у складу са закључцима у Есену, у процесу Припреме за придруживање земаља централне и источне Европе и интеграцији у унутрашње тржиште Уније, штампана је Бијела књига – *White paper*, коју је издало Министарство вањских послова БиХ, Сарајево 2000, а потпомогао Програм за развој Уједињених нација (UNDP), са нагласком на два главна инструмента, Европским споразумима и изграђеним односима између придружених земаља и институција ЕУ, те предвиђа посебне напоре за приступање Европској унији укључујући одредбе које се тичу усклађивања легислативе.

⁹ "Водећи принципи" засновани су на "Европској повељи за регионално/просторно планирање," коју је усвојио Савјет Европе, на Европској конференцији за регионално планирање (CEMAT) 20. 5. 1983, Теремолис, Шпанија.

се сукобљавање са природом односно природним факторима који још увијек доминирају (и који ће веома дуго доминирати) животом људи како на планети тако и на нижим територијалним нивоима, а нарочито на малим етничким територијама, каква је и Република Српска, односно Босна и Херцеговина.

На основу консултација током рада аутора, уочено је да услед недостатка базних података везано за тренутно стање у области заштите природе, али ни јасних смјерница и програмских опредјељења у овој области, која су саставни дио Стратегије заштите биодиверзитета БиХ која је тренутно у изради, овај стратешки документ у првој фази мора сагледати тренутну ситуацију и предложити одговарајуће планске мјере односно предвидјети акциони план реализације предвиђених циљева стратегије, у складу са тренутно доступним подацима. У наредној фази треба га ускладити са планским мјерама датим у Стратегији биодиверзитета БиХ. Израда овог документа се одвијала путем обраде појединих поглавља:

- ✓ просторно-плански аспект заштите природних подручја,
- ✓ биогеографске карактеристике подручја Републике Српске,
- ✓ коришћење и одрживо управљање шумама,
- ✓ одрживо управљање земљиштем и водама као ресурсом, као и
- ✓ преглед најновијих директива Европске уније, стратешких докумената и акционих програма Европске уније и Међународне уније за заштиту природе, као и анализа важећих конвенција и правних аката којима се регулише управљање природним ресурсима.

На основу извршеног прегледа стања и извршене потребне анализе, посебно су оцијењене обавезе Републике Српске и БиХ у погледу спровођења међународних обавеза у области заштите природе и дате су препоруке како би се извршиле одговарајуће припреме за реализацију ових обавеза, било да се ради о општим обавезама у области заштите животне средине, просторног планирања и других.

Стратегија обухвата све компоненте природе на истраживаној територији, с циљем идентификовања проблема заједно са конкретним разлозима, те активног учешћа на унапређењу заштите квалитета природе.

Посебна пажња посвећена је одрживом коришћењу природних ресурса и смањењу антропогених активности на заштићеним подручјима. Потенцијални утицаји посматрани су засебно, уважавајући и кумулативни ефекат тих утицаја. На крају сваког поглавља дате су и посебне препоруке и мјере, које су укључене у акциони план за спровођење ове стратегије.

1.4. ПОВЕЗАНОСТ СТРАТЕГИЈЕ СА ДО САДА РЕАЛИЗОВАНИМ И ПЛАНИРАНИМ ПРОЈЕКТИМА И ПРОГРАМСКИМ ДОКУМЕНТИМА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ И ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Приоритет развоја заштићених подручја препознат је и у до сада израђеним програмским документима у области заштите животне средине, од којих су најважнији: Међуентитетски акциони план заштите животне средине (NEAP), чију је израду финансирала Свјетска банка, затим Извјештај о активностима у области животне средине у БиХ (Environmental Performance Review), који је израдила Економска комисија Уједињених нација за Европу 2004. Поред ових докумената, заштита природе у контексту заштите животне средине уопште разматрана је и у другим документима: Средњорочној развојној стратегији БиХ до 2007. године и Функционалном прегледу заштите животне средине (у оквиру програма реформе јавне управе у БиХ: ЕС PAR). Практични помаци су, нажалост, слаби, недостаје синхронизација активности на заједничком дјеловању, те на коришћењу синергетских ефеката. У анализи стања коришћени су резултати одређених студија

као што су: **Оправданост развоја екотуризма у БиХ** (реализована посредством Свјетске банке), **Пројекта развоја и заштите шума** (који су финансиране од Свјетске банке и италијанског Траст фонда), **Стратегија финансијске одрживости за управљање заштићеним подручјима** и **Стратегије финансијске одрживости за управљање шумама**. Ови документи имају за циљ унапређење институционално-правних реформи у сектору шумарства БиХ, при чему је покренуто питање значаја, аранжмана и нивоа владиних и других извора финансирања функција јавног добра шумских и заштићених подручја. Реализацијом пројекта „Шумска и планинска заштићена подручја“ финансираног од стране ГЕФ-а биће омогућена израда планова управљања по међународним стандардима, извршиће се стручно оспособљавање запослених за спровођење мјера и циљева планова управљања, а постојеће стање ће се унаприједити кроз помоћ у техничком опремању и изградњи пјешачких стаза, инфо- центара и других мањих објеката у националним парковима који су у функцији реализације пројекта.

Досљедна примјена Просторног плана Републике Српске до 2015. године (ПП РС до 2015.) је императив за ефективну имплементацију Стратегије, с обзиром на то да Стратегија полази од поставки интегралног и одрживог коришћења природе и ресурса успоставом интегралног система планирања и управљања природом, што је један од приоритета Просторног плана, а у вези са планирањем простора и управљањем природним вриједностима.

ПП РС до 2015. прати нове привредне и геополитичке процесе у Европи, а по свом карактеру је комплексан, било да се третира као планска категорија или као фактор развоја и размјештаја:

- ⇒ свих значајних активности и функција друштвеног и економског живота на овом простору, али и изван њега, уколико имају значаја за развој и уређење Републике Српске,
- ⇒ просторних и физичких израза активности и функција и
- ⇒ природних услова, потенцијала и вриједности.

ПП РС до 2015. заступа се перспективан развој на третираној територији, који је могућ уколико се остваре планирани еколошки, економски, социолошки и други захтјеви и успостави избалансирана примјена принципа одрживог развоја у простору.

Усаглашавањем разнородних, различитих јавних политика, укључујући и политику заштите животне средине, уз интегрално сагледавање простора на принципима партнерства, треба да се остваре три битна циља:

1. побољшати квалитет живота уз контролу ризика,
2. омогућити солидаран развој свих подручја и
3. подићи конкурентност територије Републике Српске у БиХ у односу на Европу и свијет.

Конкретни циљеви израде ПП РС до 2015, проистичу из општег циља доношења плана и обухватају:

- ⇒ подизање нивоа развијености привреде у дијеловима Републике Српске заосталим у развоју,
- ⇒ свеобухватно и рационално освајање (искоришћавање) природних ресурса,
- ⇒ рационални размјештај водећих привредних активности у складу са изабраним правцима привредног развоја,

- ⇒ рационално коришћење простора и
- ⇒ стварање позитивне динамичке просторне равнотеже и склада између појединих активности, облика коришћења простора и, самим тим, корисника простора.

Из свега изложеног произлази обавеза органа власти, на вертикалном и на хоризонталном нивоу, да остваре већи степен међусобне сарадње. Природа и природне вриједности су веома битан сегмент просторног и планског развоја Републике Српске, што наводи на закључак да ће велики значај у реализацији циљева Стратегије, одиграти друштвени консензус, односно консензус јавности, не само на нивоу локалне и републичке власти него код компромисно креираног повољног окружења за домаће и стране инвестиције, са јасним развојним смјерницама за будућност.

2. ИНСТИТУЦИОНАЛНО-ПРАВНИ ОКВИР И ПОЛИТИКА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ

2.1. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

У складу са Законом утврђеним надлежностима (Закон о републичкој управи, Закон о Влади Републике Српске и Закон о националним парковима Републике Српске), Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде и Министарство просвјете и културе су, зависно од области за коју су надлежни, одговорни и за заштићена подручја. У заштићеним подручјима одвијају се и туристичке и угоститељске дјелатности за које је надлежно Министарство трговине и туризма. Заштићеним подручјима управља посебна институционална јединица: Управљач, који према свом облику организовања може бити: јавно предузеће, јавне установе, као нпр. НП Сутјеска и НП Козара, као и градске и општинске управе.

2.1.1. Институционално уређење заштите природе у Републици Српској

У **графикону 1.** дата је основна институционална шема планирања и управљања заштитом природе на нивоу Републике Српске, као и везе са институцијама на нивоу БиХ. Институционално уређење области заштите природних ресурса у Републици Српској се може посматрати кроз неколико међусобно повезаних организационих структура: републички административни органи, предузећа за газдовање шумама, образовање и истраживање, невладине организације итд.

а) **на нивоу локалне управе**, у складу са Законом о локалној самоуправи („Службени гласник Републике Српске“, бр. 101/04, 42/05 и 118/05), општине су надлежне за очување и управљање природним вриједностима на свом подручју. Јединице локалне самоуправе доносе план заштите природе, чији садржај мора бити у складу са чланом 16. став 2. тачке од 1. до 7. Закона о заштити природе и са стратегијом заштите природе (у складу са чланом 16. Закона о заштити природе Републике Српске).

б) **на нивоу републичке администрације**, министарства надлежна за управљање природним подручјима су:

- ✓ Министарство просторног уређења, грађевинарства и екологије,
- ✓ Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде и
- ✓ Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске као посебна управна организација тј. организациона јединица у саставу Министарства просвјете и културе;

Надлежности републичких институција у области заштите животне средине прописане су законима из области заштите животне средине (Закон о заштити животне средине, Закон о заштити ваздуха, Закон о управљању отпадом, Закон о заштити природе, Закон о фонду за заштиту животне средине¹⁰ и Закон о републичкој управи („Службени гласник Републике Српске“, бр. 118/08, 11/09, 74/10 и 86/10).

У складу са одредбама Закона о заштити животне средине („Службени гласник Републике Српске“, бр. 28/07, 41/08 и 29/10), природа је саставни дио животне средине, а у складу с тим, министарство надлежно за заштиту животне средине (Министарство просторног уређења, грађевинарства и екологије), надлежно је и за заштиту природе као саставног дијела животне средине.

У глави VI Закона о заштити природе („Службени гласник Републике Српске“, број 113/08) прописано је да вршење послова у области заштите природе из надлежности органа Републике Српске, врши Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију, а из надлежности јединица локалне самоуправе, надлежни органи јединица локалне самоуправе. Чланом 18. овог закона прописано је да послове у области заштите природе из надлежности органа Републике Српске врши министарство надлежно за заштиту животне средине. Министарство, као републички орган управе, надлежно је: за вођење управног поступка у другом степену, за давање сагласности на акте које у складу са основним законом и Законом о измјенама и допунама Закона о заштити природе доноси Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске те за упућивање приједлога Влади Републике Српске о проглашењу заштићених подручја. У складу са чланом 29. Закона о републичкој управи („Службени гласник Републике Српске“, број 118/08) надлежност за вршење првенствено управних, али и других стручних послова у области заштите природе припада републичком органу управе, односно министарству надлежном за заштиту животне средине. Ови послови обухватају сљедеће: припрему закона и других прописа те општих аката, руковођење пословима управе у области заштите животне средине, спровођење закона, других прописа и општих аката из области заштите животне средине и вршење управног надзора над радом органа јединица локалне самоуправе.

Сходно члану 57. Закона о републичкој управи („Службени гласник Републике Српске“, број 118/08), **Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа** обавља управне и друге стручне послове који се односе на: одређивање, евиденцију, истраживање и вредновање некретнина, покретних

---

¹⁰ У оквиру пројекта „Припрема закона и политика животне средине у БиХ (БХ 99-03)“ припремљен је сет (ентитетских) закона о животној средини и то: (1) Оквирни закон о заштити животне средине, (2) Закон о заштити ваздуха, (3) Закон о заштити вода, (4) Закон о управљању отпадом, (5) Закон о заштити природе и (6) Закон о фонду за заштиту животне средине. Закони се заснивају на кључним директивама Европске уније о животној средини. Доношењем посебног Закона о водама („Службени гласник Републике Српске“, број 50/06), Закон о заштити вода је стављен ван снаге.

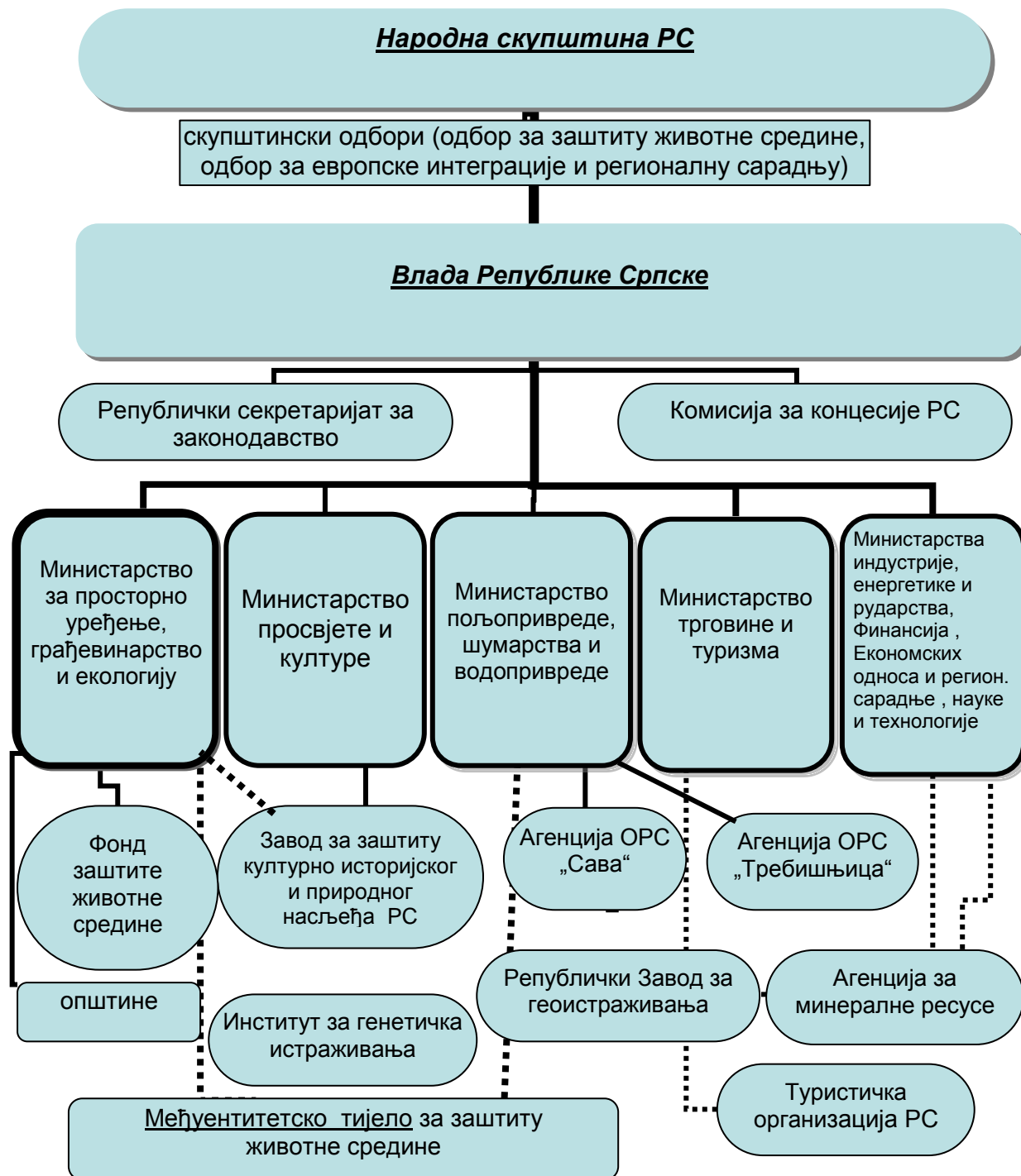
ствари и дијелова природе који уживају претходну заштиту, утврђивање својства културно историјског или природног наслеђа, проглашавање добра заштићеним, вођење централног регистра заштићених добара, израду пројеката за рестаурацију, реконструкцију и конзервацију културно- историјског и природног наслеђа, давање сагласности на стручне елаборате за реконструкцију и рестаураторске радове на заштићеним добрима и њихову адаптацију и ревитализацију, израду стручних елабората о заштити и коришћењу добара у поступку израде просторних и урбанистичких планова, издавање одобрења за привремено изношење заштићених добара у иностранство, издавање одобрења за археолошка и друга истраживања, услове за коришћење заштићених добара, стручни надзор над радом организација за заштиту, издавачку дјелатност, објављивање стручних радова и публикација, координацију и спровођење пројеката, стручно усавршавање, сарадњу са органима и организацијама из области заштите и са корисницима или власницима културно- историјских и природних добара ради њихове заштите и друге послове у складу са законом. Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа је у саставу Министарства просвјете и културе Републике Српске.

У свом раду, Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске сарађује и са другим научним и стручним институцијама, првенствено са факултетима (природно-математичким, шумарским и другим), са музејским институцијама, Архивом Републике Српске, али и са спортским удружењима (нпр. Спелеолошки клуб у Бањој Луци).

У Републици Српској, као и у Федерацији БиХ, министарства обављају основну надзорну функцију за планирање и управљање заштићеним подручјима. Управљање националним парковима врше јавне установе, а тренутно су то два национална парка: Сутјеска и Козара. Надлежности за споменике природе и подручја заштите пејзажа имају друге институције (укључујући министарства надлежна за водопривреду и шумарство, општине итд.). У случају кад су та заштићена подручја у јавним шумама, јавна предузећа шумарства су надлежна за одржавање заштићеног статуса.

Управљање ријечним сливовима је у надлежности Агенције за воде обласног ријечног слива Сава и Агенција за воде обласног ријечног слива Требишњице. надлежне управне организације – Републичке дирекције за воде, која је у складу са Законом о министарствима самостална управна организација од 1993. године.

Графикон 1. Институционални оквир у Републици Српској за управљање заштитом природе

Потребно је посебно водити рачуна о успостављању вишег степена активне комуникације, разумијевања и размјене информација између републичких институција. С обзиром на активности Завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа (израда елабората и студија заштите и давање приједлога заштите подручја), ова институција има водећу улогу у реализацији смјерница и циљева ове стратегије, уз сарадњу са Шумарским факултетом и другим институцијама које могу пружити стручну помоћ у реализацији циљева и задатака ове стратегије.

в) на нивоу јавних предузећа и јавних установа:

- ✓ Јавно Предузеће шумарства „Шуме Републике Српске“ а.д.
- ✓ Управе националних паркова „Сутјеска“ и „Козара“;

г) на нивоу научноистраживачких институција:

- ✓ Универзитети у Бањој Луци и Источном Сарајеву: (Природно-математички факултет Бања Лука, Шумарски факултет Бања Лука, Архитектонско-грађевински факултет Бања Лука, Рударски факултет Приједор, Пољопривредни факултет Бања Лука и Пољопривредни факултет Источно Сарајево),
- ✓ Музеј Републике Српске:

д) на нивоу научноистраживачких института:

- ✓ Институт заштите, екологије и информатике Бања Лука,
- ✓ Пољопривредни институт Републике Српске Бања Лука;

ђ) на нивоу невладиних организација и комора:

- ✓ невладине организације у области заштите животне средине (међународне, регионалне и локалне),
- ✓ НВО у области шумарства и другим секторима,
- ✓ Привредна комора Републике Српске;

Невладине организације и удружења грађана имају нарочито важну улогу у учешћу у доношењу одлука, кроз јавне увиде, јавне расправе и слично.

е) на међуентитетском нивоу: за координацију активности у области заштите животне средине и заштите природе између ентитета надлежно је Међуентитетско тијело (опширније: видјети на стр. 11);

ж) на нивоу БиХ: Савјет министара, односно предсједништво Босне и Херцеговине, су тијела надлежна за закључивање међународних уговора и представљање БиХ у међународним институцијама.

Поступак закључивања и извршавања међународних уговора прописан је посебним Законом донесеним на сједници Представничког дома парламента БиХ, одржаној 18. октобра 2000. године и на сједници Дома народа Парламента одржаној 23. октобра 2000. године. Закон о поступку закључивања и извршавања међународних уговора објављен је у „Службеним новинама БиХ“, број 29/00 од 30. октобра 2000. године и ступио је на снагу 8. децембра 2000. године. У складу са овим законом, међународне уговоре у име БиХ закључује Предсједништво БиХ, које може овластити Вијеће министара БиХ и друге надлежне органе БиХ да закључе одређене уговоре. Такође, у складу са чланом 3. овог Закона, сваки ентитет може склапати споразуме са

државама и међународним организацијама уз сагласност Парламентарне скупштине. Парламентарна скупштина може законом предвидјети да таква сагласност за одређене врсте споразума, дакле у изузетним случајевима, није потребна. Иницијативу за покретање поступка закључивања међународних уговора могу дати:

1. институције БиХ,
2. ентитети,
3. кантони и друге регионалне и локалне заједнице и
4. предузећа, установе, невладине организације и друга правна лица из подручја свог дјеловања.

Иницијатива се подноси Савјету министара преко надлежних министарстава БиХ у чији дјелокруг рада спадају питања која се уређују међународним уговором. Када надлежно министарство БиХ оцијени да је иницијатива за покретање процедуре за усвајање међународног уговора оправдана, тада се приједлог за покретање поступка и основа за вођење преговора ради закључивања међународног уговора доставља Савјету министара. У случају међународних уговора који се тичу заштите животне средине уопште, па самим тим и заштите природе, иницијативу за потписивање и ратификацију међународних уговора даје Министарство спољне трговине и економских односа у Савјету министара БиХ.

2.2. ПРОПИСИ ЗНАЧАЈНИ ЗА УПРАВЉАЊЕ ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА

Глобални оквир за заштиту природних вриједности успостављен је на свјетском нивоу у циљу постизања друштвеног, привредног, и еколошки одрживог развоја. Заштита, коришћење и управљање природним ресурсима уређени су већим бројем законских прописа: из области шумарства, заштите природе и уређења националних паркова, као и закона о заштити вода, које представљају значајан природни ресурс.

На просторима Републике Српске развија се и спроводи свеобухватна законодавна и практична активност у спровођењу свеобухватног газдовања, потпуније заштите шумских екосистема, заштићених подручја, заштите природе и управљања водама, као и других законских прописа, којима се уређује корпоративни односно правни статус заштићених подручја. **Закон о заштити животне средине – Пречишћени текст** („Службени гласник Републике Српске“, бр. 28/07, 41/08 и 29/10) **Закон о заштити природе** („Службени гласник Републике Српске“, број 113/08), представљају основу законског оквира за заштиту природних вриједности. Ови прописи су донесени у Републици Српској, заједно са сетом закона у области заштите животне средине (видјети фусноту број 9). Доношењем ових закона, стављени су ван снаге прописи бивше СР БиХ из области заштите природе:

- ✓ Закон о заштити природе („Службени лист НРБиХ“, број 45/61) и
- ✓ Закон о заштити природе („Службени лист НРБиХ“, број 4/65), а дијелом су стављене ван снаге и одредбе Закона о заштити и кориштењу културно-историјског и природног наслеђа у БиХ („Службени лист СРБиХ“, бр. 4/65, 3/78 и 20/85).

Поред Закона о заштити животне средине и Закона о заштити природе, основу за заштиту природе и природних вриједности, имају и сљедећи прописи:

Закон о уређењу простора и грађењу (Службени гласник Републике Српске број 55/10) Овим законом се уређују основе организације, планирања и уређења простора, врсте и садржај докумената просторног уређења, начин израде и поступак усвајања докумената просторног уређења, правила и план спровођења ових докумената и др.

Законом о просторном уређењу и грађењу се промовише просторно планирање на принципима заштите животне средине (чл.2 т.в.), као и општи принцип одрживог развоја, који у складу са чл.3.т.г. подразумијева: „обезбјеђење таквог коришћења простора који уз очување животне средине, природе и трајног коришћења природних добара и заштиту културно историјског наслеђа и других вриједности, задовољава потребе садашњих генерација, без угрожавања потреба будућих генерација“. Овим законом се нарочито, у погледу планског уређења заштићених подручја дефинишу документи просторног уређења, који поред осталих укључују и Просторне планове посебне намјене Републике. За подручја посебне намјене се, у складу са чл. 21. став 2. Између осталог, утврђују подручја која имају изразити природни или културно историјски значај.

Закон о шумама („Службени гласник Републике Српске“, број 75/08) прописује у члану 2. да су шуме и шумско земљиште добра од општег интереса и као таква уживају посебну бригу и заштиту Републике Српске. Чланом 6. прописано је да шуме имају привредну, односно економску и општекорисну функцију у које спадају еколошке (очување биодиверзитета и заштита земљишта, вода и климе) и социјалне функције које подразумијевају рекреацију, туризам и сл. У складу са ставом 2. Члана 6, према утврђеним функцијама и мјерама газдовања, шуме могу бити:

- а) **привредне шуме:** у којима се поред општекорисних функција обезбјеђују функције обезбјеђивања шумских производа и услуга
- б) **заштитне шуме:** које служе првенствено за заштиту земљишта, водотока, насеља, привредних и других објеката и остале имовине и
- в) **шуме посебне намјене:** које представљају нарочито природне ријеткости и служе за заштиту биолошке разноврсности и заштиту других вриједности шума.

Поред Закона о шумама, дефинисање шума посебне намјене и начини газдовања овим шумама, прописани су Правилником о начину проглашавања, обиљежавања, финансирања и начину газдовања заштитним шумама посебне намјене („Службени гласник Републике Српске“, број 57/09).

Закон о ловству („Службени гласник Републике Српске“, број 60/09) дефинише да је ловство јавна дјелатност, која обухвата мјере заштите и узгоја дивљачи, уређење ловишта и рационално кориштење дивљачи и ловишта, што се остварује кроз друштвену, спортску и привредну дјелатност. Ловно подручје (ловиште) установљава се посебним актом који садржи: назив ловишта, границе и укупну површину, врсте дивљачи које га насељавају, дивљач под посебном заштитом и друге неопходне податке. Газдовање ловиштем се врши према ловној основи, која представља дугорочан план који се доноси на десет година.

Закон о националним парковима („Службени гласник Републике Српске“, број 75/10) дефинише да су национални паркови подручја посебних природних вриједности од еколошког, научног, културног, историјског, образовног и здравствено-рекреативног значаја. Национални паркови и у њима садржане природне вриједности, природни

ресурси и радом створене вриједности, укључујући и културно-историјске споменике, у својини су Републике Српске и као добра од општег интереса уживају посебну бригу и заштиту. Национални паркови у Републици Српској проглашавају се законом на начин и у посту како је прописано Законом о заштити природе. На подручјима националних паркова у складу са овим законом и Законом о заштити природе, спроводе се посебне мјере заштите и развоја које су саставни дио Плана управљања националним парковима и другим документима који се доносе на основу посебних закона. Зоне и режими заштите у националном парку могу се утврдити у складу са просторним планом посебне намјене, а према међународним стандардима.

На подручју националног парка дозвољено је вршити само оне привредне, туристичко-гоститељске и научно истраживачке активности за које се у поступку добијања дозвола утврди да не угрожавају природну равнотежу и изворност биљног и животињског свијета, природних станишта и вриједности подручја. У националном парку забрањено је: сјећи или уништавати дрвеће, жбуње и осталу вегетацију, осим санитарних сјеча; уносити алохтоне дивље биљне и животињске врсте; вршити неконтролисано сакупљање љековитог биља, гљива и шумских плодова; градити објекте који могу имати негативан утицај на животну средину, градити енергетске објекте, одлагати отпад; експлоатисати минералне сировине, градити магистралне путеве, спроводити било какву другу дјелатност којом би се угрозиле вриједности националног парка. Национални паркови у Републици Српској су: НП Сутјеска, површине 17.350 ха проглашен Законом о проглашењу подручја Сутјеска националним парком („Службени лист СРБиХ“, број 15/65) и Национални парк „Козара“ површине 3.370 ха, проглашен Законом о проглашењу подручја Козара националним парком („Службени лист СРБиХ“, бр. 15/67 и 32/73). Функције заштите у националним парковима биле су регулисане Законом о заштити природе („Службени лист СРБиХ“, број 4/65) на тај начин да би приликом коришћења природе и приликом вршења свих радњи „које би могле промијенити геоморфолошке, биолошке и друге карактеристике природних подручја“... као и приликом „припреме за израду планова за радове који би могли проузроковати посљедице по природу“, било потребно прибавити сагласност Завода за заштиту природе Републике Српске. Треба напоменути да се често у пракси ове одредбе нису досљедно поштовале, тако да се давање сагласности Завода за заштиту природе Републике Српске углавном сводило на формалност. Доношењем Закона о систему јавних служби („Службени гласник Републике Српске“, број 68/07). те усвајањем новог Закона о националним парковима, паркови у Републици Српској су јавне установе а овом промјеном се омогућава приступ директном финансирању из Буџета Републике Српске за послове заштите.

Закон о водама („Службени гласник Републике Српске“, број 50/06). У члану 1. овог закона дефинисано је интегрално управљање водама, као природним богатством од општег интереса. Такођер, у члану 7. овог закона дефинише се да је Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде надлежно за организовање праћења и спровођења неопходних мјера како би се спријечила дерогација статуса површинских и подземних вода у складу са овим законом и Оквирном директивом о водама. У члану 25. овог закона прописује се доношење посебне Стратегије управљања водама, којом ће се прописати мјере против загађења вода у погледу одређених загађивача или група загађивача, специфичне мјере за превенцију и контролу загађења подземне воде са циљем постизања доброг статуса вода (у складу са Оквирном директивом о водама, као и Директивом о интегралном спречавању и контроли загађења – IPPC 96/61 ЕЗ).

Овим законом такођер је прописано доношење програма мјера за сваки обласни ријечни слив у циљу заштите животне средине у складу са Оквирном директивом о водама. У дијелу закона који се односи на осјетљива подручја, прописује се да Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, у сарадњи са министарством надлежним за заштиту животне средине, прописује методе за утврђивање еколошки осјетљивих подручја, а подручја намијењена за заштиту станишта или врста утврђују се у складу са Законом о заштити животне средине и Законом о заштити природе.

Поред наведених закона за спровођење мјера заштите природе, важна је примјена и других закона, првенствено закона из области заштите ваздуха који одређује основна начела у вези са климатским промјенама и мјерама адаптације климатским промјенама, с обзиром на изражену синергију између биодиверзитета и климатских промјена.

Закон о заштити ваздуха („Службени гласник Републике Српске“, број 53/02) уређује заштиту ваздуха од загађења, ради заштите здравља људи, климе и животне средине од штетног утицаја загађеног ваздуха. Законом се не уређује заштита ваздуха проузрокована радиоактивним материјама, индустријским несрећама и елементарним непогодама, што је регулисано посебним прописима. Законом су дефинисани циљеви, начела, дефиниције које се користе, као и планирање заштите ваздуха, мониторинг, те општа и посебна ограничења. *У дијелу који дефинише заштиту ваздуха прописане су, поред осталог, мјере за угрожена подручја које се састоје од израде акционог плана заштите ваздуха у таквим подручјима.*

Остали законски прописи чија примјена је значајна са аспекта заштите природе:

Закон о рударству („Службени гласник Републике Српске“, број 107/05)и Измјене и допуне Закона о рударству РС („Службени гласник Републике Српске“, број 75/10) Овај закон није у директној вези са заштитом природе, али је веома важан елемент у cjелокупном сегменту заштите животне средине, јер представља спој између Стратегије развоја минерално-сировинског комплекса РС (Закључком Скупштине РС усвојена и утврђена потреба израде) и ове Стратегије. Овим законом уређују се услови и начин експлоатације рудног блага у земљи и на њеној површини, на морском, ријечном или језерском дну или испод њега, као и изградња, коришћење и одржавање рударских објеката. Овај закон није у директној вези са заштитом природе, али је веома важан елемент у cjелокупном сегменту заштите животне средине

Закон о геолошким истраживањима („Службени гласник Републике Српске“, број 51/04)и Измјене и допуне Закона о геолошким истраживањима („Службени гласник Републике Српске“, број 75/10) . Овај закон није у директној вези са заштитом природе, али је веома важан елемент у cjелокупном сегменту заштите животне средине, јер представља спој између Стратегије развоја минерално-сировинског комплекса РС (Закључком Скупштине РС усвојена и утврђена потреба израде)и ове Стратегије.Овим законом се уређују предмет и циљ истраживања, услови, начин њиховог програмирања, пројектовања и извођења, организовање геолошких истраживања,коришћење резултата добијених тим истраживањима.

Закон о фонду заштите животне средине („Службени гласник Републике Српске“, број 51/02). Овај закон није у директној вези са заштитом природе, али је веома важан елемент у cjелокупном сегменту заштите животне средине. Овим законом оснива се

Фонд за финансирање заштите животне средине. Овај фонд има задатак да прикупља и дистрибуира средства за заштиту животне средине, а средства за овај фонд обезбјеђују се – поред буџета Републике, одређених накнада и донација – и из надокнада које плаћају загађивачи животне средине у складу са горе прокламованим начелом „загађивач плаћа“.

- ✓ **Закон** о пољопривредном земљишту („Службени гласник Републике Српске“, број 93/06);
- ✓ **Закон** о органској производњи хране („Службени гласник Републике Српске“, број 75/04);
- ✓ **Закон** о рибарству („Службени гласник Републике Српске“, број 4/02)
- ✓ **Закон** о комуналним дјелатностима („Службени гласник Републике Српске“, бр. 11/95 и 51/02);
- ✓ **Закон о комуналној полицији** („Службени гласник Републике Српске“, број 85/03);
- ✓ **Закон** о метеоролошкој и хидрометеоролошкој дјелатности („Службени гласник Републике Српске“, број 20/00);
- ✓ **Закон** о накнадама за кориштење природних ресурса у сврху производње електричне енергије („Службени гласник Републике Српске“, број 85/03);
- ✓ **Закон** о концесијама („Службени гласник Републике Српске“, бр. 25/02, 91/06 и 92/09);
- ✓ **Закон** о репродуктивном материјалу („Службени гласник Републике Српске“, број 60/09)
- ✓ **Закон** о сјемени пољопривредног биља, и **Закон** о садном материјалу („Службени гласник Републике Српске“, број 37/09)

Закони којима се регулише рад и облик организовања предузећа:

- ✓ Закон о привредним друштвима („Службени гласник Републике Српске“ број 127/08),
- ✓ Закон о систему јавних служби („Службени гласник Републике Српске“ број 68/07),
- ✓ Закон о јавним предузећима („Службени гласник Републике Српске“ број 75/04)
- ✓ Закон о регистрацији пословних субјеката у РС („Службени гласник Републике Српске“ број 42/05)

Други акти (одлуке, правилници, рјешења и други) који су од значаја са становишта заштите природе:

- ✓ **Правилник** о садржају, утврђивању и начину спровођења мјера управљања заштићеним подручјима („Службени Гласник Републике Српске“, број 56/09) – дефинише мјере заштите које се требају спроводити у складу са Актом о проглашењу заштићеног подручја, прописује садржај Плана управљања за

спровођење ових мјера и дефинише надлежни орган који је задужен за спровођење и контролу мјера управљања заштићеним подручјем;

- ✓ **Правилник о систему праћења намјерног држања и убијања заштићених животиња** („Службени Гласник Републике Српске“, број 85/05);
- ✓ **Правилник о начину успостављања и управљања информативним системом за заштиту природе и систему праћења** („Службени Гласник Републике Српске“, број 85/05);
- ✓ **Правилник о условима и критеријумима за финансирање националних паркова из буџета Републике Српске** („Службени гласник Републике Српске“, број 22/06), донешен на основу члана 12. Закона о националним парковима („Службени гласник Републике Српске бр. 21/96 и 74/05), регулише услове и критеријуме за буџетско финансирање појединих послова и задатака који се врше у националним парковима. Ступањем на снагу новог Закона о националним парковима („Службени гласник Републике Српске“ број 75/10), престаје да важи Закон о националним парковима из 1996-те године, али постојећи правилник остаје на снази до доношења новог правилника којим се уређују питања финансирања националних паркова;
- ✓ **Правилник о мјерама заштите, начину одређивања и одржавања зона и појасева санирне заштите, подруја на којима се налазе изворишта, као и водних објеката и вода намијењених људској употреби** („Службени гласник Републике Српске“ број 9/00);
- ✓ **Правилник о условима испуштања отпадних вода у јавну канализацију** („Службени гласник Републике Српске“, број 44/01);
- ✓ **Правилник о условима испуштања отпадних вода у површинске воде** („Службени гласник Републике Српске“, број 44/01);
- ✓ **Правилник о третману и одводњи отпадних вода за подручја градова и насеља гдје нема јавне канализације** („Службени гласник Републике Српске“, број 68/01);
- ✓ **Правилник о начину одржавања ријечних корита и водног земљишта** („Службени гласник Републике Српске“, број 34/03);
- ✓ **Правилник о начину узимања узорака и методама за лабораторијску анализу воде за пиће** („Службени лист СФРЈ“, број 33/87);
- ✓ **Правилник о хигијенској исправности воде за пиће** („Службени лист СФРЈ“, број 33/87).
- ✓ **Правилник о мониторингу емисија загађујућих материја у ваздуху** („Службени гласник Републике Српске“, број 39/05),
- ✓ **Правилник о граничним вриједностима квалитета ваздуха** („Службени гласник Републике Српске“, број 39/05),

- ✓ **Правилник** о мониторингу квалитета ваздуха („Службени гласник Републике Српске“, број 39/05).
- ✓ **Одлука** о утврђивању граница сливних подручја на територији Републике Српске, („Службени гласник Републике Српске“, број 9/00);
- ✓ **Уредба** о класификацији вода и категоризацији водотока, („Службени гласник Републике Српске“, број 42/01);
- ✓ **Уредба** о граничним вриједностима емисије загађујућих материја у ваздух („Службени гласник Републике Српске“, број 39/05),

2.3. ОБАВЕЗЕ У ЗАШТИТИ ПРИРОДЕ, У СКЛАДУ СА МУЛТИЛАТЕРАЛНИМ МЕЂУНАРОДНИМ СПОРАЗУМИМА И ПРОПИСИМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ (ACQUIS COMMUNAUTAIRE)

На стратегију управљања и заштите природних ресурса у Републици Српској битно утиче међународно окружење са својим правним документима. Неки од тих докумената имају карактер међународних конвенција – мултилатералних уговора на свјетском или европском нивоу, те као такве имају карактер обавезности. С друге стране, неки правни документи имају карактер смјерница или препорука (тзв. "меко законодавство"), док су неки на нивоу препорука упућених владама и самим тим нису обавезујући.

Тако, на примјер, скуп свих правних инструмената Европске уније (*Acquis communautaire*) у формалном смислу укључује¹¹:

- ⇒ изворе примарног права – оснивачке уговоре Европске уније,
- ⇒ међународне уговоре, међународно обичајно право и опште принципе Европске уније,
- ⇒ секундарно право – легислативу коју доносе институције Европске уније: уредбе, директиве, одлуке земаља Европске уније,
- ⇒ сваку другу обавезу (политичку, преговарачку и сл.) која је преузета од држава чланица у контексту активности Европске уније, укључујући и ставове из докумената на нивоу смјерница и препорука.

Сви ти документи стварају врло битан правни, организациони и управљачки оквир, који треба уграђивати и у стратегију управљања природним вриједностима и у законодавство које се тиче управљања природним ресурсима. Такав приступ проистиче из тога што је Република Српска дио Босне и Херцеговине, државе која је у процесу европских интеграција и која у поступку стабилизације и придруживања Европској унији има обавезу да своје стратешке одлуке заснива и усклађује са важећим међународним уговорима, а законске прописе да усклађује са правом Европске уније.

У даљем тексту дата је анализа свих међународних уговора – мултилатералних споразума, релевантних за управљање природним ресурсима и њихово очување (**преглед мултилатералних споразума дат је у Прилогу 1.**), анализа тренутних активности имплементације одредаба ових међународних уговора, као и обавеза које

¹¹ Извор: Приручник Дирекције за европске интеграције БиХ: „Законодавство ЕУ“, 2007.

БиХ има као земља чланица наведених конвенција, а које још увијек нису испуњене. Као посебан дио, биће анализирани директиве Европске уније, које у највећем броју случајева представљају најчешћи извор секундарног права Европске уније који се транспонује у домаће законске прописе.

2.3.1. Кратак преглед тренутних активности на имплементацији мултилатералних међународних споразума у сфери животне средине

Конвенција УН-а о биолошкој разноврсности (биодиверзитету)

Циљ конвенције о биодиверзитету је, према дефиницији датој у њеној преамбули: „*очување биолошке разноврсности, одрживо коришћење компонената биолошке разноврсности и праведна расподјела добробити из коришћења генетских извора*“. У складу са чланом 6. ове конвенције, обавезе земаља чланица конвенције су:

а) да се изврши адаптација постојећих, односно да се донесу нове стратегије, планови, програми који ће се односити, између осталог и на обавезе које земља чланица има према Конвенцији Уједињених нација о биодиверзитету: усвајање Стратегије заштите биодиверзитета за БиХ је у току¹²,

б) извјештавање органа конвенције о стању биолошке разноврсности: реализација овог задатка је такођер у току; наиме, након задњег, трећег по реду извјештаја БиХ према конвенцији, у припреми је и нови, четврти, извјештај у коме се према унапријед задатој методологији даје анализа стања у овој области у БиХ,

в) обавезе земаља чланица се односе и на интегрисање, очувања и одрживог коришћења биолошке разноврсности у што већој мјери, у релевантне секторске или међусекторске планове, стратегије и програме. Овај стратешки документ, као и раније донесени стратешки документи из области заштите животне средине, имају за циљ управо повезивање и мултисекторски приступ у третману проблема везаних за очување биодиверзитета на територији Републике Српске и БиХ.

У току је и процес ратификације Картагена протокола о биолошкој сигурности, који је проистекао из одредаба Конвенције о биолошкој разноврсности.

Ступањем на снагу новог Просторног плана Републике Српске, стављен је посебан акценат на заштиту природног наслеђа, а пројектовано је да ће се у наредном периоду на цјелокупној територији Републике Српске заштитити око 15% територије, што свакако спада у веома оптимистичне прогнозе.

Конвенција о међународном промету угроженим врстама флоре и фауне (CITES)

По основу Одлуке о ратификацији ЦИТЕС конвенције («Службени лист БиХ» број 11/08 од 5.12. 2008. године), Босна и Херцеговина постала пуноправна чланица

---

¹² Федерално министарство околиша и туризма, као focal point БиХ за конвенцију о биодиверзитету (CBD/КБР), у складу са чланом 6. ове конвенције која говори о обавезама земаља чланица, руководи израдом Стратегије заштите биодиверзитета, као и израдом националних извјештаја БиХ. Ова стратегија још званично није усвојена, иако је текст усаглашен са примједбама свих надлежних институција из оба ентитета.

Конвенције, сви документи и увјерења која се тичу међународног промета угрожених врста флоре и фауне морају бити издана од стране званично именованих научних и управних органа. У складу са Законом о поступку закључивања и извршавања међународних уговора («Службени лист БиХ» број 29/00), обавезу имплементације међународних уговора, укључујући и именовања надлежних органа има Савјет министара БиХ. До сада није званично покренута иницијатива за именовање тијела за имплементацију конвенције, а Влада Републике Српске је по потреби спремна да пружи подршку за доношење одговарајуће одлуке Савјета министара БиХ.

Оквирна конвенција УН о промјени климе

БиХ је земља чланица Конвенције која због малих укупних емисија гасова са ефектом стаклене баште нема посебну одговорност за глобално загријавање атмосфере и као таква је преузела само опште обавезе утврђене овом конвенцијом, које се односе на међународну сарадњу, систематска истраживања и размјену релевантних информација (извјештавање). Другим ријечима, Босна и Херцеговина као земља која не спада у групу земаља из тзв. Анекса 1, нема обавезе у смислу квантификованог смањења емисија гасова са ефектом стаклене баште, у односу на базну годину, које имају индустријски развијене земље. До сада је у земљи, на челу са focal pointом за реализацију ове конвенције, Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске било ангажовано на изради Првог националног извјештаја. Саставни дијелови овог извјештаја, према методологији прописаној одредбама Конвенције, су и мјере којима се врши ублажавање климатских промјена-као што су мјере у области коришћења земљишта и друге мјере, чиме ће се свакако утицати на смањење негативног утицаја климатских промјена. Мјере ублажавања негативних климатских промјена на природу и природне ресурсе дате у овој стратегији комплементарне су са тренутним пројекцијама климатских промјена и засноване су на тренутно расположивим литературним подацима, а очекује се да ће се ове мјере знатно шире бити обрађене у првом националном извјештају према Оквирној конвенцији УН о промјени климе.

БиХ је однедавно ратификовала и Кјото протокол, чиме су се стекли услови за учешће БиХ и Републике Српске у пројектима механизма чистог развоја (CDM-Clean Development Mechanism).

Конвенција УН о сузбијању суше и десертификације

Focal point за имплементацију конвенције о суши и десертификацији је Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске. Први извјештај БиХ, према конвенцији о заштити од суше и десертификације, припремљен је током 2007. године. Основни закључци овог извјештаја указују да је потребно израдити акциони план за имплементацију на нивоу БиХ и извршити интеграцију овог плана имплементације са Стратегијом развоја БиХ, а између осталог, у току израде плана имплементације ове конвенције потребно је извршити одговарајуће процјене и спровести мјере:

⇒ потенцијалне и активне ерозије тла,

- ⇒ ефеката суше ,
- ⇒ могућности заштите брдско-планинских подручја од водне ерозије увођењем мјера заштите земљишта и вода,
- ⇒ вршити ревитализацију карстних подручја
- ⇒ деминирања и деконтаминације земљишта на територији цијеле Републике Српске,
- ⇒ заштите од поплава, на око 400.000 ха површине на целокупној територији Републике Српске,
- ⇒ подстицања научно истраживачког рада и др.

Базелска конвенција о прекограничном транспорту опасног отпада

Управљање отпадом у Републици Српској уређено је Законом о управљању отпадом („Службени гласник Републике Српске“ број 53/02) и у складу с њим министарство надлежно за послове заштите животне средине у Републици Српској издаје сагласности за транспорт отпада у циљу његовог збрињавања. Идентичан закон је на снази и у Федерацији БиХ, по коме се дају сагласности за транспорт отпада. У складу са Кривичном законом, неовлаштени увоз радиоактивног и опасног отпада је кривично дјело. Ипак, због тога што ни у домаћем законодавству није јасно дефинисана разлика између радиоактивног отпада (који је у надлежности здравственог сектора) и осталих категорија опасног отпада, ова материја ће бити посебно уређена подзаконским актима.

Бечка конвенција о заштити озонског омотача и Монреалски протокол

На нивоу БиХ је сачињен тзв. Државни програм за постепено искључивање из употребе супстанци које оштећују озонски омотач, а Савјет министара БиХ је објавио и Одлуку о постепеном искључивању из употребе супстанци које оштећују озонски омотач, којом се спроводи Државни програм, као и надлежне органе за спровођење ове одлуке, а то су: Озонска јединица на нивоу БиХ у саставу Министарства за спољну трговину и економске односе БиХ и ентитетске озонске јединице.

Рамсарска конвенција о заштити мочварних станишта

У складу са одредбама ове конвенције, до сада су проглашена два Рамсарска мјеста у БиХ: Хутово Блато код Мостара са површином од 7.411 ха и Бардача у Републици Српској, проглашена 2007. године, са укупном површином од око 3.500 ха. БиХ има статус земље уговорнице у Рамсарској конвенцији, а основне обавезе земаља уговорница према Рамсарској конвенцији су:

- ⇒ прикупљање и слање информација Секретаријату конвенције о статусу очувања мочварних подручја, односно напретку у проглашењу нових и очувању постојећих мочварних подручја од међународног значаја,
- ⇒ израда Националног извјештаја према Рамсарској конвенцији и
- ⇒ промоција тзв. мудрог коришћења мочварних подручја, односно одрживо коришћење мочварних подручја и промовисање њихове мултифункционалности (чл. 2 и 4. Конвенције).

Барцелонска конвенција

Базни принципи и обавезе које проистичу из те конвенције су: • принципи предострожности и превенције кроз процјену утицаја на животну средину свих управљачких одлука у области вода и управљања природним ресурсима; • принцип "загађивач чисти и плаћа"; • интегрална контрола загађења управљањем ријекама и обалним подручјем; • заштита посебно значајних еколошких подручја; • обезбјеђивање приступа информацијама о стању околине; • извјештавање о емисијама загађујућих ефлуената у воду, ваздух и на тло. Један од најзначајнијих протокола ове конвенције је Протокол о изради Стратешког акционог плана за очување биодиверзитета (САП и БИО). У складу са овим протоколом, државе чланице имају обавезу да израде акционе планове за дефинисање приоритета, а те активности су могуће, ако на нивоу надлежних законодавних структура постоји адекватна мрежа прописа коју спроводе локални органи управе и одговорни субјекти. Треба напоменути да БиХ није ратификовала амандмане на Барцелонску конвенцију донесене 1996. године, нити је ратификовала нова четири протокола ове конвенције и њихове амандмане 1992. године.

Међународне конвенције о заштити и коришћењу вода, чији принципи су релевантни и за заштиту и очување природе и природних ресурса:

Архуска конвенција

Конвенција о приступу информацијама у области заштите животне средине, учешћу јавности у доношењу одлука и приступу правосуђу, закључена је у Архусу, Данска 25. јуна 1998. Године.

БиХ је приступила овој конвенцији августа 2010. године, а тренутно је у току израде Први национални извјештај према овој Конвенцији, која је значајна у складу са њеним циљем поспјешивања учешћа јавности у доношењу одлука у процесу доношења одлука о питањима животне средине. Закон о слободи приступа информацијама Републике Српске представља законски оквир према коме се осигурава доступност информацијама у Републици Српској. Протокол о успостављању регистра загађујућих материја и извора загађења (PRTR протокол) је први протокол Архуске конвенције. У Републици Српској је у октобру 2007. године донесен Правилник о методологији и начину вођења Регистра постројења и загађивача („Службени гласник Републике Српске“, број 92/07).

Хелсиншка конвенција

Хелсиншка конвенција или потпуније – Конвенција о коришћењу и заштити прекограничних водотока и међународних језера (*Convention on Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes*), усвојена је 17. марта 1992. у Хелсинкију у оквиру акција Економске комисије за Европу (ЕЦЕ) као обавезујући оквир за заштиту међународних површинских и подземних вода путем превенције, контроле и еколошки прихватљивог управљања водама. У конвенцији су три базна принципа, која треба уграђивати у стратегију у области вода Републике Српске: • превентивно дјеловање у области заштите вода; • поштовање потреба за водом садашњих, али и будућих генерација; • принцип "загађивач пречишћава и плаћа", и "корисник плаћа". За земље које заједнички користе ("дијеле") воду међународних ријека битне су обавезе: • прикупљање и размјена података у оквиру заједнички дефинисаних

мониторинг програма у области свих компоненти водних режима (количина, квалитет, прекогранични утицаји – из чега проистиче обавеза формирања савременог мониторинг и информационог система у области вода); • смањење ефлуентних загађења из концентрисаних и расутих загађивача; • благовремено упозоравање сусједа на неповољне утицаје.

Конвенција о сарадњи за заштиту и одрживо кориштење ријеке Дунав (*Convention on Co-operation for Protection and Sustainable Use of the Danube River*),

Ова конвенција, потписана у Софији 29. јуна 1994. године, ступила је на снагу 22. октобра 1998. године, даје полазиште за управљање свим ријекама у сливу Дунава. Циљ конвенције је остваривање одрживог управљања водама у сливу Дунава, при чему се посебно издвајају циљеви: • очување, уређење и разумно коришћење површинских и подземних вода слива; • допринос снижењу загађења Црног мора из слива; • смањење опасности од инцидентних загађења, поплава и леда; • сарадња у свим доменима управљања водама.

И у случају ове конвенције основни принципи су: • принцип предострожности и превенције који воде ка ограничавању и смањивању прекограничних утицаја у домену вода, по обје компоненте водних режима (количини и квалитету); • чување људског здравља одржавањем квалитета воде у ријекама и извориштима слива; • одржавање и унапређење екосистема.

У циљу обезбјеђења организационог оквира за сталну регионалну сарадњу подунавских земаља, у оквиру Конвенције је формирана Међународна комисија за заштиту ријеке Дунав (*International Commission for the Protection of the Danube River - ICPDR*). Комисија је покренула широку акцију да све земље потписнице ураде Планове управљања водама у обласним сливовима у склопу дунавског басена. Планови управљања водама требају бити усклађени са Оквирном директивом о водама Европске уније. Будући да се Оквирна директива о водама, прије свега, односи на управљање квалитетом вода, то ће план испуњења обавеза према ИЦПДР-у представљати значајан дио будућег интегралног плана управљања водама у сливу ријеке Саве на подручју Републике Српске и БиХ, који се према Закону о водама треба припремити до 2012. године.

Споразум о сливу ријеке Саве

Као држава у сливу Саве, Република Српска у оквиру БиХ је активни судионик у реализацији Оквирног споразума о сливу ријеке Саве и Протокола о режиму пловидбе, који су потписани у Крањској Гори 3. децембра. 2002, а који су допуњени у Љубљани 2. априла 2004. Тим споразумом и протоколом договорено је: • успостављање међународног режима пловидбе ријеком Савом; • успостављање одрживог управљања водама слива; • предузимање мјера за спречавање или ограничавање опасности и за смањивање и уклањање штетних посљедица, укључујући и посљедице поплава, леда, суша и случајеве испуштања у воду опасних материја; • стварање механизма за успостављење дјелотворне мултилатералне сарадње. Формирана је Међународна комисија за слив ријеке Саве, са задатком координације наведене активности. Република Српска, као државни ентитет који великом дужином излази на десну обалу Саве, има посебан интерес за реализацијом управљања тим сливом, посебно у домену заштите вода (укључујући и спречавања

хаваријских загађења вода), заштите од поплава, уређења режима вода, уређења корита за пловидбу.

2.3.2. Обавезе Републике Српске и БиХ у односу на директиве Европске уније

Са становишта транспозиције аката међународне заједнице у законодавство Босне и Херцеговине и Републике Српске, у области заштите природе и управљања водама, у даљем тексту ће бити наведени само кључни захтјеви, препоруке и смјернице у области заштите природе и управљања водама који проистичу из најрелевантнијих директива Европске уније.

У земљама Европске уније, директиве о заштити природних станишта дивље флоре и фауне, или тзв. директива о стаништима (92/43 ЕЕЗ) и заштити дивљих птица (ЕЕЗ 79/409), представљају најважнији законодавни оквир за заштиту биодиверзитета, а такођер имају и веома значајан утицај на шуме, шумска станишта и шумске врсте и имају за циљ формирање кохерентне европске мреже заштићених подручја, NATURA 2000.

Директива 92/43/ЕЕЗ Вијећа од 21. маја 1992. **о очувању природних станишта и дивље фауне и флоре (Council Directive 92/43/EEC of May 21st 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora)**, уређује спровођење потребних мјера, уз уважавање привредних, социјалних и културних потреба и регионалних и локалних карактеристика појединих подручја, којима се осигурава одржавање или поврат у повољан статус очуваности природних станишта и врста дивље фауне и флоре од интереса за Заједницу (ЕУ).

Формирање европске мреже посебних подручја очувања (NATURA 2000) би „требало да обезбиједи да се врсте и њихова станишта одрже у повољном стању очувања у њиховом природном домену“. Приликом избора подручја, осим научних, узимају се у обзир и газдински, друштвени и културни захтјеви као и регионалне и локалне карактеристике. Директива о птицама има за циљ заштиту свих врста дивљих птица унутар територије Европске уније. Посебан нагласак је на заштити миграторних врста, која захтијева координисано дјеловање свих европских земаља. Директива се односи на 181 птичију врсту или подврсту и захтијева очување довољно пространих и разноликих станишта за њихов опстанак. Државе чланице су обавезне да утврде општи систем заштите птица путем забрана убијања, уништавања легала и намјерног узнемиравања, неселективног лова, искоришћавања, продаје или комерцијализације већине птичијих врста. Одређени изузеци, у складу с овом конвенцијом, направљени су ради потреба спорта и лова, као и у случајевима када птице представљају озбиљну опасност за сигурност и здравље људи, биљака, и животиња.

Директива 79/409/ЕЕЗ Вијећа од 02. априла 1979. **о заштити дивљих птица, (Council Directive 79/409/EEC of April 2nd 1979 on the conservation of wild birds** се односи на очување свих врста птица које се природно појављују у дивљем стању на европској територији држава чланица на које се односи Уговор. Она покрива заштиту, управљање и контролу тих врста и поставља правила за њихову експлоатацију. Директива се односи на живе птице, њихова јаја, гњезда и станишта.

Мрежа NATURA 2000 се састоји од двије врсте заштићених области:

- подручја под посебном заштитом (SPA), под окриљем Директиве о птицама и
- посебна подручја очувања (SAC), под окриљем Директиве о стаништима.

Оснивање и проширење Европске мреже NATURA 2000 је од великог значаја у процесу заустављања континуираног нестанка природних врста и биотопа, односно осиромашења природних богатстава. Мрежа NATURA 2000 омогућава одржавање одређених типова природних станишта и станишта врста или, гдје је то потребно, враћање у повољан статус очуваности у њиховом природном ареалу. Статус очуваности природног станишта подразумеива збир утицаја који дјелују на то станиште и типичне врсте које се налазе у том станишту, што може утицати на његову дугорочну природну дистрибуцију, структуру и функције као и на дугорочни опстанак типичних врста унутар станишта.

Процедура оснивања Мреже NATURA 2000

Процес иницирају државе чланице Европске уније које предлажу листу станишта од интереса за заједницу (енг. Proposed Sites of Community Importance), у складу са листом станишта и врста која се налазе у оквиру Директиве о стаништима, односно критеријума наведених у Прилогу III Директиве о стаништима. На основу ових критеријума, у складу са научним информацијама којима земља чланица располаже, даје се приједлог Комисији Европске уније, да у року од три године од нотификације дате директивом, заједно са информацијама о сваком локалитету.

Треба напоменути да су ове одредбе у великој мјери већ транспоноване у Закон о заштити природе Републике Српске, којим се у члану 37. прописује да ће министар донијети посебну уредбу којом се утврђују тзв. „подручја од интереса за заједницу“.

Након што комисија усвоји националну листу као „подручја станишта односно локалитета од интереса за заједницу“, државе чланице морају имплементирати листе именовањем ових подручја која су заснована на овој листи. Подручја се морају посебно обиљежити као посебна подручја очувања и то најкасније у року шест година од рока усвајања од стране Европске уније и то у смислу значаја тог локалитета за одржавање или обнављање повољног статуса очуваности типа природног станишта из Прилога 1. или врсте из Прилога 2. Делегација европске комисије у БиХ припремила је документ: „Методолошке смјернице одредаба члана 6 (3) и (4) Директиве о стаништима 92/43/ЕЕЗ“ (2001), у циљу давања методолошке помоћи приликом извршења и прегледа процјена у складу са наведеним члановима Директиве о стаништима. Такођер, као референтни документ за одређивање смјерница за управљање подручјима NATURA 2000, делегација европске комисије је припремила и превод документа: „Управљање подручјима у оквиру мреже NATURA 2000, одредбе члана 6 Директиве о стаништима“.

У складу са Директивом о стаништима, постоје посебне одредбе које нису транспоноване у домаћим законима, па тако ни у Закону о заштити природе. Слична је ситуација и са Директивом о птицама, иако је постојећи Закон о заштити природе у много мањој мјери усклађен са овом директивом.

Упоредни приказ транспозиције одредаба Директива 92/43/ЕЕЗ и 79/409/ЕЕЗ у Закон о заштити природе („Службани гласник Републике Српске“ број 113/08), дат је у Табели 1.

Члан 6. став 3. Директиве 92/43/ЕЕЗ:

„За сваки план или пројекат који би могао имати значајан утицај на одређено подручје односно локалитет, било појединачно или у комбинацији са осталим плановима или пројектима, потребно је спровести одговарајућу процјену утицаја односно пројекта на дати локалитет, с обзиром на циљеве његовог очувања. Надлежни органи одобравају

план или пројекат тек након што се увјере да он неће имати негативан утицај на стање датог подручја, те ако је потребно, након добијања мишљења јавности....“ Овај члан се транспонује чланом 10. ст. 10. и 11. Закона о заштити природе. За пројекте и активности у природи за које се оцијени да могу имати значајан утицај на животну средину, обавезно се спроводи процјена утицаја у складу са Законом о заштити средине – пречишћен текст („Службени гласник Републике Српске“, бр. 28/07, 41/08 и 21/10). Изузетно, за планиране пројекте и активности који нису обухваћени процјеном утицаја, а који сами или са другим пројектима могу имати значајан утицај на еколошки значајно подручје или заштићену природну вриједност, израђује се посебно стручно мишљење којим се утврђује прихватљивост пројекта или активности за природу у односу на циљеве очувања тог еколошки значајног подручја или заштићене природне вриједности. Стручно мишљење израђује Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске. За пројекте за које је процјена утицаја обавезна, она мора садржавати и оцјену прихватљивости са становишта очувања природних вриједности. Пројекат, односно активност се коначно одобрава или одбацује доношењем рјешења надлежног министарства у односу на студију односно стручно мишљење

Члан 6. став 4. Директиве 92/43/ЕЕЗ.

У случајевима да се упркос негативној процјени утицаја на локалитет, у недостатку алтернативних рјешења, пројекат ипак мора спровести због јавног интереса, укључујући и интересе социјалног или привредног карактера, морају се спровести одговарајуће компензационе мјере.

Када се у одређеном локалитету налази значајан тип станишта или врста, планирана активност се може дозволити само уколико не угрожава јавну сигурност, здравље људи или уколико проузрокује битно повољније услове за природу и животну средину.

У члану 10. ст. 10. и 11. Закона о заштити природе, наводи се: Изузетно, ради заштите јавног интереса, Влада може дати сагласност на планиране активности привредне и социјалне природе, под условом да правно или физичко лице које је предлагач активности приложи студију која садржи мјере о отклањању штетних посљедица за природу.

У случају да се пројекат односно активност планира на подручју гдје се налази станишни тип или станиште биљака, гљива или животињских врста, које су заштићене на основу међународних уговора или су уврштене у Црвену књигу, планирана активност може се дозволити само ако се она односи на заштиту здравља људи, јавни интерес или на успостављање битно повољнијих услова за природу.

Члан 4. став 4. Директиве 79/409/ЕЕЗ, усклађен са чланом 6. ставом 2. Директиве 92/43/ЕЕЗ

„Обавезују се државе чланице да предузму одговарајуће мјере у циљу избјегавања потенцијалног загађивања или оштећења станишта“

Члан 10. ст. 1. и 2. Закона о заштити природе: Приликом планирања пројекта и активности у природи мора се водити рачуна о томе да се избјегне или сведе на најмању мјеру нарушавање природе. Носилац активности је дужан у току обављања активности спроводити мјере којима се спријечава угрожавање природе, а по завршетку радова и активности дужан је у зони утицаја успоставити или приближити

стање у природи оном стању које је претходило захвату, односно извршити санацију подручја у складу са овим законом и посебним прописима.

Табела 1. Упоредни приказ транспозиције одредби Директива

Усклађеност са секундарним извором права ЕУ				
а)	б)	ц)	д)	е)
Одредбе и захтјеви директива: 92/43/ЕЕЗ Вијећа од 21. маја 1992. о очувању природних станишта и дивље фауне и флоре 79/409/ЕЕЗ Вијећа од 02. априла 1979 о заштити дивљих птица	Одредбе допунама закона о заштити природе Републике Српске	Усклађеност одредбе приједлога закона с одредбом прописа ЕУ	Разлози за дјелимичну усклађеност или неусклађеност	Предвиђени датум за постизање пуне усклађености
79/409/ЕЕЗ, чл.4 став 4. усклађен са чл. 6. став 2. директиве 92/43/ЕЕЗ Обавезују се државе чланице да предузму одговарајуће мјере у циљу избегавања потенцијалног загађивања или оштећења станишта	Чл. 10. став 1 и 2: Приликом планирања пројеката и активности у природи мора се водити рачуна о томе да се избегне или сведе на најмању мјеру нарушавање природе. Носилац активности је дужан у току обављања активности спроводити мјере којима се спрјечава угрожавање природе, а по завршетку радова и активности дужан је у зони утицаја успоставити или приближити стање у природи оном стању које је претходило захвату, односно извршити санацију подручја у складу са овим законом и посебним прописима	Дјелимично усклађено	Одредбе овог члана односе се на заштиту природне средине уопште, те се на тај начин индиректно прописују и мјере за заштиту станишта врста. Иако се овим чланом не прецизира на које врсте животиња и њихових станишта се односе одредбе заштите, постигнута је дјелимична усклађеност са одредбама директиве.	
92/43/ЕЕЗ, члан 6. став 3. За сваки план или пројекат који би могао имати значајан утицај на одређено подручје односно локалитет, било појединачно или у комбинацији са осталим плановима или пројектима, потребно је спровести одговарајућу процјену утицаја односно пројекта на дати локалитет, с обзиром на циљеве његовог очувања. Надлежни органи одобравају план или пројекат тек након што се	Чл. 10. ст. 3-7. За пројекте и активности у природи за које се оцијени да могу имати значајан утицај на животну средину, обавезно се спроводи процјена утицаја у складу са Законом о заштити животне средине, пречишћен текст („Службени гласник Републике“ Српске број 28/07). Изузетно, за планиране пројекте и активности који нису обухваћени процјеном утицаја, а који сами или са другим пројектима могу имати значајан утицај на еколошки значајно подручје или заштићену природну вриједност, израђује се посебно стручно мишљење, којим се утврђује прихватљивост пројекта или активности за природу у односу на циљеве очувања тог	Потпуно усклађено		

увјере да он неће имати негативан утицај на стање датог подручја, те ако је потребно, након добијања мишљења јавности	еколошки значајног подручја или заштићене природне вриједности. Стручно мишљење израђује Завод за заштиту културно историјског и природног наслеђа РС. За пројекте за које је процјена утицаја обавезна, она мора садржавати и оцјену прихватљивости са становишта очувања природних вриједности. Пројекат, односно активност се коначно одобрава или одбацује доношењем Рјешења надлежног министарства у односу на Студију односно Стручно мишљење			
92/43/ЕЕЗ, члан 6. став 4. У случајевима да се упркос негативној процјени утицаја на локалитет у недостатку алтернативних рјешења, пројекат ипак мора спровести, због јавног интереса, укључујући и интересе социјалног или привредног карактера, морају се спровести одговарајуће компензационе мјере. Када се у одређеном локалитету налази значајан тип станишта или врста, планирана активност се може дозволити само уколико не угрожава јавну сигурност, здравље људи, или уколико проузрокује битно повољније услове за природу и животну средину	Члан 10. ст. 10-11. Изузетно, ради заштите јавног интереса, Влада може дати сагласност на планиране активности привредне и социјалне природе, под условом да правно или физичко лице које је предлагач активности приложи студију која садржи мјере о отклањању штетних посљедица за природу. У случају да се пројекат односно активност планира на подручју гдје се налази станишни тип или станиште биљака, гљива или животињских врста, које су заштићене на основу међународних уговора или су уврштене у Црвену књигу, планирана активност може се дозволити само ако се она односи на заштиту здравља људи, јавни интерес или на успостављање битно повољнијих услова за природу.	Потпуно усклађено		

Усклађеност са осталим изворима права ЕУ

Политички и акциони програм Европске Уније за животну средину, од 1987 до 1992. (објављен у службеном листу Европске уније Ц 328 7/12/1987, стр. 1) Декларација Вијећа од 22. 11. 1973. о програму акција Европске заједнице о животnoj средини којом се позива на специфичне акције за заштиту птица, у складу са Резолуцијом Вијећа Европске заједнице и представника влада држава чланица на засједању Вијећа од 17. маја 1977. године о продужетку и имплементацији политике Уније и акционом програму о животnoj средини.

Постоји, поред наведених директива и неколико других европских директива, којима је наложена обавеза извјештавања и праћења стања животне средине:

- ⇒ Директива 78/659/ ЕЕЗ о квалитету слатких вода за које је потреба заштита или побољшање стања у циљу заштите живота риба (познатија као Директива о рибама),
- ⇒ Директива 2007/60/ ЕЕЗ о поплавним ризицима, познатија као Директива о поплавама (Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of The Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks).
- ⇒ Регулатива ЕЗ 338/97 о заштити дивље фауне и флоре регулацијом њихове трговине (европска регулатива о трговини дивљим врстама),
- ⇒ Правило Савјета ЕЕЗ/3528/86 о заштити шума од атмосферског загађења има за циљ успостављање обрасца Заједнице за заштиту шума од атмосферског загађења са циљем омогућавања појачане заштите шума и сатварања појачаног потенцијала пољопривреде,
- ⇒ Правило Савјета број 2158/ЕЕЗ о заштити шума од пожара од 23. 07. 1992. усвојило је правила заштите шума, одржавање и мониторинг шумских екосистема и чување различитих функција шума које доприносе руралним подручјима, обрасцем заједнице која обухвата заштиту шума од пожара.

Што се тиче осталих директива, које су релевантне за управљање природним ресурсима, укључујући и управљање водама, нарочито су важне сљедеће директиве:

Директива о водама ЕУ

Парламент и Савјет Европске уније су крајем 2000. године усвојили Директиву о водама (*Directive of the European parliament and of the Council 2000/60/EC establishing a framework for community action in the field of water policy*), која је важећа за земље чланице Европске уније. Њима је остављен рок да до 2003. године принципе Директиве уграде у своја водна законодавства, а да до 2015. године изврше имплементацију Директиве, тако да се до тада оствари такозвани **добар статус вода**. Поред реалистичких процјена ограничености водних ресурса и нужности њихове заштите и рационализације коришћења, Директива дефинише одговарајући нормативни оквир, којим би се обезбиједили механизми планске заштите вода, у оквиру заштите читавог окружења. Посебно су важни сљедећи ставови: • свеобухватна заштита свих вода и хармонизација водопривредних и еколошких циљева; • дефинисање строгих прописа за емисију загађујућих материја и високи стандарди за оцјену квалитета воде у водотоцима; • интегрално управљање ријечним сливовима и формирање компетентних служби за управљање водама на нивоу великих хидрографских цјелина (Директива такву "основну јединицу за управљање ријечним сливом" дефинише као "дистрикт ријечног слива", што је већ уграђено у Закону о водама Републике Српске); • координација управљања ријечним сливом и у случају да он прераста границе једне државе; • економска политика која омогућава самофинансирање сектора вода, кроз адекватно наплаћивање воде и свих водних услуга; • реална, економска цијена воде, уз стриктно поштовање принципа: „корисник плаћа“, „загађивач плаћа“, потпуна накнада свих трошкова у које су укључени и сви трошкови заштите вода, као и неопходне заштите околине; • усаглашавање цијена воде (за три категорије потрошача – индустрију, пољопривреду, домаћинства), при чему та цијена треба да стимулише контролисану и рационалну потрошњу воде; •

обавјештавање јавности о проблемима у области вода, консултовање, усклађивање интереса различитих група; • укључивање корисника и представника јавности у тијела која одлучују о управљању водама.

Сви наведени ставови Директиве су веома важни за стратегију у сектору вода Републике Српске, при чему треба посебно издвојити читав сегмент о политици самофинансирања водопривреде, на бази **реалних** економских цијена воде и водних услуга (вода као економска категорија), као и укључивање у цијену воде и свих трошкова њене заштите. Такође, посебно је битна врло јасна одредница о формирању управљачких тијела на нивоу великих сливова, као и укључивање јавности, посебно корисника у процес управљања, како би јавност постала не пасивни субјекат који је необавјештен и стално се опире планираним рјешењима у области вода, већ је активни судионик у управљању који схвата због чега се морају обављати одређени радови у области вода и који сагледава структуру свих трошкова истраживања, планирања, грађења, одржавања и заштите који морају да уђу у цијену воде и водних услуга.

На подручју Европске уније постоји и више прописа у области вода који су на снази и на које се повремено позива и Директива о водама. Кључни документи које треба имати у виду при даљем развоју закона и подзаконских аката у Републици Српској, у процесу њиховог усклађивања са правним системом и законодавством у области вода и заштите природе Европске уније су сљедеће директиве које су већ уграђене или ће се уградити у законодавну регулативу земаља чланица: Директива о заштити површинских вода (79/440/ЕЕЗ и 79/869/ЕЕЗ), Директива о квалитету воде за рибарство (78/659/ЕЕЗ), шкољкарство (79/923/ЕЕЗ), воде за купање (76/160/ЕЕЗ), Директива о заштити подземних вода од загађивања посебно опасним супстанцама (80/68/ЕЕЗ), Директива о води за пиће (80/778/ЕЕЗ), Директива о граничним вриједностима емисије опасних супстанци (76/464/ЕЕЗ) и шест поддиректива (1982–1986) које се односе на различите појединачне супстанце. Ту су, у другој фази нормативног регулисања сектора вода у Европској унији: Директива о пречишћавању отпадних вода урбаног поријекла (91/271/ЕЕЗ), Директива о заштити вода од загађивања проузрокованог нитратима из пољопривредних извора (91/676/ЕЕЗ). Неки од тих прописа ће се постепено укидати са имплементацијом директиве, али пошто се ради углавном о дугим роковима (нпр. 13 година), треба их имати у виду сада, током прилагођавања читавог водног законодавства Републике Српске нормативима Европске уније, на свим етапама процеса припрема за придруживање.

2.4. ПРЕПОРУКЕ ЗА ИНСТИТУЦИОНАЛНУ СТРУКТУРУ И СИСТЕМ УПРАВЉАЊА ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА

Да би се институционално уређење и законодавство које се примјењује на просторима Републике Српске и цијеле БиХ ускладило са праксом институционалног уређења и прописима првенствено на европском, али и на свјетском нивоу, који регулишу материју везану за заштиту животне средине, заштиту природе, шумарство и заштићена подручја, неопходно је да се :

1. досљедно спроводе сљедећи акти: Одлука о поступку и начину усклађивања домаћег законодавства са законодавством Европске уније („Службени гласник Републике Српске“, број 81/07), и упутстава којима је уређен начин

попуњавања Упоредног приказа и Изјаве о усклађености нацрта/приједлога нормативног акта са прописима ЕУ

2. приступи изради међуресорног плана усаглашавања прописа који регулишу област газдовања шумама и управљања заштићеним поручјима и Плана за усаглашавање прописа са европским директивама, са посебним акционим мјерама којима се поспјешује транспарентност и сарадња између институција по питањима проглашења и спровођења мјера заштите подручја,
3. дефинишу неопходне стручно-кадровске, финансијске и временске компоненте, по обиму и структури, за реализацију Плана усаглашавања прописа,
4. дефинише приједлог Пројекта за реализацију Плана усаглашавања прописа из т. 2. и 3.

Министарство за економске односе и регионалну сарадњу у Влади Републике Српске предузима активности на изради Приједлога акционог плана усклађивања законодавства Републике Српске са прописима Европске уније. Овај приједлог ће бити достављен на разматрање и усвајање Влади Републике Српске до краја априла 2011. године.

3. СТАЊЕ И ОБИЉЕЖЈА ПРИРОДЕ РС

3.1. УВОД

Паневропска стратегија пејзажне и биолошке разноврсности (PEBLDS) представља веома важан стратешки документ о заштити природе у Европи. Ова стратегија спроводи се захваљујући заузимању најважнијих европских организација, осигуравајући оквир и промовисање заједничких циљева за спровођење Конвенције о биодиверзитету, чија је БиХ земља чланица. Функција секретаријата Стратегије повјерена је Програму Уједињених нација за заштиту животне средине (UNEP), и Савјету Европе.

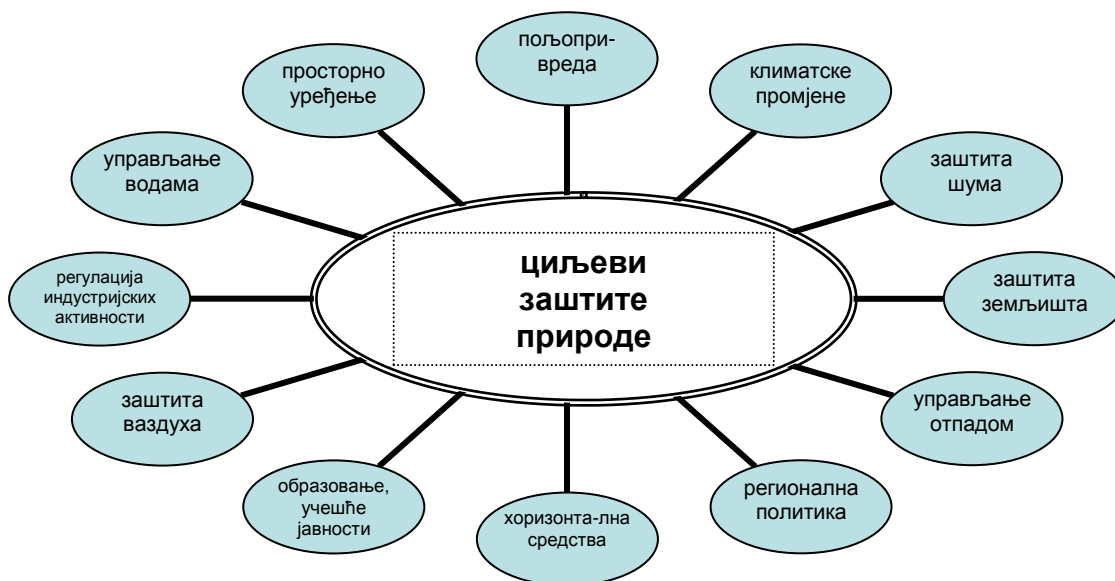
Паневропска стратегија је формално озваничена Мастрихт декларацијом о очувању европског природног наслеђа (1993), а заснива се на одредбама Бернске конвенције, на Европској стратегији за очување природе (1990) и закључцима министарских конференција у Добрису и Луцерну (1991, 1993) и Свјетског самита о одрживом развоју у Рио де Жанеиру (1992). Стратешке мјере предложене у овом документу односе се на период од 20 година, при чему се циљеви заштите биолошке и пејзажне разноврсности настоје интегрисати у све друштвене и економске секторе, са посебним нагласком на: пољопривредни сектор, шумарство, ловство, рибарство, управљање водама, енергетику и индустрију, транспорт, туризам и рекреацију, одбрану и одбрамбену политику, структуралне и регионалне политике, те урбано и рурално планирање.

Значај интегралног приступа приликом стратешког планирања и остваривања основних циљева илустрован је у графику 2. на примјеру планирања и развоја правних аката Европске уније у области заштите природе.

Природно наслеђе земаља Европске уније обухвата: 150 врста сисара, 520 врста птица, 180 врста рептила и водоземаца, 150 врста риба, 10.000 врста биљака,

најмање 100.000 врста бескичмењака и на хиљаде типова станишта. Од укупног броја наведених врста, угрожено је 42% аутохтоних врста сисара, 15% птица, 45% лептира, 30% амфибија/водоземаца, 45% гмизаваца и 52% слатководних риба. Сматра се да је изгубљено и око 60% мочварних станишта. Имајући у виду наведене податке, кључне одреднице европске политике заштите природних ресурса заснивају се на циљевима: очекивање, заштита и утицаји на кључне узроке значајне редукције или губитка изворне биолошке разноврсности, дефинисање мреже неопходних активности у циљу имплементације Конвенције о биодиверзитету, секторска интеграције, те развој и имплементација акционих планова у циљу заштите биолошке разноврсности.

Графикон 2. Развој европског законодавства у области заштите природе – међусекторска повезаност (извор: Европска агенција за заштиту животне средине – ЕЕА)

Главни кораци на политичком нивоу у циљу постизања заштите биолошке разноврсности у Европској унији подразумевају имплементацију:

1. Акционог плана заштите биодиверзитета Европске уније чији су основни елементи:

- ⇒ имплементација Конвенције о међународном промету угроженим врстама (CITES), којој је Босна и Херцеговина приступила 2008. године,
- ⇒ наглашено синергетско дјеловање између активности заштите биолошке разноврсности, суше и десертификације и оштећења озонског омотача,
- ⇒ интеракција између Конвенције о биодиверзитету (CBD) и других уговора или иницијатива (обавезе извјештавања према Европској агенцији за животну средину – ЕЕА, Протокол о биосигурности (Картагена протокол, међународне конвенције и споразуми о шумама, регионалне и друге конвенције);

2. Шестог акционог програма за животну средину Европске уније („Службени гласник Европске уније“, Л 242/1), чији су главни циљеви, у складу са чланом 2. овог програма: климатске промјене, природа и биолошка разноврсност, животна средина, здравље и квалитет живота, као и коришћење природних ресурса и управљање отпадом;

3. Закључака Вијећа Европске уније из јуна 2001. године, који се односе на заустављање измјене биодиверзитета до 2010. године, као и

4. Циљева заштите биодиверзитета до 2010. године у складу са предложеним циљевима европске Комисије Malahide конференције, маја 2004. године

Један од основних циљева заштите биодиверзитета на европском нивоу и саставни дио паневропске стратегије очувања биодиверзитета је успостављање система мониторинга и успостављање индикатора праћења природе на паневропском нивоу. Резолуција о биодиверзитету из Кијева, како је усвојено од стране Програма Уједињених нација за заштиту животне средине – Економске комисија за Европу, садржи слjedeћи параграф (ЕЦЕ, 2003):

“Ми, европска министарства животне средине и шефови делегација држава који учествујемо у процесу паневропског биолошког и пејзажног диверзитета, појачавамо наш циљ како би зауставили пропадање биолошког диверзитета на свим нивоима до 2010. године и да кроз конкретне акције и удружену преданост радимо на остварењу истог како би постигли слjedeће кључне циљеве: ... Мониторинг биодиверзитета и индикатори: ... 8. До 2008. јасан европски програм о мониторингу биодиверзитета и извјештавању, потпомогнут од стране European Biodiversity Monitoring and Indicator Framework, биће оперативан у свеевропској регији, као подршка политикама биодиверзитета и природе, укључујући до 2006. одобрен главни сет индикатора животне средине укључујући и индикаторе биодиверзитета развијених активним учествовањем релевантних интересних страна.”

Ово представља одговор европских земаља на 2010 циљева глобалног нивоа усвојених од стране Конвенције о биодиверзитету у Јоханесбургу 2001. У складу са препорукама Конференције економске комисије Уједињених нација за Европу или тзв. Кијевске конференције, јединствена европска методологија праћења стања животне средине заснива се на DPSIR аналитичком оквиру (методологији), при чему се стање елемената животне средине и креирање стратегија и смјерница врши анализирајући слjedeће елементе:

- околности (енг. **Driving Forces**),
- узроци (енг. **Pressures**),
- стање животне средине (енг. **State**),
- посљедице (енг. **Impact**) и
- постојеће мјере – најчешће надлежних управних организација на ублажавању посљедица (енг. **Response**).

У складу са наведеном методологијом и у овој стратегији заштите природе Републике Српске извршена је анализа појединих елемената: околности, узрока угрожености, посљедица, стања природе, као и потребних стратешких и оперативних мјера за реализацију циљева.

Имајући у виду наведени аналитички оквир, праћење стања животне средине (мониторинг) се врши путем тзв. еколошких индикатора којих има укупно 35 (тзв. основни сет индикатора ЕЕА), а односе се на слjedeћих 9 области: загађење ваздуха и угрожавање озонског омотача, климатске промјене, воде, земљиште, биодиверзитет, пољопривреда, енергија, транспорт и управљање отпадом. С обзиром на то да је развој индикатора и уопште методологије мониторинга природе и код нас и у осталом дијелу Европе још увијек у почетном стадијуму развоја, развој cjеловитог и

функционалног система мониторинга ће бити детаљније разрађен у дијелу који се односи на оперативне мјере и препоруке.

Послије Кијева, одржана је шеста министарска конференција „Животна средина за Европу“, на којој је закључено да су основни стратешки циљеви заштите животне средине у земљама југоисточне Европе: јачање законодавства и уједначавање приступа проблемима заштите животне средине, као и едукација односно образовање у области заштите животне средине.

Значајан и приоритетан елемент у заштити природе јесте усклађивање и спровођење прописа који на свјетском и европском нивоу регулишу материју везану за природу, просторно уређење, шумарство, као и друге области, са законодавством, који се примјењују у области заштите природе на територији Републике Српске и БиХ. Многи сектори су директно везани за заштиту и коришћење природе. Готово да нема привредне и друштвене дјелатности која није на одређени начин везана уз коришћење природних ресурса. Постизање интегративног приступа у заштити природе веома је битно, а посебно треба водити рачуна да се обезбиједи увијек већи и повољнији степен заштите природних вриједности, било путем примјене прописа у области заштите природе или других посебних прописа.

3.2. ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У СКЛАДУ СА СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА

3.2.1. Акциони план заштите животне средине (NEAP)

Документ NEAP-а припремљен је 2003. године. Акциони план за заштиту животне средине укључио је оба ентитета БиХ и Брчко Дистрикт и дефинисао је осам приоритетних подручја за управљање животном средином, као што је приказано у Табели 1.

Наведени приоритети имају одређени утицај на учешће БиХ у спровођењу међународних мултилатералних споразума у области заштите животне средине и вода. Тако је, на примјер, у сектору вода један од битних приоритета ратификација Конвенције о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу ријеке Дунав, иако БиХ није чланица Конвенције о водама UNECE. Што се тиче заштите биолошке разноврсности, стратешке активности предвиђене документом NEAP-а укључујући при томе и процес проширења постојећих заштићених подручја на 15–20% територије БиХ (реалан проценат је око 10% у односу на територију Републике Српске), подразумијева спровођење различитих конвенција, нарочито Конвенције о биолошкој разноврсности, којом се прописује усвајање националних стратегија и националних планова за заштиту биолошке разноврсности, успостављање система и мреже заштићених подручја, као и што боље интегрисање очувања природних вриједности са другим плановима, политикама и програмима.

Табела 2. Приоритетне области управљања животном средином у складу са NEAP-ом

Приоритетне области	Предложене мјере за побољшање стања животне средине
1. Водни ресурси/отпадне воде	- успостављање система управљања ријечним сливовима, - реализација пројекта дугорочног снабдијевања становништва у најугроженијим регионима БиХ укључујући и санацију губитака воде у водоводним системима, - изградња и реконструкција сисетема за пречишћавање отпадних вода и канализационог система, - довођење система одбране од поплава на ниво потребне сигурности, - реализација пројеката кориштења воде за наводњавање у производњи електричне енергије.
2. Одрживи развој руралних подручја	- стварање предуслова за просторно уравнотежен и одржив развој руралних подручја, - успостављање система управљања пољопривредним земљиштем, - имплементација програма производње хране на биолошким принципима, - израда програма дугорочног развоја шумарства.
3. Управљање животном средином	- увођење информационих система, - увођење cjеловитог мониторинга животне средине, - израда програма интегралног планирања простора, - израда документационе основе за планирање и управљање животном средином, - израда програма за образовање и ширење информација у области животне средине.
4. Заштита биолошке и пејзажне разноврсности	- израда стратегије и националног акционог програма за уравнотежено управљање биолошком, геолошком и пејзажном разноврсношћу, - израда стратегије и националних програма заштите културног наслеђа у природном окружењу на основама еколошке коегзистенције, - израда програма за стављање под одговарајући режим заштите 15–20% територије БиХ.
5. Управљање отпадом	- усвајање стратегија и планова управљања отпадом са оперативним програмима за њихову имплементацију, - уклањање дивљих одлагалишта и санација деградираних подручја, - санација (одређеног броја) постојећих депонија.
6. Привреда – одрживи развој привреде	- израда стратегије и успостављање система одрживог развоја привреде БиХ, - усклађивање пореског система са одрживим развојем и запошљавањем, - израда стратегије развоја енергетике, са избалансираним домаћим и страним изворима енергије, - имплементација стратегије борбе против сиромаштва, - израда студије о процјени утицаја на здравље и животну средину Интегралног програма финансирања и изградње аутопутева у БиХ, - формирање ентитетских фондова за стратешка истраживања, - формирање ентитетских фондова за рекултивацију простора, - реактивирање привредних субјеката који имају реалне услове за опстанак на тржишту, реоријентација истих промјеном намјене производње, - редуковање миграције на релацији село–град урбанизацијом руралних насеља и развојем производње у њима, - унапређење потенцијала за развој екотуризма усклађеног са природним потенцијалима (бањски, планински, сеоски и сл.) у домаћој и међународним компоненатама. - израда стратегије развоја минерално-сировинског комплекса РС,Формирање Агенције за минералне ресурсе, Усаглашавање законске регулативе из области истраживања, експлоатације и прераде минералних сировина
7. Јавно здравство	- израда регистра и катастра загађивача, одлагалишта отпада и буке, хемикалија, погона и постројења са опасним хемикалијама и ГМО усклађивање законске регулативе са препорукама Здравствене организације, јачање инспекцијског надзора, - формирање комитета за политику хране и исхране - анализа контролних узорака у процесу производње, припреме и промета намирница, - успостављање система редовног информисања о здравственој исправности намирница, - оснивање регулаторних органа за јачање система надзора и превентивних мјера заштите излагања становништва зрачењу и израда плана активности у случају акцидентата, - доношење законских прописа за сигурно поступање са ГМО, - израда програма еколошки прихватљивог начина рјешавања.
8. Деминирање	усклађивање рада са организацијом БиХ МАК и организацијама цивилне заштите

3.2.2. Смјернице за управљање простором и животном средином из Просторног плана РС

Савремени концепт заштите животне средине, у складу са поставкама Просторног плана Републике Српске до 2015. године, захтијева континуирано праћење степена аерозагађења, хидрозагађења, педозагађења, биљног покривача, фауне, хигијенског стања средине, здравственог стања људи, буке, вибрација, штетних зрачења и других појава и показатеља стања животне средине. С обзиром на значај заштите животне средине, овим планским актом се предвиђа спровођење мјера заштите и то кроз:

- ✓ заштиту необновљивих ресурса односно њихово рационално, економски одрживо и еколошки прихватљиво коришћење,
- ✓ штедњу енергије и кориштење најчистијих могућих технологија,
- ✓ смањење отпада и његову рециклажу,
- ✓ флексибилност процеса одлучивања да би се омогућила већа подршка локалним заједницама,
- ✓ разматрање земљишта као пуноправног ресурса,
- ✓ заштита вода од загађења (свеобухватно каналисање и пречишћавање отпадних вода из насеља и индустријских погона, заштита подземних и геотермалних вода, заштита водотока),
- ✓ заштиту земљишта од загађења (кроз заштиту пољопривредног и грађевинског земљишта у будућим насељима и његовој ивичној зони, заштиту од загађења аероседимената, од депоновања отпадака, на свим, за то непредвиђеним и санитарно необезбијеђеним мјестима),
- ✓ заштиту ваздуха од загађења (кроз обезбјеђивање јединственог система топлификације, контролисање аерозагађења од саобраћаја, као и поштовање мезоклиматских и микроклиматских услова при избору локација за потенцијалне загађиваче, активацијом већ предвиђених постројења, односно система и уређаја за пречишћавање у оквиру индустријских процеса, кориштењем алтернативних горива),
- ✓ заштиту од буке (кроз адекватно планирање саобраћајница, саобраћајних токова и контролисање саобраћајне буке, као и различите мјере заштите; планиране мјере заштите огледају се кроз правилно лоцирање извора буке у односу на пријемник, смањење стварања буке, правилно пројектовање заштитних зона, спречавање њеног ширења у околину и
- ✓ заштиту вегетације (заштиту од сјече, различитих болести и елементарних непогода, као и угрожавања пејзажних вриједности вегетације).

Основне потребе заштите се заснивају у заштити природних елемената животне средине и радом створених човјекових вриједности који могу битно да утичу на квалитет човјековог живота у њој при чему проистичу из потреба стварања комодитета у једној урбаној цјелини са једне стране, а са друге стране ради заштите животне средине и природних добара које су дате човјеку на располагање. Заштитом, очувањем и адекватним начином кориштења, постојећих природних ресурса, поштујући биодиверзитет као суштинску компоненту урбанизма, правилном диспозицијом загађивача, обезбиједити такве услове који ће обезбиједити заштиту екосистема, континуитет између урбане територије и територије која је опслужује, те битно утицати на унапређење квалитета живљења и амбијенталних вриједности Просторног плана.

Свака привредна експанзија и урбанизација неминовно са собом носе опасности по природу и животну средину те врше њену деградацију. Да бисмо обезбиједили адекватан квалитет животне средине у једној урбаној цјелини неопходно је спровести низ конкретних мјера заштите како би се већ постојећи квалитет одржао или да би се постојећа деградација довела на ниво одрживог. Мјере могу бити: правно-нормативне, техничко-технолошке, просторно-планске, економске, а смјернице би се заснивале у:

- ✓ доношењу општих нормативно-правних аката о заштити и унапређењу животне средине и природе, у складу са важећим законским прописима, као и програма заштите поступака, активности и критеријума понашања и у вези с тим санкционисање поступака у случају непоштовања закона;
- ✓ изради катастра загађивача и сталном ажурирању од стране надлежних, при чему је нарочито важно установљивање мјерних пунктова загађивања и услова праћења загађивања;
- ✓ забрани и ограничењу градње објеката који су потенцијални загађивачи у зонама становања, друштвених, туристичко-рекреативних, просвјетних и других центара активности;
- ✓ прилагођавању техничких и производних процеса у индустрији захтјевима и условима заштите животне средине од загађења, како се штетни утицаји не би ширили у простору;
- ✓ уградњи, контроли употребе и одржавању инсталација и уређаја за пречишћавање загађених отпадних гасова и вода;
- ✓ правилном избору локације (нарочито производних и непроизводних објеката) уз поштовање мезоклиматских и микроклиматских карактеристика простора;
- ✓ формирању санитарних заштитних зона око енергана и главних саобраћајница, при чему ширина заштитних зона зависи од степена могућег загађења;
- ✓ спречавању недозвољене и неконтролисане експлоатације природних ресурса;
- ✓ савременим агротехничким мјерама, употреби пестицида, хербицида и вјештачких ђубрива доведеним у ниво потрошње која ће задовољавати како потребе у пољопривреди, тако и стандарде у заштити животне средине;
- ✓ успостављањем ефикасног система прикупљања чврстог отпада који би функционисао на што већем простору Републике Српске, а самим тим опслуживао већи број становника;
- ✓ мјерама фискалне политике, издвајању доприноса из цијене производа и услуга, накнади за кориштење грађевинског земљишта, као и финансирању из новчаних накнада и казни за емитовање штетних продуката преко или у животну средину (из ових извора ће се обезбиједити прибављање материјалних средстава потребних за остаривање циљева заштите и унапређења животне средине) и спровођење ових и других мјера утицаће на смањење ризика и спречавање загађивања и деградације животне средине, као и на подизање постојећег квалитета животне средине, што ће се одразити и на подизање квалитета живљења уопште.

3.2.3. Смјернице из Оквирног плана водопривреде РС

Оквирни план водопривреде Републике Српске¹³ је плански документ који служи као основа за доношење стратешких докумената из области водопривреде, али и за друге

---

¹³ Оквирни план водопривреде Републике Српске је усвојен Закључком Владе Републике Српске на 38. сједници Владе одржаној 20.10. 2006. године, након усвајања Закона о водама Републике Српске, и представља званичан плански документ сектора водопривреде.

гранске стратешке документе. Једна од битних одредница Оквирног плана водопривредног сектора Републике Српске јесте сагледавање и досљедна примјена релевантних међународних принципа и смјерница из конвенција и директива којима се регулише управљање водама и заштита животне средине, без обзира на то да ли је БиХ формално спровела поступак ратификације или није. С обзиром на међузависност циљева заштите животне средине и циљева заштите, као и управљања водама у документима међународног права, једна од основних поставки Оквирног плана водопривреде јесте управо међусекторски и интегрални приступ управљања природним ресурсима. Оквирни план, као један од основних принципа, предвиђа и временски приоритет стратешког планирања у области вода, због потребе исказивања захтјева за простором неопходним за развој водне инфраструктуре и уређења вода.

3.2.4. Смјернице из Стратегије развоја пољопривреде РС

Стратегија пољопривредног развоја Републике Српске до 2015. године, се заснива на уважавању неколико циљева: обезбјеђење трајне прехранбене сигурности становништва у Републици Српској, повећање конкурентности на тржишту и извоз пољопривредних и прехранбених производа, изградња и развој институција и механизма тржишног привређивања у сектору агробизниса, економској заштити тржишно оријентисаних произвођача, интегралном руралном и уравнотеженом регионалном развоју, имплементацији међународних стандарда квалитета уз уважавање принципа одрживог развоја, брже и свестраније укључивање у регионалне, европске процесе и међународне организације и др.

Стратегија истиче неколико основних претпоставки развоја пољопривредне производње: тенденција раста и развоја пољопривредне и прехранбене индустрије, процес глобализације и либерализације економских токова, односно приступање споразумима о слободној трговини, јака интегративна улога пољопривреде у смислу јачања регионалне сарадње и повезивања земаља у Европи, те рационално коришћење природних ресурса укључујући агроеколошке ресурсе.

Наведени принципи, али и конкретне мјере предложене овом стратегијом, имају директан утицај на планирање развоја, коришћење и очување ресурса првенствено пољопривредног земљишта и вода, али и других ресурса за пољопривредну производњу, те смањење загађивања животне средине хемијским средствима која се користе у пољопривреди.

Наведене поставке, као и подаци о пољопривредном земљишту и коришћењу земљишта, имају значаја за стратешка одређивања у заштити природе Републике Српске и коришћени су приликом сагледавања тренутног стања и дефинисања планских мјера за заштиту природе.

3.2.5. Смјернице из Стратегије развоја минерално-сировинског комплекса РС

У бившој Републици Босни и Херцеговини минерална економија је била релативно развијена. Створена је обимна минерално-сировинска база тридесетак минерално-сировинских ресурса, од којих се већина и производила. У Републици Српској налази се значајан дио тих ресурса, посебно руда гвожђа, угља, нафте и неметала, који несумњиво имају економски и социјални значај. У садашњим условима у Републици Српској, у минералној економији и геоиндустрији, које су биле релативно развијене до почетка последњег рата, отпочео је процес транзиције и у овом сегменту привреде и економије. Тај процес је спор и још увијек постоје дилеме да ли минерално сировински ресурси представљају компаративну предност или оптерећавајуће наслеђе које

доноси само проблеме и губитке и тешко се може уклапати у међународну подјелу рада. Ове дилеме се могу разријешити ако републички органи управе најхитније утврде Стратегију развоја минерално сировинског комплекса (МСК), минерално сировинске базе (МСБ) и минералне политике као дијела економске политике, уз ревизију или израду потпуно нових законских аката и система управљања. У Републици Српској полази се, као и у свакој другој на тржишним принципима организованој држави, од тога да је минерално-сировинска, или скраћено минерална политика, саставни дио опште дугорочне политике земље.

Због тога је потребно разрадити минералну политику и стратегију, у оквиру укупне економске политике Републике, што би омогућило поред других предуслова, првенствено оних који су битни за што бржу и ефикаснију транзицију у тржишну привреду, да се расположиво минерално богатство оптимално користи. Имајући у виду наведене потребе, Народна скупштина РС је донијела Закључак о потреби израде Стратегије развоја минерално-сировинског комплекса, која би била основа за доношење стратешких одлука из области рударства и геологије али и других гранских стратешких докумената. Основне смјернице овакве стратегије би биле сагледавање и примјена свих међународних конвенција и директива којима се регулише управљање минералним ресурсима и сировинама. Саставни дио Стратегије развоја минерално сировинског комплекса су и **Смјернице за планско управљање минералним сировинама Републике Српске**, које наводимо у даљем тексту:

- ⇒ Правни основ управљања минералним сировинама је Устав Републике Српске, Закон о рударству и Закон о геолошким истраживањима;
- ⇒ Управљање минералним сировинама треба се темељити на одрживом развоју, а што подразумијева читав низ радњи које се морају предузети од стране државе/града/општине/концесионара;
- ⇒ Темељно начело одрживог развоја при управљању минералним сировинама је уравнотеженост међу привредним, животне средине и друштвеним интересима;
- ⇒ Стварање законских оквира за провођење одрживе и еколошки прихватљиве експлоатације минералних сировина уз имплементацију међународних обавеза Републике Српске;
- ⇒ Стратешко планирање у дјелатности експлоатације минералних сировина на начелу одрживог развоја на локалној, регионалној и националној основи уз разматрање услова заштите животне средине.
- ⇒ Систематски одабир технолошких и техничких рјешења за заштиту животне средине у процесима истраживања, експлоатације и транспорта минералних сировина;
- ⇒ Санирање и рекултивација простора након експлоатације минералних сировина с посебним освртом на тло, те површинске и подземне воде;
- ⇒ Сакупљање и збрињавање технолошког отпада насталог у процесу истраживања и експлоатације у складу с начелима заштите животне средине;
- ⇒ Постицање научних истраживања и технолошког развића у сврху остварења циљева постављених Стратегијом управљања минералним сировинама Републике Српске;

- ⇒ Успостављање међусобног повјерења, разумијевања, комуникације, кооперације, координације међу свим заинтересованим странама (министарствима, инспекција, привредницима, општинама, становништвом);
- ⇒ Законски и подзаконски акти, према којима се уређује управљање минералних сировина и просторно планирање, нису усаглашени у довољној мјери да би се ефикасно провело управљање минералним сировинама. Потребно је ускладити Закон о рударству с осталим Законима који се тичу рударске дјелатности;
- ⇒ Успостављање поуздане, потпуне, циљане и правовремене информације. Све информације морају бити систематски прикупљане, обрађене и дистрибуиране. Подаци морају садржавати двије основне врсте података и то податке/информације о ресурсу/минералној сировини и информације о управљању;
- ⇒ Привођење коначној намјени свих активних (легалних) и напуштених (несанираних) експлоатационих поља. □ Површински копови су синоним за девастирани простор са сумњивим перспективама за санацију. Потребно је увести финансирање путем затворених фондова или банковних гаранција које су саставни дио одобрења за експлоатацију уз обвезно повезивање с величином захваћеног простора (санирани површине смањују величину фонда или банковне гаранције);
- ⇒ Валоризација статуса и заштита минералног ресурса погодног за експлоатацију. Минерални ресурс битан за развој државе/општине мора се штитити на начин на који се чувају нпр. шумски, пољопривредни и водни ресурси;
- ⇒ Надзор и провођење мјера;
- ⇒ Управљање животном средином;
- ⇒ Друштвено одговорно пословање;
- ⇒ Рециклирање грађевинског отпада;
- ⇒ Спрјечавање илегалне експлоатације;

Изради свеобухватне стратегије претходе прелиминарне комплексне геолошко - економске анализе (инвентаризација) резултата досадашњих геолошких истраживања, и то, прије свега, истражених резерви са оцјеном одговарајућих потенцијала за њихово проширење и евентуално могућих будућих економских ефеката који се могу остварити на бази производње и прераде одговарајућих минералних сировина. Ове анализе би обухватиле и сагледавање укупног стања у МСК, посебно изграђених рударских и сродних објеката, њихову погонску спремност, потребе за модернизацијом, ревитализацијом и реинжињерингом.

3.3. ОКОЛНОСТИ И ФАКТОРИ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

3.3.1. Стање привреде и развоја Републике Српске

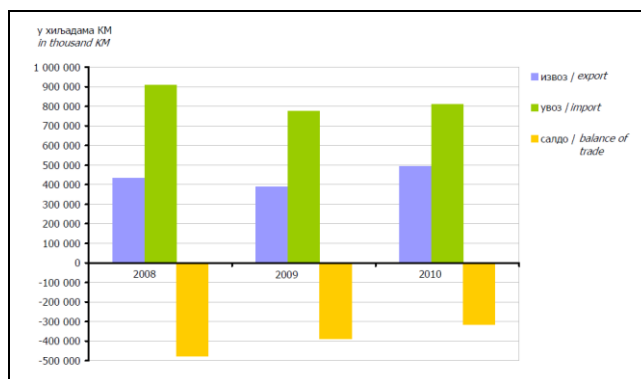
У 2007. години, БиХ је парафирала, а у 2008. и потписала Споразум о стабилизацији и придруживању Европској унији. Уласком у процес стабилизације и придруживања, покренута је нова етапа у процесу европских интеграција. Република Српска, као дио БиХ, у зависности од степена и динамике свог економског развоја, пролазиће у

наредном периоду кроз раздобље припрема за преговоре са Европском унијом до коначног стицања статуса БиХ као земље чланице Европске уније.

У складу са Економском политиком за 2009. годину у Републици Српској, релативни ниво привредне развијености, мјерено оствареним бруто домаћим производом (БДП) Учешће Републике Српске у бруто домаћем производу Босне и Херцеговине порасло је са 34.0% у 2005. на 35.1% у 2009. години.

Бруто домаћи производ по становнику у протекле три године је порастао са 4,533 КМ (2,318 €) у 2006. на 5,942 КМ (3,039 €) у 2009. години. Међутим, у односу на просјек ЕУ 27, па и у односу на њене новопримљене чланице или државе кандидате, то су још увијек веома ниске вриједности.

Графикон 2. спољнотрговински биланс Републике Српске у трећем кварталу, по годинама

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Евидентан је тренд смањења општих јавних расхода, што је резултат рестриктивне политике јавне потрошње и чврстог буџетског окружења. У погледу спољнотрговинског биланса, тзв. покривености увоза извозом, у Републици је просјечна покривеност увоза извозом у 2010-ој години 59,7%. Овај однос има тенденцију раста у односу на трогодишњи просјек (видјети: Графикон 2). Треба нагласити да спољнотрговинска политика и однос спољнотрговинског дефицита зависи од политике коју воде органи надлежни за ова питања на државном нивоу, а то је првенствено Министарство за спољну трговину и економске односе у Савјету министара БиХ. Процес приватизације је напредовао у Републици Српској, захваљујући продаји великих предузећа у сектору нафте и телекомуникација. Број директних страних улагања (FDI) је значајно порастао од 2007. године, што је помогло финансирање вањског дефицита. Финансијски сектор се брзо развија, док је конкурентност цијена у великој мјери задржана¹⁴.

Иако основни макроекономски показатељи БиХ, а тиме и Републике Српске указују на економски раст нарочито од 2006. године када је уведен порез на додану вриједност, недостатак консензуса и спровођења реформи на територији БиХ утичу на стање привреде и развоја у Републици Српској које карактерише: релативно висока незапосленост, пад броја становника и њихова неједнака просторна расподела, дефицит у стручним кадровима, потреба за развијањем капацитета у институцијама, недостатак капиталних пројеката и инвестиција и др.

¹⁴ Извор: Документ Европске комисије за БиХ: “Стратегија проширења и кључни изазови 2007-2008”, доступно на www.dei.gov.ba

Тренд стабилизације политичких прилика и повољне полазне економске претпоставке предуслов су за успјешан економски развој. То су позитивне смјернице за унапређење стања и стварања повољног окружења у привредном развоју Републике Српске на путу ка одживости.

3.3.3. Постојеће околности у области природних ресурса

Територија Републике Српске налази се између 42° 33' и 45° 16' сјеверне географске ширине, те 16° 11' и 19° 37' источне географске дужине. Захвата сјеверни и источни дио геопростора Босне и Херцеговине и има површину од 24.468 km² или 49% територије Босне и Херцеговине на којој живи 1.391.503 становника (процјена за 2006. годину), са 59 становника по km². Укупно, број насеља је 2.735 на цијелој територији Републике Српске.

Укупна дужина границе Републике Српске износи око 2.170 km, од чега се 1.080 km односи на границу са Федерацијом Босне и Херцеговине. Коефицијент разуђености границе износи 3,6 што је ријеткост у свијету.

Са становишта природних одлика, простор Републике Српске је веома сложен, што је резултат припадности различитим природно-географским цјелинама и њиховој геоморфолошкој еволуцији. Према геоморфолошком изгледу, на простору Републике Српске се смјењују различити облици. На сјеверном перипанонском дијелу брежуљкасти терени изграђени од кенозојских наслага постепено се спуштају у равничарске просторе са алувијалним заравнима и ријечним терасама које уједно чине и најплоднији дио Републике Српске. На том простору издиже се само неколико усамљених планина: Козара, Просара, Мотајица, Вучијак и Требовац, те крајњи сјевероисточни обронци Мајевице. Према југу, равничарски простор преко брежуљкастог терена прелази у планинско подручје које заузима и највећи дио површине Републике Српске.

У најважније природне потенцијале Републике Српске спадају:

- Пољопривредно земљиште,
- Шумски комплекси,
- Хидро-потенцијал
- Рудни и минерални ресурси,
  - енергетске сировине (угаљ, нафта, гас),
  - металичне сировине (црни и обојени метали),
  - неметали и грађевински материјали,
  - термалне, термоминералне и минералне воде
  - питка вода
- Повољни климатски услови.

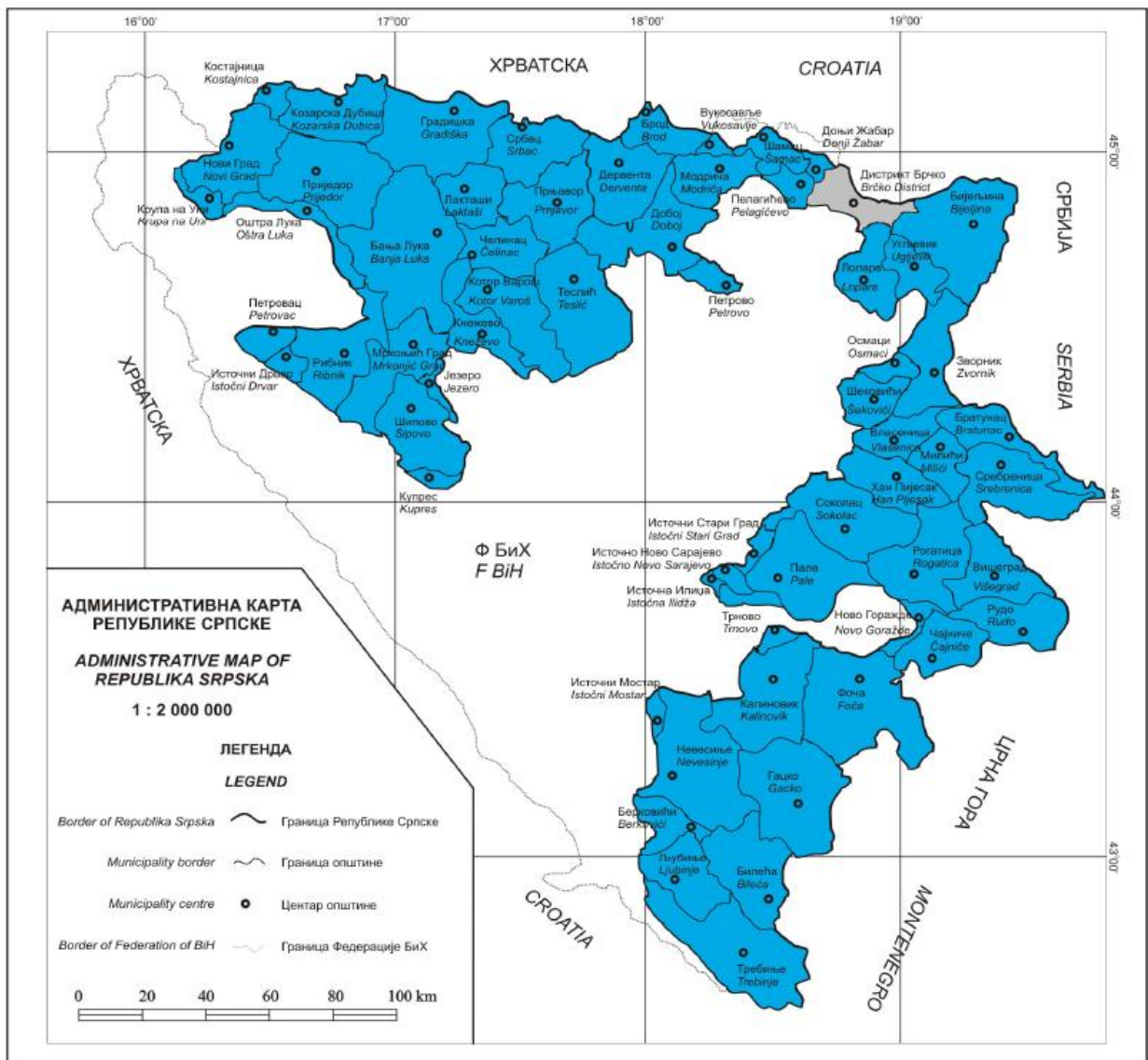
а. Пољопривредно земљиште

Пољопривредно земљиште један је од стратешких потенцијала. Представља изузетно значајан ресурс, а у Републици Српској му припада примарно мјесто у природним потенцијалима. Заступљеност у односу на непољопривредна земљишта и структурна искоришћеност је врло различита. Разлике су резултат припадности појединих пољопривредних површина различитим морфолошким цјелинама.

Укупна површина пољопривредног земљишта у Републици Српској износи 1.251.695 ha, односно приближно чини 0,85 хектара по становнику, или 51,2 % од укупне

површине Републике Српске што је изнад свјетског просјека. Пољопривредног земљишта у Српској има довољно, а постоје и реалне могућности за добијање и нових површина. Према категоријама искоришћености, највеће површине припадају ораницама и баштама, те пашњацима, ливадама, воћњацима и најмање рибњацима. Република Српска је сиромашна земљиштем вреднијег бонитета. И оне површине, са којима се располаже у Републици Српској, се не користе у довољној мјери и на рационалан начин. С друге стране, земљиште у Српској је под дејством различитих узрока изложено разним видовима деградације, као што су: инфекција, контаминација, деградација у ужем смислу и деструкција. Годишњи губици, само у процесу деструкције земљишта, су преко 1.500 ha.

Карта 1: административна карта Републике Српске

Извор: Републички завод за статистику

Данас су у Републици Српској нарочито присутни сљедећи узроци деградације: изградња насеља, индустријских постројења, саобраћајница и других инфраструктурних објеката на земљиштима вриједнијег бонитета, површинска експлоатација различитих сировинских материјала, развој водне ерозије и клизишта, присуство минско-експлозивних средстава.

Ради заштите земљишта од деградације потребно је примијенити превентивне мјере и мјере поправке већ деградираних земљишта, кроз рекултивацију и ремедијацију, а све у циљу очувања земљишта, првенствено вреднијих бонитетних класа, за његову примарну функцију, а то је производња хране и сировина за становништво.

Земљиште Републике Српске се мора користити на рационалан и зналачки начин, а све у циљу производње довољних количина хране и сировина за становништво Републике Српске, у циљу одрживог развоја друштва, у цјелини и циљу заштите животне средине.

Коришћење, управљање и заштита земљишта, важног природног ресурса Републике Српске мора бити усклађено са законском регулативом и прописима Републике Српске, али исто тако и са прописима Европске уније, као и са међународним конвенцијама, које се односе на овај ресурс: UNCCD, UNFCCC, UNCBD, Water Convention, Water Framework Directive...) и везама између ових конвенција.

б. Шумски потенцијал

Шумски комплекс представља национално богатство и стратешки потенцијал садашњег и будућег привредног развоја Републике Српске. Према апсолутној шумовитости (1.000.000 ha, или 44% укупне површине) и укупним залихама у нето прирасту дрвне масе, Српска заузима значајно мјесто у Европи. На квалитет шума утицала је друштвена неодговорност и нерационалан приступ у искориштавању овог важног ресурса. У протеклом периоду, велики шумски простори су једним дијелом девастирани и претворени у шикаре и голети.

Угроженост шумских екосистема директно је везана за унутаргранске конфликте у шумарству у контексту конфликта три основне функције шума: производне, заштитне и социјалне. У Републици Српској уређивачка пракса *a priori* прихвата производну функцију као основну за све шуме са којима је могуће газдовати. Изузеци су национални паркови гдје је овај проблем био донедавно заступљен и двије прашуме (Јањ и Лом) које су дефинисане као прашумски резервати. Планови газдовања шумама у Републици Српској су у том смислу застарјели, јер не врше довољно јасно функционално разграничење шумских подручја, што често доводи до великих унутаргранских и међугранских конфликта.

Ипак мора се нагласити да је шумарство Српске поднијело велики терет ратних и поратних специфичних привредних и хуманитарних захтјева осиромашеног друштва. Треба имати у виду да су дрво и дрвена грађа били међу ријетким извозним производима у том периоду, а такође да је поратна обнова у многим рубним општинама Српске (нарочито у западном дијелу) била заснована управо на коришћењу шума. Нажалост, многобројне злоупотребе довеле су и до значајнијих деградација шумских станишта, појаве каламитета поткорњака (највећа градација у историји нашег шумарства, проблеме са ерозијом и др.).

У посљедње вријеме притисак овог типа је опао, али се појављује други, а то је велики тржишни притисак легалних дрвопрерађивача, чији капацитети значајно превазилазе садашње могућности шума. Деградација шумског екосистема изнад одређене границе, специфична за сваки тип шуме, доводи до трајних оштећења станишта са несагледивим посљедицама.

Унутаргрански конфликти рефлектују се кроз разне видове:

- ⇒ недостатак дугорочних концепција развоја шумарства, монополски (нетржишни) концепт планирања у шумарству и релативну затвореност шумарства према просторном планирању, јавности и просвјетним институцијама,
- ⇒ слабу конкуренцију и низак технолошки ниво у сектору искоришћавања шума, те лоше постављен однос: шумско газдинство—инспекција—извођачи радова,
- ⇒ занемаривање хидролошке функције шума, традиционалан и нерационалан начин коришћења додатних производа шума, спор темпо пошумљавања голети и реконструкције деградираних шума,
- ⇒ неразвијен сектор сјеменарства и концепта расадничке производње, са врло slabим развојем властитог квалитетног садног материјала (и силвикултуре и хортикултуре),
- ⇒ непостојање шумарских комора и пасиван однос струковних организација шумарства (друштвава инжењера и сл.).

в. Климатски и хидролошки фактори

Својим елементима клима значајно утиче на очување природе и становништво Српске. Различити климатски утицаји који се осјећају на простору Републике Српске резултат су природних елемената и законитости опште циркулације ваздушних маса на ширем простору. Сјеверни перипанонски дио припада умјерено континенталном климатском појасу у коме се осјећа и панонски (степски) климатски утицај са сјевера. Љета су топла, а зиме већином умјерено хладне, са просјечном годишњом температуром изнад 10 °С. Падавине су углавном равномјерно распоређене, а највеће количине се излучују када су и најпотребније пољопривредним културама (мај, јун). Количина падавина по правилу опада идући од запада (1.500 mm) према истоку (700 mm) због утицаја западних ваздушних струјања. Планинска и планинско-котлинска (предпланинска) варијанта климатског утицаја осјећа се на највећем дијелу Републике Српске. Пространи планински масиви имају планинску климу чије су одлике свјежа и кратка љета, а дуге хладне и сњежне зиме. Сњежне падавине су обилне и дуго се задржавају, са висином падавина изнад 1.200 mm. Брежуљкаста подручја, котлине и долине имају нешто блажу климу – планинско-котлинску. Главне њене одлике су умјерено топла љета и доста хладне зиме, са просјечном годишњом температуром испод 10 °С, и висином падавина 700–1.000 mm.

Јужни дио Републике Српске, односно простор Херцеговине (Хумине) има измијењену варијанту јадранске климе, док се простор Рудина одликује прелазном варијантом између климе Хумина и планинске климе. Клима Хумина се одликује ослабљеним утицајем са мора, па су љета врло топла, а зиме доста благе. Просјечна годишња температура се креће од 11 °С до 14 °С. Распоред падавина је неповољан, пошто кише највише падају у јесен и у зиму, а најмање у љето када се јављају и краћи сушни периоди. Кишне падавине доминирају над сњежним. За разлику од оваквих климатских одлика херцеговачких Хумина, климу Рудина углавном карактеришу ниже љетне температуре и знатне зимске сњежне падавине.

Са хидролошког аспекта, простор Српске може се означити као релативно богат површинском и подземном хидролошким мрежом. Главни ријечни токови хидролошки припадају сливу Црног мора. Окосница црноморског слива је ток ријеке Саве који је

ниско положен, те му дотичу сви већи ријечни токови: Уна са Саном, Врбас, Укрина, Босна и Дрина, као што је видљиво и у Табели 1. Све оне имају композитни карактер ријечних долина са великим падовима, те располажу значајним хидроенергетским потенцијалом. У том погледу је посебно значајна Дрина која има најразвијенији хидролошки систем и огроман хидроенергетски потенцијал који је још увек недовољно валоризован. Стратегијом развоја и свим планским актима предвиђена је изградња хидроелектрана на ријеци Дрини. Остали ријечни токови имају велики привредни значај, али само у доњим и средњим токовима припадају Републици Српској. Изузетак је Укрина која има мањи ток и тече по брдима између доњих токова Врбаса и Босне.

Хидрографску ријечну мрежу Српске употпуњује највећа и најзначајнија ријека Херцеговине – Требишњица, чији је хидрографски потенцијал готово у потпуности валоризован. Она, као и готово сва подземна карстна хидрографска мрежа, припада јадранском сливу. Ријеке Српске, поред хидроенергетског потенцијала, својим квалитетом представљају значајну компоненту туристичке привреде. То се посебно односи на планинске токове који су веома чисти и богати ријечном рибом.

Поред богатства у ријечним токовима, на простору Српске налазе се бројни извори и врела која су углавном пукотинског и контактног карактера, а на бројним расједима (нпр. Савски ров) јављају се значајни термоминерални извори који имају огроман бањско-туристички значај, те акумулациона и природна језера.

Ријечни потенцијали нуде велике могућности у производњи хидроенергије, наводњавању обрадивих површина, развоју туризма и могућностима пловидбе, а што није довољно коришћено. Окосницу хидропотенцијала чине ријеке Дрина, Требишњица и Врбас са већ постојећим хидроцентралама. Поред четири хидроцентрале, енергетски инфраструктурни систем Републике Српске чине још двије термоелектране и шест малих индустријских термоелектрана са укупном инсталисаном снагом од око 1.340 MW. Планови проширења тренутних капацитета за производњу електричне енергије из термоелектрана износе око 900 MW нових капацитета и то у ТЕ Угљевик 300 MW, у ТЕ Гацко 300 MW и у ТЕ Станари 300 MW инсталисане снаге.

Процјене потреба за енергијом указују на потребу за даљим проширењем капацитета. С обзиром на повећане потребе привреде и становништва, планови развоја енергетике предвиђају изградњу нових хидроелектрана (Хидроенергетски систем Горњи Хоризонти, хидроелектране на ријеци Дрини, Неретви, Босни и Врбасу), при чему се мора водити рачуна о прилагођавању условима и капацитету природе, односно спровођењу адекватне процјене утицаја на животну средину.

У посљедње вријеме, појављује се све више захтјева за концесијама за изградњу малих хидроелектрана, инсталисане снаге до 10 MW, које су прикладније и повољније са становишта утицаја на животну средину. Међутим, и оне могу произвести доста конфликта, ако се интегрално не сагледа простор и капацитет природе (посебно у природно вриједним и осјетљивим просторима, укључујући и националне паркове и друга заштићена подручја). Изградња малих хидроелектрана може допринијети интензивирању привредних активности и развоју инфраструктуре, али њихово планирање треба бити вођено веома обазриво и водећи рачуна о минимализирању негативних утицаја прије свега на очување биолошког минимума водених токова, али и биљни и животињски свијет на који може утицати изградња оваквих објеката.

Посебно вриједан хидролошки потенцијал представљају термалне и термално-минералне воде. Бројна истраживања су показала знатна богатства, а највеће је у сјеверном дијелу Републике Српске и то у зони савског рова. Ови извори се обично налазе на дубинама од 1.000 до 3.000 м са температуром 80–150 °С. На бази тих вода већ ради неколико бањско-рекреационих центара, као што је: Бања Врућица, Мљечаница, Лакташи, Слатина, Српске Топлице, Губер и Вилина Влас. Валоризација овог вида хидролошког потенцијала у пуној мјери требала би да услиједи тек у догледно вријеме.

Табела 3. Енергетски објекти у Републици Српској

Енергетски објекти	Ријеке/угљени басени	инсталисана снага (MW)	Годишња производња (GWh)
ХЕ Бочац	Врбас	110	311
ХЕ Вишеград	Дрина	315	1108
ХЕ Требиње 1	Требишњица	168	486
ХЕ Требиње 2	Требишњица	7	20
ТЕ Угљевик	угљевички басен	300	1535
ТЕ Гацко	гатачки басен	300	1518
ИТ Инцел Баља Лука		64,3	240,5
ИТ Рафинерија Брод		25,0	50,8
ИТ Рафинерија Модрича		3,0	2,5
ИТ Целпак Приједор		17,0	39,5
ИТ Глиница Бирач		25,0	106,0
ИТ Шећерана Бијељина		8,0	13,7
		1342,3	5431,0

Процјене потреба за енергијом указују на потребу за даљим проширењем капацитета. С обзиром на повећане потребе привреде и становништва, планови развоја енергетике предвиђају изградњу нових хидроелектрана, при чему се мора водити рачуна о прилагођавању условима и капацитету природе, односно спровођењу адекватне процјене утицаја на животну средину. У посљедње вријеме, појављује се све више захтјева за концесијама за изградњу малих хидроелектрана, инсталисане снаге до 10 MW, које су прикладније и повољније са становишта утицаја на животну средину. Међутим, и оне могу произвести доста конфликта, ако се интегрално не сагледа простор и капацитет природе (посебно у природно вриједним и осјетљивим просторима, укључујући и националне паркове и друга заштићена подручја). Изградња малих хидроелектрана може допринијети интензивирању привредних активности и развоју инфраструктуре, али њихово планирање треба бити вођено веома обазриво и водећи рачуна о минимализирању негативних утицаја прије свега на очување биолошког минимума водених токова, али и биљни и животињски свијет на који може утицати изградња оваквих објеката.

Посебно вриједан хидролошки потенцијал представљају термалне и термално-минералне воде. Бројна истраживања су показала знатна богатства, а највеће је у сјеверном дијелу Републике Српске и то у зони савског рова. Ови извори се обично налазе на дубинама од 1.000 до 3.000 м са температуром 80–150 °С. На бази тих вода већ ради неколико бањско-рекреационих центара, као што је: Бања Врућица, Мљечаница, Лакташи, Слатина, Српске Топлице, Губер и Вилина Влас. Валоризација

овог вида хидролошког потенцијала у пуној мјери требала би да услиједи тек у догледно вријеме.

г. Рудна богатства

На територији Републике Српске евидентирана су многобројна лежишта и појаве различитих морфогенетских и економских типова минералних сировина, велики потенцијал подземних питких, термалних и термоминералних вода. Рудне и минералне сировине су условљене геолошком грађом. С обзиром на врсту и просторни размјештај познатих лежишта минералних сировина могуће их је груписати на:

- а) **енергетске сировине** (мрки угаљ и лигнит); са најзначајнијим налазиштима и локалитетима експлоатације у Угљевику, Гацку, Станарима и Миљевини,
- б) **металичне минералне сировине** (руда гвожђа, боксита, олова и цинка) на локалитетима Љубија, Омарска, Милићи, околина Мркоњић Града, Љубиње и Сребреница и
- в) **неметалниче минералне сировине** (азбест, магнезит, гипс, мермер, каолин, ватростална и керамичка глина, кварцни пијесак и кречњачки камен); лежишта и локалитети експлоатације су просторно врло раширена.

Енергетске минералне сировине- угљоносни басени

Угљоносни басени сјевероисточне Мајевице представљају јединствен басен са готово синхроним седиментацијом биљног материјала током доњег миоцена, који су географски а дијелом и тектонски одвојени и то су терестричко-лимничке наслаге басена: Мезграја-Тобут, Угљевик и Забрђе. Дужи временски период главна експлоатација мрког угља угљевичког басена концентрисана је на лежиште Богutowo Село, чији угаљ највећим дијелом представља сировину за Термоелектрану Угљевик.

Угљоносни басен Миљевина налази се у југоисточном дијелу Републике Српске. Лежиште мрког угља смјештено је унутар миоценских слатководних седимената у зони дужине око 10 km правца запад-исток, односно ширине 3,5 km и укупне површине од 35 km². Организована истраживања била су током 1947. и 1948. године када су отворене јаме Локве и Будањ, које су 1955. године спојене у јединствену јаму Град. У овом басену су изведени многобројни геоистраживачки радови чиме је увећана сировинска база. План је да се око 40% експлоатације врши површинским копом, док би јамска експлоатација била око 60%.

Бањалучки угљоносни басен налази се у подручју доњег тока Врбаса непосредно уз градско подручје Бања Луке, са површином од око 80 km². Степен угљификације смањује се од лежишта Петрићевца, Раковца до Рамића гдје је очито прелаз од мрких угљева до лигнита. Највећи економски ефекти постигнути су у лежиштима Лауш, Раковац и Петрићевац. Данас ни један рудник не ради. Једини активан рудник мрког угља је Рамадановац у ширем подручју Крупе на Врбасу.

Которварошки угљоносни басен заузима равничарски простор уз ријеку Врбању између планинских масива Узломца, Борја и Чемернице. Унутар слатководних седимената неогена откривена су и експлоатисана лежишта код Хрваћана и Масловара. Ради се о мрким угљевима који су ван даље рударске активности, због тешких услова јамске експлоатације.

Љешњански угљоносни басен налази се у сјеверозападном дијелу Републике Српске. Лежиште мрког угља смјештено је унутар доњомиоценских слатководних седимената. Већа експлоатација је била од 1910.-1941. године а рударска активност није обновљена до данас.

Угљоносни басен Теслића гдје је главна угљена зона мрког угља дебљине од 1 до 20 m смјештена је у доњомиоценским језерским седиментима у подручју Барбара-Бардаци. а резерве су недовољно истражене. Тешки јамски услови рада условили су затварање рудника.

Лежиште мрког угља Месићи налази се око 5 km јужно од Рогатице унутар малог ерозионог остатка лимничко-терестричке неогенске серије седимената, укупне површине од 2,6 km². Експлоатација угља је вршена од 1919. до 1941. године у ревиру Кукавце, до када су готово све резерве исцрпљене. Током 1960. почела је производња у ревиру Халуге. Каснија производња се рапидно смањивала, и због малих рудних резерви рудник је затворен.

Остале појаве мрког угља су: код Вијаке, у непосредној близини габро масива планине Љубић, на подручју Сњеготине, на подручју Шипова код села Брђана, на подручју Медне (Бараћи), на подручју Рогатице (појаве угља у виду изданака јављају се у Марковић потоку, и у кориту Ракитнице у самој Рогатици).

Басени, лежишта и појаве лигнита

Лигнитски угљеви су стварани у заосталим углавном изолованим слатководним басенима-депресијама на читавом комплексном простору Динарида и Вардарске зоне. Лежишта лигнита са већим економским значајем су гатачки и станарски басен.

Лежиште лигнита гатачког неогенског басена налази се испод претежно квартарних седимената Гатачког поља укупне површине од око 40 km². Експлоатационо поље лежишта угља "Гацко" у ширем смислу је подијељено на: Западно поље ПК "Грачаница", Централно поље и Источно поље. Извршено је литостратиграфско издвајање у 14 суперпозиционих пакета. Угљени слојеви-пакети почињу са другим подинским, првим подинским, главним угљеним, затим првим кровинским, другим кровинским и трећим кровинским угљеним слојем. Експлоатација се врши углавном за Термоелектрану Гацко.

Лежиште лигнита станарског басена Сјеверни дио плиоценског угљоносног басена подијељен је у 3 ревира. Експлоатационо подручје станарског басена захвата површину око 17 km². Обзиром на повољне услове експлоатације и одговарајући квалитет у фази је пројектовање термоелектране.

Значајнија *појава лигнита* је код Карановца. Већи број појава лигнита регистрован је у плиоценским седиментима приједорског поља, код Омарске гдје су процијењене потенцијалне резерве око 150 милиона тона. Поред наведених потребно је напоменути и појаве лигнита код Шепка-Зворник, те појаве код Касиндола-Источно Сарајево.

Металичне минералне сировине – црни метали

1. Лежишта гвожђа

Експлоатација гвожђа врши се дуги низ година на терену који припада Републици Српској Најважније и највеће лежиште гвожђа у Републици Српској је лежиште *Љубијске металогентске области*.

Рудну зону Љубије чине рудна поља Централних и Јужних рудишта те Видрењака, затим рудних поља Томашице и Омарске. На површини од 700 km² регистровано је више десетина рудних појава и малих лежишта. Доста је уједначен садржај гвожђа и осталих састојака, хомоген минерално-петрографски састав. То су већином сочиваста или слојевита рудна тијела, промјењивих али значајних димензија.

Остале појаве руде гвожђа на територији Републике Српске су:

- ⇒ код Мркоњић Града, на подручју Лисине (у појасу тријаских творевина вулканогено-седиментног постанка регистроване су 23 појаве руда гвожђа, лимонитско-хематитског састава),
- ⇒ Сињаково (истраживано је са аспекта руда гвожђа, затим са аспекта бакарних руда, те у вези са садржајем живе и злата. Лежиште је истраживано раскопима, поткопима и бушењем. Експлоатација је вршена још за вријеме Саса),
- ⇒ на ширим теренима Теслића регистрован је већи број појава Fe минерализација, од којих су само неке обухваћене детаљним истраживањима, док је на већини појава извршена само проспекција. Највећи број појава лоциран је код Блатнице, на локалитету Премет),
- ⇒ на планини Мотајици на неколико мјеста налазе се појаве Fe руде, али немају већег економског значаја.
- ⇒ у подручју Сребренице (Крњићи) појава руде гвожђа има продуктивну серију моћну око 20 m. Дебљина појединих сочива и слојева креће се од неколико cm до 0,8 m. Гвожђе је, највјероватније примарно-седиментног постанка. Остале појаве, веће наслаге окера налазе се у подручју Великог и Малог Губера,
- ⇒ код села Окосовићи (Чајниче) је утврђена појава магнетита и то издужена сочиваста рудна тијела (моћности 0,8 m и дужине 60 m, 20 m испод површине).
- ⇒ око Вардишта код Вишеграда у предјелу Масали-Зековићи-Гајеви откривена је рудна зона никлоносне гвожђевите руде на дужини од око 700 m. То су зеленомрки оолити који се јављају у цементној маси базалних конгломерата у облику складова и сочива, дебљине 1-5 m, садржај Fe-18.64%, FeO-8.26%, Fe₂O₃-17.52% и црвеносмеђи оолити са високим садржајем жељеза и никл а утврђен је и повољан однос хрома према никлу.

Минерали пирита, поред рудних минерала гвожђа, представљају најзаступљеније минерале у готово свим стијенама литосфере. Налазишта пирита најзаступљенија су у палеозојским и пермтријаским кластичним а рјеђе и карбонатним стијенама (Копривна-Приједор, подручје Чајничка, Фоче и нешто мање око Горажда, у дацитима код Сребренице, у порфиритима у долини Сутјеске, итд).

2. Лежишта и појаве мангана

На територији Републике Српске у односу на Федерацију БиХ Mn-орудњења су далеко мање заступљена. Налазишта Mn-орудњења регистрована су у Динаридском офиолитском појасу и у вулканогено седиментним тријаским творевинама, од бањалучке Козаре на југозапад до Рудог на југоистоку.

На простору бањалучке Козаре констатован је велики број налазишта, од којих су најзначајнија у Шушњарима, Бајинцу и Ријечанима а остало су појаве: Гагрице, Поповићи, Фратовац, итд.) Сва та налазишта била су предмет истраживања и експлоатације још прије првог свјетског рата а данас су већином зарушени и недоступни за осматрање).

На простору планине Узломац утврђено је преко 40 налазишта манганске руде. Највеће и најзначајније налазиште на коме су вршена проучавања је Рупна шума код Сњеготине. Развијено је у једном, преко 1000 m дугачком појасу. Рудна тијела су слојевита до сочиваста, тектонски веома деформисана а просјечан садржај Mn је 39,22 - 41,65 % и највећи је до сада утврђен у офиолитском појасу Босне и Херцеговине тиме и Републике Српске. Значајнија налазишта су и: Ђаћино брдо, Кевин бријег, Микшић, Зовик, Зеленик, Брекиње и Нушиновићи),

На планини Озрен позната је појава на локалитету Смрдин.

- У околини Рудог констатовано је више налазишта манганске руде, са читавим низом мањих појава: Јаглине са утврђених 925 тона, Орашки бријег итд..
- На теренима источне Босне регистровано је и проучено још неколико налазишта манганске руде, која су прилично скромних димензија а међу њима су најпознатија налазишта код Братунца (минерализације мангана представљене су са четири рудна тијела, Брезовицом I, II, III и Мочевећима. Рудна тијела су неправилног облика, моћност им се креће од 0,4-2 m. Проученост им је веома скромна.
- код Сребренице, Чајнича и Шековића. То су углавном минерализације мангана
- У подручју Фоче утврђене су следеће појаве мангана: Крече (Брезице, Паљевине, Шевин врх) и Слађеновићи.
- Кредни седименти развијени код Гацка (Тисов до и Катуншта) имају средњи садржај Mn око 34%. Истражним радовима извршеним током ранијих година рудно тијело Тисов до је практично у цјелости оконтурено. Израчунате су резерве В и С₁ категорије у износу од 1200 тона. О потенцијалности лежишта, односно терена у којем је оно смјештено не може се говорити.

Металичне минералне сировине - обојени метали

1. Налазишта цинка, олова и сребра

Рудник олова и цинка у Сребреници има велики значај за привреду РС. Ово лежиште се експлоатише дуги низ година. Према досадашњем степену истражености, у подручју Сребренице регистрована је 151 рудна жила. Дебљина жила је веома промјенљива (од неколико cm до 5 m) и само на укрштањима жиле достижу и до 10 метара. Дробинске, минерализоване зоне дебеле су мјестимично до 15 метара, али им је тада низак садржај олова и цинка. Овакве минерализоване зоне некада имају повишен садржај антимона (Казани). На подручју сребреничких лежишта олова и цинка издвојени су ревири: Сасе, Казани, Витловац и Оловине.

Сјевероисточни ревер - Сасе је највећи и до сада највише истражен ревер у лежишту Сребренице. Све рудне жице ревера Сасе припадају групи олово-цинкано-среброносних. Ширина орудњене зоне је око 500 m а дужина до 3500 m. На том простору истражује се и експлоатише 16 рудних жица различите дебљине, како по пружању, тако и по дубини и мноштву ситних жилица дебљине до 30 cm.

У централном ревиру Губер-Ажлица–Витловац већи дио руде на истраживаним нивоима је откопан старим радовима.

У сјеверозападном ревиру – Казани утврђен је већи број рудних жица, од који су само 6 рударски истраживане. 1987. године отворен је површински коп, из којег је откопана мања количина руде.

У јужном ревиру - Оловине од великог броја рудних жица које су регистроване само су 4 рударски истражене. Постојање старих радова и шљачишта указује да треба очекивати повољније резултате.

Од 1990. године до данас на лежиштима олово-цинкове руде нису вршена никаква геолошка истраживања. Вршена је само повремени експлоатација, када су откопане рудне жице са повећаним садржајем Pb и Zn.

Постанак лежишта олова и цинка, као и осталих сулфидних рудишта, директно или индиректно је везан за вулканске процесе са промјенљивом доминацијом галенита и сфалерита као главних рудних минерала, односно садржаја сребра, кадмија, бакра и злата. Према издвојеним металогенетским епохама и областима, односно развијеним типовима лежишта и појавама цинка, олова и сребра, на територији Републике Српске регистроване су 3 групе: палеозојска, тријаска и терцијарна.

Остале појаве олова и цинка на простору РС

Налазишта олова и цинка са пратећим елементима заступљена су у свим млађим палеозојским творевинама на територији Републике Српске и то:

- подручје Благаја, Љубије и Санског моста

Најзначајније појаве среброносне цинкано-оловне руде у широј околини Љубије налазе се на рудишту Брдо. У оквиру рудног поља Централних рудишта, уз сидерит и лимонит појављују се зоне обогаћења минералима олова и цинка (у зонама зеленкастотракасте грађе сидерита са кварцом се јављају минерали олова, цинка и бакра). Овој зони припадају појаве на Крстовцу, Расавцима и Зецовима. Дебљина ових сочивастих дијелова богатијих минералима олова и цинка креће се од 0,5 до 4 m, и садржај 4-7% Pb+Zn. У оквиру рудног поља Јужних рудишта регистрован је читав низ појава руда олова и цинка. У рејону источно од Санског Моста, рудне појаве обојених метала распрострањене су у ширем подручју све до Бронзаног Мајдана. На планини Сињаково (код Мркоњић Града) регистрована су мања налазишта галенита, тетраедрита, сфалерита са учешћем и сребрних сулфида. То су жиле, сочива и гнијезда унутар мермерисаних кречњака.

- Налазишта руде Zn, Pb, Cu, Sb, Ag и As у палеозооку југоисточне Босне

У подручју Праче регистрована су следећа налазишта: Шаруље, Главица, Зарупнице и Курјача У налазишту Сладојевићи су заступљене кварцно-сидеритно-баритне жиле, дебеле од неколико центиметара до преко 1 метар. На локалитету Омрке уз баритна жила тјела запажени су сфалерит, галенит и самородно злато. У подручју Фоче значајније налазиште је Марево. У подручју Чајничка (у палеозојским кречњацима једна зона дебела око 1 m).

- Терцијарне творевине са већим учешћем пирокластита који су директно везани за андезитско-дацитски магматизам, могу се пратити од ширег подручја Сребренице, Братунца и Зворника до Добоја. Поред цинкано-оловне руде долазе

минерали сребра, кадмијума, бизмута, понекад антимона, арсена, те појаве бакарних минерализација, као у централним дијеловима еруптивног масива Сребренице.

2. Налазишта бакра, живе, антимона, злата и арсена

Веће минерализације наведених метала нису регистроване на теренима Републике Српске. Нека ранија налазишта на површини терена, или непосредно у подповршинским дијеловима су откопана, а даља истраживања су занемарена. Међутим, бројне појаве ових минерализација долазе углавном као секундарна пратећа минерализација у асоцијацији сулфидних лежишта и појава.

Самородни бакар може се наћи у подручју између Вардишта код Вишеграда и Увца, а бакар се овдје налази у виду зрна или комада величине ораха или шаке. Значајна налазишта су: Отомаљ код Јајца, Сињаково (између Јајца и Мркоњић Града), гдје је била и топионица, на планини Чавци. Поред самородног бакра нађени су оксиди (куприт и тенорит), сулфиди (халкопирит, ковелин и халкозин), сулфосоли (тетраедрит, бурнонит, енаргит, станин, кубанит) и врло често карбонати (мелакит и азурит). Појаве су регистроване у: Слатини код Фоче, Бродарићима код Праче, Мареву код Милгевине, Сињакову код Јајца, ширем подручју рудника Љубија, у рудишту Шупља стијена, на теренима Теслића, Чавке, Козаре а у цинкано-оловним рудама Сребренице налазе се у мањим количинама минерали бакра.

Налазишта *живиних минерализација* утврђена су у подручју Јајце-Мркоњић Град на локалитетима Ковачевац и Отомаљ, гдје су откривена гнијезда тетраедрита и цинабарита која долазе уз баритно-кварцне жиле и сочивасте масе унутар мермера и шкриљаца. Појаве цинабарита постоје на локалитету Присоје између Добоја и Бањалуке, јужније од Чајничка (Куње), по падинама Метаљке (у иловачи су комади барита са цинабаритом).

Антимонска квалитетнија руда у нашим подручјима образована је у три врсте и то: кварцно-антимонитна, баритно-антимонитна и антимонско-полиметална руда. Током истражних радова у рудном подручју Сребренице нађене су кварцне жиле са антимоном, бертијеритом, буланжеритом и минералима као што су галенит, сфалерит, пирит, марказит итд. Садржај антимона у овим комплексним рудама креће се од 0,5 до преко 10%.

Економски значајније налазиште руде антимона је Подхрусањ, између Горажда и Чајничка. Западно од села Кратине, прве анализе дале су 34,2% садржаја Sb. Даљим раскопавањем утврђена је минерализована зона дужине око 1000 m, са више рудних тијела. Појаве минерала антимона регистроване су у Љубијској металогенетској области само као минеролошке појаве уз лежишта гвожђа.

На територији Републике Српске-сјеверозападни дио Централно-босанског рудогорја, у подручју између Јајца и Мркоњић Града (на теренима Отомаља и Сињакова) микроскопским анализама одређено је и елементарно *злато* у кварцним и

кварцно-баритним жилама палеозојске припадности. Истом методом откривено је елементарно злато на локалитету Булина глава-Благај код Новог Града.

Током рудномикроскопског истраживања разних парагенеза у подручју Сребренице, самородно злато је откривено у жилама на локалитету Витловац и Чумавићи.

Арсен спада у ријетке елементе у земљиној кори, везан је углавном за сумпор те за неке метале (Co, Ni, Fe, Cu, Pt, Ag и Pb). На територији Републике Српске регистроване су појаве на планини Сињаково-Мајдан код Мркоњић Града, (асоцијација са арсенопиритом, тетраедритом који садржи As+Sb) а сусрећу се уз сулфидне минерализације, рудне жиле и метасоматска рудна тијела. Налазишта арсена *неогенске припадности* регистрована су код Теслићке бање. Регистроване су појаве арсенове руде на теренима Сребренице: Чуманићи, Витловац и Губер-Лисац. Највећа концентрација арсенопирита нађена је у извјесним жилама код села Витловац.

3. Налазишта никла и кобалта

Лабораторијским испитивањима а поготово рудном микроскопијом узорака руде са разних локалитета терена Републике Српске, изведеном последњих деценија, откривени су на више мијеста минерали никла и кобалта. На теренима *Боровице* унутар планинског масива Чавке-између Добоја и Бања Луке откривени су кварцно-халкопиритни сплетови жила и жилица, као и пирхотинска тијела уз габроиде у којима, осим халкопирита, има пентлодитских минерализација. Оолитска никлоносно-гвоздена руда значајна је у подручју Вишеграда-Вардиште. Садржај никла у растрошеном ултрабазиту (серпентиниту) креће се од 0,25-0,35- 0,48% и преко 0,50 % мјестимично. У осталим фазијама никл варира од 0,3 до преко 1,1%. У цијелој овој зони распрострањене су гвоздени и никлом богатији дијелови оолитних (пизолитних) руда, дебљине од 1 до 3 метра. На никлоносној руди из околине Вардишта вршена су технолошка истраживања и то, углавном у сврху добијања концентрата руде гвожђа, а никал је узиман као споредна компонента. 2009. године рађен је пројекат за никал Вардиште.

4. Налазишта урана

Уран се налази у земљиној кори претежно распршен у стијенама као и његов пратилац торијум. На територији Републике Српске веће аномалије одређене су унутар гранитског масива Мотајице. Ради се о појачаној радиоактивности кварцних жила са хематитом и пиритом које преплићу јако каолинисане масе гранита југоисточно од села Кобаша на Мотајици. У сјеверозападним дијеловима мотајичког гранитског масива налазе се ројеви фелдспатско-аплитских жила који садрже: берил, турмалин, циркон, сфен, молибденит, пирит, лискуне и који показују мјестимично нешто појачану радиоактивност. Затим слиједи шире подручје Приједора и Љубије са појачаном радиоактивности уз лежишта гвожђа. *Ураноносни угљеви и шкриљци*

обогаћени органском супстанцом гдје се уран јавља дисеминиран у угљеној материји у виду субмикроскопских честица и мјестимично повећава садржај овог метала у угљевима и преко 0,1%. У непосредној близини Бања Луке налази се рудник угља *Петричевац* гдје се гњездате минерализације уранијума налазе у угљеној серији олигомиоценске старости.

5. Налазишта калаја, волфрама, молибдена, бизмута и кадмијума

До данас на територији Републике Српске нису откривена економски значајна налазишта руде *калаја, волфрама и молибдена*. *Бизмут и кадмијум*, јављају се као пратиоци других метала, као нпр. цинка и олова у Сребреници и неким другим рудиштима. Минералошке појаве *хибнерита-MnWO₄* регистроване су на планини Мотајици унутар грајзенизованих гранита, односно *шелит CaWO₄, каситерит*, цинабарит, злато и др., у алувијалним наносима, затим у близини Српца на каменолому гранита у мноштву пегматитских и аплитских жила регистрован је *молибденит-MoS₂*, заједно са пиритом. У сребреничком подручју каситерит је запажен уз турмалинисане кварците и турмалином богате дијелове цинкано-оловних жила. На локацији Чумавићи у кварцно антимоцитним жилама које, уз то, садрже минерале: Zn, Pb, Ag, Fe, Mn, Cd, запажени су кристалићи хибнерита. Откривен је поменути минерал и у сулфидизираним еруптивима у околини минералног врела Губер.

6. Боксити

На територији Републике Српске могу се издвојити слиједећа бокситоносна подручја и региони:

Бокситоносно подручје Бања Лука-Јајце-Мркоњић Град-Српска

припада већи број лежишта и перспективних појава. У подручју Мркоњић Града елабориране су резерве лежишта "Студенац" и "Градина".

У Бокситном региону Бочац – Лисковице проучавана су слједећа лежишта и појаве: појаве боксита Власиње, лежиште боксита Лисковица, лежиште боксита Бреница, појаве боксита Поповићи и појаве боксита Сурјан. Наведена лежишта и појаве представљају углавном висококвалитетне црвене боксите.

Бокситоносна област источног дијела Републике Српске (подручје Милићи, Власеница и Сребреница) обухвата површину од 400 km², релативно мала област али по броју лежишта (око 80) и верификованим резервама превазилази све остале регионе у БиХ. Према морфогенетском типу и начину појављивања, лежишта боксита су класификована као неправилно-слојевита, слојевито-гњездаста и гњездасто-цепаста.

Бокситоносно подручје Милића представља релативно узану зону ширине од 2-4 km и дужине око 13 km. Сва лежишта су горњокредне старости са подином, углавном кречњацима тријаске припадности. У оквиру овог подручја у фази експлоатације и припреме остала су лежишта Подбраћан-Браћан, Штедра, Кличац,

Црвене стијене, Драгошница и Герови, и њихове резерве су елабориране задњих година.

Бокситоносно подручје Сребренице у бити представља наставак претходног подручја, али је административно одвојено. Многобројна лежишта боксита су исцрпљена, али још увијек су активна лежишта боксита Палеж II-Браћани, Костури и Шумарница, те недовољно истражене појаве Жедањско, Кутузерево и Прибојевићи. У новије вријеме елабориране су резерве црвених боксита на лежиштима Костури и Шумарница

Лежишта боксита источне Херцеговине су углавном слојевита лежишта, слојевито-гњездаста и гњездасто-цепна лежишта. На овим теренима има више бокситоносних подручја и ревира и то:

Бокситоносно подручје Столац са издвојеним реверима: Хргуд, Ходово, Дабрица, Горњи Брштаник.

Бокситоносно подручје Невесиња је специфично по бројним ерозионим остацима на кречњацима горње креде. Издвојен је само ревер Удрежње и резерве овог лежишта су елабориране у новије вријеме.

Бокситоносно подручје Требиња обилује појавама, односно мањим ерозионим остацима боксита које нису детаљније истраживане у ревиру *Влаховића*. Издвојена су још два ревира:

Ревер Видуша планина (представља бокситну зону дужине око 25 km а због претежно јамске експлоатације рударска активност је обустављена.) и *ревер Дубочани* (регистрована су 4 мања лежишта).

Неметаличне минералне сировине

Република Српска располаже значајним ресурсима неметаличних минералних сировина. Најзначајније су, ради распрострањења на великом дијелу територије РС као и степена истражености и досадашње искориштеност: кречњаци, доломити, серпентинити, дијабази, глине (каолин, керамичке, опекарске), гипс-анхидит, бентонити, кварцни пијескови, лапорци. Недовољно истражене неметаличне минералне сировине које су регистроване при изради појединих листова Основне геолошке карте, при разним регионалним истраживањима или детаљним истраживањима неке друге минералне сировине су: магнезит, барит, флуорит, сировине за цементну индустрију, туф, зеолит, талк, жични кварц, оловини, силерсит, калијеве соли, боросиликати, берил. Хризотил азбест је присутан са значајним резервама али је производња на бази азбеста обустављена ради штетног утицаја на здравље људи.

Када се ради о *техничког-грађевинско архитектонском камену и карбонатним сировинама за индустрију*, постоје готово неисцрпне потенцијалне резерве, првенствено седиментних, затим магматских и метаморфних стијена те невезаних творевина плиоцен квартарних седимената.

Кречњачка маса настала је након дијагенетских и епигенетских преображавања примарних карбонатних талоба. Кречњаци припадају углавном маринским седиментним лежиштима ствараним *in situ*. Бројна су лежишта кречњака са утврђеним резервама у Републици Српској а само нека од њих, су: "Швракава-Јасенов До"- Бања

Лука, "Љубачево" и "Грич"- Прњавор, "Каменица" и "Кречница"-Теслић, "Карабеговац"-Добој, "Црни Вир" – Укрина, "Јаблан Град"-Угљевик, "Јошаница"-Зворник, "Градац"-Братунац, "Хан Дервента"-Пале, "Лапишница"-Сарајево, "Поникве"-Гацко, и још многа.

Велике масе доломита које изграђују дијелове планинских масива, посебно тријаске припадности постале су метасоматозом из кречњачког талога.

Лежишта доломита (тријаске старости) лоцирана су углавном у западном дијелу Републике Српске (Бекићи, Брезичани, Планина Врановина, Љубово, Блатна, Чираковац) и у источном дијелу Крупац и Бијеле Воде-Кијево и укупне утврђене билансне резерве $A+B+C_1$ категорије износе око $20.625.785 \text{ m}^3$ а укупне потенцијалне резерве износе око $40.722.124 \text{ m}^3$ доломита.

Поред лежишта кречњака и доломита бројна су лежишта:

лежишта мермера ("Мајдан"-Мркоњић Град),

лежишта дијабаза ("Мракодол"-Костајница, "Чапњак-Градина" и "Маглајци"-Козарска Дубица, "Трнова"-Горњи Подградци, "Друговићи"-Бања Лука, итд.),

лежишта серпентинисаног перидотита ("Мамићи"-Омарска),

лежишта серпентинита ("Брезичани", "Вукића Мајдан", "Букова Коса"-Приједор, "Зелени вир"-Бања Лука, итд.),

лежиште габра (Топићи-Кртова-Теслић).

Шљунак и пијесак представљају плиоцен квартарне и квартарне седиментне творевине, они су крајњи продукти ерозионих процеса који трају и данас. Највећа заступљеност шљунка и пијеска налази се унутар алувијалних долина већих токова, посебно Уне, Сане, Саве, Врбаса, Укрине, Босне, Тиње и Дрине и других мање значајних токова. На територији Републике Српске постоји више стотина отворених шљункара и пјескара. Нека од лежишта са утврђеним резервама су: "Ада-Обров" код Козарске Дубице, "Орлово поље" код Пелагићева, "Граб" код Требиња.

Каолин, керамичке, опекарске и ватросталне глине представљају минералне смјесе првенствено каолинита, илита и монтморионита, заступљене у грађи одговарајућих седимената алохтоних лежишта.

Мотајички гранитски масив је подручје са највећим бројем до сада откривених налазишта каолина. У руднику каолина „Мотајица“, код Кобаша врши се експлоатација каолинисаног гранита. На лежишту "Бошића Баре" елабориране су резерве са стањем 01.09.2004. године.

Лежишта каолина подручја Сребренице и Братунца је унутар контура сребреничког еруптивног подручја. Овдје је откривено више лежишта и појава каолина примарног типа. Ради се искључиво о жичним тијелима (дајкови и силиви) хидротермално алтерисаних санидинских дацита.

Потенцијалност лежишта каолинисаног дацита "Братунац" и његовог ширег подручја је велика. Лежиште Братунац чине три просторно блиска тијела (Загони, Смољаве и Борићи). каолинисаног санидинског дацита, лоцирана скоро линијски у зони дужине око 2 km, ширине око 50-150 m. Билансне резерве каолина лежишта "Братунац", рудних тијела Смољаве и Борићи, елабориране су са стањем 31.08.2007. године.

На лежишту керамичких глина Милосавци код Лакташа резерве су елабориране са стањем 31.12.2003.године.

Рудне резерве глина плиоценско-квартарног басена приједорског поља такође су утврђене, елабориране са стањем 2004. године.

Постоји више значајних лежишта *опекарских глина* у Републици Српској: Сочковац, Укрина-Челинац, Туњице, Пукиш, Обријеж, Улице, Ковањ, Калине. Прорачунате билансне резерве на овим лежиштима обезбеђује вијек трајања појединих лежишта и преко 20 година, дугорочно планирање и значајно повећање капацитета производње и прераде али и сврставање лежишта у више групе лежишта што практично омогућава да предстојећа доистраживања лежишта буду рационалнија и знатно ефикаснија (јефтинија) него у претходним истраживачким периодима.

Генеза *бентонита* непосредно је везана за вулканску активност. Економски значајни су слојевити бентонити чија дебљина прелази 1 m, задовољавајућег квалитета и више стотина метара по пружању у ближем подповршинском дијелу. Бентонит се јавља у подручју Шипова, Новог Града (Љешљани) и унутар угљоносног басена Станари.

Значајно је лежиште бентонита "Соколац" код Шипова, чија експлоатација, с прекидима, траје од 1988. године до данас, резерве су елабориране у новије вријеме. Лежишта бентонита "Соколац" налазе се у оквиру продуктивних миоценских наслага једног дијела већ описаног шиповачког неогеног басена на површини од око 10 km².

Остала лежишта бентонита у подручју Шипова су: Грабеж, Сарићи, Греда. На лежишту Греда елабориране су резерве са стањем 2005. године.

Прорачун резерви бентонита вршен је и у станарском и љешљанском угљеном басену. Остале појаве бентонита су у рејону Грачанице, Зворника.

С обзиром на мноштво регистрованих појава и лежишта *гипс-анхидрита* у готово свим пермо-тријаским формацијама, уз додатна истраживања, оконтуривања и испитивања квалитета предметних лежишта, сматрамо да би билансне резерве биле готово неисцрпиве.

Најзначајнија су лежишта гипс-анхидрита у западном дијелу Републике Српске подручју Новог Града, Шипова и Мркоњић Града и у источном у подручју Фоча-Колина-Сутјеска.

Резерве лежишта Дочићи код Шипова су елабориране 2004. године.

Резерве лежишта гипс-анхидрита "Орловача" су елабориране 2001. године.

У подручју Мркоњић Града (Медна) регистровано је више појава, а само једно лежиште је испитивано истражним бушењем. Међутим, због лошијег квалитета, 75-85% CaSO₄·2H₂O и веће удаљености од прерађивачких капацитета, даља истраживања су обустављена.

У југисточном дијелу Републике Српске, идући од Фоче долином ријеке Колине, поготову у горњем току и даље према Јабуци (Федерација БиХ), регистровано је више лежишта гипс-анхидрита која су километарских димензија (Радијаљ, Радаљевићи). Детаљнија истраживања нису вршена. Иста ситуација је и са издвојеним великим лежиштем (око 3 km²) гипс-анхидрита у долини Сутјеске и Тјентишта. Детаљнија истраживања нису извођена.

Најзначајнија лежишта и појаве *кварцних пијескова* на територији Републике Српске налазе се у приједорском басену, подручју Добој-Модрича и Зворник-Козлук.

У Приједорском басену рудне зоне у којима се пијесак појављује као доминирајући члан просторно се поклапају са рудном зоном керамичких глина (Брезичани, Омарска, Алићи). На истраженим лежиштима и дјелимично истраженим рудним појавама дефинисане су значајне рудне резерве кварцног пијеска. Садржај SiO₂ је преко 90,3 %, Al₂O₃ испод 4,0 % и Fe₂O₃ испод 1,36 %.

У подручју Зворник-Козлук, регистровано је неколико лежишта кварцних пијескова, од којих је већина само проспекцијски обрађена (Кисељак, Јасеница, Слатина, Мархоши, Бусија и Табанци). Лежиште Бијела стијена је детаљније обрађено, а 2010. године компанија "Боксит" из Милића почела је производњу равног кварцног пијеска на овом лежишту, а сепарисање овог пијеска врши се у Милићима.

Веће масе туфова откривене су у прњаворском неогеном басену, на ужем простору Прњавор-Укрина, на локалитетима: Пиплићи, Мравића, Рудоњићи, Танасићи, Тубаково брдо и Раљевац.

На лежишту Пиплићи код Прњавора верификоване геолошке резерве лежишта А+В+С₁ категорије у току 1976.

Лежиште зеоцитаног туфа Новаковићи које се налази код Средње Шњеготине, елаборирано је 2004. године и утврђене су резерве.

Остале појаве туфа су у источном дијелу Републике Српске у подручју Милићи-Власеница.

У групу седиментних силицијских стијена спадају кварцити, рожњаци и радиоларити

На теренима Републике Српске заступљени су у палеозојским творевинама Санско-унског, Дринског и палеозоика југоисточне РС. На лежишту рожњаца Подрашница утврђене су резерве са стањем 31.12.2007. године.

На лежишту азбеста код Петрова експлоатација је већ давно обустављена јер производи на бази азбестних влакана нису прошли еколошки тест због повишене радиоактивности. У рејону Петрова налазе се економски најзначајнија хризотил-азбестна лежишта не само у РС већ и у регији. Остале појаве азбеста: Какмуж и околина Челинца. Најзначајнија лежишта талка налазе се у околини Петрова.

Цементни лапорци су заступљени у свим угљеним басенима као јаловина уз угаљ.

д. Заштићена подручја

У Српској се налазе два национална парка: Сутјеска површине 172,50 km² и Козара, површине 33,75 km². Поред националних паркова, који заузимају око 0,8% територије овог ентитета, ту се налазе и прашуме Лом (Клековача), површине 2,95 km² и Јањ са површином од 2,95 km² и споменик природе "Пећина Љубачево" површине од 0,45 km², а према изворима Завода за заштиту културно историјског и природног наслеђа Републике Српске, постоји документација о заштити парк-шуме Омар код Кнежева, културног пејзажа Бардача код Српца и других, за које је поступак званичне верификације од стране надлежних органа у току.

На основу Закона о националним парковима (Службени гласник Републике Српске број 75/10) и одлука « Одлука о промјени облика организовања Јавног предузећа национални парк Сутјеска Тјентиште у јавну установу» и «Одлука о промјени облика организовања Јавног предузећа национални парк Козара Приједор у јавну установу» Национални паркови имају статус јавних установа.

Средства за финансирање националних паркова обезбјеђују се из Буџета Републике, властитих прихода, буџета јединица локалне самоуправе на чијој се територији налази национални парк и других извора у складу са законом.

Стање у овој области није задовољавајуће, нарочито из разлога што стручна документација из предратног периода није недоступна научним и стручним институцијама из Републике Српске. Тренутно се по инерцији штите природна добра за која се зна да су уживала заштиту у предратном периоду. Заштита је углавном административна (односно „само на папиру“) а не суштинска, тако да се велики дио добара континуирано девастира. Дио природних добара која су на нивоу општина, штите се захваљујући савјесности надлежних општинских органа уз консултације са Заводом за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске.

Шуме, воде и минерални ресурси спадају међу највриједније ресурсе на просторима Републике Српске. Тренутно су под највећим антропогеним притиском и са значајним степеном девастације и деградације. Слична је ситуација и са фрагментарним и појединачним геолошким, геоморфолошким, палеонтолошким, зоолошким и флорним облицима, који су често изложени девастирању. У току је (у различитим фазама) процедура за проглашење већег броја подручја заштићеним природним добрима – проширење постојећег Националног парка Сутјеска, Парк природе Јахорина, Резерват биосфере Дрина, тринаест спелеолошких објеката – споменика природе, прашумског резервата Јелово Брдо на Зеленгори, заштићен културни предио Бардача – Доња Долина и др. У току реализације пројекта Развој и заштита шума, који је имплементирала Свјетска Банка у БиХ, урађене су иницијалне физибилити студије за управљање прашумским резерватима Лом и Јањ. Оба наведена шумска резервата су проглашена заштићеним у предратном периоду, у периоду Социјалистичке Републике БиХ, а њихов статус заштићености тренутно се одржава путем газдовања овим подручјима као шумама високе заштитне вриједности.

Општа је оцјена, да је стање природних ресурса у Српској изразито повољно, али се они не користе систематски. Умјесто интегралног приступа и кориштења синергетских ефеката у пракси се често дешавају конфликти, због парцијалног планирања и ад хок интервенција на ресурсима у простору. Заштиту природе треба проводити у складу са важећом законском регулативом, просторним и урбанистичким плановима (валоризационе основе културно–историјског и природног наслеђа), шумским, водопривредним и другим основама, програмима управљања заштићеним подручјима, студијама о процјени утицаја различитих објеката и радова на животну средину, гранским стратегијама развоја и другом документацијом. Овакав приступ још није у потпуности заживио у Републици Српској.

3.4. ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА ПРИРОДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Проблеми и узроци угрожености природе комплексни су, вишеструки и трају континуирано дужи временски период. Проузроковани су недостатком адекватних стратегија. Постојећи институционални оквири омогућују неодрживо коришћење ресурса, а имају као резултат повећан антропоген притисак на природу. Тренутно су евидентни притисци у виду:

- ⇒ интензивне деградације свих елемената природног, историјског и културног наслеђења (физичко, односно просторно планирање територије, на свим нивоима није усаглашено),
- ⇒ недостатка законских и институционалних оквира за одрживо управљање природним, историјским и културним наслеђењем на свим нивоима (недостају усаглашене стратегије са акционим плановима примјене),
- ⇒ недостатка стручних и научних институција за успоставу база података за развој еколошко–економски прихватљивијих модела управљања природном баштином,
- ⇒ неадекватне примјене постојеће легислативе (која међусобно није усклађена), а није развијен ни систем мониторинга,
- ⇒ недостатка конзистентне политике финансирања заштите природног, историјског и културног наслеђења, а осјећа се недостатак програма за развој тржишног привређивања у сектору заштите природе,
- ⇒ недостатка адекватне сарадња међувладиних тијела, институција и појединих сектора,
- ⇒ да урбанизам и физичке структуре грађевина у простору нису усклађене са природним вриједностима подручја (изградња саобраћајница, водопривредни објекти, незаконита и неусклађена изградња са амбијентом и др.),
- ⇒ не праћења утицаја глобалне промјене климе,
- ⇒ изразито малих површина под одговарајућим режимом заштите,
- ⇒ недостатка података о осјетљивости појединих подручја, категоризацији угрожености природних богатстава и тренутном стању,
- ⇒ слабе укључености у међународне токове,
- ⇒ изостанка значајнијег учешћа у међународним споразумима који се односе на одрживо управљање биодиверзитетом, као што су Конвенција о заштити европских дивљих врста и природних станишта (Бернска конвенција), Конвенција о биодиверзитету, CITES конвенција, Рамсар конвенција, Директива ЕЗ о стаништима (ЕC Habitats Directive 92/43/ЕЕC) и Директива о птицама,
- ⇒ изостајању стандарда и стратегије о одрживој употреби природних ресурса,
- ⇒ изостајања активног учешћа у међународним пројектима, као што су: NATURA 2000 – Кохерентна европска еколошка мрежа за специјалне зоне заштите и Европска еколошка мрежа (ЕЕCОНЕТ).

Узмемо ли у обзир факторе који тренутно угрожавају разноврсност живог свијета уопште, па тако и компоненту биљног свијета, они се могу свести на најразличитије облике негативног дјеловања човјека на природу тј. утицаја антропогеног фактора. Основни фактори угрожавања природе се огледају у:

- ⇒ глобалним климатским промјенама (киселе кише, прекомјерно загријавање и др.),
- ⇒ конверзији природних станишта у антропогена,
- ⇒ прекомјерној дефорестацији,
- ⇒ исушивању мочварних станишта,
- ⇒ деградацији шумских станишта,
- ⇒ прекомјерној испаши и ерозији земљишта у високопланинским подручјима,
- ⇒ неуравнотеженој односно нестратешкој и непланској експлоатацији минералних ресурса (необновљивих и обновљивих),
- ⇒ инвазивним врстама које заузимају еколошке нише аутохтоних врста,
- ⇒ прекомјерној експлоатацији привредно важних врста.

3.4.1. Фактори угрожавања (притисци) на природне и шумске екосистеме

Чињеница да бројне и веома различите карактеристике (функције) шуме имају трајан или актуелан значај за људско друштво, а такође потребе човјека за богатством шума – како по времену тако и по разноликости – готово неограничене, намећу потребу њиховог рационалног и трајног вишефункционалног коришћења. (Јовић, 1976). У данашњем времену, присутна је вишеструка прекривеност шумског простора (али и простора опште) различитим гранским интересима.

Утицаји на шумарство

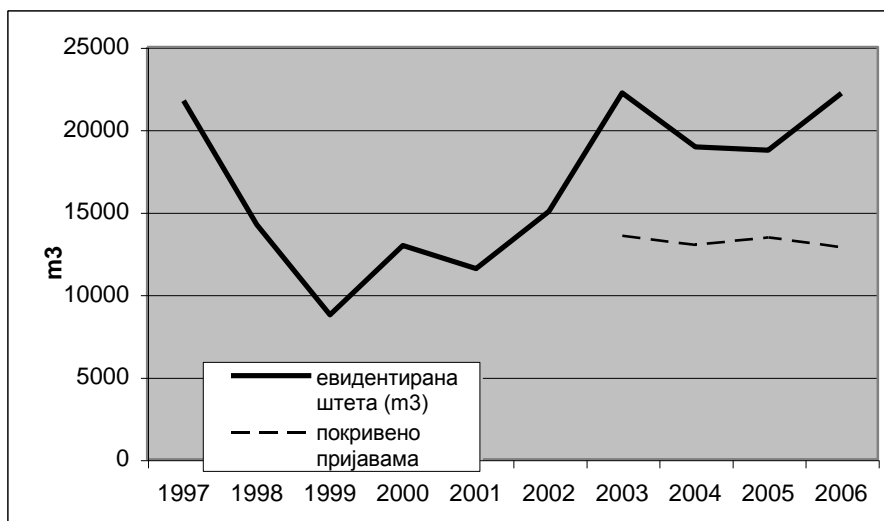
Каламитети појединих врста инсеката/поткорњак, губар/, довели су до појаве сушења шума и значајног губитка прираста, нарочито на простору југозападне Републике Српске (општина Шипово и друге). Каламитет поткорњака је био директно везан за неспровођење одредаба из одлука везаних за шумски ред, али су на њега утицали и природни фактори (температура и сл.).

Биодиверзитет урбаних екосистема (урбане шуме) угрожен је дијелом и од инвазивних врста (багрем, јавор негундовац, пајасен).

Шумски екосистеми у Републици Српској веома су угрожени од пожара, посебно борове шуме офиолитске зоне централне и источне Републике Српске и нарочито подручје крша. Систем противпожарне заштите није развијен у довољној мјери.

Бесправне сјече у ратном и послеријатном периоду представљале су веома значајан фактор угрожености шумских екосистема. Према подацима ЈПШ „Шуме Републике Српске“, посљедњих година су враћене на ниво иза рата (око 20.000 м³/годишње).

Графикон 3.
Однос штета у шумарству и пријављених случајева

Посебан проблем представља однос државе према шумском благу, који се рефлектује преко рада правосудних органа. Годишње се рјешава свега 5% поднесених кривичних и 20% прекршајних пријава! У којој је мјери правосудни систем неефикасан или су у питању друге слабости система државе због којих долази до нерегуларних видова

експлоатације дрвне масе и ловне дивљачи, те колика је улога историјских фактора и традиционалног односа према шумским екосистемима – није лако разграничити .

Присуство минских поља на шумским површинама онемогућава спровођење шумско-узгојних мјера и гашења пожара, гдје се по угрожености истиче подручје југа Херцеговине и масива планине Озрен.

Недовољна отвореност шумских комплекса мрежом квалитетних камионских путева је хроничан проблем, који у старту девалвира планирање, спровођење предвиђених система газдовања, узгојно-заштитне радове и функције шума.

Организациона структура до 26. 10. 2005. године, односно до доношења одлуке о укрупњавању газдинства, а која је била заснована на принципу општина–газдинство у многим случајевима није показала одговарајуће резултате, јер поједина подручја својом релативно малом површином, залихом и сортиментном структуром нису могла да обезбиједје услов за сигурност и остваривање суштинског принципа у управљању шумама, а то је трајност прираста, приноса и прихода. У циљу остваривања континуитета тренутних прихода вршени су претхвати чиме је у одређеним подручјима значајно угрожена могућност континуитета шумарске производње кроз дужи период, а такође дошло је до деградације појединих екосистема.

Климатске промјене

Климатске промјене, односно глобално повећање температуре атмосфере за 0,6 °C у посљедњих 100 година и повећање степена раста глобалних температура у задњих неколико десетина година указују на то да се природни ефекат тзв. „стаклене баште” све више повећава услед емисија гасова са ефектом стаклене баште: угљен диоксида, метана, азотних оксида, халокарбоната и других индустријских гасова.

У складу са подацима Глобалног система за праћење климе и подацима метеоролошких станица у БиХ о основним параметрима, промјене основних параметара климе су евидентне и на нивоу Републике Српске, односно БиХ (IPCC, 1998; Spasova et al., 1996, 2001). На графикону 4. су приказани трендови температура на регионалном и локалном нивоу.

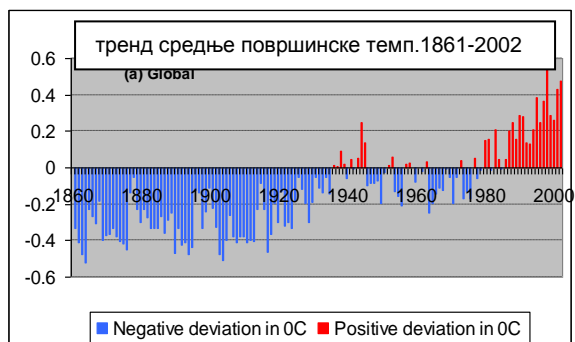
Опште су познати ефекти климатских промјена, а као значајни утицаји на природу могу се навести сљедећи: повећање евапотранспирације земљишта (тренутни ниво евапотранспирације износи од 390 у Чемерном до 600 мм у Требињу), утицај на физичко-хемијска својства земљишта, смањење доступности свјеже воде, повећање осјетљивости ка еколошким деградацијама и повећање инциденце природних катастрофа, као што су поплаве и суше. Процеси везани за промјене климе су директно везани за промјене еколошких услова на стаништима, гдје су нарочито под утицајем високопланински екосистеми.

Као посљедица промијењених климатских услова, јавља се нестанак угрожених, ријетких или рањивих организама, губитак ендемичног генофонда, као и губитак биодиверзитета на генетском, специјском и екосистемском нивоу. Шумски екосистеми у нашој земљи (као и свуда у свијету) трпе посљедице глобалних климатских

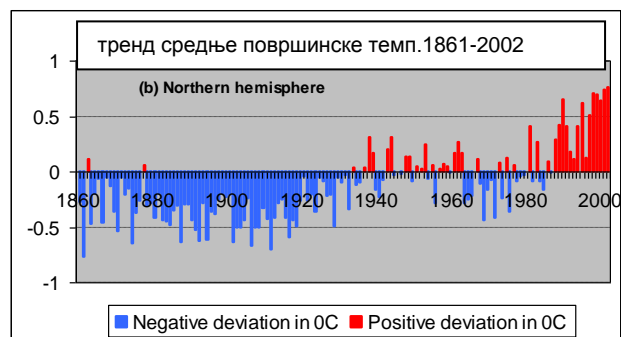
промјена, које представљају заправо прву карику у уланчавању штета. У том смислу, најугроженије су шуме храста китњака, гдје је већ дуже вријеме констатован тренд сушења, као и шуме јеле.

Графикон 4. а-в. Општи трендови површинске температуре ваздуха (мјерене уобичајеним методама на 2m изнад површине земљишта) за Свијет (а), сјеверну хемисферу (б) и за Бања Луку, Република Српска (в)

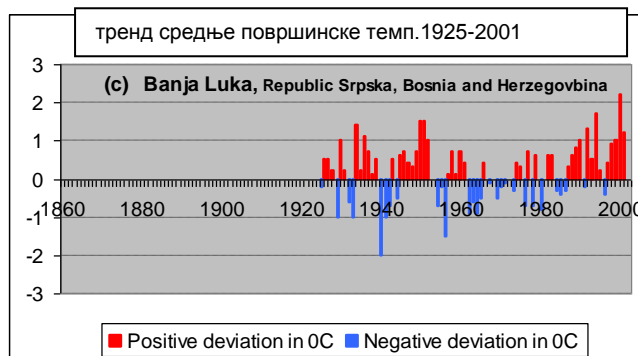
а)

б)

в)

Ови фактори су јасно везани прије свега за људске активности на глобалном нивоу. Шумски екосистеми угрожени су и од других екстремних климатских феномена (суше, температуре, сњегови, ледене кише, олујни вјетрови). Регионално, ови су проблеми посебно изражени на подручју карста (крша), због његовог геоклиматско-историјског карактера.

Праћење посљедица климатских промјена по природу и биодиверзитет врши се помоћу биоиндикатора за климатске промјене.

Утицај развоја пољопривреде на очување биодиверзитета шумских и ливадских екосистема

Историјски гледано, најдужи конфликт у контексту коришћења земљишта имају пољопривреда и шумарство у којем је пољопривредна производња и повећавање површина под пољопривредним земљиштем имала неприкосновен приоритет.

Бројни су примјери овог антагонизма у даљој и ближој историји. Номадско сточарство и екстензивно ратарство вијековима су систематски уништавали шумске комплексе, нарочито пожарима. Агротехничке мјере великих размјера, које су спроведене послје другог свјетског рата у сјеверној Републици Српској, довеле су до значајног смањења нивоа подземних вода, што је довело до радикалног смањења ареала наших низијских типова шума. Савремена агротехника такође деградира квалитет подземних вода, што оставља негативне посљедице и на шумска земљишта, а нееколошко рибарство деградира квалитет и површинских вода, итд.

Актуелни демографски процеси (депопулација и старење села, метрополизација), нарочито у планинским подручјима, говоре у прилог да у дужем временском периоду овај проблем неће бити фактор угрожености шумских екосистема, већ напротив, ширење шумског покривача довешће до губитка биодиверзитета ливадских заједница.

Облици, узроци и посљедице деградације земљишта

Земљиште у Републици Српској је непрекидно изложено разним „притисцима“ бројних „потрошача“, који га користе изван сфере пољопривреде и шумарства, па врло често долази до привремених, а некада чак и трајних губитака земљишта. Појаве деградације и губитака земљишта су узрокована нагом урбанизацијом, индустријализацијом, те примјеном нових техничко-технолошких рјешења и достигнућа у привредном развоју, гдје су укључени и крупни скокови у развоју пољопривреде и шумарства. Главни узроци деградације земљишта су: неконтролисано претварање пољопривредног земљишта у грађевинско, услед све веће изградње насеља, затим за изградњу саобраћајница и других инфраструктурних објеката, кроз експлоатацију разних врста сировина (угаљ, глина, шљунак, пијесак и др.) у развоју рударства, за изградњу хидроакмулација, депонија пепела, јаловине и разног отпада.

Сви видови деградације (оштећења) земљишта присутни на подручју Републике Српске се могу сврстати у четири основне групе:

- инфекција земљишта,
- контаминација земљишта,
- деградација земљишта у ужем смислу и
- деструкција земљишта.

Инфекција земљишта је вид деградације (оштећења) земљишта, који је неопходно издвојити као посебан облик загађења земљишта. Главни узрок овог вида деградације земљишта је држање великог броја паса и мачака у домаћинствима и њихово кретање по двориштима, парковима и дјечијим игралиштима. На тај начин често долази до инфекције земљишта, чијим негативним утицајима су нарочито изложена дјеца. На овај начин могу се пренијети различите врсте болести, као нпр. бруцелоза итд.

Контаминација (загађење земљишта) је вид деградације земљишта, узрокован уношењем у земљиште различитих загађивача и у различитим агрегатним стањима. Главни контаминанти земљишта у Републици Српској су тешки метали, једињења сумпора, органски полутанти, киселе кише, пестициди, минерална ђубрива итд.

Деградација земљишта у ужем смислу представља оштећења земљишта узрокована неправилним коришћењем земљишта у пољопривреди, најчешће неправилном обрадом, при чему се јављају негативне посљедице као што су: сабијање земљишта, погоршање структуре, смањење порозности и аерације земљишта, стагнација површинских вода и појава ерозије. Водна ерозија која је ионако, због нагнутости територије, режима падавина и еродибилности земљишта и подлоге доста присутна у Републици Српској, још се више поспјешује активношћу човјека, ако се обрађују земљишта на превише инклинираним теренима (преко 20% нагиба). Деградација земљишта може бити посљедица природних и антропогених чинилаца. Узроци антропогене деградације земљишта овога подручја су: биолошки, хемијски и механички утицаји.

Хемијска деградација настаје услед хемијских загађивача који доспијевају у земљу као резултат загађивања ваздуха и ацидификације земље, индустријског загађивања водотока, комуналних и пољопривредних отпадних вода, као и неадекватног одлагања чврстог отпада.

Деструкција земљишта – представља физичко уништење које је најтежи вид деградације земљишта, јер доводи до његовог потпуног и трајног губитка, што има карактер тзв. педоцида. Главни узроци овог вида деградације су: површински копови (угља, руда гвожђа и боксита) и депоније јаловине и пепела (Гацко, Угљевик, Станари, Приједор, Милићи итд.), насеља, водне акумулације, саобраћајнице (путеви, пруге), фабрике, бензинске пумпе, гола сјеча уз појаву ерозије и клизишта, депоније индустријског, медицинског и комуналног отпада и други.

Облици деградације и деструкције земљишта проузроковани ратним сукобом, још увијек су присутни на готово цијелој територији Републике Српске: од контаминације, преко деградације у ужем смислу, до потпуне деструкције, а нарочито важан проблем представљају минирани велике површине земљишта.

Процјене говоре да се под минским пољима налази неколико стотина хиљада хектара територије Републике Српске, што представља велику опасност за становништво, а такође изазива и велике економске штете, зато што се таква земљишта не могу користити за пољопривредну производњу.

Деминирање је веома скупо и захтијева дуги временски период. Процјене су да је за деминирање потребно најмање 20 до 30 година.

Туризам и угоститељство

Са аспекта простора може се рећи да је туризам макро просторни феномен, а угоститељство пратећи феномен који се јавља на микро нивоу задовољавајући потребе туриста за исхраном, смјештајем или комбиновано.

Са аспекта мотивације, карактер туризма може бити: бањски, планински, зимски, на води, градски, транзитни, културни, вјерски, сеоски, еколошки, манифестациони, спортски, комбиновани и др.

Туризам се примарно развија у просторима тј. градовима и регијама који имају одговарајуће природне и антропогене карактеристике од значаја за развој туризма. У посљедње вријеме дошло је до значајног развоја сектора туризма са акцентом на зимски туризам. С обзиром на лошу туристичку инфраструктуру, овај проблем је директно повезан са притисцима на екосистем јер се често дешава да капацитирање

броја посјетилаца превазилази капацитете екосистема, а поготово инфраструктурне опремљености. Уочен је проблем незаконите и неусклађене градње у шумским и природно вриједним подручјима (тренутно је веома изражено на Јахорини). Туризам би морао да дефинише свој дугорочни интерес, у којем ће се природно и културно наслијеђе валоризовати као потенцијал за развој и унапређење регије, али исти мора бити у усклађен са капацитетом и у хармонији с природом.

Енергетика

Термоелектране – Угроженост шумских и других природних екосистема, везано за овај вид привредних активности, огледа се у заузимању површина због отварања или проширења рудника угља за потребе термоелектрана, као и у емисијама честица у атмосферу које утичу на угрожавање природе. Недостатак адекватних филтера и изостајање рекултивационих радова на постојећим коповима довело је до значајне, често трајне деградације природе и пејзажа.

Хидроелектране – Ријеч је о сектору гдје су планирани велики инвестициони захвати с обзиром на слабо искоришћени енергетски потенцијал земље, а који, са друге стране, има изузетне потенцијале. Изградња брана и формирање великих акумулационих језера неминовно доводе до промјене микроклиме чиме се угрожава биодиверзитет кањонских заједница.

Снабдијевање топлотном енергијом – Најзначајнији дио становништва Републике Српске гријање обезбијеђује ложењем огријевног дрвета (у Републици Српској с обзиром на број домаћинстава потрошња износи 1,5–2 милиона m^3). Неконтролисано коришћење огријевног дрвета у ратном периоду, нарочито око већих агломерација довело је до значајних деградација појединих шумских комплекса, нарочито у сјеверозападној Републици Српској.

Неопходно је развој енергетике усмјерити на коришћење алтернативних, обновљивих извора, јер је евидентно да је расположивост фосилних извора енергије скромна. Досадашња искуства су темељена на стратешким захватима концентрисане велике снаге, док се територијално прихватљив и одржив развоја ослања на мала и средња предузећа (МСП). То подразумјева усклађивање економске, еколошке и социолошке компоненте у простору, гдје мањи капацитети енергије, равномјерно распоређени у простору, попут проточних електрана, електране на вјетар и сл. добијају све више на значају, јер немају значајније утицаје на природу, ако се правилно конципирају.

Урбани развој

Конфликт између сектора шумарства и ширења насеља осјећа се највише на подручју сјеверног и сјеверозападног дијела Републике Српске у зонама већих агломерација, као и у зонама туристичких центара. Проблем урбаног развоја у овом тренутку израженији је у сектору пољопривреде, гдје свакодневно долази до претварања значајних површина најквалитетнијег земљишта у грађевинско, тј. до трајног губитка. Конфликти се испољавају кроз присуство дивљих депонија, неконтролисан увоз страног хортикултурног материјала, (хронично) запостављање хортикултуре у урбанизму итд.

Индустрија и рударство

Угроженост шумских и природних екосистема у односу на поменуте привредне гране огледа се прије свега у штетама које природни екосистеми трпе због индустријског загађења земљишта, ваздуха и вода услед емисија отпадних материја, као и експлоатације минералних сировина услед заузимања површина и деградације пејзажа.

Површинска експлоатација и процеси припреме и обогаћивања минералних сировина у рударству проузрокују значајан негативан утицај на животну средину. Ови утицаји могу се свести на прихватљиву мјеру уколико се на одговарајући начин поштују одредбе европских директива у области заштите животне средине и врши адекватно праћење стања одлагалишта јаловине, и досљедно спроводе мјере рекултивације на површинским коповима на којима се врши, или је завршена, експлоатација минералних сировина. У рударству је нарочито значајно да се досљедно спроводе препоруке ЕУ о правилном управљању јаловином (Reference Document on BAT for Management of Tailings and Waste-Rock in Mining Activities, European Commission, 2004)

У Републици Српској, приступ развоју минерално сировинске базе заснован је на тржишним принципима, а минерално-сировинска, или скраћено минерална политика, је саставни дио опште дугорочне политике развоја. Даљи развој минерално сировинске базе вршиће се у зависности од општих економских кретања и генералних политичких ставова у Републици Српској, Босни и Херцеговини и земљама у окружењу.

Искуства из држава са веома високо развијеном минералном економијом и МСК недвосмислено показују да постоје увијек и одређени интереси на основу којих се не уважава искључиво принцип профитабилности, у развоју сировинске базе. У вези с овим, у свјетској теорији и пракси се већ више деценија инсистира на узимању у обзир (посебно код доношења инвестиционих одлука) двије врсте исплативости улагања: комерцијална и национална исплативост.

Нема никаквих разлога да се то не прихвати и у минералној економији Републике Српске, што је већ на неки начин и исказано кроз издвајање производних система од стратешког значаја.

Инфраструктурни коридори

Развој савремених транспортних, комуникационих и других технологија довео је до формирања инфраструктурних коридора који постају све комплекснији по структури и који заузимају све више и више простора. Коридори ће у будућности у простору Републике Српске бити проблем о коме ће морати да се води рачуна.

- ⇒ Инфраструктурне коридоре у старту треба планирати као комплексне, а њихове елементе градити етапно, према потребама и могућностима. Положај појединих инфраструктура у коридору мора да буде оптималан са аспекта остваривања његове функције. Инфраструктурни коридор мора заузимати најмањи могући простор и мора бити вођен на начин који у најмањој мјери оштећује или угрожава природну копоненту простора кроз који се коридор води;
- ⇒ Монофункционални коридори једноставније структуре морају очувати простор за евентуални каснији развој. Због тога коридор у највећој могућој мјери мора бити

слободан за додавање нових инфраструктурних система који ће бити потребни у времену које наилази. Мора се спријечити узиђивање коридора оним објектима који нису у функцији инфраструктура које се коридором воде;

- ⇒ Нарочито се мора водити рачуна о томе да се земљишном и другим политикама спријечи и једнострано и обострано узиђивање инфраструктурних, а прије свега саобраћајних коридора, било да се ради о бесправном, било да се ради о легалном грађењу. Таквом изградњом угрожава се саобраћај тј. смањује се пропусна моћ путева, опадају комфор, брзина и безбједност саобраћаја, истовремено се и отежава и развој и функционисање постојећег или потенцијалног инфраструктурног коридора;
- ⇒ Трасе оних елемената коридора који заузимају највише простора – путеви и пруге, морају да буду вођени тако да, што је могуће више, буду дио природног пејзажа тј. да што је могуће мање нарушавају природни пејзаж;
- ⇒ Сви облици изградње и уређења простора стално се контролишу и унапређују. Изградња и уређење простора и насеља, али и његова заштита изражава културу државе, али и локалне средине тј. изражава и одређени културни стандард. У принципу, сви утилитарни објекти какви су нпр. објекти инфраструктуре треба да прате међународне тј. свјетске трендове и достигнућа. Ипак, и упркос таквој потреби, која је истовремено и технолошка, економска, социјална и свака друга неминовност, треба учинити напор у два посебна домена;
- ⇒ Најприје, требало би порадити на унапређењу културе становања свих врста, индивидуалног и колективног, у граду и на селу. То је веома важно питање које је у протеклим временима било озбиљно запостављано на штету становника градова и села;
- ⇒ Култура становања, али и рада, подразумијева и одговарајућу културу грађења – ту културу такође треба унапређивати стално. Тако би, примјера ради, за све важне објекте у центрима општина као и за уникатне објекте разних врста, требало расписивати конкурсе, како би се добила најбоља рјешења од најбољих и најквалитетнијих пројектаната;
- ⇒ Посебно када се ради о стамбеној архитектури, требало би учинити напор да се развије нека врста регионалне архитектуре тј. архитектуре поднебља која би простору Републике Српске дала идентитет преко везе са традиционалним и данас потпуно потиснутим облицима изградње стамбених зграда. То никако не би требало да буде слијепо копирање традиционалних архитектонских форми већ креативна примјена резултата традиционалног народног градитељства.

Утицај сектора грађевинарства/урбане инфраструктуре

Ако под појмом урбанизације подразумијевамо замјену природне средине техничком, антропогеном, онда је логично да се под појмом урбаног стандарда подразумијева скуп човјекских интервенција у простору, тј. стандард уређења простора. Савремени урбанизам је већ прије скоро једног вијека прекорачио оквире класичног, који се бавио само градовима. Савремени урбанизам бави се цјелином човјекских интервенција у простору тј. обухвата и сеоска насеља (руризам), али и сав други простор изван градских и сеоских насеља – уређење простора у цјелини или његове посебно вриједне дијелове – просторе природних ресурса, националне паркове, подручја природног и културног наслијеђа, инфраструктурних коридора и друга функционална подручја.

У овом поглављу одредиће се три групе стандарда – за насеља, за ваннасељски претежно природни простор и инфраструктурне коридоре.

Насеља

Под насељима у овом тексту подразумевамо:

1. градове и насеља градског карактера,
2. мјешовита насеља,
3. центре заједница села, примарна сеоска насеља и насеља за одмор и рекреацију; неки постојећи проблеми развоја карактеристични су за све врсте насеља, неки су карактеристични само за поједине врсте насеља.

У највећем дијелу простора бивше Југославије, па и у БиХ, у времену од 1945. до око 1990. године одвијао се процес присилне урбанизације у чијој је основи лежала дискриминација села и сељака, као мање вриједног начина живота. Рурална подручја су се неконтролисано празнила, градови су расли преко капацитета њихове привреде, односно, преко друштвено прихватљиве мјере и потребе. Пажње сеоских подручја у којима углавном постоје услови за живот људи, одвојило је становништво од ресурса који су обезвријеђени привредно – системским рјешењима чиме су створени функционални и етички вакуми. Са друге стране, градови су сразмјерно брзо, а најчешће и неконтролисано, расли упркос систему државног планирања, који је кроз све то вријеме постојао.

Планомјерно су се понашали углавном тзв. друштвени субјекти као инвеститори док је имигрантско становништво, најчешће без стварне урбане културе, градило како је знало и умјело, великим дијелом и бесправно. Процеси о којима је ријеч, нагло су се убрзали током и послје рата на простору БиХ, тако да је хаотична изградња захватила цијели простор Српске, а нарочито велике и средње градове, центре општина и саобраћајне коридоре.

Укратко, приказани процеси условљавају оне елементе стандарда које треба достићи у времену остваривања Просторног плана Републике Српске. Ти су стандарди дефинисани као програмски циљеви које у планском периоду треба достићи:

- ⇒ да се одговарајућом политиком развоја битно успоре миграције из сеоских у градска подручја;
- ⇒ да се створе политике које ће зауставити непотребан и штетан развој у градовима и другим насељима са интензивним демографским и територијалним растом који неконтролисано мијења њихову структуру, форму, функционисање. Експлозију тих насеља треба замијенити мирнијим развојем, неком врстом имплозије тј. развојем на просторима који су квалитетни и погодни за развој, а налазе се унутар већ екстензивно изграђених простора. Измјенама, прије свега политике земљишта, али и низа других политика треба спријечити ситуацију у којој развој тих насеља диктира интерес приградских сељака који се ослобађају пољопривредног земљишта и конвертују га у грађевинско, стварајући тим насељима нерјешиве проблеме у изградњи комуналне инфраструктуре и функционисању. Треба одржати достигнут територијалан развој и ареале тих градова ширити само у случају стварне потребе;
- ⇒ економска и функционална повезаност града са примарним сеоским насељима. Примарна сеоска насеља опустошена су најприје економски па демографски, а то је изазвало стагнацију или одумирање и центара заједница села. Јасан је интерес за очувањем свих територија које располажу потенцијалима за развој. Сеоском подручју припада 90% територије Српске и значајан дио природних

ресурса. Мора се одржати насељеност сеоских подручја и зауставити одумирање сеоских насеља. Хитно треба приступити изради Стратегије развоја села тј. сеоског подручја Српске, што је много већи, комплекснији и важнији задатак од развоја (само) пољопривреде;

- ⇒ да се насеља за одмор и рекреацију убудуће могу градити само на земљиштима најниже плодности, изван саобраћајних коридора и никако на посебно вриједним земљиштима – зонама заштите изворишта воде, природно и културолошки вриједним земљиштима, на лежиштима минералних сировина и другим сличним земљиштима. Постојећа насеља могу се ширити само по плански усклађеним рјешењима задатих граница;
- ⇒ безусловно спречавање, тј. коначно заустављање незаконитог грађења свих врста грађевина и у свим појавним облицима. Одустати се мора од политике легализације каква је вођена до сада и која је у ствари била позив на бесправно грађење. Обесхрабривање овог облика изградње треба спроводити низом редифинисаних постојећих политика и неким новим, а прије свега законским и економским политикама. Материја легализације не смije бити предмет закона, она мора бити предмет планерског метода који у поступку планирања води рачуна о постојећем стању, али и о општем и јавном интересу што је циљ урбанистичког планирања.
- ⇒ сталан процес реконструкције градова и сличних насеља ради одржавања и повећавања капацитета и виталности њихових централних подручја, прије свега;
- ⇒ санирање и урбанистичко уређење постојећих дијелова приградских зона насеља обезбјеђивањем одговарајуће просторне организације и неопходних објеката од јавног интереса – школа, обданишта, трговина и др;
- ⇒ да се стихијска дисперзирана изградња малих густина замијени децентрализованом урбанизацијом, уз истовремено повећање густине насељености;
- ⇒ да се, новим инструментима земљишне и других политика, ставе под контролу сва пољопривредна земљишта која су предмет неконтролисане конверзије у грађевинско земљиште (та земљишта су основа за бесправно грађење);
- ⇒ да сва насеља, укључујући центре заједнице села и насеља за одмор и рекреацију, добију минималну, али комплетну инфраструктуру која подразумијева саобраћајнице стандардних профила, електричну струју, водовод и канализацију са одговарајућим уређајима за кондиционирање воде за пиће и уређајима за третман употребљених вода;
- ⇒ да се унутар насељских територија обезбиједи одговарајући стандард зелених површина у разним облицима, као што су шуме разних врста: економске, заштитне, парк-шуме и слично, паркови, скверови, зеленило уз зграде на заједничкој парцели или у двориштима кућа за индивидуално и колективно становање;
- ⇒ да се режим изградње прилагоди тако да сваки инвеститор све своје потребе за изграђеним простором и обављање функција у том простору мора задовољити на својој парцели не угрожавајући природу и амбијенталну цјелину;
- ⇒ да се режими изградње дефинишу прихватљивим индексима заузетости и коефицијентима изграђености парцела који се не смију прекорачивати без сагласности надлежних урбанистичких служби;
- ⇒ да насеља воде сталну бригу о томе да се очувају, унаприједи и повећају простори на којима се обављају јавне градске функције као и објекти и простори са изразито социјалним функцијама;
- ⇒ да насеља воде сталну бригу о заштити људи и објеката од свих врста угрожавања у ратним и мирнодопским условима. Посебно се штите културна

добра свих врста, покретна и непокретна, ресурси у насељима и контактним подручјима, животна средина тј. животни простор од свих облика загађења ваздуха – од загађења честицама, гасовима, испарењима, као и загађења вода и тла од свих врста загађења. Територије насеља штите се и од других штетних утицаја – вибрација, буке, штетних зрачења и другог;

- ⇒ да насеља његују и унапређују свој амбијент као дио визуелног идентитета и сентимент, као дио историјског и културног идентитета тј. као дио историје повезане са људима и догађајима значајним за дато насеље и његово гравитационо тј. функционално подручје;
- ⇒ да насеља развијају и унапређују развој свих врста комуналних служби, односно све облике комуналне технике и привреде, тако да цијела територија Српске до хоризонта плана мора бити покривена службама које имају капацитет довољан за обављање комуналних функција као што су: снабдијевање водом и одвођење употребљених вода, јака струја и други видови енергије, саобраћајнице одговарајућег капацитета и паркиралишта, депоније, гробља – људска и сточна, и свом другом комуналном опремом која је примјерена потребама;
- ⇒ да се насеља брину о очувању слике насеља као дијелу визуелног идентитета – ведуте, панораме, силуете насеља се плански уређују и развијају, планирају се малоурбанистичке интервенције ради боље презентације и коришћења градских простора итд;
- ⇒ да, до хоризонта плана, свеукупан развој свих категорија насеља у Српској постане планомјеран тј. свјесно усмјераван и контролисан. Такав развој мора подразумевати развој на одабраним земљиштима после комплексних анализа природних и антропогених фактора, а не стихијски развој по тепих-систему или дуж саобраћајница, али и јасно дефинисане урбанистичке политике, промјене у методологији планирања и друго.

Ваннасељски простор

Свеукупан простор изван насеља вриједан је сам по себи чак и када нема посебних идентификованих вриједности. Пошто је простор битан услов егзистенције њему се мора посветити иста пажња као и насељима.

- ⇒ Аутентичан природни или претежно природни пејзаж означава простор који треба чувати и штитити. У њему се може градити само изузетно у случају неизбјегних потреба, а које не угрожавају пејзаж тј. његове посебне вриједности;
- ⇒ Грађење објеката за становање, помоћних и привредних објеката, домаћинства, као и објеката мале привреде, треба волуменом, материјалом, бојом и на друге начине прилагодити простору. Најбоље је да висина тих објеката не прелази висину аутохтоне вегетације тј. аутохтоних врста дрвећа. Само грађевине значајних привредних капацитета могу бити ослобођене ових захтјева и то само у погледу волумена;
- ⇒ Заузеће било које врсте природног или претежно природног простора, у принципу, мора се свести на најмању могућу мјеру, а нарочито када се ради о продуктивним земљиштима – пољопривредном, шумском, рудном, водном и др.;
- ⇒ Треба развити концепт да се свака врста земљишта користити према његовим од природе датим својствима. Тиме лагано отклањамо посљедице досадашњег историјског развоја који је проузроковао антропогене деформације у начинима и облицима коришћења разних врста земљишта. Свака врста земљишта ће бити

посебно довођена у оптималне режиме коришћења сходно својим карактеристикама тј. третирана као природни потенцијал;

- ⇒ Сва посебно вриједна земљишта подвргавају се одговарајућим режимима заштите. У та земљишта спадају водна земљишта тј. зоне изворишта, зоне подземних вода и сл., шумска земљишта, пољопривредна земљишта високе плодности, рудна земљишта, археолошки локалитети, природне вриједности тј. предјели посебне природне љепоте, ријетке заједнице и слично, земљишта неопходна за изградњу акумулација воде и друга слична земљишта. За највредније од ових простора, односно земљишта радиће се одговарајуће стручне анализе, студије и планови, водне основе, шумско – привредне основе и друге. Услови коришћења и изградње објеката свих врста у овим просторима одредиће се просторним плановима подручја посебне намјене који ће се усвајати на разним нивоима, сходно значају и вриједности простора о коме је ријеч.

Деградација и загађивање земљишта највише је изражена код пољопривредног и грађевинског земљишта, као и при таложењу аероседимената и депоновању отпада. Заштита пољопривредног, затим грађевинског и осталог неплодног земљишта ће се постићи спровођењем сљедећих мјера:

- ⇒ законским регулисањем и заустављањем процеса незаконите градње објеката и тиме заузимања пољопривредног земљишта;
- ⇒ стручном примјеном пестицида и минералних ђубрива и строгом контролом њихове употребе од стране стручних служби умањиће се њихова штетна дејства на измјене хемијског састава тла;
- ⇒ регулисањем неадекватног испуштања комуналних отпадних вода градитељским захватима смањиће се опасност од потенцијалног загађивања тла и подземних вода;
- ⇒ регулисањем отпадних вода свих загађивача у циљу спречавања промјене хемизма тла и продирања загађивача у подземље;
- ⇒ одговарајућим техничко-технолошким рјешењима у постројењима за производњу топлотне енергије (уградњом пречистача отпадних гасова и чађи), реконструкцијом саобраћајне мреже и регулацијом транзитног саобраћаја смањиће се аерозагађење, као и таложење чврстих материја из ваздуха на тло;
- ⇒ регулацијом водотока у смислу спречавања плављења.

Уклањање чврстог отпада

У циљу збрињавања чврстог отпада насталог у индустрији као и комуналног отпада битно је да се у складу са одговарајућим општим и локалним прописима уреде све депоније чврстог материјала (угља, пијеска, различитог индустријског отпада, кућног смећа и друго), а нарочито треба да постоји посебан третман опасних материја и анималних остатака. У складу са PHARE пројектом – Стратегија управљања чврстим отпадом у Босни и Херцеговини – рађеним под покровитељством Европске уније, предложени су одређени макролокалитети на нивоу мултицентра, у оквиру којих би се организовале санитарне регионалне мултиопштинске депоније. Неопходно је извршити санацију дивљих депонија и спријечити настајање нових. 28.05.2002. године Влада Републике Српске је донијела Закључак о усвајању «Стратегије управљања чврстим отпадом» за Републику Српску.

Усвојен је концепт регионалног приступа збрињавања чврстог отпада са удруживањем више општина да се постигне обухват становништва већи од 150.000 становника, да би се омогућила самоодрживост изграђених објеката.

Предложено је 8. регионалних депонија за РС и то:

1. **Бања Лука** са општинама: Градишка, Лакташи, Србац, Прњавор, Кнежево, Котор Варош и Челинац;
2. **Бијељина** са општинама: Лопаре, Угљевик (из Републике Српске) те Теочак и Челић (Федерације БиХ);
3. **Приједор** са општинама: Козарска Дубица, Б. Костајница, Нови Град, Крупа на Уни и С. Мост;
4. **Мркоњић Град** са општинама: С. Дрвар, Рибник , Језеро, Шипово (из РС), те Петровац из Ф БиХ;
5. **Добој** са општинама: Теслић, Модрича, Дервента, Вукосавље и Б. Брод;
6. **Зворник** са општинама: Шековићи, Братунац, Власеница, Милићи, Хан Пијесак, Сребреница, Скелани и Осмаци;
7. **Фоча** са општинама: Чајниче, Рудо, Вишеград, Рогатица, Соколац, Пале, С. Горажде, С. Стари Град, С. Ново Сарајево, С. Илиџа и И. Сарајево;
8. **Гацко** са општинама: Требиње, Љубиње, Билећа, Берковићи, Невесиње, Калиновик, Трново и И. Мостар.

3.4.2. Фактори угрожавања геолошке средине

Нарушавање геолошке средине се манифестује на разне начине и под утицајем различитих фактора. Као посљедица људске дјелатности на нарушавање геолошке средине утичу **радови на истраживању и експлоатацији минералних сировина**. Мјере заштите и рекултивације треба планирати, урачунати трошкове у цијену радова и цијену сваке тоне минералних сировина, те спровести и контролисати успјешност мјера. Рационалност и ефикасност затите и рекултивације геолошке средине зависи првенствено од научне основаности, те од степена пзданости процјене могућих штетних еколошких посљедица, затим од контроле и од изналажења рационалне технике и технологије њиховог спровођења. Због тога је на првом мјесту потребно спроводити класични научно-истраживачки поступак, у циљу предвиђања и утврђивања еколошки штетних посљедица радова на истраживању и експлоатацији минералних сировина, за сваки конкретни терен, али и за радове по врсти и мјесту извођења. Треба прикупљати чињенице, анализирати их, објашњавати и процјењивати посљедице планираних радова, уз каснију провјеру поузданости процјена и контролу успјешности мјера заштите и рекултивације. **Загађивање тла и подземних вода** може бити хемијско, механичко, радиоактивно и органско. До загађења долази услед примјене појединих агротехничких мјера, депоновањем комуналних и индустријских отпадака и рудничке јаловине, складиштењем различитих продуката у контакту са тлом, упуштањем загађених вода и других нечистоћа директно у тло и различитих акцедентних ситуација када долази до нежељеног контакта опасних материја и тла. **Промјене режима подземних вода** имају значајан утицај на

еколошке услове и на својства геолошке средине. Оне су обично посљедица извођења различитих хидротехничких и агротехничких мелиорација, црпљења вода у циљу одводњавања рудничких јама и копова, формирања вјештачких акумулација итд. **Нарушавање стабилности терена** обухвата активирање постојећих и формирање нових клизишта, изазивање одрона, смањење носивости терена, повећање сеизмичности и др. Узроци формирања ових појава су сљедећи: засјецање и други земљани радови на лабилним и нестабилним падинама; сљегање терена услед изградње подземних објеката (рудничких јама, тунела и др), експлоатације подземних вода и нафте, експлоатације минералних сировина путем излуживања; дејство суфозије, механичке и хемијске или разарање структуре и снађења чврстоће стијена под дејством воде; повећања степена сеизмичности и учесталости потреса у подручјима регионалних промјена природних стања, услед формирања вјештачких акумулација, авјероватно услед великих ископа и насипања. **Промјене рељефа ископавањима и насипањима**, поред нарушавања природног амбијента, утичу на погоршање стабилности терена, промјену режима подземних вода, загађивања тла воде и ваздуха и др. Најважнији узроци ових промјена су: велики ископи при експлоатацији минералних сировина, грађевинских материјала и сл.; насипање рудних жаловишта, пепела термоелектрана, индустријских отпада и др.; ископи и насипи у градовима при фундаирању објеката, планирању површине терена и др.

3.5. СТАЊЕ ПРИРОДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

3.5.1. Фитогеографске карактеристике

Највећи дио територије Српске припада еуросибирско-сјевероамеричкој регији, а мањи дио медитеранској (Средоземној) регији. Само у највишим планинским подручјима заступљена је алпско-високогордијска регија, којој припада вегетација изнад горње границе шуме, али дјелимично и травна вегетација планинских рудина и вегетација стијена и точила у појасу клековине бора и субалпинских шума (Хорватић, 1967).

Ове регије диференцирају се на ниже фитогеографске територијалне цјелине – провинције. Прва обухвата илирску, која заузима западне хумидније крајеве, затим мезијску, која обухвата источне аридније крајеве, и средњоевропску, којој припадају сјеверни и сјеверозападни дио са израженијом континенталном климом. Друга регија је представљена јадранском, а трећа динарском провинцијом. Провинције се даље дијеле на секторе, који су нарочито јасни код посљедње неведене провинције.

Свака од геоботаничких провинција има специфичан тип вертикалног распореда климарегионалне вегетације. Доњи појасеви истовремено одражавају макроклиматске односе провинција, па се стога сматрају климазоналним типовима вегетације – представљају зоне. Општа шема вертикалног зонирања представљена је брежуљкастим (колинским) појасем храстових шума, изнад којег је брдски појас букве, горски (монтани) појас шума букве и јеле и предпланински (субалпински) појас бора кривуља. Треба напоменути да су унутар климатогених шума по правилу присутни бројни орографски, хидролошко-геолошко-едафски, као и палеоботанички (реликтни) типови примарне (исконске) вегетације, широког еколошког дијапазона и разноврсног флористичког састава. Неки од њих су зонални (својствени зони у којој се налазе), неки екстразонални (ексклаве својствене некој сусједној зони), а неки азонални (нису

условљени климом). Наведени трајни стадијуми вегетације дају основни печат фитогеографским провинцијама. Садашња вегетација међутим, додатно је усложњена разноврсним и дуготрајним дјеловањем човјека, па су поред примарних присутни и разни секундарни и терцијарни екосистеми.

Далеко најзаступљенија геоботаничка цјелина обухвата највећи дио Српске: на сјеверу граничи са средњоевропском, на сјевероистоку са мезијском и на југоистоку са јадранском провинцијом. На еколошко-вегетацијској карти БиХ (Стефановић, 1983) ова цјелина отприлике се поклапа са Динарском области. Ово су подручја умјерено континенталне климе, са врло повољним хидротермичким режимом у вегетационом периоду, због чега се у смислу исконске вегетације сматрају искључиво шумским; скромне површине изнад границе шума, попут острва изнад илирске провинције, припадају динарској провинцији алпско-високонордијске регије.

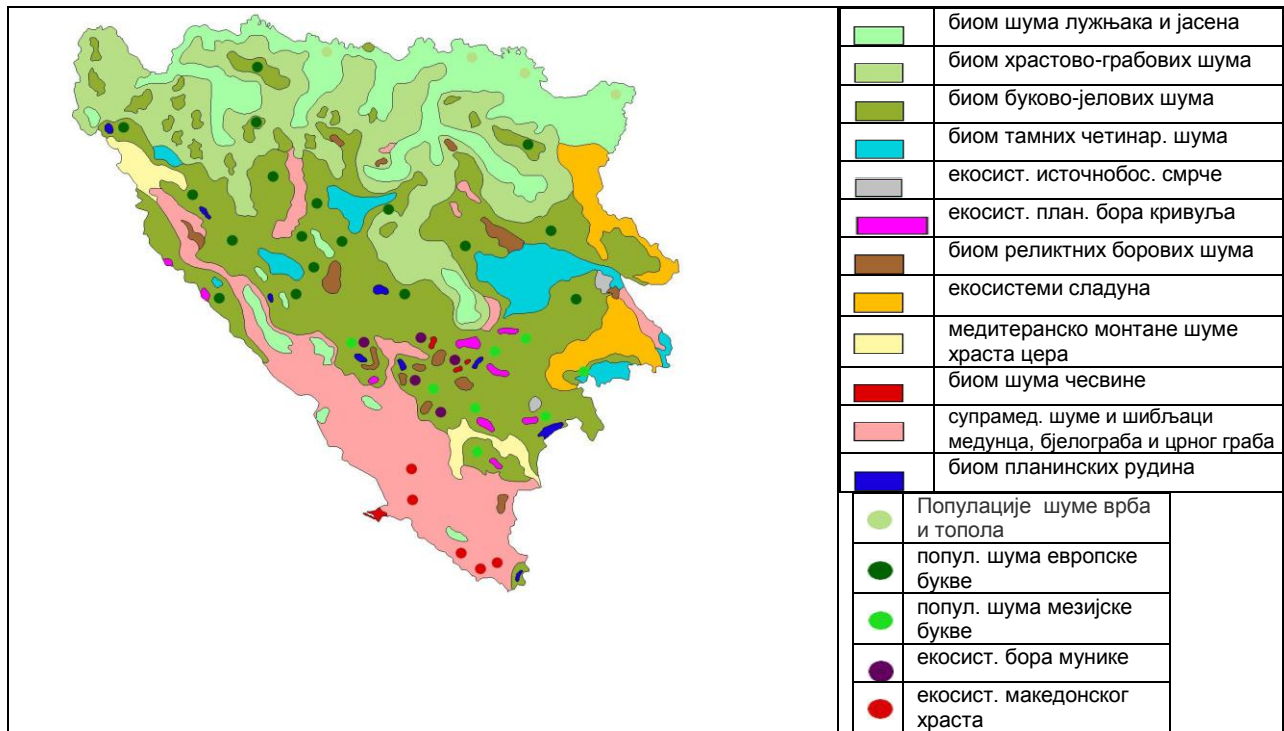
Илирска провинција

Колински појас храстових шума представљен је климатогеном шумом **храста китњака и граба** (*Quercus-Carpinetum betuli*) свезе *Carpinion betuli*. Врло је често климакс шума замјењена секундарним и посебно терцијарним екосистемима, јер је ово појас већине људских насеља и активности.

Брдске букове шуме (свезе *Fagion illyricum*) изграђују појас на већини планина. Неутрофитне брдске шуме букве, подсвезе *Lonicero-Fagenion*, деградацијом прелазе у регресивне стадијуме шибљачких заједница (*Crataego-Corylion*) или мезофилне ливаде реда *Arrenatherethalia*. Термофилна варијанта букових шума (подсвезе *Ostryo-Fagenion*), преко различитих шибљачких заједница прелазе у камењаре и ксерофилне ливаде реда *Brometalia erecti*. Ацидофилна варијанта букових шума, свезе *Luzulo-Fagion*, представљене су са више фитоценоза (*Luzulo-Fagetum*, *Blechno-Fagetum*, *Musco-Fagetum*). Њиховом деградацијом настају регресивни шибљачки стадијуми редова *Pteridio-Juniperetalia* и *Genisto-Callunetalia*, односно ливаде разреда *Nardo-Callunetea*. У кањонима су распрострањене и неке реликтне заједнице, као на примјер заједница јавора и липе (*Aceri-Tilietum mixtum*), црног граба и др. У западном дијелу Републике Српске појављује се мањи дио ареала екстразоналне церове шуме *Orno-Quercetum cerris dinaricum*.

Карта 2. биоеографска мапа БиХ; извор: Национални извјештај БиХ према Конвенцији Уједињених нација о биодиверзитету (извор: Стратегија заштите биодиверзитета БиХ)

Горске шуме букве, јеле, смрче су широко распрострањене у Републици Српској и представљају наше најзначајније економске шуме. Оне се диференцирају на двије еколошке серије заједница: једну везану за кречњачка земљишта и другу везану за кисело-смеђа и оподзољена земљишта. Унутар шуме букве и јеле, са смрчом се често налазе различите заједнице као трајни стадијуми, условљени едафски и микроклиматски, као нпр. шума јавора и јасена (*Aseri-Fraxinetum*), те инверзни типови смрчевих шума.

Посебну групу заједница чине шуме фитоценозе секундарног карактера, шума бијелог бора и смрче (*Piceo-Pinetum illyricum*, *Piceo-Pinetum silicicolum*), шума смрче и јеле (*Abieti-Piceetum illyricum*, *Abieti-Piceetum silicicolum*). У појасу шума букве и јеле са смрчом, распрострањене су шуме бијелог и црног бора (*Pinetum nigrae-silvestris serpentanicum*) као трајни стадијуми, као и у западном дијелу Босне (*Pinetum silvestris dolomiticum*). У овој зони, на гребенима и падинама Романије, Сјемећа, Зеленгоре, познате су шуме црног бора (*Pinetum nigrae calcicolum*). У крашким пољима исконске (и реликтне) шуме лужњака *Quercetum roboris montanum* ријетко су сачуване, јер су то најважнија пољопривредна земљишта динарског система.

Субалпске (подпланинске) шуме букве распрострањене су на серији кречњачких, као и на серији кисело-смеђих земљишта. Унутар овог појаса субалпских букових шума налазе се шуме смрче (*Piceetum subalpinum*), такође у двије варијанте у погледу супстрата и земљишта.

Појас клековине бора (кривуља) – завршни појас шумске вегетације је најизраженији на кречњачким планинама (*Pinetum mugii dinaricum*) са специфичним флористичким саставом високопланинских елемената, гдје је заступљен низ ендема и реликтних врста, познатих такође и у високопланинској травној вегетацији и вегетацији стијена.

Мезијска провинција

Ова провинција обухвата крајње сјевероисточне и источне дијелове Републике Српске и представљена је прелазним подручјем (трансилирско-мезијска област ековегетацијске подјеле БиХ) ка типичној мезијској провинцији, која иначе заузима средишњи дио Балканског полуострва.

Брежуљкасти појас карактерише шума храста цера и сладуна (*Quercetum frainetto-cerridis*), свезе *Quercion farnetto*. Унутар ње се јављају зоналне заједнице чистих шума цера, цера и китњака, балканског китњака; а зоналне хигрофитне заједнице у низинама итд. Деградацијом климе шуме настају шибљаци свезе *Prunion spinosae*.

Брдске шуме букве свезе *Fagion moesiacaе* овдје имају снажан појас. Унутар овог појаса вегетацијски колорит употпуњују разне фитоценозе; специфичност провинције су кањонски екосистеми палео карактера (подсвеза *Fago-Corylenion colurnae*: мечје лијеске, балканског клена, ораха, црног граба и др.), те разне заједнице прелазне свезе *Quercion petraeae-cerridis*.

Горске шуме букве, јеле, смрче (*Piceo-Abieti-Fagetum moesiacaе*), често обогаћене сукцесијама са бијелим бором, омориком и др.

Подпланински појас карактеришу шуме смрче.

Средњоевропска провинција

Ова провинција представљена је са панонским сектором. Заузима сјеверни дио Републике Српске, који одговара панонској области еколошко-вегетацијске рејонизације БиХ. Наведена област има сва обиљежја прелаза од мезијске провинције на истоку, ка илирској провинцији на западу. Карактер рељефа условљава непотпуну зонацију вегетације.

Колински појас запосједа климатогена **шума храста китњака са обичним грабом**. Нарочито су економски значајне низинске шуме лужњака и граба (*Carpinio betuli-Quercetum roboris*), едафске (падинске) варијанте лужњака са трешњом (*Ceraso-Quercetum roboris*), затим поплавне шуме лужњака, свезе *Alno-Quercion*. У овом појасу јављају се неке реликтне шуме китњака и кестена (свезе *Quercion robori-petraeae*), заједнице са божиковином (*Ilex aquifolium*) и веприном (*Ruscus aculeatus*). Бројне хигрофилне заједнице овдје су разноврсније него у другим провинцијама: шуме јове *Alnion glutinosae*, те обалне шуме високих врба свеза *Salicion albae* и топола, *Populion albae*. Присутне су и хигро-шибљачке заједнице реда *Salicetalia purpureae*, влажне ливаде редова *Molinietalia*, *Deschampsietalia caespitosae*, и разноврсна нешумска хигрофитна вегетација. Поред тога, често су заступљене букове шуме „субмонтано“ (подбрдског) карактера, као оро-едафски стадијум вегетације на хладним експозицијама (подсвезе *Primulo-Fagenion*), те разне термофилније шуме са бјелограбићем, црним јасеном и сребрном липом (*Quercion petraeae-cerridis*).

Брдски појас присутан је на усамљеним припанонским планинама. Исконску вегетацију овдје чине **шуме букве и јеле**, распрострањене у подручјима гдје долазе

до изражаја утицаји панонске низије, односно атлантске климе. У сјеверном дјелу Босне оне имају често острвски карактер (Козара, Љубић, Требава, Мајевица). Налазе се на врло различитим супстратима. Оне у слоју дрвећа немају смрчу (*Picea abies*) која овдје изостаје због климатских утицаја. С друге стране, јела (*Abies alba*) се јавља релативно ниско, мјестимично се спуштајући и у нижи, храстов појас (Узломац, Козара). Специфичност провинције су рељефни-стадијуми јужних страна – **чисте шуме китњака**. Главне гребене панонских масива обиљежавају шуме племенитих лишћара, нитрофилног карактера.

Јадранска провинција

Јужни дио Републике Српске припада субмедитеранској регији јадранске провинције која се, климатски и фитогеографски, диференцира на еумедитеранску зону зимзелене вегетације, свезе *Quercion ilicis*, врло ограниченог ареала, док знатно већа прострaнства заузима субмедитеранска зона и медитеранско монтани појас листопадне вегетације, свезе *Ostryo-Carpinion*.

Еумедитеранска зона зимзелене вегетације свезе *Quercion ilicis* обухвата уско подручје на територији општине Требиње, на мјестима заклоњеним од буре, која се висински простиру до 350 метара надморске висине. Вегетацију представљају деградациони стадијуми шуме црнике (*Orno-Quercetum ilicis*), макија и гариг, са више заједница реда *Cisto-Ericetalia*. Ова вегетација се појављује у веома ограниченом појасу на југу требињске општине.

Субмедитеранска зона и медитеранско монтани појас листопадне вегетације свезе *Ostryo-Carpinion*. Колинска субмедитеранска зона карактерише се шумском заједницом *Carpinetum orientalis*, свезе *Ostryo-Carpinion*, реда термофилних шума храста медуња *Quercetalia pubescentis*. Има низ географских варијанти у виду деградационих стадијума, од ниских шума, преко шикара, шибљака до сухих травњака и камењарских пашњака реда *Scorsonero-Chrysopogonetalia*. У зони заједнице *Carpinetum orientalis* развијена је, понегдје на дубљим земљиштима, заједница сладуна и цера *Quercetum confertae adriaticum*, цера *Orno-Quercetum cerris*, те заједница македонског храста (*Quercetum trojanae*). У **брдском** медитеранском појасу карактеристична је заједница *Seslerio-Ostryetum carpinifoliae* на коју се надовезује појас приморске шуме букве *Seslerio-Fagetum*. На планинама, као нпр. на гатачкој Бјелашници, невесињској Црној Гори, Бијелој гори и Јастребици, јавља се и **горски** појас букве и јеле (без смрче, која избјегава медитеранске утицаје). Посебност провинције су реликтне шуме ораха и медвјеђе лијеске (*Juglando-Coryletum*), црног бора (*Pinetum nigrae submediterraneum* и *Pinetum nigrae dolomiticum*) и мунике (*Pinetum heldreichii*); посљедње међу њима су истовремено шуме **субалпинског** појаса.

У крашким пољима која су плављена, развијене су заједнице реда *Alno-Quercetalia* и *Alnetalia* на еуглеју, затим заједнице редова *Populetalia*, *Molinetalia*, *Phragmitetalia*, *Nerio-Tamaricetalia*, што даје посебно фитогеографско обиљежје овом дијелу Републике Српске.

3.5.2. Стање земљишног покривача

Српску карактерише врло изражена хетерогеност земљишног покривача, како у погледу заступљености појединих систематских јединица, тако и у погледу својстава земљишта. То је условљено разликама у геолошкој подлози, надморској висини, рељефу, клими и вегетационом покривачу, као и у различитом утицају човјека на овај природни ресурс.

Доминирају типови земљишта из раздјела аутоморфних, а значајан дио територије покривају хидроморфна земљишта, нарочито у сјеверном, равничарском дијелу Српске (долина ријеке Саве и њених притока).

Укупна површина Српске износи 24.666 км². Пољопривредно земљиште заузима 1.251.695 ха, односно 50,70% територије. Шуме и шумско земљиште покривају 1.276.707 ха или 51,77%. Трстици и мочваре заузимају 616 ха, а остатак од 153.351 ха или 6,27% су непродуктивне површине (изграђене површине, камењари, клизишта)¹⁵.

Од укупног пољопривредног земљишта, обрадиво земљиште износи 893.540 ха, а од тога је под ораницама и баштама 614.264 ха, воћњацима 56.242 ха, виноградима 484 ха и ливадама 222.550 ха. Пашњаци заузимају 358.155 ха, површина бара и трстика износи 616 ха, а површина рибњака износи 3630 ха.

Према томе, Република Српска располаже са око 0,85 ха пољопривредног земљишта по становнику, око 0,60 ха обрадивог (оранице, баште, воћњаци, виногради, ливаде) и са око 0,40 ха по становнику ораница и башта, а тренутно се обрађује свега око 0,20 ха по становнику.

Наведени податак показује да је степен коришћења природног ресурса у Српској низак, са тенденцијом даљег смањења. У свијету се површина од 0,10 ха обрадиве површине по становнику сматра доњим лимитом.

Изнесени подаци упућују на закључак да богатство пољопривредних и обрадивих површина по становнику није довољно искоришћено. У неким подручјима се уопште не користи (напуштено земљиште). Садашња обрадива површина земљишта, по становнику, према свјетским стандардима може се сматрати упозоравајућом. Даље смањење значило би изразити дефицит у производњи хране.

Бонитет земљишта Српске није задовољавајући са аспекта организовања интензивне пољопривреде. У односу на укупну површину Српске, свега 14% земљишта се налази у групи од II–IV категорије употребне вриједности, 19% у групи од V–VI и 18% у VII и VIII категоријама.

Не смије се изгубити из вида чињеница да се сваке године у Српској око 1.500–2.000 ха пољопривредног земљишта искористи у непољопривредне сврхе. Процес је нарочито усмјерен на квалитетнија земљишта. Мора се водити рачуна о уоченим негативним тенденцијама у будућем управљању овим важним природним ресурсом.

Општом оцјеном стања не смијемо бити задовољни, јер уочене појаве девастације, деградације и трајног губитка се не заустављају и трају у континуитету неколико деценија. То захтјева да синхронизованим мјерама и активностима морамо створити повољну климу и допринијети очувању и унапређењу стања у тој области.

---

¹⁵ Извор података: Стратегија развоја пољопривреде Републике Српске до 2015. године

Пољопривредни рејони – заступљена земљишта

Територија Републике се условно може подијелити у три основна пољопривредна рејона (три агроеколошка подручја): равничарско-брежуљкасти, брдско-планински и субмедитерански рејон.

Равничарско-брежуљкасти рејон заузима сјеверни дио Републике Српске и може се означити као прво производно подручје (обухвата највећи дио Крајине, Посавину, Семберију и дијелом Бирач). У овом рејону доминирају равни и благо валовити терени, у долинама ријека, на терасама и нижем, брежуљкастом подручју. Клима је умјерено континентална.

Са рељефско-климатског становишта и у погледу дубине солума, највише су заступљена дубока, хидроморфна земљишта, погодна за интензивну пољопривредну производњу. Ово је основни ратарско-повртарски рејон Републике Српске.

Главни ограничавајући фактор интензивне пољопривредне производње на земљиштима у овом рејону је нерегулисан водно-ваздушни режим због прекомјерног влажења, што је резултат самих својстава земљишта, првенствено тешког механичког састава, с једне стране и прекомјерног влажења педолошког профила, падавинским, сливним и поплавним водама, с друге стране. Поред тога, земљишта у овом рејону су највећим дијелом киселе реакције и сиромашна базама, те сиромашна у фосфору, хумусу и азоту.

Тек након примјене комплекса хидромелиоративних и агроелиоративних мјера, на овим земљиштима ће се створити услови за одвијање интензивне пољопривредне производње, уз погодност за гајење свих најважнијих ратарских и повртарских усјева.

Поред хидроморфних, велики проценат овог подручја покривају и типови земљишта из аутоморфног раздјела. То је првенствено изражено у благо валовитим, брежуљкастим теренима, погодним за воћарство, виноградарство, али и за друге гране пољопривреде.

Од типова земљишта, у овом рејону доминирају псеудоглеји, дистрични камбисоли, лувисоли, семиглеји, флувисоли и еуглеји. Поред ових, јављају се и еутрични камбисоли, смонице (вертисоли), рендзине и калкокамбисоли.

Брдско-планински рејон, означен као друго производно подручје Републике Српске, простире се јужно од равничарско-брежуљкастог рејона, са надморским висинама од 300 до 500 m у брдском дијелу и од 500 до 1.000 m у подручју нижих планина, па и више од 1.000 m у подручју високих планина, све до субмедитеранског рејона на југу Републике Српске. То су највећим дијелом терени на већим надморским висинама и на великим нагибима. Клима брдских терена је умјерено континентална, понегдје измијењена утицајем медитеранске климе (област унутрашњих Динарида), а на високим планинама је типична планинска клима. У овом рејону доминирају плитка, аутоморфна земљишта. Основна ограничења њиховог коришћења за интензивнију пољопривредну производњу су сувоћа (недостатак влаге), скелетност, тежак механички састав и често велика површинска каменитост. Рјеђе, и на веома малим површинама су заступљена средње дубока земљишта, погоднија за нешто интензивнију пољопривреду.

Типови земљишта заступљени у овом рејону најчешће се појављују у облику земљишних комбинација – мозаика, гдје се на веома малом простору смјењује неколико педолошких систематских јединица. Доминирају калкокамбисоли, калкомеланосоли и дистрични камбисоли.

Поред њих има лувисола, псеудоглеја, делувилјалних земљишта вртача, рендзина, ранкера, литосола, а на високим планинама и бруниподзола и подзола. Флувисоли се појављују само у уским долинама ријека и њихових притока. Ова земљишта су углавном под пашњачко-ливадском вегетацијом, са развијеним сточарством или су под шумама. Само мањи проценат територије овог рејона је под ратарским и повртарским културама, те воћњацима и виноградима.

Пошто су земљишта углавном на нагнутим теренима (падинама), а количина падавина је велика, изложена су утицају водне ерозије са свим њеним негативним последицама. Због тога је при њиховој обради и искоришћавању у пољопривреди неопходно примјењивати противерозионе мјере.

У јужном дијелу Републике Српске се налази трећи, **субмедитерански рејон**, означен као треће производно подручје Републике (дио Херцеговине са општинама Требиње, Љубиње, дио Билеће и Берковића). Клима у том рејону је медитеранска. Доминирају плитка земљишта, на кречњачко-доломитним супстратима и са екстензивном вегетацијом (крашки терени и камените голети). Од заступљених типова земљишта доминирају: калкомеланосоли, калкокамбисоли, црвенице (*terra rosa*). Ограничавајући чиниоци интензивније пољопривредне производње на овим земљиштима у овом рејону су сувоћа (недостатак влаге), плиткоћа, скелетност, каменитост, тежак механички састав и сиромаштво у фосфору. Поред набројаних, у мањем проценту се јављају и рендзине (доломитне и на флишу), а у уским појасевима око ријетких водотока образовала су се алувијална земљишта (флувисоли).

На просторима који се користе за пољопривредну производњу у овом рејону, гаји се поврће, винова лоза, воћке и дуван. И у овом рејону земљишта су изложена негативном утицају ерозије, па се морају примјењивати противерозионе мјере при њиховом коришћењу у пољопривредној производњи.

У сва три рејона, производна подручја Републике Српске током љетњих, сушних мјесеци (нарочито у јулу и августу) појављује се дефицит воде, па је у циљу подизања интензивности пољопривредне производње, на висок ниво, потребно примјењивати мелиоративну мјеру наводњавања.

У складу са подацима датим у Оквирном плану развоја водопривредног сектора, најзначајније пољопривредне површине које по својој величини и земљишном потенцијалу, односно производним могућностима, имају регионални значај и могу да представљају базу развоја пољопривреде и прехранбене индустрије Републике Српске износе око 158.000 ha (брuto површине).

Ове пољопривредне површине, сходно њиховим најзначајнијим карактеристикама (положај, рељеф, могућност обезбјеђења потребних количина воде за наводњавање, могућност заштите од вода и слично), представљају просторе на којима се може развити одговарајућа интензивна пољопривредна производња, уз примјену свих средстава и метода које се користе у савременој пољопривреди.

Потреба за наводњавањем земљишта је највећа у субмедитеранском, затим је у сјеверном равничарско-бреговитом рејону нешто мања и најмања у централном брдско-планинском рејону.

У вријеме веома изражене потребе за производњом хране, системи за наводњавање морају дати одговарајући допринос.

Данас се у Српској под системима за наводњавање налази свега око 7262 ha, а према резултатима Студије одрживог развоја иригационих површина, на територији Републике Српске је могуће наводњавати укупно 131.354.00 ha нових површина. С друге стране, имајући у виду да од укупних површина које се наводњавају, на 1700 ha, односно 23,40% површина системи раде, док на 5.562, односно 76,60% површина системи не раде, то указује на неопходност обезбјеђења одговарајућих финансијских средстава за што хитнију детаљну анализу и одређивање приоритета реконструкције и стављања у рад постојећих, као и изградњу нових система за наводњавање, а што је веома значајно за унапређење пољопривредне производње у Српској.

Табела 4. Преглед пољопривредних површина по подручјима и зонама (пољима)

Редни број	Подручје	Дијелови подручја или мелиорационе касете	Укупна површина [ha]
1.	Херцеговина	⇒ Невесињско поље ⇒ Гатачко поље ⇒ Дабарско поље ⇒ Фатничко поље ⇒ Билећко поље ⇒ Љубомирско поље ⇒ Љубињско поље ⇒ Требињско поље ⇒ Попово поље	23.600
2.	Семберија	⇒ централно подручје ⇒ југоисточно подручје (Селиште–Јањица–Глоговац) ⇒ јужно подручје (сливови Јање и Модрана) ⇒ сјеверозападно подручје ⇒ (Сливови Гњице и Модрана)	43.000
3.	Средњи и доњи ток ријеке Врбас	⇒ Лијевче поље ⇒ Србачко-ножичка раван ⇒ долина ријеке Турјанице ⇒ Подрашничко поље	45.800
4.	Дубичка раван	⇒ приобаље Уне и Сане (од Дубице до Орахове)	6.200
5.	Средња Посавина	⇒ Ивањско поље ⇒ Свилајски ритови ⇒ Касета „Зорица“ ⇒ Касета „Сјевер“–Толиса ⇒ Обједа	36.500
6.	Укрина	⇒ Украинско поље ⇒ Дервентски Луг ⇒ долина Вијаке	1.200
7.	Дрина	⇒ Подручје између Зворника и Козлука	1.700
Укупно:			158.000

Извор: Оквирни план водопривреде Републике Српске

Поред површина датих у табели 4. постоје и друге пољопривредне површине на подручју Републике Српске, али су оне безначајне у ширем смислу те ријечи, или се ради о земљиштима мањих бонитетних класа, тако да је њихов значај сасвим

локалног карактера. У сваком случају, њиховим активирањем не би се битније измијенили биланси пољопривредне производње на нивоу региона или Републике у цјелини. Дио тих површина активно се користи кроз индивидуалну производњу или у склопу мањих пољопривредних организација локалног значаја.

3.5.3. Стање у области вода

У складу са природним факторима, у Републици Српској се уочавају три климатске зоне са границама које се преклапају у виду прелазних зона:

- ⇒ умјерени појас сјеверне Босне и Посавине,
- ⇒ планински појас централне Босне и
- ⇒ маритимни појас Херцеговине.

Просјечне падавине су око 1.250 mm, али су за планирање битне одлике неравномјерности и „инверзије падавина“ и по простору и по времену. Падавине су најоскудније у зонама у којима су најквалитетнији земљишни ресурси (Семберија, Посавина: око 700–750 mm); у свим зонама падавине су најмање у периодима највећих потреба за водом. У правцу црноморског слива отиче око 722 m³/s (62,5%), док око 433 m³/s (37,5%) отиче у Јадранско море.

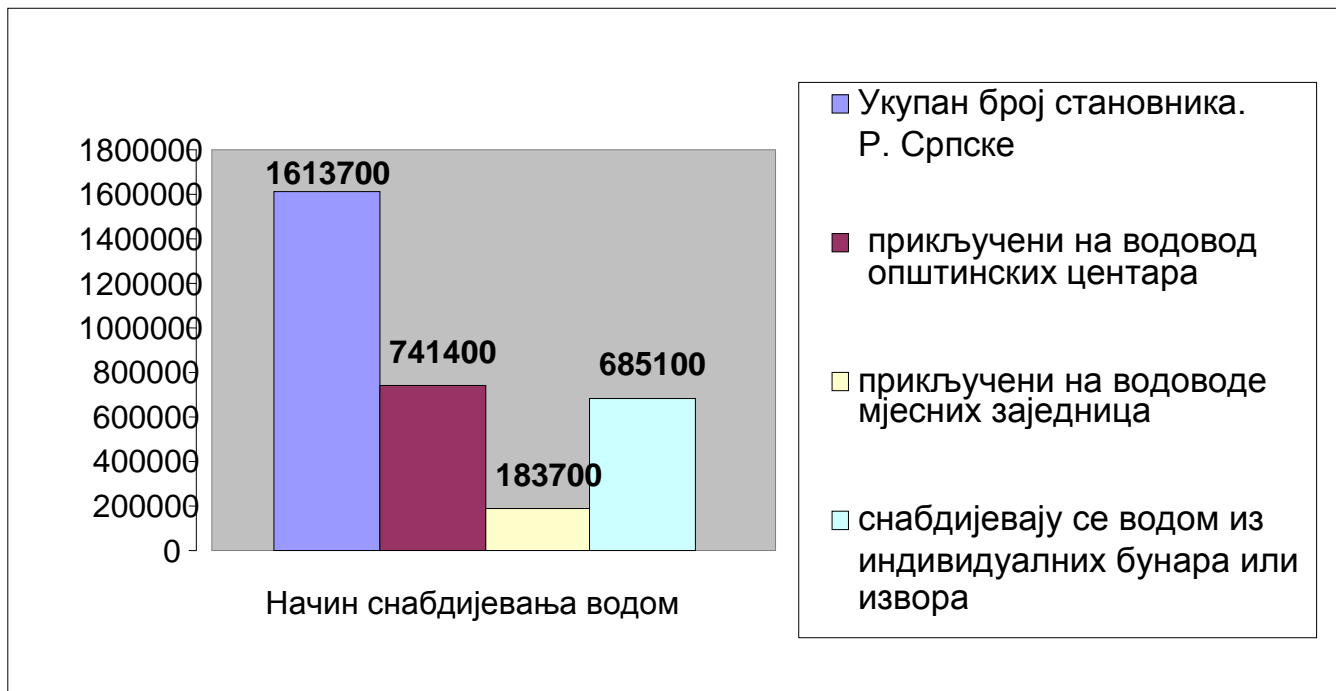
Ту, наизглед задовољавајућу, водност Републике Српске увелико релативизује врло неповољна просторна и временска расподела вода:

- ⇒ водом су најсиромашнији долински дијелови са највећим потребама за водом и најгушћом насељеношћу;
- ⇒ у маловодним периодима се протоци смањују за 7–10 пута у односу на просјечне вриједности (у сливу Саве сума свих протока се спушта испод 100 m³/s);
- ⇒ водни режими су бујични, тако да се највећи дио протока реализује у облику краткотрајних поводања, па су велике воде вјероватноће 1% за 12–17 пута веће од просјечних вриједности. Однос између минималних дневних протока вјероватноће 10% и максималних дневних протока вјероватноће 1% на неким ријекама прелази 1:1.000, што је један од најнеповољнијих показатеља водних режима у Европи.

Подземне воде, које имају приоритет при избору изворишта за снабдијевање насеља, зависе од површинских вода у погледу количине и квалитета. Процјењује се да се у три зоне – сјеверној претежно алувијалној, средишњој и јужној (зона карста Херцеговине) – налази бруто око 16 m³/s подземних вода. Нето количине за експлоатацију су знатно мање, због сложених услова захватања.

Анализе геолошких и хидрогеолошких карактеристика за водоснабдијевање градова и општинских центара на територији Републике Српске, које је израдио Институт за примјењену геологију и геоинжењеринг – ИПИН из Бијељине, указују на сљедећу структуру водоснабдијевања у Републици Српској.

Графикон 3. Преглед потрошача воде у Републици Српској у зависности од начина снабдијевања водом

Пољопривредних површина у Републици Српској, на којима се може организовати интензивна пољопривредна производња, има око 158.000 ha, од којих су највећи комплекси регионалног значаја у Семеберији (43.000 ha), Посавини (36.500 ha), средњем и доњем току Врбаса (45.800 ha) и Херцеговини (23.600 ha).

Важан закључак анализе природних чинилаца:

- ⇒ Република Српска и БиХ нису богате водом, јер се само један дио просјечне количине воде присутне на сливовима ($1.155 \text{ m}^3/\text{s}$), због просторних и еколошких ограничења, може вредновати као водни ресурс (у просјеку око $300 \text{ m}^3/\text{s}$);
- ⇒ постоје подручја, по правилу око највећих насеља (Бања Лука, Добој, Бијељина), у којима је специфична просјечна расположивост вода мања од $1.000 \text{ m}^3/\text{становник-година}$, што је знатно испод доње границе задовољавајуће количине расположивих вода;
- ⇒ изразито неравномјерни режими по простору и времену захтијевају реализацију врло сложених интегралних водoprивредних система, са акумулацијама разних степена регулисања протока и са пребацивањем воде на већа растојања;
- ⇒ бујични режими водотока захтијевају комбиноване системе за одбрану од поплава, уз примјену линијских заштитних система и ублажавање великих вода у акумулацијама и ретензијама;
- ⇒ због веома дугих периода маловођа неопходне су сложене мјере заштите квалитета вода и екосистема;
- ⇒ неопходне су мјере планске рационализације потрошње воде примјеном више мјера: политиком цијена, накнадама за коришћење воде и за испуштање отпадних вода, примјеном рационалније опреме у свим сферама коришћења воде, увођењем савременог мониторинга за праћење потрошње и смањењем губитака, обавезном рецикулацијом у технолошким процесима, билансним „квотама“ које се додјељују

појединим потрошачима како би одабрали рационалне технологије, едукацијом људи, итд. Примјеном свих тих мјера укупна специфична потрошња воде и у најдаљим временским пресецима не би смјела да пређе 1.200–1.400 m³ по становнику годишње, што се може подмирити само развојем сложених интегралних водопривредних система, са просторном и временском прерасподјелом вода.

3.5.4. Истраженост шумских екосистема

Шумска вегетација БиХ опсежније се истраживала у другој половини прошлог вијека. Пионери фитоценолошких проучавања били су Хорват И. и Трегубов, са првим истраживањима Вранице (у четвртој) и Клековаче (у петој деценији). Након другог свјетског рата темеље познавања шумских фитоценоза поставља Фукарек П., који на Катедри за екологију шума Шумарског факултета у Сарајеву покреће живу публицистичку и истраживачку дјелатност. Педесетих година придружују се чланови његове школе Стефановић В. и Фабијанић Б., који реализују многе пројекте у сарадњи са Биолошким одсјеком ПМФ-а у Сарајеву: Ритер-Студничка Х. Значајан допринос истраживањима шумских екосистема БиХ дају познати ботаничари и еколози: Шилић Ч., Лакушић Р., Бјелчић Ж. и последије Реџић С. Стефановић и Беус В. преузимају на себе велики посао картирања шумске вегетације, кроз пројекте ех-Југославије (вегетацијске карте 1:1.000.000 и 1: 200.000, карта реалне вегетације, карте шумско-привредних подручја 1:25.000). Нарочит допринос ове Катедре је Еколошко-вегетацијска рејонизација БиХ, са серијом оригиналних карата 1:500.000).

Истраживања у БиХ била су од почетка заснована на Циришко-монпељешкој школи Браун-Бланкеа, али у наслијеђе је остављен терет неусклађивања таксономије са европским, као и номенклатуре са доношеним Међународним кодексима (1976, 2000). Други очигледан недостатак досадашњих истраживања је несразмјерно лоше истражен западни дио Републике Српске у односу на источни.

Носиоци истраживања шумских фитоценоза у посљедњој деценији су стручњаци шумарског факултета у Бањалуци Буцало В. и Брујић Ј., који су формирали снажан тим, који покушава да поменуте недостатке отклони. Овај тим је суочен и са недостатком темељних флористичких истраживања, па је до сада највећи допринос дао управо на овом пољу.

Радовима Ћирића, Стефановића, Дринића, Манушева Л., Бурлице, Фабијанића, Диздаревића, Пролића, Павлича, Вукорепа и других истраживача, у периоду од 1971–1983. године извршена је типолошка обрада већине шума у БиХ. У радовима који су објављени у наведеном периоду дати су подаци о производним карактеристикама истражених типова шума, а на основу резултата инвентуре шума на великим површинама од 1964–1968. године, као и каснијих теренских истраживања поменутих аутора. Типолошка истраживања ове школе нису настављена и нису заокружена. У новије вријеме (2002) Буцало је покушао приближити босанску и србијанску типологију шума.

а. Стање шумског фонда

У табели 3 дати су подаци о површинама шума и шумског земљишта по корисницима и власницима (Извор: Јавно предузеће шумарства „Српске шуме“, 2002).

Потребно је нагласити да се катастар шума (односно катастар уопште) води на бази операта који дуго нису ажурирани, нити се ти процеси у принципу врше. Разлика у површинама нарочито је евидентна у контексту земљишта у приватном власништву.

Процеси напуштања сеоских подручја (депопулација и старење села), који су поспјешени ратним дешавањима (али не и једини узрочник), као и одустајање од обраде земљишта, довели су до великих промјена у простору у посљедњем периоду, у смислу сукцесија вегетације које се најчешће огледају у заузимању пољопривредних површина (чак и ратом похараног грађевинског земљишта) шумском вегетацијом.

У контексту потенцијалне вегетације, цијели простор Републике Српске (осим површина изнад горње границе шуме) представљен је шумском вегетацијом тако да се може рећи да природа „узима своје“. Овај процес присутан је у равничарским предјелима, гдје је услед неадекватног одржавања одводних канала дошло до подизања нивоа подземних вода и значајно успореног отицања површинских вода, што је довело до поновног формирања шумске вегетације на некад обрађиваним површинама. Нажалост, овај процес се често одвија у правцу стварања багремових састојина, а не лужњакових или јасенових. У планинској зони, са аспекта шумарства, правац сукцесија је нешто повољнији, јер се умјесто некадашњих ливада и пашњака који се више не косе, односно гдје нема стоке на испашаи формирају смрчеве и бјелоборове састојине. У брежуљкастим подручјима, нарочито на сиромашним земљиштима, евидентна је појава брезових (често багремових) састојина.

Израда шумско-привредних основа за приватне шуме, према важећим правилницима, подразумијева премјер само на парцелама које се у катастру воде као шумске, што јасно доводи у питање тачност званичних података. Сличан проблем (додуше мањи у обиму) јавља се приликом уређивања државних шума односно израде шумско-привредних основа, гдје се границе шумовитости најчешће преносе из претходних основа без аналитичког осврта на промјене.

Према најновијој CORINE номенклатури и легенди за картиране јединице простор БиХ представљен је са 31 класом, а простор Републике Српске са 28. Такође, уочавају се значајне разлике у структури података у односу на оне које води Катастар, а такође и Катастар шума и шумских земљишта које води Јавно предузеће шумарства „Шуме Републике Српске“. Наиме, према овом извору, обрасла површина под шумама износи 997.180 ha, док према CORINE та површина износи 1.111.833 ha, што је више него значајна разлика. Такође, према првом извору, површина необраслог и деградираног шумског земљишта износи 279.527 ha док према CORINE она износи 241.230 ha. Разлике између ова два извора података дијелом се могу објаснити различитим методологијама обраде података, али прије свега неажурним вођењем катастарских операта. Базирање газдовања природним ресурсима на нетачним и непрецизним подацима може да доведе до значајних деградација екосистема. Такође, овим анализама са аспекта газдовања шумама је потребно приступити веома опрезно (због могућих злоупотреба), јер питање стања дрвних залиха, квалитета, приступачности, рентабилности експлоатације и њиховог исказивања у односу на газдинске класе (које су веома „растегљив“ појам у нашој пракси) представља једнако битну ставку за превазилажење уочених проблема.

Табела 5. Преглед шума и шумског земљишта у Републици Српској

Шуме и шумско земљиште	Државне шуме		Приватне шуме		Национални паркови		Плантаже ИНЦЕЛ		ВРС		Укупно	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Високе шуме са природном обновом	456.674		66.636		10.673		1.500		3.000		540.483	
Високе деградиране шуме	24.752		7.763		643						33.358	
Шумске културе	61.608		887		390		6.000				68.885	
Укупно високе шуме	543.034	55	77.286	28	11.906	84	7.500	94	3.000	71	642.726	50
Укупно изданачке шуме	170.811	15	181.056	65	833	6	500	6	1.254	29	354.454	28
Голети способне за пошумљавање	194.505		13.128		216						207.849	
Голети неспособне за пошумљавање	64.770		5.631		1.277						71.678	
Укупно - голети	259.275	27	18.759	7	1.493	10					279.527	22
Укупно - шуме	713.845	73	258.342	93	12.739	90	8.000	100	4.254	100	997.180	78
Укупно шумско земљиште и голети	259.275	27	18.759	7	1.493	10					279.527	22
Свеукупно	973.120	100	277.101	100	14.232	100	8.000	100	4.254	100	1.276.707	100

б. Стање биодиверзитета

Тренутно стање истражености биодиверзитета у Републици Српској је јако оскудно. До краја 19. и почетка 20. вијека није ни било систематских истраживања у области зоологије и микологије.

О гљивама готово да и нема објављених података који се односе на неку цјеловиту географску област или биолошки таксон. Поједини истраживачи зоолози су спорадично истраживали нека, углавном ужа, географска подручја, али ријетко се може наћи цјеловита слика бројности и распрострањености врста у оквиру фауне.

Најбоље је стање у области ихтиологије гдје је Т. Вуковић (1977) у књизи „Рибе Босне и Херцеговине“ дао исцрпан преглед врста и подврста заступљених у нашим водама уз опште податке о распрострањености. Ти подаци су углавном важећи и данас мада је сигурно да су популације због загађивања вода, због прекомјерног, неконтролисаног и незаконитог риболова потпуно уништене или значајно измјењене. Значајни су подаци прикупљени послје Другог свјетског рата у области орнитологије (највише Д. Руцнер и С. Обратил), али су систематично обрађене само неке географске цјелине. Промјене значајних размјера, када су птице у питању, дешавају у току свега неколико година, тако да постојећи подаци брзо застарјевају. Постојећи подаци значајни су за уочавање трендова у популацијама, ако могу да се упореде са савременим сазнањима.

Што се тиче гмизаваца и водоземаца, врло је мало нових података објављено након радова St. J. Volka у објављених до 1929. године. Због тога се не може ни претпоставити какво је тренутно стање батрахо и херпетофауне на простору Српске. Када су у питању бескичмењаци, не располажемо подацима о свим објављеним радовима који се односе на простор Српске, али се чини да и у тој области није боље стање истражености. Област ботанике знатно је више, шире и темељније истраживана, али подаци нису сажети у једно свеобухватно дјело о флори Републике Српске.

3.5.5. Литературни подаци о истражености биљних таксона

Бранимир Фабијанић је у периоду 1980–1985. године радио на изради списка за црвену књигу Босне и Херцеговине. Рад се искључиво базирао на литературним подацима.

Еколошко друштво БиХ 1990. године покреће иницијативу да се изради списак за црвену књигу Босне и Херцеговине. Тај задатак је повјерен Чедомилу Шилићу који је већ крајем 1990. године израдио списак на коме се налази 678 врста које припадају Pteridophytama i Spermatophytama. Тај списак није дефинитиван, а утврђен је на основу великог научновог искуства, увида у велик број флористичких и вегетацијских дјела и монографија, детаљног увида у богате научне збирке Ботаничког одсјека Земаљског музеја Босне и Херцеговине у Сарајеву, у којем су посебно значајне збирке с краја 19. и почетка 20. вијека, а које су прикупили: Blau O. (1828–1879), Moellendorff O. (1848–1903), Hofmann F. (1834–1889), Brandis E. (1834–1931), Maly K. (1874–1952) и други.

Категорија угрожености појединог биљног таксона одређена је према усвојеним мјерилима Међународног савеза за заштиту природе и природних добара (IUCN) и то:

- ⇒ нестала изумрла врста (Extinct – «Ex») – тој категорији припадају врсте које након поновљеног тражења на некадашњем станишту и околини нису нађене,
- ⇒ вјероватно изумрла врста (Extinct - «Ex?»),
- ⇒ јако угрожена врста (Endangered – «E») – у ту категорију спадају врсте које су толико угрожене да могу лако да нестану или изумру ако неповољни фактори наставе да дјелују,
- ⇒ угрожена или рањива врста (Vulnerable – «V») – врста која живи на таквим стаништима на којима је еколошка равнотежа осјетљива и на најмање човјекове захвате (нпр. топли извори, мразишта, тресетишта, баре и сл.). Наставак негативних утицаја на станиште неминовно сврставају дотичну врсту у категорију «E»,
- ⇒ ријетка или потенцијално угрожена врста (Rare – «R») – у ту категорију сврставају се ријетке и малобројне врсте које нису непосредно угрожене, али то могу лако постати. Ту спадају врсте са малим ареалом, те посебно ендемичне и реликтне врсте,
- ⇒ недовољно позната врста (Insufficiently Known – «K») – у ту категорију су убројане врсте за које се претпоставља да припадају једној од категорија угрожености, али постоји мало података за сигурну категоризацију.

Табела 6. Категорија угрожености појединих биљних таксона одређени према (IUCN) са прелиминарне Црвене листе Босне и Херцеговине

Категорија угрожености	Број врста	% заступљеност
Изумрла врста (Extinct – «Ex»)	2	0,30
Вјероватно изумрла врста (Extinct – «Ex?»)	6	0,89
Јако угрожена врста (Endangered – «E»)	42	6,20
Угрожена или рањива врста (Vulnerable – «V»)	285	42,04
Ријетка или потенцијално угрожена врста (Rare «R»)	287	42,30
Недовољно позната врста (Insufficiently Known – («K»)	54	7,97
Нема категорију	2	0,30
Укупан број врста:	678	100,00

Израда Црвене књиге врста представља свакако један од најважнијих приоритета. Ослонац за Републику Српску је приједлог Црвене листе Шилића из 1996. Међутим, није једноставан посао добити „нето листу“ за Републику Српску. Наш покушај, који је узео у обзир велики број флористичких радова и властитих истраживања, стигао је до сљедећег резултата. (Ради поређења са оригиналом, у нашим прилозима смо задржали исте редне бројеве). Неке врсте са ове листе толико су много распрострањене да их нема смисла задржати у верзији за Републику Српску.

Упозоравамо на свега 6:

No	taxa	IUCN	familia
90	Hepatica nobilis Mill.	V	Ranunculaceae
577	Lilium martagon L.	V	Liliaceae
587	Erythronium dens canis L.	V	Liliaceae
595	Convallaria maialis L.	V	Liliaceae
597	Galanthus nivalis L.	V	Amaryllidaceae
	Cephalanthera longifolia (L.)		
669	Fritsch	R	Orchidaceae

Биљне врсте са Приједлога Црвене листе БиХ (Шилић, 1996) чије је присуство у Републици Српској **извјесно** дали смо у **Прилогу 2А**. Ова табела садржи укупно 355 таксона.

Биљни таксони са Приједлога Црвене листе БиХ (Шилић, 1996) чије је присуство у Републици Српској **неизвјесно дали смо у Прилогу 2Б**. Табела садржи укупно 275 таксона, чије распрострањење у Републици Српској треба потврдити или негирати.

Постоји и значајан број врста за које прелиминарно сматрамо да морају наћи мјесто на Црвеној листи. **Прилог 2В** садржи 27 таксона за чије присуство у Републици Српској знамо, а које Шилић није уврстио у свој приједлог.

3.5.6. Процјена стања угрожености природних подручја

Синтаксономски преглед фитоценоза Републике Српске почива на продромусу које је 1986. усвојило Научно веће Вегетацијске карте Југославије (Јовановић и др.); наведене асоцијације за БиХ су селектоване, према заступљености у Републици Српској. Треба напоменути да ова синтаксономија није била усклађена са Међународним фитоценолошким кодексом (Хаг, 1976). Допуњена је касније објављеним радовима, а затим је свака асоцијација класификована у степене према:

- A. површини потенцијалног ареала,
- B. површини стварног ареала,
- C. тенденцији промјене ареала,
- D. стабилности и
- E. угрожености.

A, B) Процјена ареала урађена је на бази карата реалне и потенцијалне вегетације БиХ 1:500.000 из Еколошко-вегетацијске рејонизације БиХ (Стефановић и др. 1983), листова реалне шумске вегетације 1:200.000 (Стефановић и Беус) и неких радова других аутора. За Републику Српску ће бити урађена ГИС-анализа ових карата (Просторни план Републике Српске до 2015. године), са подацима у хектарима и процентима. Површине су затим сврстане у пет степени:

Врло мала	<100 ha
Мала	<1% PC
Средња	1-5% PC
Велика	5-20% PC
Врло велика	>20% PC

С) Разликујемо сљедеће односе претходне двије површине:

- уколико је степен исти: очувана,
- ако је степен реалне за 1 нижи од потенцијалне: умањена,
- ако је степен реалне за 2 нижи од потенцијалне: редукована,
- ако је степен реалне за 1 виши од потенцијалне: повећана и
- ако је степен реалне за 2 виши од потенцијалне: проширена

Д) Стабилност је имала једноставну класификацију: стабилни – осјетљиви – лабилни екосистеми.

Е) Угроженост је класификована уз узимање у обзир ових фактора:

1. Комерцијалност и привредна важност едификатора;
2. Приступачност и отвореност шуме;
3. Хроничне градације на едификаторима. При том се мислило на сљедеће врсте дрвећа, болести и оштећења: *Castanea sativa* (*Endothia* p.), *Ulmus carpinifolia*, *Ulmus glabra* и *Ulmus canescens* (*Ceratostomella ulmi*, *Schizoneura ulmi*, *Scolitus scolitus*) на цијелом ареалу врста, те *Abies alba* и *Picea abies* локално (*Viscum album* ssp. *abietis*, *Melampsorella caryophyllacearum*; *Ips tyrographus* et al.);
4. Просјечна техничка / узгојно техничка вриједност едификатора (по типовима шума);
5. Присуство угрожених врста у заједници. Поред врста спратова дрвећа, често су снажно угрожени и неки други чланови шума, нпр.: *Ruscus* sp., *Taxus baccata*, *Rhododendron hirsutum*, *Iris* sp., *Gentiana* sp.;
6. Законска заштита. Постојање законске заштите код, нпр. оморике битно је утицало на смањење угрожениости ове врсте посљедњих деценија;
7. Пожари;
8. Изградња акумулационих језера.

Анализом табеле дошло се до одређивања пет степена приоритета заштите појединих шумских фитоценоза. Први, наравно, означава највиши степен приоритета (видјети Табелу 6).

Табела 7. Степени приоритета заштите појединих шумских фитоценоза													
	ТС	пот.повр.	реал.повр.	површина	стабилност	угроженост	Приоритет	пот.повр.	реал.повр.	површина	стабилност	угроженост	СУМА
Paliuretum adriaticum H-ić 1958	sek	нема	средња	проширена	осјетљива	слаба	IV	1	3	1	3	2	10
Orno-Carpinetum orientalis Fab., Fuk. et Stef. 1963	kz	велика	средња	умањена	стабилна	слаба	III	2	3	4	1	2	12
Circaeo-Alnetum Fukarek 1969	ed	мала	врло малена	умањена	стабилна	слаба	II	4	5	4	1	2	16
Carpinetum betuli Dinic 1977	ed	мала	малена	очувана	стабилна	слаба	III	4	4	3	1	2	14
Aceri-Tilietum Stefanović 1979	rel	мала	малена	очувана	лабилна	слаба	II	4	4	3	5	2	18
Salici capreae-Betuletum Stefanović 1969	sek	мала	средња	повећана	лабилна	слаба	II	4	3	2	5	2	16
Coryletum avellanae Fuk. 1958	sek	мала	средња	повећана	лабилна	слаба	II	4	3	2	5	2	16
Cynancho-Rhamnetum Fuk. et Stef. 1958	oe	врло мала	врло малена	очувана	лабилна	слаба	I	5	5	3	5	2	20
Daphno-Cytisanthetum radiati calcicolum Lak. et al. 1978	sek	врло мала	врло малена	очувана	лабилна	слаба	I	5	5	3	5	2	20
Cytisanthi-Geranium macrorrhizi Lak. et al. 1981	sek	врло мала	малена	повећана	лабилна	слаба	II	5	4	2	5	2	18
Cytisanthetum radiati Fuk.	sek	врло мала	малена	повећана	лабилна	слаба	II	5	4	2	5	2	18
Goodyero-Piceetum omorikae Fuk. 1969	rel	врло мала	врло малена	очувана	лабилна	слаба	I	5	5	3	5	2	20
Daphno blagayanae-Piceetum omorikae Fuk. 1969	rel	врло мала	врло малена	очувана	лабилна	слаба	I	5	5	3	5	2	20
Piceetum omorikae subalpinum Lak, Kutleša et Grgić 1980	rel	врло мала	врло малена	очувана	лабилна	слаба	I	5	5	3	5	2	20
Rhamno-Abietetum Fuk. 1958	oe	мала	малена	очувана	осјетљива	слаба	II	4	4	3	3	2	16
Erico-Ostryetum Ht. 1956	ed	средња	малена	умањена	лабилна	слаба	II	3	4	4	5	2	18
Pinetum illyricum calcicolum Stef. 1960	ed	мала	малена	очувана	лабилна	слаба	II	4	4	3	5	2	18
Laserpitio sileri-Pinetum nigrae Fuk. 1969	ed	мала	малена	очувана	лабилна	слаба	II	4	4	3	5	2	18
Pinetum mugo-heldreichii Fuk. 1966	rel	врло мала	врло малена	очувана	осјетљива	слаба	II	5	5	3	3	2	18
Pino-Betuletum pubescentis Stef. 1962	rel	врло мала	врло малена	очувана	осјетљива	слаба	II	5	5	3	3	2	18
Frangulo-Alnetum glutinosae Rauš 1969	ed	мала	малена	очувана	стабилна	слаба	III	4	4	3	1	2	14
Carici elongatae-Alnetum glutinosae W.Koch 1926	ed	мала	малена	очувана	стабилна	слаба	III	4	4	3	1	2	14
Alnetum glutinosae montanum Fuk. 1969	ed	мала	врло малена	умањена	стабилна	слаба	II	4	5	4	1	2	16
Leucoio-Fraxinetum angustifoliae Glavač 1959	ed	мала	врло малена	умањена	стабилна	слаба	II	4	5	4	1	2	16
Telekietum speciosae Treg. 1941	sek	нема	врло малена	повећана	лабилна	слаба	II	1	5	2	5	2	15
Sambucetum racemosae (Noirfolk 1949) Oberd. 1973	sek	нема	врло малена	повећана	лабилна	слаба	II	1	5	2	5	2	15

Запажања о тренутном стању биодиверзитета и уоченим трендовима

Из горе наведених разлога немогуће је дати чак и приближну, а камоли прецизну укупну слику флоре, микофлоре и фауне. Ипак може се дати груба слика садашњег стања и уочених трендова.

На основу досадашњих (углавном дјелимичних и спорадичних) савремених истраживања може се тврдити да је флора, микофлора и фауна Републике Српске, с обзиром на величину површине, још увијек изванредно богата врстама. У поређењу са осталим европским земљама Босна и Херцеговина и Република Српска котирају врло високо. На овим просторима поготово има много ендемита, субендемита и терцијарних реликата међу биљкама и бескичмењацима, али можемо се похвалити и са неколико ендемичних подврста кичмењака. Иако за већину таксона нема комплетних података, ни када се пренебрегне временска димензија истраживања, ради илустрације даћемо приближне податке о бројности врста унутар неких боље обрађених таксона.

Стање кичмењака: рибе – 108 врста, водоземци – 17 врста, гмизавци – 27 врста (St. J. Volkaј, 1924). Налаз *Vipera aspis* са Голе Јахорине није узет у обзир, јер једноставно није објашњив и није вјероватно да се више икад понови сличан налаз код нас. Птице – 278 врста, од тога бар за 33 нема података након 1930. године. Сисари – 70 врста према доступној литератури (домаће животиње нису укључене). Није сигурно да нека од врста слијепих мишева која је раније регистрована није до сада изумрла код нас. Бројност врста бескичмењака је такође изванредна. Посебно је изразита бројност врста инсеката, како опште распрострањених тако и ендемичних, о чему свједоче огромне збирке Земаљског музеја Босне и Херцеговине које су сакупили рани истраживачи, посебно чувени В. Апфелбек.

3.5.7. Стање заштићених подручја

С обзиром на то да још увијек нису успостављени регистри заштићених подручја ни у Републици Српској нити у Федерацији БиХ, подаци о заштићеним подручјима и њиховим површинама су често непотпуни а самим тим и непоуздани. Према публикованим подацима¹⁶, у наредној табели су представљене површине по категоријама заштићених подручја у БиХ, а ови подаци се већим дијелом односе на површине и заштићена подручја која се налазе на територији Републике Српске:

Табела 8. Површине под заштићеним подручјима у БиХ

Категорија заштићених подручја	Површина у ha	% укупне шумске површине
Национални паркови (без Перућице)	19.191	0,71
Прашумски резервати	2.004	0,07
Шумски резервати	597	0,03
Специјални резервати	296	0,01
Парк шуме	1.190	0,04
Природни паркови	2.000	0,07
Резервати мунике	255	0,01
Укупно	25.533	0,94

¹⁶ Исто.

Мада наведена класификација у потпуности не одговара међународној IUCN класификацији, тренутно је у БиХ под различитим облицима и режимима заштите природе обухваћено око 0,49% њене укупне територије или мање од 1% укупних шумских површина, по чему је она на претпоследњем мјесту у Европи. С обзиром да је овакво стање у огромној несразмери са значајним природним вриједностима, богатству биодиверзитета и геодиверзитета, значајне су и бројне иницијативе за повећање ових површина. Предратним просторним планом СРБиХ предвиђена је заштита око 16% територије БиХ, што се поставља као циљ и у неким новим планским документима. Тако Просторни план Републике Српске до 2015. предвиђа заштиту 16,2% од укупне територије, од чега се највећи дио односи на шуме и шумско земљиште. Досадашњи начин одлучивања о стављању под заштиту одређених објеката или подручја није дао одговарајуће резултате, па ће га у наредном периоду требати унаприједити, уколико се желе постићи планирани резултати. Структура површина, залихе дрвета, прираст и обим сјече за заштићена подручја представљени су по категоријама шума и шумског земљишта за Републику Српску и дати су у табели 8.

Табела 9. Преглед површина под шумом, залиха, годишњег запреминског прираста и могућег обима сјече шума у Републици Српској (подаци Националних паркова „Козара“ и „Сутјеска“) у 2005. години

Ред. број	О П И С	2005.							
		Површина		Залихе дрвне масе		Годишњи запремински прираст		Могући годишњи обим сјеча	
		ha	%	m ³	m ³ /ha	m ³	m ³ /ha	m ³	m ³ /ha
1.	Високе шуме	9.388	63%	2.474.359	263,55	58.890	6,3	35.699	3,80
2.	Ниске (изданачке) шуме	1.175	8%	71.319	60,69	975	0,8	778	0,66
3.	Шумске културе	329	2%	9.123	27,71	699	2,1	194	0,59
4.	Површине подесне за пошумљавање и газдовање	368	2%	0	0,00	0	0,0	0	0,00
5.	Површине неподесне за пошумљавање и газдовање	903	24%	10.639	2,94	270	0,1	225	0,06
	Свега (1-5)	12.164	100%	2.565.440	172	60.834	4,1	36.931	2,5

Као што се види, мада нису обезбијеђени подаци за сва заштићена подручја, ни национални паркови нису поштеђени од сјече, којој је изложено око 61% годишњег прираста.

Споредни производи/ресурси за развој

У ове ресурсе убрајају се: туризам и рекреација, лов и риболов, шумски плодови, гљиве, љековито биље и сл., и они би требало да буду основа за самоодрживо управљање заштићеним подручјима.

а) Туризам и рекреација

На основу расположивих података о туристичким ресурсима националних паркова, уочавају се скромни, али позитивни помаци у јачању туристичких потенцијала. Ипак, подаци се заснивају на процјенама запосленог особља, тако да се не може са сигурношћу утврдити њихова поузданост.

Табела 10. Подаци о туристичким ресурсима у националним парковима, 2001–2005.

Ред. бр.	Врста ресурса	Година				
		2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
1.	Број посјетилаца (продатих улазница)	68.000	69.000	69.500	70.000	70.500
2.	Број постеља	270	294	294	308	308
3.	Број ноћења	2.000	3.860	3.550	4.240	4.750
4.	Број мјеста у ресторану	180	240	240	240	240
5.	Број продатих оброка	3.500	4.500	5.500	6.000	7.000
6.	Број мјеста у бифеима	120	120	120	140	140

Извор: Подаци националних паркова

б) Ловна дивљач

Подаци о ловним ресурсима говоре о значајном биодиверзитету животињског свијета, мада остварени економски ефекти не одражавају њихов пуни потенцијал.

Уочава се несразмјер прихода од лова у односу на укупни одстрел, с обзиром на недоследну евиденцију података.

Табела 11: Подаци о ловним ресурсима у националним парковима у Републици Српској

Врста дивљачи	Комада					Приход
	Капацитет ловишта	Прољетно стање	Приплод	План одстрела	Одстрел	КМ
Срна	1.240	909	222	50	4	16.766
Јеленска дивљач	6	8	2	0	0	0
Дивокоза	1.640	419	67	10	0	12.870
Дивља свиња	300	352	172	136	1	40.917
Зец	110	165	55	39	0	0
Тетријуб	120	120	13	13	0	17.702
Вук	7	5	0	0	0	0
Лисица	30	37	7	0	5	0
Јазавац	10	12	2	0	0	0
Дивља мачка	10	9	0	0	0	0
Куна (Бјелица и Златица)	8	7	0	0	0	0
Укупно						88.255

в) Шумски плодови, гљиве, љековито биље

Расположиви подаци о споредним производима у заштићеним подручјима говоре о значајном биодиверзитету биљног свијета. У Националном парку „Козара“ се позивају на члан 11. Закона о националним парковима према којем је „забрањено неконтролисано сакупљање љековитог и ароматичног биља, гљива, шумских и других плодова на цијелом подручју националног парка“, те се ово наводи као разлог што се по том основу не остварују економске користи. Када је ријеч о Националном парку „Сутјеска“, у претходном уређајном периоду споредним шумским производима се поклањала незнатна пажња, а препорука је да се у наредном уређајном периоду

истражи могућност њиховог сакупљања и производње, и на тај начин евентуално ријеши питање вишка радне снаге¹⁷.

г) Инфраструктура – отвореност заштићених подручја

У анализи отворености узета је у обзир укупна површина заштићених подручја, као и укупна дужина путева (шумских и јавних). У анализираном периоду дужина саобраћајница у националним парковима се није мијењала и износила је 8,02 км/1000 ха. С обзиром на то да се у претходном периоду није улагало у изградњу нових путева, већ само у одржавање постојећих, за постизање оптималне отворености неопходне су значајне инвестиције.

Табела 12. Отвореност националних паркова (км путева на 1000 ха)

Ред. бр.	Опис	Површина	км пута	Отвореност шума
1.	НП Козара	5.831	34,00	5,83
2.	НП Сутјеска	9.051	85,40	9,44
	Укупно	14.882	119,40	8,02

Извор: Национални парк „Козара“ и Шумскопривредна основа за подручје Националног парка „Сутјеска“

и) Запослени

Табела 13. Преглед броја запослених у заштићеним подручјима у производњи, 2001–2005.

Група послова / Организациона јединица	Број запослених				
	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Биолошка репродукција шума	29	30	32	31	30
Послови у расаднику	0	0	0	0	0
Шумско-узгојни радови	7	7	7	7	7
Заштита шума	13	13	14	13	13
Чување шума	9	10	11	11	10
Производња дрвних сортимената	19	20	20	18	18
Сјеча и израда	4	4	4	4	4
Изградња шумских влака	0	0	0	0	0
Привлачење	6	6	6	4	4
Отпрема (реализација)	7	8	8	8	8
Транспорт	2	2	2	2	2
Одржавање	29	30	31	31	29
Одржавање шумских путева	2	3	3	3	2
Остало	27	27	28	28	27
Укупно	77	80	83	80	77

Извор: Национални паркови „Козара“ и „Сутјеска“

У складу са подацима Студије о финансијској одрживости заштићених подручја, број запослених ангажованих на пословима производње се није значајније мијењао у посљедњих неколико година, што говори да је производња дрвних сортимената и

¹⁷ Шумскопривредна основа за Национални парк „Сутјеска“ (01. 01. 2005–31. 12. 2014.), ЈПШ „Српске шуме“ Републике Српске, Истраживачко-развојни и пројектни центар Бања Лука

даље важан извор прихода за националне паркове, а то је у супротности са њиховом првенственом намјеном.

3.5.8. Потенцијал за развој одрживог туризма у Републици Српској

Потенцијалне туристичке регије могу се развијати и градити за потребе туризма, али се систем и режим изградње мора организовати тако да се очувају све затечене вриједности предјела и шире регије. Плански се мора осмислити и обезбједити одговарајућа понуда локација уз потпуну контролу изградње простора. Туристичка подручја треба отворати сукцесивно – етапно и у принципу их треба развијати као комплексна подручја тј. подручја са диверзификованом понудом. Развој туристичких подручја мора се ускладити са интересима аутохтоне популације. Одржви развој аутохтоних популација никако не смије бити доведен у питање.

Просторним планом (ПП) Републике Српске предвиђено је да се у просторима, градовима и регијама који имају одговарајуће природне и антропогене карактеристике примарно развија туризам. Сходно томе, идентификовано је неколико потенцијалних зона за развој туризма у Републици Српској:

1. Козарско-поунска зона

Туристички мотиви:

- ⇒ Национални парк са развијеним разноврсним видовима туризма (омладински, спортско-рекреативни, климатски, планински),
- ⇒ бања Мљечаница са развијеним здравственим туризмом,
- ⇒ меморијално подручје Доња Градина и манастир Моштаница,
- ⇒ планирани парк природе Поткозарје,
- ⇒ потенцијална бањски локалитет Љешљани,
- ⇒ потенцијални туризам на води – Уна и
- ⇒ потенцијални сеоски туризам у општини Костајница.

2. Горњо-санско-пливска зона

Туристички мотиви:

- ⇒ туризам на води – језеро Балкана, ријеке Плива, Јањ, Рибник, Сана,
- ⇒ прашума Јањ, Лом, Јањске отоке, извор Пливе (постојећи и планирани резервати природе), ријека Сокочница,
- ⇒ ловни туризам (Родуша, Љуша, Натпоље, Купрешка ријека, Лисина),
- ⇒ еко-зона “Зеленковац”,
- ⇒ меморијални паркови Потоци, Јасиковац и Млиништа,
- ⇒ културно наслеђе – Сокоград и манастир Глоговац код Шипова,
- ⇒ планирани национални парк Виторог,
- ⇒ планирани паркови природе: долина Пливе и Јања, Сана – извор и горњи токови, Лисина и Клековача – Лом,
- ⇒ потенцијални зимски туристички центар на Лисини и
- ⇒ потенцијални сеоски и еко-туризам у Јањском крају, Пецка у општини Мркоњић Град, потенцијални етнотуризам у општини Рибник (Трескавац, Драгорај итд.).

3. Врбаско - мотајичка зона

Туристички мотиви:

- ⇒ јединствено, познато и признато подручје природног, еколошког резервата „Бардача” у иностраном туризму,
- ⇒ праисторијски археолошки локалитет Доња Долина,
- ⇒ разни видова туризма у долини Врбаса (ловни, риболовни, спортски – рафтинг),
- ⇒ бањски туризам: Бања Лакташи, Слатина, Српске Топлице – Горњи Шехер,
- ⇒ градски центар са значајним културним наслеђем – Бања Лука (тврђава Кастел итд.), многобројне манифестације, средњовјековне тврђаве Звечај и Гребен у околини Бање Луке, манастир Гомионица,
- ⇒ потенцијални спортско-рекреативни центар на Мањачи,
- ⇒ планирани паркови природе Рупска Ријека и Осмача–Тисовац,
- ⇒ планирани заштићени природни предео – планина Мотајица,
- ⇒ потенцијални извиђачко-спортско-рекреативни центар „Млинска ријека” код Јошавке и
- ⇒ потенцијални транзитни туризам (аутопутеви Бања Лука–Градишка и Бања Лука–Добој).

4. Кнежевско-борјанска зона

Туристички мотиви:

- ⇒ развијен, признат и познат здравствени туризам Бање Врућице,
- ⇒ планински центар Хајдучке Воде на Борја планини,
- ⇒ зимски центар Кнежево,
- ⇒ манастир Липље,
- ⇒ планирани паркови природе Борја и Влашић,
- ⇒ планирани заштићени природни предео „Кањон Угра“,
- ⇒ потенцијални зимски туристички центри у околини Кнежева и Блатница – Вучја планина,
- ⇒ потенцијални туризам на води – Велика Усора, Блатница, Врбања, Угар и
- ⇒ потенцијални сеоски туризам на подручју сеоских насеља: Горњи Очауш, Доњи Очауш, Бијело Бучје, Младиковине, Шипраге, Крушево Брдо, Имљани.

5. Подринска зона

Туристички мотиви:

- ⇒ ријека Дрина, Перућачко и Вишеградско језеро на Дрини, језеро Рјечица код Рудога (туризам на води – ловни, риболовни, спортски),
- ⇒ јединствена и у свијету потврђена љековита својства извора Црни Губер са елементима „ваздушне бање“,
- ⇒ локалитети Панчићеве оморике,
- ⇒ културно наслеђе у општинама Рогатица и Вишеград – мост у Вишеграду, мост на Жепи, средњовјековни градови Борач, Вратар и Самобор, црква у Сопотници, манастир Добрун,
- ⇒ планирани национални парк „Кањон Дрине“ и Сушице,
- ⇒ планирани парк природе Лим,
- ⇒ резерват биосфере „Дрина“,
- ⇒ потенцијални зимски туристички центар Сјемећ у општини Рогатица,
- ⇒ планирана ускотрачна жељезничка пруга до Вишеграда и

⇒ потенцијални сеоски туризам на подручју Борика, Жепе, као и руралног простора општина Вишеград и Чајниче.

6. Јахоринско-романијска зона

Туристички мотиви:

- ⇒ Јахорина – Рајска долина као једини и изразити високопланинско-зимски центар у Републици (са високом сњежношћу) и афирмисано подручје у иностраном туризму (14. зимске олимпијске игре),
- ⇒ планински и зимски центар и „ваздушна бања” Пале са добро очуваним смештајним капацитетима,
- ⇒ локалитет „Дворишта” са почецима развоја инфраструктуре за нордијско скијање,
- ⇒ туристички објекти на ширем подручју Требевића,
- ⇒ пећине Орловача и Новакова пећина,
- ⇒ културно наслеђе – праисторијски археолошки локалитети на Гласинцу, стари средњовјековни градови Витањ, Стари Град код Пала, Ходидјед,
- ⇒ потенцијални већи зимски туристички центри на ширем подручју Праведничке Косе и Равне Романије,
- ⇒ потенцијална изградња жичаре Фалетићи–Црепољско,
- ⇒ планирани паркови природе Јахорина, Романија, „Кањон Праче”,
- ⇒ планирани заштићени природни предјели Озрен, кањон Биоштице и Каљине, Деветак,
- ⇒ потенцијални сеоски туризам на подручју насеља Вранеши, Соколовићи и Кнежина.

7. Маглићко-зеленгорско-трескавичка зона

Туристички мотиви:

- ⇒ спортско-рекреациони центар Тјентиште,
- ⇒ Национални парк Сутјеска са разним видовима туризма: планински, омладински, спортско-рекреативни, риболовни туризам,
- ⇒ сплаварење на горњем току Дрине и на Тари,
- ⇒ геоморфолошки феномени – „Казани на Жељезници” код Турова и земљане пирамиде код Миљевине,
- ⇒ Црвањ планина и висораван Морине – очувани природни предјели,
- ⇒ културно наслеђе – градска насеља Фоча и Невесиње, некрополе стећака и праисторијски тумулуси у Невесињском пољу,
- ⇒ планирано проширење Националног парка Сутјеска,
- ⇒ планирани национални паркови – Трескавица и „Кањон Бистрице” и „Кањон Таре”,
- ⇒ потенцијални планински туристички центар Калиновик или његова околина и
- ⇒ потенцијални сеоски и еко-туризам у општини Невесиње (Кифино Село), сеоски и риболовни туризам у горњем току Неретве (Улог и околина).

8. Херцеговачка зона (требињско-билећка зона)

Туристички мотиви:

- ⇒ богато културно наслеђе градског насеља Требиња и читаве општине Требиње (Арсланагића мост, манастир Тврдош и Добрићево, многобројне средњовјековне цркве и црквишта, некрополе стећака, средњовјековни градови Клубук и Мичевац),

- ⇒ Херцеговачка Грачаница,
- ⇒ потенцијални туризам на води – Билећко језеро и језеро Горица, ријека Требишњица,
- ⇒ планирани Национални парк Ластва–Орјен,
- ⇒ потенцијални спортско-рекреативни центар на Орјену – Зубачка Убла.

Проглашавање појединих простора, подручја или мјеста, за подручја или мјеста од значаја за развој туризма може се вршити актима Владе Републике Српске, у складу са Законом о туризму- пречишћени текст („Службени гласник Републике Српске“, број 112/07). Потенцијалне туристичке зоне и мотиви, који су наведени у ППРС представљају оквирно подручја у којима се потенцијално може развијати туризам. Појединачни мотиви, дијелови подручја или објекти који нису уврштени у поједине зоне, а за које постоји документациона основа која потврђује њихов значај за развој туризма, морају бити утврђени посебним плановима нижег реда, а током проглашавања посебних туристичких подручја неопходно је спровести одговарајућу стратешку процјену утицаја на животну средину. Елементи туристичких подручја се у том смислу морају разматрати и са становишта њиховог значаја као заштићених природних подручја.

Највећи дио природно вриједних туристичких подручја налази се у мање развијеним дијеловима територије Српске које не могу обезбједити квалитетну промоцију туристичке понуде. Због тога промотивне дјелатности туризма у Српској треба да се обављају на нивоу ентитета. На територији Српске, сходно њеним потенцијалима, може се развити знатна туристичка активност. Управљање развојем туристичких подручја не може се препустити локалним самоуправама. Треба формирати органе који би управљали развојем туристичких подручја, који би били слични нпр. дирекцијама националних паркова. Управљање и привредно коришћење туристичких потенцијала мора бити цјелисходно организовано. Изван тог система територијалног управљања туристичким потенцијалом постојали би и пословали: туристичке агенције, туристичка, угоститељска и друга предузећа, као самостални привредни субјекти.

Конечно, у циљу предвиђања наредних корака развоја ове области може се констатовати сљедеће:

- ⇒ Туризам је велика шанса за развој простора Српске;
- ⇒ Туристички потенцијали распоређени су релативно равномерно по простору Српске;
- ⇒ За развој туризма потребно је стварати систематске предуслове прије свега изградњом одговарајућих објеката инфраструктуре;
- ⇒ У развоју туристичких подручја мора се водити рачуна да се ни на који начин не деградирају мотиви за туристички развој одређених подручја;
- ⇒ Промоцијом туристичких вриједности, примарно се бави ентитет са властитим капацитетима.

3.5.9. Стање у области минералних и рудних ресурса

Упоредо са интензивираним привредним развојем јавља се и већа потреба за експлоатацијом неметаличних минералних сировина. На простору РС постоје бројна лежишта неметаличних сировина: техничког грађевинског и архитектонског камена, глина (каолина, опекарских и керамичарских), гипса, бентонита, шљунка, пијеска, која на којима се врши експлоатација. Тренутно стање истражености неметаличних и металичних минералних сировина на простору Републике Српске је различито од минералног ресурса до минералног ресурса, од добро и детаљно истражених до само констатованих у оквиру неких других геолошких истраживања.

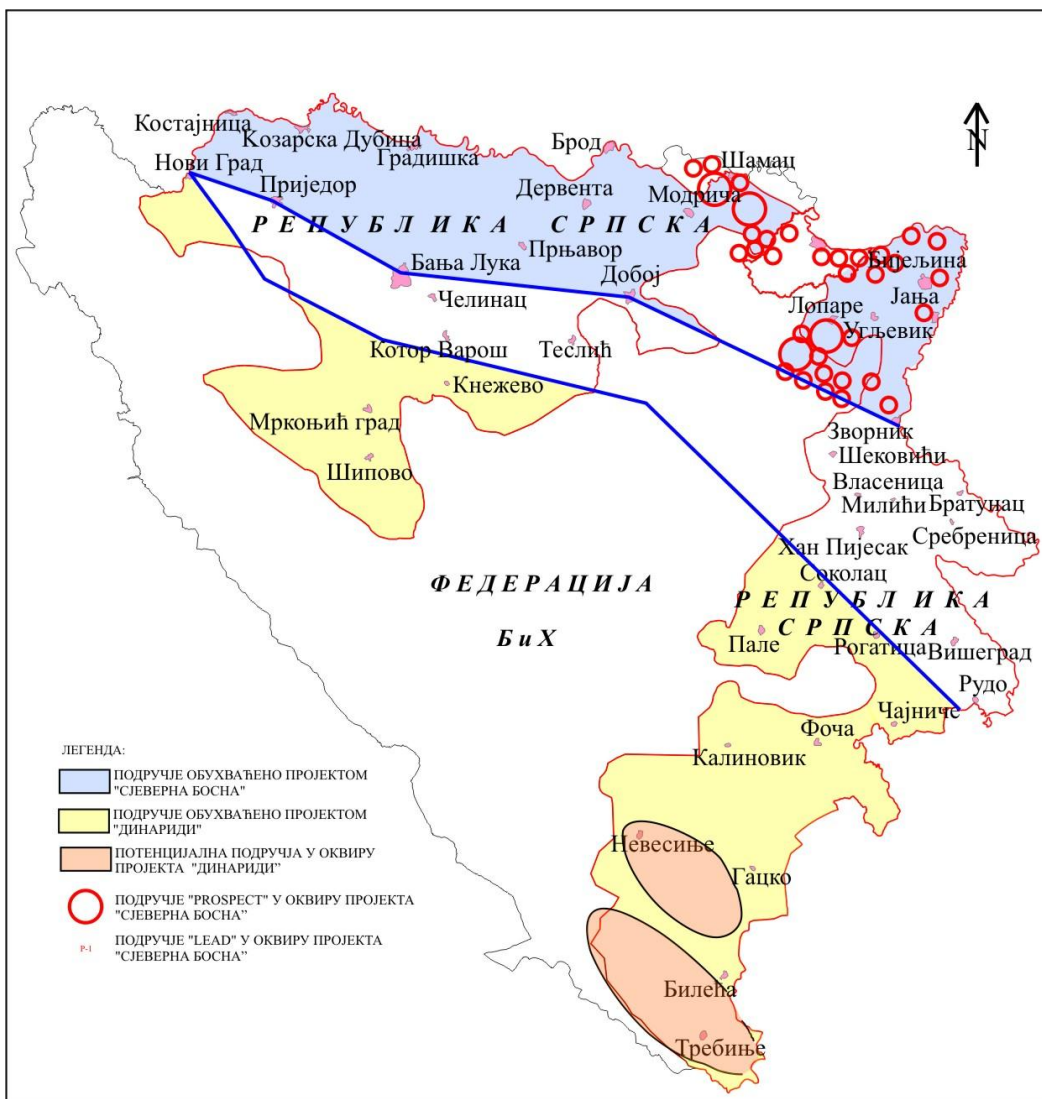
Актуелна су истраживања геотермалне енергије на простору цијеле РС као и нафте на сјеверном дијелу РС.

Преглед резултата нафтно-геолошких истраживања и приједлог даљих геоистраживачких активности на теренима Републике Српске

Нафтно-геолошка истраживања територије Босне и Херцеговине вршена су у релативном континуитету преко 100 година. Обзиром на површинске појаве нафте на Мајевици (Завид и Рожањ) и друге индикације, највећа концентрација истражних радова била је на теренима Сјеверне Босне - Мајевице, Семберије и Посавине. У периоду од 1970.-1992. године, вршена су свеобухватна комплексна нафтно-геолошка истраживања. Изведени су обимни геоистраживачки радови од којих су најзаступљенија истражна бушења, геофизичка испитивања. На територији Сјеверне Босне изведено је око 70 истражних бушотина, од бунара на површинским појавама нафте до дубоких истражних бушотина дубине 3.913 m. Анализом свих истражених бушотина закључено је да су само 20-так бушотина употребљиве за даљу реконструкцију нафтно-геолошке грађе, односно да су само 3-4 дубоке истражне бушотине урађене по савременој методологији праћења и тестирања. Резултати укупних истраживања су: елиминација нафтно-геолошки неперспективних терена,

- издвајање суперпозиционих-хроностратиграфских јединица, условно названих структурне етаже и то: седименти неогена са олигоценом, комплекс кредно-палеогених кластичних седимената-пресенонски седименти, кредне и старије мезозојске формације са горњим пермом.
- одређене дебљине терцијарних седимената и то: Лопарски басен око 4.000 m, Посавинска депресија 3.000 m, депресије Семберије и Брчког 2.000 m.

Карта 3. Прегледна карта нафтно-геолошких истраживања простора Републике Српске (фонд стручне документације Републичког завода за геолошка истраживања)

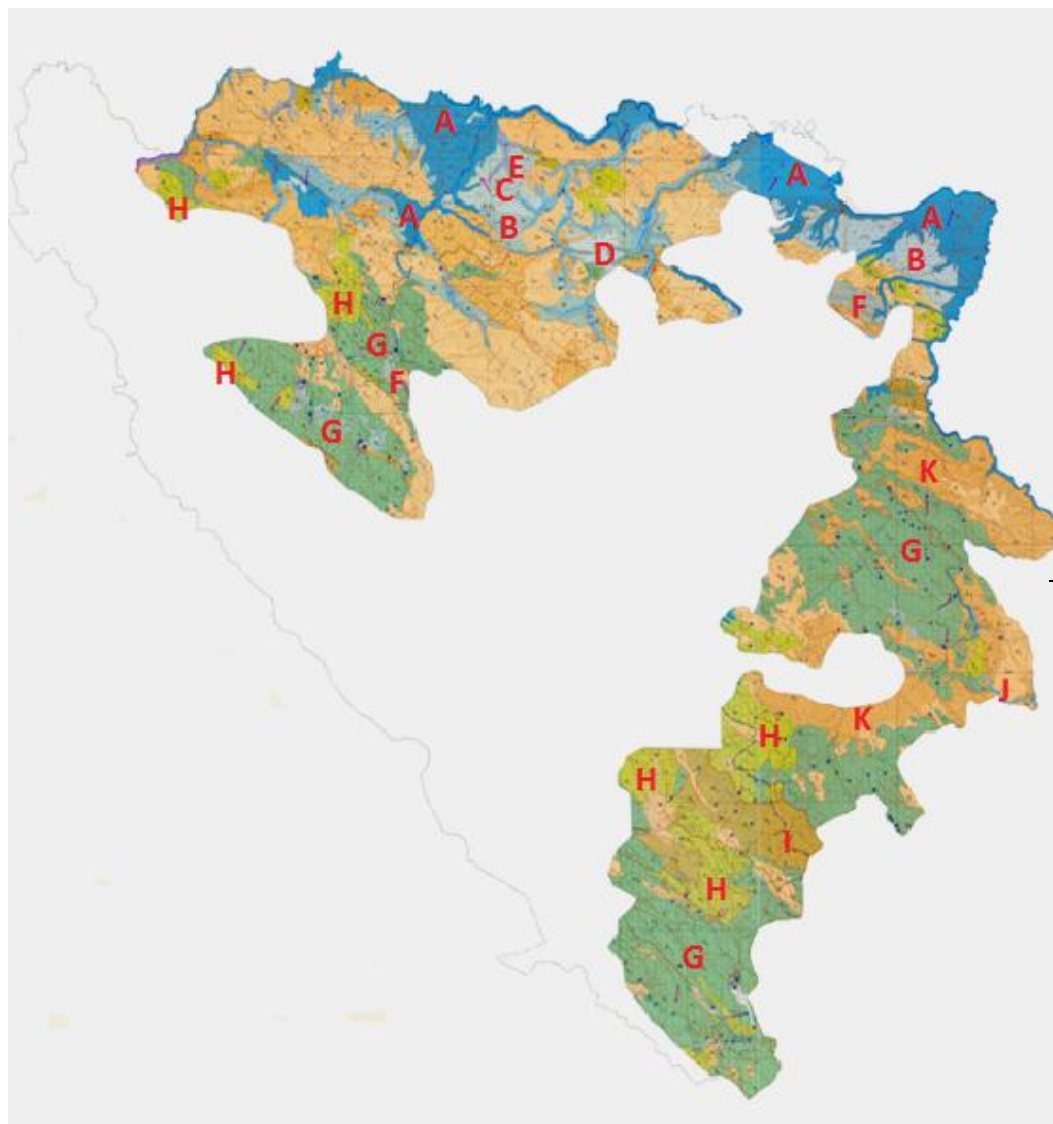
Издвојена су нафтно-геолошки потенцијална подручја: *Посавина-1*, *Лопарски басен*, *Посавина-2*. Синтезу укупних нафтно-геолошких истраживања по пројекту Сјеверна Босна урадили су стручњаци енглеске фирме ECL - Petroleum Technologies у сарадњи са "ЕНЕРГОНАФТОМ - Рафинерија нафте" Босански Брод.

Наставак истраживања по пројекту "*Сјеверна Босна*" програмиран је кроз савремени и свеобухватни методолошки приступ, тако да се коначно одреди свеукупни нафтно-геолошки потенцијал свих перспективних подручја и заступљених формација територије Републике Српске. Истраживања су програмирана за период од 10 година.

За наставак нафтно-геолошких истраживања по пројекту "*Динариди*", предвиђена је готово иста методологија истраживања као у подручју Сјеверне Босне. Програмираним радовима ће се провјерити прелиминарно издвојене нафтно-геолошки перспективне структуре, почев од Ластве, преко Требиња, односно подручја Старе Херцеговине и даље према сјеверозападном дијелу БиХ "Динарида".

Могућност проналажења лежишта геотермалне енергије у Републици Српској

Геотермалну енергију углавном представљају хидрогеотермални потенцијали - топле воде у унутрашњости Земље, које су довољно концентрисане у стијенским творевинама, да се при садашњем стању технике могу економично користити. Све топле воде подземља са температуром вишом од 5°C од температуре тла испод кога егзистирају, представљају хидрогеотермални потенцијал. На територији Републике Српске регистровани су бројни извори термалних и термоминералних вода и утврђена је велика хидрогеотермална потенцијалност територије Републике Српске. Доминантно то су извори-самоизливи који су због повећања количина и квалитета, обухваћени углавном плитким бушотинама, путем којих се врши експлоатација у болничко-бањско-рекреативним институцијама. Еколошки и економски оправдано је улагање и коришћење геотермалне енергије која највећим дијелом представља обновљив енергетски ресурс, што значи да коришћење није временски ограничено а има повољан утицај на човјекову - животну средину. Приликом вршења наредних геолошких истраживања, потребно је водити бригу о заштити животне средине. Процес истраживања, експлоатације и транспорта минералних сировина има различит степен загађења животне средине: тла, површинских и подземних вода и ваздуха. Санирање и рекултивација простора након експлоатације минералних сировина мора се уредно и брзо извршавати. Кључни фактор у поступку добијања концесија за експлоатацију минералних сировина је процјена утицаја на животну средину.

Терени са водоосишним интегралуларним порозностима	A	Шљунковите и пјесковите алувијалне наслаге
	B	Пјесковите или шљунковите алувијалне наслаге,мјестимично загливене
		Алувијални пјескови, мјестимично загливени
	C	Пјескови, претежно ситнозрни, мјестимично глиновити
		Ситнозрни пјескови
Еолски пјескови		
Лес и пјесковити лес		
D	Лесонадни седименти	
	Делувијалне наслаге	
	Глациофлувијалне наслаге	
	Шљункови, пјескови и глине ријечних и језерских тераса	
E	Пјескови у измјени са глинама, лапорима и угљем	
	Лапори у сјемњавању са пјесковима и шљунковима, мјестимично глине са угљем	

Терени са водоосишним интегралуларним и пукописним порозностима	F	Глине, пјескови, шљункови, пјешчари конгломерати, лапори и кречњаци
	G	Кречњаци, масивни и слојевити, мјестимично са доломитима
		Лапоровити талкослојевити кречњаци
	Терени са водоосишним калкарно-пукописним порозностима	H
Кречњаци и доломити у сјемњавању		
Доломити и доломитични кречњаци		
Кречњачки конгломерати и брече		
I	Кречњаци подређено са пјешчарима	
	Пјешчари, лапоровити кречњаци и кречњаци	
Терени са водоосишним пукописним порозностима	J	Кречњаци, слојевити и талкослојевити лапори и лапоровити кречњаци, конгломерати
		Преванца са кречњачком дробном ступијалне наслаге
Терени претежно без водоосишности	Терени са могућим локалним водоосишностима	Глине, лапоровите глине, пјесковите и шљунковите глине, пресеа подређено
		Лапори, глиници и лапоровити кречњаци
		Конгломерати, пјешчари, брече, лапори и лапоровити кречњаци
		Масивни доломити
		Дациит,андезити, порфири, базалти и дијабазити
		Гранити и гранодIORити
		Зелени шкриљци и амфиболити
		Серпентинити и перidotити
		Ацидит-ројачка и порфирит ројачка формација
		Терени практично без водоосишности
Габри, дијабазити, базалти		
Пјешчари конгломерати (црвени пјешчари)		
		Аргилозити, филити, пјешчари и конгломерати
		Гнајеси, миказити и асптинолити

Карта 4. Прегледна хидрогеолошка карта Републике Српске (фонд стручне документације Републичког завода за геолошка истраживања)

3.6. ЕФЕКТИ УГРОЖАВАЈУЋИХ ФАКТОРА НА СТАЊЕ У ЗАШТИТИ ПРИРОДЕ

3.6.1. Утицаји на биодиверзитет

Статус биолошке разноврсности (биодиверзитета) је детерминисан са физичко-географским условима и интензитетом антропогених утицаја, укључујући и мјере које се спроводе у циљу заштите и очувања природе. Осим утицаја на биолошку разноврсност, угрожавајући фактори утичу на земљиште, воду и остале ресурсе. Утицаји на биодиверзитет уопштено су различити и варирају од региона до региона. Битни утицаји на биодиверзитет испољавају се нарочито у близини већих центара, гдје су интензивирани антропогени утицаји. Такођер, приликом оцјене стања угрожености биодиверзитета, треба имати у виду специфичности рељефа и постојање практично три климатска појаса у којима се развијају различити типови станишта и врста. Детаљнија анализа тренда квалитативних и квантитативних карактеристика биодиверзитета на територији цјелокупне БиХ била је предмет истраживања Националног извјештаја о стању биодиверзитета. У сврху давања прегледа утицаја појединих сектора на природу и биодиверзитет, даје се преглед најважнијих антропогених утицаја на биодиверзитет, у табели 14.

Табела 14. Преглед најважнијих негативних утицаја на биодиверзитет

Подручје активности	Угрожавајући фактори	Тренд у посљедњој декади	Утицај на биодиверзитет
Пољопривреда	⇒ Заузимање нових површина за пољопривредну производњу	Опадајући – варијабилан, зависно од региона	✓ Потенцијални утицаји на биодиверзитет врста ✓ Нестајање појединих врста у вези са култивацијом земљишта, ширење коровских врста ✓ Изаоловање појединих популација дивљих врста у енклавама пољопривредног простора ✓ Промјене станишта (губитак станишта) усљед ерозије
	⇒ Повећано коришћење средстава за заштиту биља ⇒ Повећано коришћење вјештачких ђубрива ⇒ Европски тренд губитка биодиверзитета ливадских заједница усљед напуштања пољопривредне производње	Опадајући	✓ Смањење бројности популација усљед обраде и култивације ✓ Промјене станишта (Еутрофикација станишта), са резултатом у трансформацији екосистема и опадању бројности осјетљивих врста – не само оних које су директно везане за мјере култивације
	⇒ Увођење нових сорти биљака и раса животиња, укључујући и оне генетски модификоване	Растући Питање је од маргиналног значаја када су ГМО службено регистровани	✓ Нестајање старих, традиционалних сорти и раса ✓ Могућности хибридизације
	⇒ Смањење водних ресурса усљед: - Неадекватних мјера мелиорације које су проузроковале угрожавање зона природне ретенције воде - Неадекватне конзервације или недостатка уређаја за одржавање ниског нивоа ретенције	Растући	✓ Промјене станишта (сушење и деградација земљишта), које резултују промјенама екосистема и губитком осјетљивих врста ✓ Нестајање природних водних система (тресетишта, влажних мочвара, природних система) ✓ Деградација пејзажа

	⇒ Мелиорациони захвати у природно вриједним подручјима	Локални значај	✓ Промјене у стаништима и микроклиматским условима, промјене екосистема и губитак осјетљивих врста
	⇒ Неадекватна заштита вриједних водних и мочварних екосистема од процједних вода из пољопривреде ⇒ Дренажа вода	Локални значај	✓ Промјене услова станишта и пратеће промјене екосистема, губитак осјетљивих врста
Шумарство	⇒ Неравномјерно газдовање	константно	Неправилан избор и извођење одређеног типа сјече доводи до поремећаја цијелог система еколошке равнотеже у шуми. Чиста сјеча доводи до дугорочног уништавања станишта шумских врста и замјене секундарним екосистемима, који се одликују смањеном продукцијом и малим диверзитетом флоре и фауне. Такође, на овај начин се комплекси шума фрагментирају на већи број мањих дијелова међу којима је отежана, а у извјесним случајевима и онемогућена комуникација. Уништена шумска станишта често насељавају инвазивне алохтоне врсте као што је <i>Amorpha fruticosa</i> које формирају монотипске заједнице веома сиромашне флорним диверзитетом, а при томе онемогућавају поновно насељавање аутохтоних врста. Слично се дешава при неправилној примјени оплодних сјеча, када се иде са прекомјерним отварањем склопа. Надаље, принцип уређивања и газдовања шумама да се фаворизују неке врсте на рачун других, а поготово одређени генотипови (због квалитетније дрвне масе), озбиљно угрожава специјски као и генетски диверзитет.

	⇒ Прекомјерна експлоатација дрвета	Економска криза допринијела је да се тренд прекомјерне експлоатације повећао	Прекомјерна експлоатација дрвета долази у сукоб са низом принципа еколошки одрживог коришћења биодиверзитета као природног ресурса. Прекомјерним одношењем биомасе из шумских екосистема ремете се стабилне трофичке и уопште ценотичке везе на којима почива стабилност екосистема.
	⇒ Подизање шумских култура	Због лошег стања у дрвопрерађивачкој индустрији интензитет је у опадању	Пошумљавање је доскора вршено на великим површинама, првенствено за потребе дрвне индустрије, најчешће монокултурама четинара, а неријетко алохтоним врстама и генотиповима, односно неодговарајућим врстама дрвећа. Ова пракса је довела до снижавања свих аспеката биодиверзитета (екосистемског, специјског и генетичког).
	⇒ Санитарне сјече и шумски ред	Константно	Уклањањем старих, оштећених и болесних стабала из шумских екосистема уништавају се читава микронасеља разних врста инсеката и птица које храну и уточиште налазе управо на оваквим стаблима.
	⇒ Изградња шумских комуникација	У порасту	Ова активност доводи до деградације земљишта ерозијом при чему се испољавају и негативни утицаји на екосистеме у околини. Шумске саобраћајнице пресијецају природне екосистеме спрјечавајући комуникацију ценобионата, а врло често оне се налазе на основним коридорима миграција и унутар ареала активности популација појединачних врста изазивајући њихово масовно уништавање. Повећањем отворености шума повећава се и опасност од шумских крађа (дрвета и недрвних производа), као и загађивања шумског простора.

	⇒ Шумске крађе	У опадању	Неовлашћена експлоатација шумских ресурса често се односи на сјечу стабала посебних квалитативних карактеристика (одређене врсте, одређене димензије, структура дрвета итд), чијим се уклањањем из шумских екосистема негативно утиче првенствено на генетски диверзитет.
	⇒ Прекомјерна експлоатација осталих шумских производа (гљиве, љековито биље, маховина итд.)	У порасту	Организовано и у посљедње вријеме веома уносно сакупљање гљива, љековитог биља и осталих недрвних шумских производа озбиљно угрожава сложене ценобиотске односе у шумском екосистему, а може у крајњем случају довести и до потпуног истребљења неких "популарних" врста у одређеном подручју.
	⇒ Утицај привредног лобија на успостављање заштићених зона	Константно	Привредни лоби се због краткорочних интереса и опипљивог финансијског ефекта израженог кроз дрвну масу опире издвајању одређених очуваних шумских предјела у заштићена подручја. Међутим, значај очуваних шумских екосистема као расадника екосистемског, специјског и генетског диверзитета један је од дугорочно најважнијих фактора улагања у привреду.
Управљање водама	⇒ Хидротехнички захвати на водним токовима, укључујући изградњу хидроелектрана и резервоара	Растући, локални значај	✓ Ометање или спречавање кретања миграторних врста риба и других врста ✓ Ограничење распрострањености природног или полу-природног земљишта, нестанак појединих врста и станишта ✓ Промјене станишта и микроклиматских услова, као и пратеће промјене екосистема и губитак осјетљивих врста
	⇒ Загађење површинских и подземних вода, као резултат: - Испуштања загађене или недовољно пречишћене отпадне воде - Површинске бујице са производних површина или комуникација (унутрашње путне мреже)	Опадајући притисци проузроковани моторизацијом транспорта	✓ Промјене (конверзије) станишта као резултат еутрофикације и пратеће промјене екосистема и губитак осјетљивих врста

Индустрија	⇒ Загађења проузрокована: - Емисијама гасова и лебдећих честица у атмосферу - Испуштањем отпадних вода - Буком и радијацијом	Промјенљив	✓ Промјене у екосистемима проузроковане еутрофикацијом и ацидификацијом (киселе кише), појава посебних загађивача, као посљедицу имају губитак осјетљивих врста
	⇒ Искориштавање примарних ресурса (минералних сировина)	Растући, има локални значај и утиче на растућу производњу сировина	✓ Деградација природних пејзажа формирањем јаловишта, појавом клизишта ✓ Промјене станишта условљене хемијским утицајима због изузимања природних сировина и таложења отпадног камена, испуштања отпадних вода из рудника и појава одводних канала.
	⇒ Изградња постројења за коришћење неконвенционалних извора енергије	Растући, локални значај	✓ Уништавање и нарушавање еколошких коридора ✓ Смањење броја миграторних врста птица ✓ Отежано кретање врста због еколошких баријера
планирање и изградња	Заузимање слободних површина: ⇒ За изградњу насеља, индустрије или за туристичку инфраструктуру ⇒ За изградњу транспортног система и елемената линеарне инфраструктуре, односно система преноса	Растући	✓ Ограничавање/смањење подручја под природним или полуприродним земљиштима ✓ Промјене станишта и промјене екосистема , губитак осјетљивих врста ✓ Отежано кретање и миграција врста услед успостављања еколошких баријера ✓ Стварање услова за ширење нових (инвазивних) врста и колонизације екосистема ✓ Синантропизација флоре и фауне ✓ Деградација пејзажа

Транспорт	Повећан интензитет саобраћаја и густина путне мреже	Растући	✓ Промјене станишта као резултат загађења од моторизације и као посљедица промјена екосистема и губитак осјетљивих врста ✓ Страдање животиња на путевима ✓ Отежано кретање животиња због еколошких баријера
Туризам и рекреација	Неконтролисан развој туристичких и рекреационих капацитета, нарочито у природно вриједним подручјима	Растући	✓ Ограничавање/смањење подручја под природним или полуприродним земљиштима ✓ Промјене станишта и промјене екосистема, губитак осјетљивих врста ✓ Промјене услова станишта услед загађења (недостатак инфраструктуре као што су канализација, постројења за прераду отпадних вода), што резултује у промјенама екосистема и губитком осјетљивих врста.
	Повећан број посјета у осјетљивим подручјима, гдје нема адекватне путне инфраструктуре да прихвати повећан број посјетилаца	Растући	✓ Синантропизација флоре и фауне ✓ Заузимање вегетације, угрожавање животиња, трансформација екосистема и нестајање врста
Енергетика	Изградња енергетских објеката	Растући	Нарушавање природног крајолика и биодиверзитета Трајно смањење потенцијала у туризму

3.6.2. Међугрански конфликти

Коришћење природних ресурса често је узрок конфликта између различитих сектора. Конфликти између шумарства и других сектора нису била изражени у поратном периоду због потпуног одсуства привредних активности, као и због потенцирања проблематике заштићених подручја, у смислу заштите природе или заштите простора генерално, тако да су сагласности ресорног министарства на планове у шумарству давале а priori.

У посљедње вријеме дошло је до повећаних привредних активности, што је јасно довело и до појаве конфликта између различитих актера у простору.

Непостојање стручног међугранског усаглашавања, као и непоштивање одредаба просторних планова приликом израде гранских докумената, често доводе до непомирљивих ситуација, које имају велике штетне реперкусије и неријетко велике и ненадокнадиве друштвене губитке (али и губитке у смислу ненадокнадивих нарушавања животне средине). Са друге стране, неусаглашености у овом смислу, често доводе до тога да спровођење интереса појединих сектора у конфликтним ситуацијама зависи од политичке снаге актера у појединим секторима, а не стручног сагледавања свеукупног друштвеног интереса. Као посебна отежавајућа околност у овом смислу је и транзициони период и реформа јавног сектора (између осталог и шумарства), гдје се уплићу многобројни, често и противрјечни интереси финансијских елита.

Општи узроци проблема у односима шумарства као привредне гране и аспекта заштите природног наслеђења могу се свести на:

- ⇒ низак ниво привредног развоја и бруто националног дохотка, који генеришу снажан политички утицај на шумарску привреду и девалвирају напоре струке,
- ⇒ непостојање Црвене књиге биодиверзитета и недостатак подзаконске регулативе у области заштите природе и
- ⇒ нарушен систем вриједности, неразвијено обичајно право и рад правосудних органа.

3.6.3. Финансирање послова заштите природе

Финансирање заштићених подручја и њихово дефинисање кроз законске одредбе, представљају посебно осјетљиво питање. Шумарски закони у Републици Српској предвиђају надокнаду управљачу, односно власнику, уколико издвајање заштитних шума и шума са посебном намјеном, ако постоји општи интерес за пренос права управљања државним шумама на другог управљача. Накнаду сноси правно лице на чији захтјев је извршен пренос права.

Један од основних извора финансирања заштите животне средине, је фонд за заштиту животне средине, у складу са Законом о фонду за заштиту животне средине („Службени гласник Републике Српске“, број 51/02,53/07). Основна дјелатност фонда је прикупљање и дистрибуција финансијских средстава за заштиту животне средине, а једна од намјена тих средстава јесте и очување заштићених природних подручја.

Поред Закона о фонду за заштиту животне средине Републике Српске, обезбјеђење средстава за заштиту, развој и управљање националним парковима у Републици Српској је уређено Законом о националним парковима. Као основни извори финансирања, према овом закону наведени су приходи властитог пословања, ентитетски буџет и други извори у складу са законом. У пракси је примјена ове одредбе закона довела до ситуације да се обезбјеђење средстава за пословање националних паркова у великој мјери заснива на принципу самофинансирања. Овај концепт је у великој мјери прихваћен од стране управе националних паркова, тако да је, на примјер, у складу са финансијским извјештајем Националног парка Сутјеска за период 2001–2005, Министарство просвјете и културе обезбјеђивало финансирање у износу 8% трошкова неопходних за обављање функција од општег интереса. Истовремено, настојао се повећати проценат прихода од газдовања шумским ресурсима. Тако је у 2001. години приход од туризма, угоститељства износио 5,8%, а у 2003. години чак 32,6% од укупне структуре прихода. Наведени подаци указују на високу стопу раста тржишта социолошких захтјева становништва у односу на шуму, посебно рекреационих и туристичких потреба.

Без обзира на повећање средстава добијених кроз активности властитог пословања, не може се занемарити чињеница да су заштићена подручја, а посебно национални паркови, издвојена прије свега због изузетних вриједности од еколошког, научно-образовног, културно-историјског и здравствено-рекреативног интереса. Као такви, паркови у многим развијеним државама у свијету уживају заштиту државе, која учествује у осигурању економски одрживог пословања. Доношењем Закона о јавним предузећима (2004) и Измјенама Закона о националним парковима Републике Српске које су након тога услиједиле, национални паркови су стављени у исту позицију са осталим јавним предузећима која су у потпуности тржишно орјентисана. Директна посљедица примјене овог закона је престанак дотока средстава која су била алоцирана националним парковима из буџета Републике Српске.

Јавна предузећа, као што су нпр. Електропривреда Републике Српске, Поште Српске и сл. остварују одређени профит што, с обзиром на основну дјелатност, не може бити циљ пословања националних паркова. Поред тога, административни апарат, органи надзора и управљања, те унутрашња организација националних паркова, предвиђени Законом о јавним предузећима, су прескупи у условима у којима не постоји значајнија финансијска подршка шире друштвене заједнице.

Из буџета Републике Српске се, **према могућностима**, финансира сљедеће:

- послови, заштите, развоја и управљања националним парком,
- научно-истраживачка дјелатност,
- културно-образовна дјелатност,
- презентација и популаризација вриједности националног парка,
- уређивање подручја и изградња објеката у сврху очувања, обнављања и унапређивања природних и културно-историјских вриједности и њихове презентације, као и санација и ревитализације угрожених дијелова националног парка и
- успостављање и развој туристичких, рекреативних и других развојних функција у коришћењу природних и културно-историјских вриједности националног парка.

Правилником о условима и критеријумима за финансирање националних паркова („Службени гласник Републике Српске“, број 22/06, чл. 7. и 8.), средства издвојена из буџета се дијеле на послове према сљедећем распореду за:

⇒ заштиту (шума, дивљачи и риболова)	⇒ 71%
⇒ одржавање објеката заштите	⇒ 6%
⇒ одржавање споменика	⇒ 3%
⇒ одржавање путева	⇒ 5%
⇒ одржавање туристичких стаза	⇒ 4%
⇒ трошкове управе и презентације	⇒ 7%
⇒ културно-образовну дјелатност	⇒ 4%

Послови развоја, научно-истраживачке дјелатности, културно-образовне дјелатности, презентације и популаризације вриједности националног парка, као и послови уређивања подручја и изградње објеката у сврху очувања, обнављања и унапређивања природних и културно-историјских вриједности и њихове презентације, као и санације и ревитализације угрожених дијелова националног парка финансирају се и кроз одговарајуће пројекте које национални паркови кандидују надлежним министарствима (члан 9.).

Закон је прописао функције које се требају финансирати из буџета, али је њихову висину дефинисао **према могућностима**. Доношењем новог Закона о националним парковима, доћи ће до промјене правног статуса националних паркова, који ће добити статус јавних установа, и прописати се начин финансирања националних паркова као јавних установа, чиме ће се одредбе наведеног правилника о условима и критеријима за финансирање националних паркова из буџета ставити ван снаге.

Ако се упореде одредбе ова два документа може се закључити да је други (нижи) акт подијелио финансирање на редован рад (одржавање) парка и на развој. Финансирање првих послова се одвија према напријед наведеној шеми, мада све функције из године у годину не захтијевају исте нивое и проценте потребних средстава да би се могла примијењивати иста шема финансирања. Развојна функција се финансира преко пројеката од различитих министарстава. С друге стране, послови заштите и очувања природних подручја су према глобално прихваћеном стајалишту, саставни дио газдовања шумама.

3.6.4. Инспекцијски надзор и информисање јавности

Надзор над спровођењем Закона о заштити природе („Службени Гласник Републике Српске“ број 113/08) и прописа донесених на основу њега врши министарство надлежно за заштиту животне средине.

Послове инспекцијског надзора у складу са Законом о инспекцијама („Службени Гласник Републике Српске“ број 74/10) врше инспекције у области шумарства, воде и екологије у саставу Инспектората и надлежни инспекцијски органи у саставу органа локалне самоуправе.

Републички органи управе, органи јединица локалне самоуправе и јавна предузећа која управљају заштићеним природним вриједностима дужни су да обезбједе јавност података у вези са стањем и заштитом природе.

Током израде аката о заштити природних вриједности, планова управљања заштићеним подручјима, као и других прописа у области заштите природе, обезбјеђује се учешће јавности, путем јавног увида.

Поступак јавног увида спроводи министарство надлежно за заштиту животне средине.

3.7. ПРЕДВИЂАЊЕ ПЛАНСКИХ МЈЕРА ЗА ПОБОЉШАЊЕ СТАЊА

Просторно планирање треба да има кључну улогу у конципирању уређења и функционисања заштићених подручја. Рјешење проблема заштићених подручја захтијева имплементацију ефикасних и синхронизованих мјера политике просторног уређења, заштите и развоја. Планирање треба да буде такво да на оптималан начин одговори постављеним задацима.

Специфични социоекономски фактори, одсуство међусекторског дијалога и примјене учесничког приступа у планирању неадекватно финансирање и евидентне слабости владиних институција, доводе у питање практичну имплементацију теоретских модела заштите природе у Републици Српској. Иако релативно усклађене по питањима заштите шума и заштите природе и животне средине, одредбе закона Републике Српске о шумама и заштити природе не могу бити потпуно примјењене уколико се не отклоне неке од организационо-институционалних препрека.

Очување високог степена биолошке и пејзажне разноврсности и осигурање мјера за заштиту и оптимално коришћење природних ресурса, општи су циљеви стратегије заштите природе, у коју се морају укључити локална, регионална и глобална рјешења.

Да би се остварили наведени циљеви, потребно је обезбиједити механизме за реализацију неколико важних приоритетних активности:

- ✓ Припрема научне основе за потписивање и ратификацију међународних споразума и докумената који се односе на одрживо управљање, заштиту, очување и унапређење природне и културне баштине;
- ✓ Развијање програма и стандарда за одрживо кориштење биолошких ресурса;
- ✓ Развијање информационог система за одрживо управљање и мониторинг;
- ✓ Израда стратегије и национални акциони план (НАП) за заштиту и одрживо управљање биодиверзитетом, геодиверзитетом и диверзитетом пејзажа;
- ✓ Развијање стратегије и националних програма за заштиту од генетски модификованих организама (ГМО) и инвазивних врста,
- ✓ Израда стратегије развоја минерално-сировинског комплекса Републике Српске

Један од врло важних предуслова за јачање мреже постојећих, односно проширење мреже заштићених подручја у Републици Српској јесте и осигурање мјера и услова за одрживо финансирање, прије свега националних паркова али и других заштићених подручја која се налазе на територији Републике Српске.

Под одрживим финансирањем заштићених подручја се подразумијева „способност да се обезбиједи довољни, стабилни и дугорочни финансијски извори, правовремено обезбијеђени и алоцирани на начин да обезбиједи пуно покриће трошкова заштићених подручја, те да осигурају ефективно и ефикасно управљање заштитом и испуњавање других задатих циљева“¹⁸.

---

¹⁸International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN)

У последњих неколико деценија, са вишеструким повећањем броја заштићених подручја у свијету, изазови финансирања постају све израженији, имајући у виду да се конвенционални модели финансирања ослањају превасходно на националне буџете, који, иако представљају појединачно најзначајнији извор финансирања заштићених подручја, нису у стању да одговоре на њихове реалне потребе. Различита буџетска ограничења, посебно у земљама у развоју каква је и Република Српска намећу потребу да се испитају различити иновативни, тржишно оријентисани модели финансирања заштићених подручја, који обећавају већу ефикасност и ефективност у односу на традиционалне.

Негативне импликације у пракси огледају се у виду конфликта између организација које се баве искључиво шумарством и институција за заштиту природе, око питања која се односе на овлашћења и надлежности над управљањем заштићеним подручјима. Адекватан модел финансирања заштићених подручја треба да се базира на испуњењу у пракси проведивих законских одредби, подршци шире друштвено-политичке заједнице и континуираном настојању за унапређењем самоодрживог пословања. Очигледно је да активни интересорски дијалог и примјену учесничког приступа у планирању и provedби правних рјешења представљају прави пут ка осигурању правног оквира који би осигурао континуирано задовољење промјенљивих захтјева друштва према шумама као мултифункционалном ресурсу, који представља веома важан сегмент у управљању заштићеним подручјима.

Модели финансирања заштићених подручја, према класификацији IUCN, су сљедећи:

1. Финансијски механизми усмјерени на привлачење и усмјеравање екстерних извора:

- ✓ буџетска и инострана донаторска средства (билатерални, мултилатерални и НВО фондови),
- ✓ приватне добровољне донације и
- ✓ еколошки фондови и замјена „дуга за природу“ доприносима донаторских агенција или НВО-а, као и доприносима приватних компанија, фискалним приходима и приходима по основу тржишних такси за кориштење производа и услуга заштићених подручја.

2. Генерисање средстава за подстицање конзервације међу групама које користе или својом дјелатношћу врше утицај на заштићена подручја:

- ✓ фискални инструменти,
- ✓ подјела користи и прихода,
- ✓ подјела трошкова управљања заштићеним подручјима и њиховим ресурсима и
- ✓ инвестициони, кредитни и фондови предузећа;

3. Тржишни механизми финансирања за производе и услуге које обезбјеђују заштићена подручја:

- ✓ туристичке таксе,

-
- ✓ расподјела средстава од накнаде за искоришћавање ресурса које се прикупљају у складу са Законом о концесијама РС, према којем је успостављена и једнократна накнада приликом потписивања Уговора о концесији а потом и годишња накнада коришћења минералних ресурса, за послове и активности заштите природе и
  - ✓ плаћања за услуге екосистема.

Наведене механизме свакако треба озбиљније разматрати како би се дошло до најбољег рјешења за осигурање одрживог финансирања заштићених подручја у Републици Српској. Треба напоменути да ће у будућности расти потреба за успостављањем посебних тијела и органа који ће управљати подручјима који су од републичког, али и општинског и регионалног значаја. Ово питање захтијева свеобухватне напоре у смислу регулисања њиховог правног статуса, али и економских механизма за њихово финансирање.

4. ПЛАНИРАЊЕ АКТИВНОСТИ : ЦИЉЕВИ, ЗАХТЈЕВИ И ЗАДАЦИ ЗАШТИТЕ И УПРАВЉАЊА ПРИРОДНИМ ДОБРИМА

4.1. ПЛАНСКЕ АКТИВНОСТИ, ЗАХТЈЕВИ И ЗАДАЦИ ЗАШТИТЕ И УПРАВЉАЊА ПРИРОДНИМ ДОБРИМА

Субјекти и органи који реализују Стратегију

Стратегија (о заштити природе Републике Српске) се у највећој мјери односи на републичке органе управе: Владу Републике Српске, министарства, посебно органи и институције које су у њиховом саставу (видјети: Графикон 1.), који у складу са својим надлежностима предлажу доношење овог документа и директно су надлежни за његово спровођење. На општинском, односно локалном нивоу, органи локалне самоуправе најчешће непосредно или путем регионалних удружења, тијела и органа остварују веома важан утицај у управљању природним ресурсима.

Једна од основних претпоставки за успјешно спровођење стратегије, односно мјера из акционог плана је активно учешће и међусобна сарадња свих учесника у процесу одлучивања и управљања природним ресурсима: надлежних органа и институција на републичком и општинском нивоу и шире друштвене заједнице. Успјешност спровођења планираних мјера је у директној корелацији са нивоом заједничког и синхронизованог дјеловања учесника у процесу имплементације: научно-истраживачких институција, образовних институција – универзитета, стручних и пословних удружења. Важну улогу у спровођењу стратегије имају и организације цивилног друштва уопште, с обзиром на њихову улогу праћења и контроле вршења власти, али и дјеловања у својству активних судионика у вршењу власти.

С обзиром на то да су послови заштите и очувања природних подручја према глобално прихваћеном стајалишту, саставни дио газдовања шумама, кључни актери у

пословима заштите природних подручја су Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, ЈП Шуме Српске, као и приватни власници шума. С друге стране, у поступку валоризације, одређивања мјера заштите и проглашавања заштићених природних добара, најважнију улогу има Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа. Водећа улога у имплементацији свих предложених активности ове стратегије је на Министарству за просторно уређење, грађевинарство и екологију, а институција за имплементацију ове стратегије је Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске, који уз сарадњу са стручним институцијама (Шумарским факултетом, Музејом Републике Српске и другима) треба да сачини два пута годишње извјештај Министарству за заштиту животне средине о спровођењу Стратегије. Министарство је дужно да сачињава годишње извјештаје о спровођењу тј. степену имплементације Стратегије и да их поднесе на увид Влади Републике Српске.

Спровођење Стратегије подразумијева јачање међусекторске сарадње у домену коришћења и заштите природних ресурса, првенствено између републичких органа управе и управних организација у Републици Српској, као и значајну подршку јавности у реализацији задатих циљева и мјера. Улога координатора у спровођењу обавеза задатих Стратегијом припада министарству надлежном за заштиту животне средине (Министарство просторног уређења, грађевинарства и екологије Републике Српске), које је одговорно према Влади Републике Српске за реализацију циљева и мјера предвиђених овом стратегијом.

С обзиром на обавезе према међународним конвенцијама, Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију које је уједно и Focal point за Оквирну конвенцију Уједињених нација о промјени климе за БиХ, остварује тијесну сарадња са федералним министарством туризма и околиша, које је Focal point за Конвенцију о биодиверзитету, и Министарством спољне трговине и економских односа у Савјету министара БиХ, али и другим институцијама на нивоу Федерације БиХ и Савјета министара. Имплементација Стратегије ће свакако захтијевати успостављање одговарајуће организационе структуре и система мониторинга природе, у циљу извјештавања према Европској агенцији за животну средину (ЕЕА), користећи предложене индикаторе.

У погледу утицаја који имају климатске промјене на опште стање природе и биолошку разноврсност, Република Српска, као дио Босне и Херцеговине, нарочито путем Министарства за просторно уређење, грађевинарство и екологију које је Focal point према Оквирној конвенцији Уједињених нација о промјени климе, у наредном периоду посебну пажњу треба: да посвети искориштавању средстава из тзв. адаптационих фондова конвенције, фондова ГЕФ-а и фондова Европске уније, да усмјери на спровођење пројеката адаптације климатским промјенама и спречавање негативних утицаја климатских промјена на природна станишта и биодиверзитет, који су доступни земљама као што је БиХ, које нису у тзв. Анексу 1. Конвенције.

Остварење циљева задатих Стратегијом ће захтијевати ефективно коришћење тренутно доступних финансијских средстава, те организационо техничких инструмената, као и свих других инструмената који ће бити осмишљени током њене

имплементације, а који подразумевају инструменте правне, организационе, економске, истраживачке, техничко-технолошке или образовне природе.

Основни стратешки циљеви и стратешке активности које су предвиђене овом Стратегијом протежу се ван временских граница и треба да буду посматране као саставни дио политике заштите животне средине Републике Српске. Оперативне активности, које се предвиђају у циљу спровођења подциљева предвиђених овом Стратегијом, такођер су усмјерене ка повећању ефикасности, успостављању система мониторинга, истраживања и сл.

Неке од активности предвиђене овом стратегијом имају карактер једнократних активности које ће се спроводити у наредним годинама и то према потреби и у складу са приликом за имплементацију истих. Акциони планови за имплементацију ће бити укључени накнадно у акционе програме, у временском оквиру који је и предвиђен овом стратегијом, а то је период 2011–2017. Носиоц реализације Стратегије треба да води рачуна и о периоду од шест година након истека рока на који се Стратегија доноси и предвиди активности које треба да се реализују у том периоду.

4.2. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВАЈУ АКТИВНОСТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Приликом имплементације Стратегије, неопходно је да се у обзир узму сљедећи принципи:

- 1. Принцип консолидације (заједничког дјеловања):** овај принцип се залаже за највиши степен хармонизације, односно интеграције активности усмјерених ка очувању биолошке разноврсности, укључујући активности како у оквирима различитих сектора и повезаности између њих, тако и у смислу остваривања повезаности приликом осмишљавања политике заштите животне средине Републике Српске и то у областима које укључују научно истраживачке дјелатности, образовање, правни и економски аспект, као и мониторинг и међународну сарадњу. Овај принцип подржава креирање кохерентног и свеобухватног система очувања у одрживом коришћењу биолошке разноврсности и то путем усклађеног и свеобухватног институционалног дјеловања.
- 2. Принцип регионалности:** у складу са принципом регионалности, предвиђено је да се за одређене регије формирају и посебне стратегије и програми (за већину општина у Републици Српској су већ израђени локални еколошки акциони планови), као и тијела за координацију и имплементацију регионалних акционих планова и стратегија.
- 3. Принцип међународне сарадње,** у складу с којим је неопходно да се поштују захтјеви међународних конвенција, споразума и принципа, као и захтјеви директива Европске уније које се односе на заштиту животне средине и заштиту природе, а нарочито сљедећих: директива о очувању дивљих птица или тзв. Директива о дивљим птицама 79/409/ЕЕЗ и Директива о стаништима 92/43/ЕЕЗ,

---

као и Уредба 1257/99/ЕЕЗ о подршци руралном развоју из Европског фонда којом се уређује очување биодиверзитета у руралним подручјима, Оквирна директива о водама 2000/60/ЕЕЗ којом се постављају стратешки принципи у вези са водама, акциони планови за очување природних ресурса Европске уније, пољопривредни акциони планови Европске уније и акциони планови за економски развој и сарадњу.

- 4. Принцип учешћа локалних заједница**, којим се истиче потреба за успостављањем механизма којима се подстиче локално становништво да учествује у програмима очувања биолошке разноврсности, затим стимулишу локалне иницијативе (као што су нпр. успостављање заштићених подручја у власништву локалне заједнице или чак приватном власништву) и пружа помоћ приликом учешћа локалних заједница у процесу одлучивања. Овај принцип, такођер, подразумева и активнију улогу невладиног сектора.

4.3. ВИЗИЈА

Основна планска визија Стратегије заштите природе Републике Српске, је сљедећа:

Цјелокупна територија Републике Српске се у оквиру реализације ове стратегије сматра за подручје са високо вриједним природним окружењем, у којем је могуће спроводити мјере заштите којим се осигурава потпуно очување богатства биодиверзитета као и баланса природних процеса.

Подручја са навриједнијим природним карактеристикама ће бити под правном заштитом, у складу са циљевима датим просторним планом Републике Српске до 2015. године, биће остварено њихово проширење, а за нека од тих подручја и међусобна повезаност путем функционалних еколошких коридора. Истовремено, успоставиће се и биће у функцији адекватни правни, организациони, и економски механизми којим ће се осигурати очување и одрживо коришћење природних ресурса, а за постојећа подручја ће се развијати адекватни планови управљања. На већем дијелу територије Републике Српске, локалне природне знаменитости ће бити кључни покретачи социоекономског развоја који ће омогућити подизање животног стандарда. Локално становништво и јавност ће бити освијештена о питањима заштите природе у већој мјери него што је то до сада била, а стање свијести ће се манифестовати кроз активности у оквиру друштвених група.

Успјех реализације Стратегије, а самим тим и предвиђене визије ће зависити од неколико битних предуслова:

- ⇒ **еколошке свијести**, како друштва у цјелини, тако и надлежних органа за заштиту природе, биће подстицана у смијеру заштите природног наслеђа, као дијела природног богатства које је од користи како садашњим тако и будућим генерацијама;
- ⇒ **спровођења политичких одредница одрживог развоја, односно „мудрог коришћења“ заштићених природних добара**, чији је битан елемент ова стратегија;
- ⇒ **напора да се унаприједи стање свих компонената природног окружења** (атмосфере, хидросфере и литосфере) путем предузимања ефикасних активности и примјеном закона;
- ⇒ **правни, финансијски и организациони услови** за постизање циљева Стратегије ће бити успостављени и унапријеђени;

-
-
- ⇒ **стручне и организационе службе** укључене у очување природе ће бити ојачане на свим нивоима (републички, и општински ниво);
  - ⇒ **континуитет активног учешћа БиХ у међународним активностима** и програмима који се тичу заштите природе и биодиверзитета.

4.4. ДЕФИНИСАЊЕ КРОВНОГ ЦИЉА, СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И ОПЕРАТИВНИХ МЈЕРА СТРАТЕГИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

- ✓ **Сагледавајући** досадашње развојне тенденције, актуелно стање и процјене угрожености биолошке разноврсности на глобалном нивоу, датих од најрелевантнијих институција Организације уједињених нација, према којима су природа и њене компоненте, биолошка и геоморфолошка разноврсност, најугроженији дијелови животне средине на глобалном нивоу, као и узрочно-последичну повезаност сиромаштва и губитка биолошке разноврсности (у складу са Миленијумским развојним циљевима, 2003. године – процјена екосистема),
- ✓ **полазећи** од основних законских претпоставки и задатака приликом дефинисања Стратегије,
- ✓ **полазећи** од основних планских поставки садржаних у Просторном плану Републике Српске, али и другој аналитичко-документационој грађи, као и од потребе и значаја дефинисања планских циљева и акционог плана за заштиту природе у Републици Српској,
- ✓ **имајући у виду** актуелне проблеме и основне узроке угрожавања компонената природе у Републици Српској и БиХ, кроз губитке биолошке разноврсности и утицаје антропогених фактора сагледане у овој стратегији, а који се огледају, између осталог у: прекомјерној и неселективној сјечи вриједних шума, отварању бројних каменолома, конверзији бројних водотока у хидроенергетска постројења, прекомјерном лову и риболову, подизању аквакултура на еколошки неприхватљив начин, прекограничним загађењима атмосфере, доспијевању инвазивних врста биљака и животиња, те низу проблема везаних за промет генетички модификованим организмима и генетички модификованом храном,
- ✓ **имајући у виду** истакнуте констатације као и основане претпоставке о још увијек очуваним дијеловима природе Републике Српске о биолошкој и геоморфолошкој разноврсности и у њој садржаним ресурсима који имају велике вриједности за генерисање еколошки профитабилних и одрживих пројеката за смањење растућег сиромаштва, обнову и унапређење привреде, развој нових биотехнологија на бази аутохтоног генофонда, те трасирање интеграционих путева према Европској унији, хармонизацији и оптимизацији услова за живот достојан цивилизованог човјека и на овим просторима,
- ✓ **цијенећи** снажну интегративну улогу заштите животне средине у процесу јачања регионалне сарадње и повезивања земаља у Европи на основама стандарда Европске уније, те
- ✓ **афирмишући** потребу рационалног коришћења, људских, тржишних и природних ресурса, те развој савременог концепта одрживости и интегралног управљања природним добрима,

идентификован је сљедећи кровни циљ стратегије:

„ОЧУВАЊЕ, ПРОМОЦИЈА И ПОДСТИЦАЈ ОДРЖИВОГ КОРИШЋЕЊА ПРИРОДНИХ РЕСУРСА УСПОСТАВЉАЊЕМ ИНТЕГРАЛНОГ СИСТЕМА ПЛАНИРАЊА И УПРАВЉАЊА“

Постизање овог кровног циља Стратегија ће обухватити ефикасну примјену сљедећих четири фундаментална стратешка циља:

- 1) Заштита биолошког, педолошког и геодиверзитета Републике Српске кроз успоставу и јачање институционалног оквира за реализацију ефикасних мјера заштите природе;**
- 2) Одрживо коришћење природних ресурса;**
- 3) Смањење притисака на биолошку и геолошку разноврсност Републике Српске;**
- 4) Успостава финансијских механизма за одрживо управљање биолошким и геолошком разноврсношћу.**

Стратешки циљ 1:

Заштита биолошког, педолошког и геодиверзитета Републике Српске кроз јачање постојећег институционалног оквира за реализацију ефикасних мјера заштите природе.

Досадашња пракса је показала извјесне слабости у систему управљања заштитом природе и у њој садржаној природној баштини. Приоритет у погледу јачања институција огледа се првенствено у јачању кадровских и техничких капацитета у оквиру постојећих институција. Постојећи проблеми који су везани за институционални оквир, а који су идентификовани у поглављу 2. и 3. ове стратегије, огледају се првенствено у недостатку транспарентности, сарадње и размјене информација између институција које учествују у управљању природним ресурсима. Регулисање односа између институција треба да се врши посебним прописима – актима Владе и надлежних министарстава, којима ће се прописати начини и модалитети размјена информација и успостављања сарадње између надлежних институција, а у циљу стабилног финансирања послова заштите природних вриједности из различитих домена надлежности.

Због свега наведеног, поставља се овај стратешки циљ како би се прије свега унаприједила постојећа комуникација између институција које су дио система заштите природе, како би се ојачали њихови капацитети, као и да би се пронашле нове могућности у дефинисању и ефикаснијем функционисању институционалног оквира, сходно друштвено-политичком уређењу Републике Српске, њеном односу према државним тијелима БиХ и међуентитетском тијелу, те преузетим и наредним обавезама од стране међународне заједнице, а посебно у имплементацији Конвенције о биолошкој разноврсности. За остваривање овог стратешког циља идентификоване су и сљедеће оперативне активности:

1.1. Међусобно уређење и координација послова заштите природе између надлежних институција,

1.2. Инвентаризација врста, идентификација типова станишта, те процјена степена угрожености врста биљака, гљива и животиња, станишта и животних заједница у складу са принципима IUCN-а,

1.3. Ревалоризација свих раније заштићених објеката природе из евиденције Завода за заштиту природе Републике Српске (дефинисање обухвата и мјере заштите и формирање просторно орјентисаног катастра примјеном GIS технологије, односно формирање мреже постојећих и будућих заштићених подручја),

1.4. Јачање законске регулативе,

1.5. Мониторинг и контрола инвазивних врста,

1.6. Успостава ex-situ конзервације,

1.7. Мониторинг стања биолошке, педолошке и геолошке разноврсности Републике Српске,

1.8. Развој и јачање мреже за размјену информација (СНМ),

1.9. Јачање информационо-техничких (ИТ) служби и сервиса,

1.10. Поспјешивање протока информација на међуентитетском и унутарентитетском нивоу,

1.11. Јачање еколошке свијести.

Оперативни циљ 1.1: Међусобно уређење и координација послова заштите природе између надлежних институција;

За реализацију овог оперативног циља, предвиђа се сљедећа мјера за имплементацију, која је од суштинског значаја за координацију активности везаних за заштиту природе

1.1.1. Идентификација потреба, анализа стања и постизање потребног нивоа усаглашености за финансирање заштићених подручја, као јавних установа, из различитих извора (буџетска средства, фонд за заштиту животне средине, страни фондови), којим ће се постићи њихова финансијска одрживост.

Оперативни циљ 1.2: Инвентаризација врста, идентификација типова станишта, те процјена степена угрожености врста биљака, гљива и животиња, станишта и животних заједница у складу са принципима IUCN-а;

Босна и Херцеговина, а тиме и Република Српска, је једна од ријетких земаља које још увијек немају урађене адекватне инвентаризације врста флоре, фауне и гљива, базичних докумената о биолошкој разноврсности. Још увијек није извршена идентификација типова станишта и утврђивање степена њихове разноврсности као и адекватна категоризација сходно Директиви о стаништима, Флори Европе, Фауни Европе итд. За реализацију овог оперативног циља неопходно је провести сљедеће мјере:

1.2.1. Извршити категоризацију и идентификацију станишта и екосистема на хоризонталном и вертикалном профилу Републике Српске.

Ова мјера подразумијева укључивање досадашњих спознаја о пејзажној разноврсности о Републике Српске те реализацију намјенских пројеката, који ће

омогућити адекватну евалуацију типова станишта и екосистема сходно Хабитат директиви (Директива о стаништима).

1.2.2. Израда Црвене листе и црвене књиге флоре РС, фауне РС и гљива РС.

Ови документи су основни за доношење било каквих програма одрживе употребе биолошких ресурса. Њихова реализација подразумијева израду листа, индекса и формирање оперативних база података са процјеном стварног степена диверзитета врста, распрострањености, те еколошке припадности. Уз постојеће разубјене податке неопходно је извршити и аналитичко-синтетске истраживачке акције како би се дошло до свеобухватног прегледа флоре, фауне и гљива ове изузетно разноврсне регије. У првом кораку, на основу до сада прикупљених података, потребно је израдити „црвене листе врста васкуларне флоре и фауне за територију Републике Српске“, а потом у даљем истраживању омогућити израду појединих „црвених књига врста, станишта и биоценоза“ – животних заједница као свеобухватних докумената, који ће, поред описа врста и степена њихове угрожености, обухватати и податке о дистрибуцији врста и друге податке које „црвена књига“ садржи према међународним критеријумима. Такођер, као једна од активности у оквиру ове подкомпоненте је издвајање вриједних стабала и група стабала у одговарајуће категорије споменика природе (III и VI IUCN)

1.2.3. Израда дистрибуционе мапе екосистема простора на хоризонталном и вертикалном профилу Републике Српске.

Ова мјера налаже израду модерне карте вегетације, како рецентне, тако и потенцијалне вегетације у мјерилу 1:50.000, 1:100.000 и 1:200.000, која би била интегрални дио графичке интерпретације екосистема Босне и Херцеговине и Европе. Ова мапа, заједно са прикладним коментаром, је и реална основа за утврђивање оптималне шумовитости простора Републике Српске, те њеног укупно одрживог просторног и друштвеног планирања.

1.2.4. Процјена степена угрожености врста и станишта у складу са IUCN класификацијом.

Према прелиминарним процјенама, од приближно 5.000 таксона васкуларних биљака чак 10% облика је са одређеним степеном угрожености. Још је већа пропорција угрожености појединих популација животиња, а нарочито сисара, гмизаваца, рептила и риба, те акватичних организама – инсеката и алги, због интензивне свакодневне конверзије станишта. БиХ, а тиме и Република Српска, је риједак простор који нема извршену ни приближно адекватну процјену угрожености природног генофонда. Реализација овог изузетно важног оперативног циља подразумијева хитну имплементацију мјера – израду Црвене књиге биљака Републике Српске, израду Црвене књиге животиња и израду Црвене књиге гљива Републике Српске. Доношење ових научних, стручних и управљачких докумената подразумијева и реализацију адекватних пројеката који ће уз процјену, на бази досадашњих као и допунских истраживања, омогућити адекватну категоризацију у складу са најновијим одредбама IUCN о рекатегоризацији угроженог свијета дивљине из 2003. године (према којој се за разлику од ранијих пет категорија издваја десет основних и значајно велики број допунских категорија са низом конзервационо-управљачких атрибута).

Потребна истраживања стања угрожености станишта и врста обухватају сљедеће елементе:

⇒ процјене стања угрожености природних подручја,

-
-
- ⇒ процјене угрожености здравља и живота људи у природи, боравиштима, радним мјестима, насељима и на путањима, од физичких, хемијских, биотичких и антропогених чинилаца (у животној средини, у ваздуху, у води, у земљишту, у храни, у објектима и предметима),
  - ⇒ процјена угрожености система природе од различитих облика зрачења, микроталаса, ултразвука, термалних, хемијских и биотичких загађења и оптерећења,
  - ⇒ процјене угрожености и потребе предузимања посебних мјера заштите, објеката природе, биотопа, екосистема, биоценоза, типова хабитата, врста популација и генотипова,
  - ⇒ процјене стања система природе (најмање током једногодишњег праћења) екосистема, биоценоза, популација на просторима предузимања опсежнијих промјена у дјеловању човјека или при измјенама намјена простора.

Оперативни циљ 1.3: *Ревалоризација свих раније заштићених објеката природе из евиденције Завода за заштиту природе Републике Српске, дефинисање обухвата и мјере заштите и формирање просторно орјентисаног катастра примјеном GIS технологије и формирање мреже постојећих и будућих заштићених подручја;*

Да би се удовољило принципима одрживе конзервације природно вриједних подручја и уравнотежене употребе природних ресурса у генерисању еколошки профитабилних пројеката, те смањења растућег локалног сиромаштва, неопходно је извршити идентификацију природно и економски важних географских подручја, како би се у њима могли одвијати процеси ефикасне конзервације и остваривања економске добити. Све локалне заједнице и ресорна министарства треба да буду упознати са овим оператом због неопходности усклађивања будуће просторно-планске документације са овим подацима. Ова активност подразумијева и израду планова газдовања заштићеним објектима (подручјима) природе

С обзиром на тренутно стање у области заштићених подручја као и изражених мјера и приоритета за проширењем постојећих заштићених подручја, оптимални удио заштићених подручја у односу на укупну површину Републике Српске би требао бити око 10%.

Функције отворености националних паркова Сутјеска и Козара у домену образовног, научног, конференцијског и других облика туризма треба посебно подстицати и јачати. Поред тога, успостављање функционалне мреже заштићених подручја ће допринијети и интензивирању интеграционих процеса и бржем приближавању овог простора Европској унији. Реализација овог оперативног циља подразумијева имплементацију и слjedeћих мјера:

1.3.1. Проширење постојећих и успостава нових заштићених подручја према стандардима Европске уније, проширење мреже националних паркова и развој ефективне мреже заштићених подручја са еколошким коридорима уз претходну научну евалуацију природних вриједности, те израда планова за одрживо управљање заштићеним подручјима;

1.3.2. Израда функционалне базе података о биолошкој и геолошкој разноликости као и о другим релевантним атрибутима заштићених подручја и њихова дигитализација и интерепретација у форми GIS мапа;

1.3.3. Израда планова газдовања, односно управљања заштићеним објектима/подручјима природе са посебним освртом на развој туризма и начин одрживог коришћења подручја

Оперативни циљ 1.4: *Јачање законске регулативе;*

Постојећа законска регулатива у домену заштите природе и комплементарних области још увијек не пружа јасан институционални оквир који је и довољно ефикасан за заштиту укупних природних вриједности. Због тога је неопходно донијети нове, односно измијенити и допунити кључне прописе кроз реализацију слjedeћих мјера:

1.4.1. Доношење потребних подзаконских аката у оквиру постојећих закона;

1.4.2. Анализа потребних активности за припрему Уредбе Владе Републике Српске о одређивању природних станишта и станишта врста за европски програм NATURA 2000;

1.4.3. Покретање иницијатива према државним органима и провођење поступка ратификације релевантних мултилатералних међународних уговора и конвенција, те њихово потписивање од стране БиХ,

1.4.4. Развој ефикасних, мјерљивих и економски одрживих индикатора и њихово прилагођавање постојећим законским прописима у циљу ограничавања експлоатације дивљих врста, минерала и подручја са природним и приближно природним карактеристикама до степена на којем се њихова биолошка разноликост, исправно функционирање основних природних система и процеса у тим системима могу одржавати.

Оперативни циљ 1.5: *Мониторинг и контрола инвазивних врста;*

Изражена конверзија станишта у прошлости, те слични трендови у садашњем времену, као и немогућност ефикасне контроле промета репродукционог материјала, отвореност простора Републике Српске и БиХ и њихова повезаност у свјетску комуникациону мрежу, условила је и колонизацију различитих врста биљака, животиња, па и гљива из географски, климатски и биогеографски удаљених простора. С обзиром на то да су то врсте које имају изузетно висок степен прилагођавања на широки спектар еколошких фактора и у односу на аутохтони генофонд, оне веома брзо освајају све расположиве дијелове станишта, па чак и помјерају природне врсте и тако доприносе значајној угрожености аутохтоног биодиверзитета и промјени укупне слике живог свијета овог простора. Пошто је њихова биолошка моћ веома наглашена у компетицијским односима са природним органским врстама, оне су означене као *инвазивне*. Да би се успоставили ефикасни механизми управљања инвазивним врстама и извршила имплементација овог оперативног циља неопходна је и реализација слjedeћих мјера:

1.5.1. Инвентаризација и географска интерпретација инвазивних врста са успоставом одговарајућих база података за простор Републике Српске;

1.5.2. Успостава научне и стручне сарадње са земљама у региону на плану мониторинга инвазивних врста;

1.5.3. Стални тренинзи и радионице како за предствнике привредних и државних сектора, тако и за укупну јавност;

1.5.4. Доношење конкретних планова управљања инвазивним врстама;

1.5.5. Размјена искустава са одговорном институцијама у Федерацији БиХ;

1.5.6. Израда карте распрострањења, процјене репродукционог потенцијала и фенофаза инвазивних алергогених биљака, као што је једна од најинвазивнијих у посљедњих десет година, *Ambrosia artemisifolia*.

Оперативни циљ 1.6: *Успостава ex-situ конзервације;*

Овај облик конзервације природног генофонда се примјењивао у систему управљања природом још од најранијих почетака цивилизације. Данас се интензивно користи у случајевима када природном генофонду пријети опасност нестанка из свијета дивљине, те у области едукационог и рекреационог туризма и организованих научних истраживања. Типичан примјер овог типа конзервације је успостава ботаничких башта, стакленика, банака гена, арборетума итд. У Републици Српској овај облик конзервације је изузетно слабо заступљен, а нужно потребан кроз реализацију сљедећих мјера:

1.6.1. Инвентаризација генетичких ресурса Републике Српске садржаних у доместификованим биљкама и животињама, те њиховим најближим сродницима, који живе у дивљини;

1.6.2. Успостава банке гена (герм плазме) биљних и животињских генетичких ресурса, садржаних у аутохтоном генофонду;

1.6.3. Успостава ботаничких и зоолошких башта у еколошки и климатски различитим подручјима Републике Српске;

1.6.4. Рестаурација природословних збирки Музеја Републике Српске;

1.6.5. Дефинисање механизма за обезбјеђење финансијских средстава за унапређење природњачко-музеолошке дјелатности.

Оперативни циљ 1.7: *Мониторинг стања биолошке, педолошке и геолошке разноврсности Републике Српске;*

Ефикасна заштита биолошке, педолошке и геолошке разноврсности неминовно подразумијева и развој мониторинг система за:

- ⇒ праћење структурних, организационих, функционалних, продукционих и регулационих карактеристика на мрежи пробних површина заступљених типова екосистема,
- ⇒ праћење бројности – густине и динамике таксона- индикатора стања водених и терестричних екосистема,
- ⇒ праћење улазно-излазних оптерећења и дисперзионих процеса у екосистемима, биотопима и биоценозама, трофичким нивоима и ланцима исхране и
- ⇒ праћење прекограничног и унутрашњег промета живих и неживих материјала који могу да се одразе на стање заштите система природе.
- ⇒ праћење стања одлагалишта јаловине и степен рекултивације на површинским коповима на којима се врши, или је завршена, експлоатација минералних сировина и провођење препорука ЕУ о правилном управљању јаловином (Reference Document on BAT for Management of Tailings and Waste-Rock in Mining Activities, European Commission, 2004)

Овај оперативни циљ подразумијева и имплементацију слједећих мјера:

1.7.1. Идентификација и развој најприхватљивије методологије, те успостава одговарајућих институција (служби) за провођење мониторинга (одређене сегменте ове дјелатности врши и Хидрометеоролошки завод Републике Српске на одабраним тачкама неких копнених, те водених екосистема),

1.7.2. Идентификација индикатора за остваривање мониторинга (природних, друштвених и економских).

Оперативни циљ 1.8: *Развој и јачање СММ – мреже за размјену информација;*

Овако дефинисан оперативни циљ је у пуној мјери усклађен и са успоставом боље међународне сарадње и повезаности на плану управљања природним вриједностима и јачању ефикасније заштите биолошке и геолошке разноликости на локалном нивоу. Такође, доприноси овог циља су и у креирању одговарајућих сервиса према држави БиХ и њеним обавезама у имплементацији Конвенције о биолошкој разноврсности. Осим тога, кроз овај циљ ће бити могуће укључити и све субјекте, владине и невладине организације, као и најширу јавност у развој и унапређење одређених облика информацијског система у области природне разноликости. Стање и степен имплементације овог циља биће и веома добар индикатор и стварне позиционирани природне и њених вриједности у државним тијелима БиХ, њено стање, трендови, те достигнути степен укупне еколошке свијести. У реализацији овог циља неопходна је имплементација мјере:

1.8.1. Ширење СММ-а и повезивање са земљама у региону и Европи.

Оперативни циљ 1.9: *Јачање информационо-техничких (ИТ) служби и сервиса;*

За реализацију укупне мисије заштите природе и њено адекватно позиционирање у друштвеним токовима неопходан је и развој и јачање информационо-техничких служби и сервиса, као и адекватног софтвера у органима и институцијама, које ће се бавити заштитом природе и њеним уравнотеженим управљањем. То подразумијева примјену постојећих софтвера који се већ примјењују кроз програме EMERALD и NATURA 2000, али и креирање нових, сходно домаћим потребама и специфичностима биодиверзитета. У реализацији овог циља неопходна је и примјена слједеће мјере:

1.9.1. Оспособљавање и ширење људских ресурса и техничко-технолошких капацитета у припадајућим институцијама, које ће осигурати подршку и другим комплементарним активностима.

Оперативни циљ 1.10: *Поспјешивање протока информација на међуентитетском и унутарентитетском нивоу;*

Адекватна заштита природе у великој мјери зависи од протока расположивих информација о природној разноврсности на свим нивоима управљања Републике Српске и Босне и Херцеговине. То се посебно односи на информације о обавезама појединих друштвено-политичких ентитета, те о специфичностима природе и

облицима њеног управљања на датом нивоу. У имплементацији овог циља потребна је реализација сљедећих мјера:

1.10.1. Размјена искустава и студијских података на различитим нивоима друштвено-политичког организовања, те комплементарних привредних и друштвених субјеката;

1.10.2. Успостава континуираног међуентитетског протока информација и размјене документационих основа за проглашење заштићених подручја на релацији Институције БиХ–институције Републике Српске;

1.10.3. Успостава информационе мреже у оквиру надлежних министарстава и других државних институција одговорних за заштиту природе.

Оперативни циљ 1.11: Јачање еколошке свијести

Успјешност имплементације укупне Стратегије, не само заштите природе, већ и заштите животне средине у цјелини подразумева и програме едукације и информисаности у циљу побуђивања и јачања еколошке свијести као социолошког феномена, што ће допринијети развоју адекватнијег система појединачне и друштвене одговорности. Овај циљ је дугорочан процес строго диригованих акција кроз Владин и невладин сектор, а његова реализација је могућа кроз имплементацију сљедећих мјера:

1.11.1. Програмирани тренинзи и радионице за све заинтересоване стране у оквиру владиног и невладиног сектора;

1.11.2. Актуелизација наставних планова и програма и предшколским и школским институцијама у циљу постизања адекватније информисаности и образовања о питањима заштите животне средине;

1.11.3. Успостава намјенских фондова за еколошку едукацију, како по хоризонталном тако и по вертикалном уређењу друштва;

1.11.4. Израда посебних програма за бољу медијску промоцију биолошке и геолошке баштине Републике Српске;

1.11.5. Виши степен демократизације у систему доношења одлука о заштити и употреби природних ресурса, кроз наглашеније укључивање представника локалних заједница;

1.11.6. Јачање фондова за рад невладиних организација креирањем посебних друштвених и еколошких циљева на појединим нивоима друштвено-политичког организовања Републике Српске;

1.11.7. Успостава дириговане издавачке дјелатности у области јачања еколошке свијести;

1.11.8. Развој регулационих инструмената који ће омогућити сарадњу правних и физичких лица и других организација у спровођењу мјера забрана и спречавања активности које могу угрозити или оштетити природу,

---

Стратешки циљ 2:

Одрживо коришћење природних ресурса.

Развој система одрживог коришћења природних ресурса је основни предуслов и основна потреба у осигурању ефикасних мјера заштите природе. Одрживо коришћење природних ресурса је обавеза сваке чланице Организације уједињених Нација, што је прописано Програмом за 21. стољеће (Агенда 21) на Самиту о Земљи (Рио де Жанеиро, 1992). На развој обазца одрживог коришћења природних ресурса примјерених сваком биogeографском подручју, те облицима тржишта и друштвено-економског уређења појединих држава, озбиљно је указала и Миленијумска процјена екосистема и обавезала сва међународна тијела (UNEP, UNDP итд.) на спровођење таквих мјера које неће имати за резултат даље губитке биолошке, па и геоморфолошке разноврсности. То се посебно односи на земље у интензивној транзицији као што је БиХ, у којој су због растућег сиромаштва, све већи и интензивнији утицаји на природне ресурсе. Дефинисање и поимање одрживости употребе природних ресурса мора бити усаглашено са кључним развојним документима Републике Српске - израдом Стратегије развоја минерално-сировинског комплекса РС и других докумената. Реализација овог стратешког циља подразумијева дефинисање сљедећих оперативних циљева:

2.1. Стварање основе за усклађен и просторно уравнотежен социоекономски развој;

2.2. Успостава интерсекторског приступа у управљању биодиверзитетом, педолошким и геодиверзитетом Републике Српске;

2.3 Очување традиционалних знања и искустава у процесу управљања биолошким и геолошким разноврсношћу;

2.4. Успостава и јачање подстицајних економских мјера;

2.5. Развој и промоција одрживог туризма.

Оперативни циљ 2.1. Стварање основе за усклађен и просторно уравнотежен социоекономски развој;

Оперативни циљ 2.1. ће бити првенствено оствариван кроз примјену одредаба Просторног плана Републике Српске. Такођер, с обзиром на то да је један од кључних фактора повезаности просторног и социоекономског развоја коришћење земљишта, за реализацију овог оперативног циља предлажу се сљедеће мјере:

2.1.1. Увођење и досљедно спровођење принципа заштите природних вриједности и уопштено заштите природе у поступку планирања;

2.1.2. Заштита урбаних и руралних зелених површина и коридора;

2.1.3. Успостава система техничке подршке у форми исцрпних просторних база података о биолошкој разноврсности појединих подручја;

2.1.4. Развој и доношење интерсекторских докумената којима ће се интереси очувања природе узети у обзир при утврђивању стратегије економског развоја и докумената просторног уређења;

2.1.5. Јачање регулаторног оквира неопходног за успоставу информативног система за управљање земљиштем и доношење плана израде подзаконских аката везаних за заштиту и управљање земљиштем;

2.1.6. Израда основа заштите, коришћења и уређења земљишта (како за територију цијеле Републике Српске, тако и за територију појединих општина у Републици Српској);

2.1.7. Доношење оквирног закона о (заштити) земљишта који треба да успостави законски основ за формирање модерног и ефикасног институционалног оквира, те јасније дефинише одговорности и начине извјештавања, као и да успостави протоколе комуникације;

2.1.8. Израда бонитетних карата земљишта;

2.1.9. Примјена мониторинга земљишта на садржај опасних и штетних материја;

2.1.10. Примјена система контроле плодности земљишта и рационалне употребе ђубрива;

2.1.11. Мјере поправке деградираних земљишта обухватају мјере рекултивације и ремедијације већ деградираних и контаминираних земљишта. У ову групу се убрајају и мјере деминирања земљишта. Овим мјерама такође треба посветити одговарајућу пажњу у будућности;

Оперативни циљ 2.2: *Успостава интерсекторског приступа у управљању биодиверзитетом и геодиверзитетом Републике Српске;*

Постојеће уређење државне управе на ентитетском нивоу не пружа довољну конзистентност у функционалној повезаности како унутар појединих сектора, тако и између појединих сектора, на примјер: шумарства, пољопривреде, водопривреде, просторног уређења, образовања, културе, здравства, привреде итд. Због тога је неопходно развити и слједеће мјере, које би допринијеле операционализацији и коегзистентности државних институција са очекиваним утицајем и на невладин сектор. То су:

2.2.1. Развој упутстава за оптимално коришћење биолошких, геолошких, шумских, водних и осталих производних потенцијала у складу са Законом о рударству, Законом о геолошким истраживањима, Законом о заштити природе, Законом о водама, Законом о шумама, Законом о пољопривредном земљишту, Законом о уређењу простора, те директивама Европске уније;

2.2.2. Ревизија закона у Републици Српској: о шумама, националним парковима, ловству, рибарству, пољопривредном земљишту и рударству, кроз увођење посебних забрана:

- ⇒ сјече ријетких и угрожених шумских врста,
- ⇒ индустријских сјеча у заштићеним подручјима и потенцијално еродибилним зонама,
- ⇒ мјера увођења претхвата на квалитет и квантитет приликом шумско-узгојних радова,
- ⇒ коришћења неадекватних техника и технологија приликом извођења шумско-узгојних радова.

Кроз ревизију постојећих и израду нових законских прописа, потребно је посебно извршити утврђивање водеће надлежности појединих министарстава и других органа, за послове заштите, управљања и коришћења шума и других ресурса, као и за финансирање послова заштите националних паркова и других подручја на којима се забрањује експлоатација шума.

2.2.3. Увођење посебних мјера за заштиту шумских пејзажа, за заштиту ријетких и угрожених врста дивљачи, као и усклађивање шумско-узгојних радова са биологијом ових врста на њиховим стаништима;

2.2.4. Успостава бољег протока информација између релевантних министарстава и њихових појединих сектора;

2.2.5. Усклађивање процедура о додјељивању концесија у складу са законским прописима и међународним преузетим обавезама;

2.2.6. Развој и доношење интерсекторских докумената којима ће се: „интереси очувања природе узети у обзир при утврђивању стратегије економског развоја и докумената просторног уређења“;

2.2.7. Промоција принципа: „Свако коришћење природе и њено оптерећење вршити на начин који најмање загађује или оштећује природу“.

Оперативни циљ 2.3: *Очување традиционалних знања и искустава у процесу управљања биолошком и геолошком разноврсношћу;*

С обзиром на изражену разноврсност људских култура на простору Републике Српске, а током дугог процеса етногенезе дошло је и до стварања особите културе и традиционалности и у односу према свим дијеловима природе, а нарочито у употреби различитих генетичких ресурса (биљака, животиња и гљива) које имају посебне могућности примјене. Укупност традиционалних знања прилагођених савременим потребама допринијеће одрживој употреби како биолошке, тако и геолошке разноврсности. За реализацију овог циља предвиђа се имплементација сљедећих мјера:

2.3.1. Промоција традиционалних знања кроз одрживу употребу природних ресурса (љековите, јестиве дивље биљке, гљиве и животиње);

2.3.2. Промоција традиционалних знања и културних вриједности кроз функционисање заштићених дијелова природе;

2.3.3. Промоција традиционалних знања и културних компаративних предности кроз израду различитих публикација, које су у непосредној вези са укупном промоцијом Републике Српске.

2.3.4. Промоција планског, економски и еколошки одрживог коришћења минералних ресурса по појединим подручјима имајући у виду традиционалност и компаративну предност развоја таквих активности.

Оперативни циљ 2.4: *Успостава и јачање подстицајних економских мјера;*

Економски параметри имају кључну улогу како у имплементацији појединих циљева, тако и Стратегије у цијелости. Због тога је потребно извршити идентификацију извора економских мјера и њихово јачање на свим нивоима друштвено-економског организовања Републике Српске. Нарочитим економским инструментаријем, кроз буџетску подршку и финансирање пројеката путем Фонда за заштиту животне средине потребно је треба помоћи промоцију и развој националних паркова и природно вриједних подручја.

У имплементацији овог циља идентификоване су мјере:

2.4.1. Промоција и развој националних паркова и природно вриједних подручја

2.4.2. Јачање економских олакшица код узгоја и коришћења врста аутохтоног генофонда на основу традиционалних знања и достигнутих искустава и

2.4.2. Развој и примјена економских олакшица код успоставе центара за збрињавање угрожених животиња (укључујући и доместиковане животиње).

Оперативни циљ 2.5: Развој одрживог туризма;

Као један од основних начина рационалне употребе природних ресурса и генерисања профитабилне добити, смањења локалног сиромаштва и повећања стопе атрактивности простора Републике Српске је и развој одрживог туризма, са посебним нагласком на едукативни, научни и рекреациони туризам. Многи дијелови Републике Српске још увијек располажу изузетном биолошком и геолошком разноврсношћу, као и природним љепотама. Један од начина да се оне сачувају и за будуће генерације јесте и осигурање средстава за њихову заштиту, кроз одрживи туризам. Као основне мјере у имплементацији овог циља прописују се сљедеће:

2.5.1 Израда стратегије за развој одрживог туризма (екотуризма) са посебним освртом на планински и религијско-духовни туризам и то на нивоу општина, туристичких регија и на нивоу ентитета Републике Српске;

2.5.2 Развој и примјена индикатора природне баштине за процјену одрживости туристички оријентисаних активности и мјера.

Стратешки циљ 3:

Смањење притисака на биолошку и геолошку разноврсност Републике Српске.

Интензиван развој, различити процеси антропогенезе, настојање човјечанства да конвертује природне ресурсе у различите производе (храна, лијекови, влакна, енергија) и удовољи потребама савременог човјека свакодневно условљава растући спектар притисака на све сегменте животне средине, а нарочито на биолошку и геолошку разноликост. Тако се и на простору Републике Српске свакодневно повећавају притисци, како локалног, тако и глобалног карактера. У оквиру овог стратешког циља, идентификована су два оперативна циља:

3.1. Ублажавање посљедица климатских промјена и

3.2. Смањење притисака у простору Републике Српске.

3.3. Планско коришћење минералних ресурса дефинисано према Стратегији развоја МСК

Оперативни циљ 3.1: Ублажавање посљедица климатских промјена;

Дугогодишњи процеси емисије различитих материја условили су и данас врло значајне климатске промјене, које се првенствено огледају у наглашеним термичким промјенама атмосфере, што доводи до озбиљних конверзија станишта и угрожавања биодиверзитета. На простору Републике Српске, најозбиљније промјене се већ дешавају у биодиверзитету високопланинских екосистема, те планинских мочвара. У циљу ублажавања насталих посљедица климатских промјена, неопходна је и имплементација сљедећих мјера:

3.1.1. Идентификација биоиндикатора и њихова адекватна примјена у праћењу интензитета и динамике климатских промјена у Републици Српској (од подручја са најнижом надморском висином до највиших планина);

3.1.2. Успостава механизма који ће осигурати доступност и јавност информација о климатским промјенама;

3.1.3. Идентификација индикатора за мониторинг промјена у домену геолошких ресурса.

Оперативни циљ 3.2: *Смањење притисака у простору Републике Српске;*

У условима још увијек недефинисаних власничких односа у сфери природних ресурса, присутни су веома наглашени притисци на природу у свим дијеловима Републике Српске. Међу доминантне притиске спада неуравнотежено грађевинарство, урбанизација, експлоатација шума и хербалних ресурса, неселективно отварање каменолома, те и други индиректни притисци, који доприносе израженој конверзији природних станишта, што има за посљедицу и промјену биолошке и геолошке разноврсности. У циљу постизања смањења притисака и развоја адекватних мјера њиховог управљања, прописују се и ове мјере:

3.2.1. Успостава биоиндикатора и ревизија постојећег стања раније заштићених подручја БиХ;

3.2.2. Иновирање планова управљања за раније заштићена подручја у складу са IUCN методологијом.

3.2.3. Прецизно и јасно дефинисање зона експлоатације минералних ресурса према економским, тржишним, организационим и еколошки задовољавајућим принципима

Стратешки циљ 4:

Финансијски механизми за одрживо управљање биолошком и геолошком разноврсношћу.

Овај стратешки циљ је уско повезан са претходним стратешким циљевима и важан је предуслов за њихово потребно остварење.

Средства за реализацију одређених циљева планирана су у Буџету Републике Српске за 2011. годину у оквиру Министарства за просторно уређење, грађевинарство и екологију.

За реализацију стратешких циљева дио потребних средстава ће се користити у складу са Закон о националним парковима (Службени гласник Републике Српске број: 75/10) који уређује питања од значаја за заштиту, развој, унапређење, управљање, финансирање и одрживо коришћење националних паркова на територији Републике Српске. На основу члана 16. Закона о националним парковима средства за финансирање националних паркова обезбјеђују се из буџета Републике и властитих прихода, а средства за финансирање послова заштите и развоја националних паркова могу се обезбједити и из буџета јединица локалне самоуправе на чијој се територији налази национални парк, удруживањем средстава предузећа, установа и других

правних и физичких лица, финансирањем посебних пројеката, од донација и других извора у складу са законом.

Такође, дио финансијских средстава се користи из накнада које се прикупљају за коришћење природних ресурса, у складу са Правилником о утврђивању критеријума за одређивање висине концесионе накнаде ("Службени гласник Републике Српске, број 45/07"), у којем су утврђени критеријуми за: одређивање концесионе накнаде и утврђивање висине концесионе накнаде. Концесиона накнада састоји се од:

1. једнократне накнаде за право коришћења, која се уплаћује приликом потписивања уговора о концесији и
2. концесионе накнаде за коришћење, која се односи на коришћење природних богатстава или пружање услуга.

Једнократна накнада за право коришћења утврђује се као производ сљедећих показатеља: планирани годишњи бруто приход, дужина концесионог периода и корекциони Коефицијент једнократне концесионе накнаде.

Концесиона накнада за коришћења, која се односи на коришћење природних богатстава или пружање услуга обрачунава се као збир свих пет критеријума: економског, социолошког, еколошког, регионалног и просторног критеријума. Збир критеријума може се кретати у распону од пет до 30 бодова, а за истраживања природних богатстава од четири до 21 бода. Утврђена концесиона накнада за право коришћења природног богатства не може бити мања од 1% од оствареног бруто годишњег прихода.

С обзиром да је Стратегија заштите природе Републике Српске дефинисана за период од 2011. до 2017. године, потребна финансијска средства из Буџета Републике Српске, за реализацију стратешких циљева, правовремено ће се планирати у складу са трогодишњим циклусом планирања буџетских средстава.

Важно је да се идентификују и други финансијски механизми (донације, пројекти и сл.), који ће, у складу са законском регулативом, омогућити реализацију циљева Стратегије заштите природе.

4.5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Према Уставу БиХ, Анекс IV Дејтонског мировног споразума, надлежност у пословима заштите животне средине је на ентитетима, те је, у циљу квалитетног очувања природе, на нивоу Републике Српске утврђена је стратегија заштите природе и други планови и програми који се доносе и остварују на начин и под условима дефинисаним Законом о заштити природе. У складу са наведеним законом, у Републици Српској се доносе сљедећи плански документи из области заштите природе:

стратегија заштите природе,
локални (градски и општински) програми заштите природе,
извјештаји о извршавању планова и програма.

Стратегија заштите природе Републике Српске представља основни акт којим се у оквиру Републике Српске у БиХ утврђује политика и планира напредак у управљању природом и природним вриједностима, са акцентом на просторно одржив развој. Оквирна стратегија Републике Српске за заштиту природе проистекла је као резултат интензивног консултативног процеса, унутар секторских и међусекторских

консултација, уз учешће представника заинтересованих државних органа, научноистраживачких институција, невладиних организација и експерата укључених у реализацију пројекта. Стратегија заштите природе је документ који цјеловито креира процес вођења политике заштите природе.

Стратегија је обухватила сљедеће дијелове:

- ✓ Увод, правни основ за доношење Стратегије,
- ✓ анализу постојећег стања и околности у области заштите природе – стање и обиљежја, укључујући просторно-плански аспект заштите природних подручја, биогеографске карактеристике подручја Републике Српске, коришћење и управљање шумским ресурсима и одрживо управљање шумама, одрживо управљање земљиштем и водама као ресурсом,
- ✓ преглед међународних конвенција и директива Европске уније, стратешких докумената и акционих програма за заштиту природе, као и анализа важећих правних аката у Републици Српској и БиХ којима се регулише управљање природни ресурсима,
- ✓ анализу мјера и активности за рјешавање специфичних проблема у контексту остваривања наведеног општег (кровног) циља и подциљева са аспекта заједничке међусекторске сарадње у реализацији питања у областима које су везане за управљање природним ресурсима, и
- ✓ анализу садашњег нивоа мониторинга са приједлогом његовог проширења.

Стратегија заштите природе је подржала стратешке циљеве дугорочног друштвеног и привредног развоја Републике Српске, анализирајући основне макроекономске правце развоја, као што су приближавање Републике Српске Европској унији у процесу стабилизације и придруживања, те интересе за инвестиције међународних донаторских организација у области заштите природе и природних добара у Републици Српској, ефикасно коришћење домаћих природних ресурса у складу са одржањем нивоа заштите и мреже заштићених подручја, адекватно финансирање заштићених подручја и др.

Циљеви за израду Стратегије су били: израда стручних подлога за утврђивање политике и напретка у управљању природним вриједностима у Републици Српској, утврђивање регионалне политике, успјешно провођење реструктурирања сектора заштите животне средине, дугорочно осигурање развоја пољопривреде, шумарства, водопривреде и енергетике, уз координисано праћење и управљање природним ресурсима и уз подстицање оптималног коришћења домаћих извора енергије у сврху постизања економске и социјалне стабилности, и управљања енергијом на еколошки прихватљив начин, осигурање развоја унутрашњег тржишта Републике Српске, као и заштита интереса њених становника.

Стратегија заштите природе мора бити у сагласности са међуентитетским програмом заштите животне средине, односно бити њен саставни дио. У поступку припремања и доношења мора бити усклађена са одговарајућим планским документима Федерације Босне и Херцеговине, на начин утврђен међуентитетским споразумом који је ратификовала Народна скупштина Републике Српске.

Након доношења Стратегије, Влада Републике Српске је дужна да Народној скупштини подноси извјештај о спровођењу политике утврђене Стратегијом, најмање једном у двије године.

Локалним програмом заштите природе даје се општи опис природних подручја и дјелатности које су важне за заштиту и очување биолошке разноликости, мјере за заштиту и очување природних подручја, пејзажа и других вриједности, те програме за истраживање, развој, образовање и популаризацију заштите природе, у складу са републичком стратегијом заштите природе.

Локални програм заштите природе:

припрема надлежни општински, односно градски орган управе, на начин који је прописан Законом о заштити животне средине, а који се односи на припремање локалног програма заштите животне средине, усваја скупштина општине, односно града, на приједлог начелника, на период од шест година.

Локални програм заштите природе је саставни дио програма заштите животне средине. Начелник општине, односно града подноси скупштини на разматрање извјештај о спровођењу политике утврђене локалним програмом заштите природе, најмање једном у двије године.

Органи који доносе прописе и надлежни органи који се баве питањима заштите животне средине су дужни подстицати развој свијести јавности у поступку доношења прописа и одлучивању, односно обезбиједити учешће јавности у управном поступку омогућавајући широј јавности доступност информацијама.

Стратегија је један од првих задатака ка рјешењу све присутнијег проблема угрожавања природе и у њој је детаљно обрађено постојеће стање у области заштите природе кроз анализу постојећих околности и притисака, дато је опште стање, законодавни оквир и политика у области заштите природе, дати су стандарди у области заштите природе и циљеви, задаци и обавезе (улоге) у вези са заштитом природе (планирање), мониторинг, климатске промјене и пројекција климе у Републици Српској у односу на глобалне промјене.

Један од најважнијих елемената Стратегије је приједлог хармонизације постојећих законских оквира у Републици Српској са легислативом за животну средину у Европској унији, што је основ за даље кораке у овој области. У Српској је направљена детаљна анализа домаћег законодавства и законодавства Европске уније, установљени су приоритети и реални временски распоред транспозиције, зависан о скупштинским процедурама. При томе је потребно обезбиједити: остварење интеграције заштите животне средине у све привредне секторе, адекватну процјену утицаја на животну средину, приступ информацијама, дефинисан и уређен начин извјештавања о примјени директива о животној средини (тзв. хоризонтална легислатива); спровођење интегралног планирања уз поштовање принципа заштите ваздуха, воде, земљишта, управљања отпадом, потпуну контролу индустријског загађења и процјену ризика; контролу нивоа буке; адекватан систем за праћење хемикалија и генетски модификованих организама, као и заштита од зрачења.

Циљеви дефинисани овом стратегијом су реални и оствариви, чиме је она , уз подстицајне мјере, ефикасна и спроводива. Циљеви заштите животне средине могу се остварити само тако да се заштита животне средине, а тиме и заштита природе, интегрише у сва битна развојна подручја (секторе, сегменте) који су повезани с коришћењем природних ресурса. Заштита животне средине утемељена на односу наредба–контрола мора се замијенити дијеленом одговорношћу, јер се тек пуном сарадњом свих учесника могу остварити договорене мјере. Заштита животне средине се усмјерава и проводи коришћењем посебних инструмената за заштиту животне средине, али се подстиче и добровољни приступ утемељен на свијести о свакодневnoj потреби активне бриге о животној средини.

Током израде Стратегије, водило се рачуна о директној координацији са осталим пројектима чија реализација има значајан утицај на саму Стратегију и узете су у обзир међународне обавезе које БиХ има кроз разне конвенције и уговоре.

Дугорочни циљ Стратегије је очување, промоција и подстицај одрживог коришћења природних ресурса успоставом интегралног система планирања и управљања природом и природним ресурсима у Републици Српској и побољшање у мјери у којој је то могуће, све у циљу очувања животне средине у цјелини. Проблеми у животној средини не могу се посматрати и рјешавати сегментарно, већ је потребно обезбиједити интересорну сарадњу као битан предуслов за дугорочну и успјешну политику заштите природе и животне средине.

5. ДОДАТНИ ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА/ЛИТЕРАТУРА

Основни извори информација, коришћени током израде ове стратегије су стратешки документи: Просторни план Републике Српске до 2015 године, Студија за израду Стратегије енергетског сектора БиХ, Стратегија средњорочног развоја БиХ – ПРСП, Акциони еколошки план – NEAP, Преглед стања у области заштите животне средине (Environmental Performance Review), припремљен од стране Економске комисије Уједињених нација за Европу и други документи, од којих су неки доступни и на интернету:

- ✓ Документи Владе Републике Српске са службеног портала: www.vladars.net
- ✓ Документи Министарства за животну средину и просторно уређење Словеније доступно на: www.gov.si/mop/sl/index.html
- ✓ Документи Министарства културе – управа за заштиту природе Хрватске доступно на: www.min-kulture.hr
- ✓ Документи Министарства науке и животне средине Србије доступно на: www.ekoserb.gov.yu
- ✓ Документи о стању животне средине (EPR) доступно на: www.unece.org/epr
- ✓ Извјештаји и документи Регионалног центра за животну средину Југоисточне Европе, доступни на: www.rec.org
- ✓ Документи Савјета министара БиХ www.vijeceministara.gov.ba
- ✓ Документи Дирекције за европске интеграције БиХ, www.dei.gov.ba
- ✓ Документи Европске комисије – правни прописи www.eu-lex

Остали корисни линкови и електронски доступни документи:

Конвенција о биолошкој разноврсности (Рио, 1992),
<http://www.biodiv.org/doc/legal/cbd-en.pdf>

Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња,
<http://www.cms.int/>

Конвенција о међународној трговини угроженим врстама – CITES, 1973.
<http://www.cites.org/>

Конвенција о мочварним стаништима од међународног значаја – RAMSAR, 1972.
<http://www.ramsar.org/>

Економска комисија за Европу 2003. ECE/CEP/108 Кијевска резолуција о биодиверзитету,
<http://www.unece.org/env/documents/2003/ece/cep/ece.cep.96.e.pdf>

ЕЕА, 2005. Индикатори за мониторинг биодиверзитета,
<http://biodiversity-chm.eea.eu.int/information/indicator>

ЕЕА, 2005. National biodiversity monitoring initiatives,
<http://biodiversity-chm.eea.eu.int/information/indicator/F1056004690/F1071576432>

EIONET, 2005.
<http://ims.eionet.eu.int/Topics/BDIV/indicators>

EU, 2005. The Nature and Biodiversity homepage of EU,
<http://europa.eu.int/comm/environment/nature/home.htm>

EU Directive 79/409/ЕЕС Директива о птицама,
http://europa.eu.int/eurlex/en/consleg/pdf/1979/en_1979L0409_do_001.pdf

EU Directive 92/43/ЕЕС Директива о стаништима дивљих врста биљака и животиња,
http://europa.eu.int/eur-lex/en/consleg/pdf/1992/en_1992L0043_do_001.pdf

Европска еколошка мрежа NATURA 2000.
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l28076.htm>

Конвенција о биолошкој разноврсности (Рио де Жанеиро, 1992),
<http://www.biodiv.org/default.aspx>

Конвенција УН о сузбијању суше и десертификације.
www.unccd.org

Поред наведених литературних извора, додатне информације се могу наћи у сљедећим литературним изворима по областима:

област биологије, лимнологије, биогеографије и екологије:

- 1) Baillie, J.E.M., C.Hilton-Taylor, S.N. Stuart (Editors) 2004 IUCN Red List of Threatened Species. A Global Species Assessment. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 2004.
- 2) Благојевић, С., М. Диздаревић, Б. Павловић (1989): Односи између неких биолошких и физичко-хемијских параметара квалитета воде у текућницама Босне и Херцеговине. *Билтен Друштва еколога Босне и Херцеговине, Сер. А, Еколошке монографије, Бр. 5:* 1–102.
- 3) Благојевић, С., М. Диздаревић, Б. Павловић: Односи неких биолошких и хемијских параметара сапробитета воде у текућницама Босне и Херцеговине. *Билтен Друштва еколога Босне и Херцеговине, Серија Б – Нучни скупови и савјетовања, Бр. 2 – III Конгрес еколога Југославије – радови и резимеа, Књига I:* 105–110. Сарајево, 1984.
- 4) Bryant, P. J. Biodiversity and Conservation: A Hypertext Book. <http://leader.linkexchange.com/4/X409499/clickle>
- 5) Burnie, D.(ed.): Animal. Dorling Kindersley, London, New York, Sydney, Delhi, Paris, München & Johannesburg. 2001. (Животиње. Превод: Мозаик књига Загреб).
- 6) Цвијовић, М. Ј.: Састав и дистрибуција врста Entomobryidae (Collembola) i Anisoptomidae (Protura) у биоценозама на планинама Цинцар и Виторог. *Билтен Друштва еколога Босне и Херцеговине, Серија Б – Нучни скупови и савјетовања, Бр. 2 – III Конгрес еколога Југославије – радови и резимеа, Књига I:* 369–374. Сарајево, 1984.
- 7) Гргић, П.: Епилитске заједнице маховина у бунарима нефропатског подручја околине Босанског Шамца. *Билтен Друштва еколога Босне и Херцеговин, Серија Б – Нучни скупови и савјетовања, Бр. 2 – III Конгрес еколога Југославије – радови и резимеа, Књига I:* 311–314. Сарајево, 1984.
- 8) Иллиес, Ј.: Лимнофауна Еуропаеа. Густав Фисцхер Верлаг, Стуттгарт, New York, Swets & Zetlinger B. V., Амстердам, 1978.
- 9) Jaesckel, von S. G., W. Klemm, W. Meise: Die Land und Süßwasser-Mollusken der Nördlichen Balkanhalbinsel. Abhandlungen und Berichte aus dem Statlichen Museum für Tierkunde in Dresden, 23(2): 141–205, 1957.
- 10) Јанковић, М. М.: Значај савремене екологије у развоју наше земље и решавању неких битних проблема њене егзистенције, у *III Конгрес еколога Југославије, Пленарни реферати и кореферати*, Савез друштава еколога Југославије, Друштво еколога Босне и Херцеговине, Сарајево, од 24. до 30. 09. 1984. год. 1–10.
- 11) Јонлија, Р.: Састав и дистрибуција насеља мрави у екосистемима са природно повећаном концентрацијом тешких метала. *Билтен Друштва еколога Босне и Херцеговине, Серија Б – Нучни скупови и савјетовања, Бр. 2 – III Конгрес еколога Југославије – радови и резимеа, Књига I:* 381–384, Сарајево, 1984.

- 12) Каћански, Д., В. Ратковић, М. Танасијевић, Д. Вагнер: Неке карактеристике зообентоса горњег тока ријеке Врбас. *Билтен Друштва еколога Босне и Херцеговине, Серија Б – Нучни скупови и савјетовања, Бр. 2 – III Конгрес еколога Југославије – радови и резимеа, Књига I: 77–82.* Сарајево, 1984.
- 13) Крунић, М. В. Видовић, В. Пујин, З. Петровић, Ј. Шапкарев, Д. Стевановић, А. Хорватовић, М. Брајковић: Систематика инвертебрата са практикумом, I део, друго издање, Научна књига, Београд, 1990.
- 14) Крунић, М., М. Брајковић, Ј. Шапкарев, Ж. Томановић, Љ. Станисављевић: Систематика инвертебрата са практикумом, II део. Биолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 1999.
- 15) Крунић, М.: Зоологија инвертебрата, I део, осмо издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994.
- 16) Крунић, М.: Зоологија инвертебрата, II део, друго издање–пето издање, Научна књига, 1981–1992. шесто издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995.
- 17) Лакушић, Р., С. Реџић, Д. Муратспахић: Законитости сингенезе вегетације на вертикалном профилу Оријена. *Билтен Друштва еколога Босне и Херцеговине, Серија Б – Нучни скупови и савјетовања, Бр. 2 – III Конгрес еколога Југославије – радови и резимеа, Књига I: 287–292.* Сарајево, 1984.
- 18) Лакушић, Р.: Планинске биљке (III издање) Природа Југославије, ИП «Свјетлост», Завод за уџбенике и наставна средства, Сарајево – Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1990.
- 19) Маринковић, С.: Бројност белоглавог супа (*Gyps f. fulvus Hablizl 1783*) у Херцеговини. *Билтен Друштва еколога Босне и Херцеговине, Серија Б – Нучни скупови и савјетовања, Бр. 3 – III Конгрес еколога Југославије – радови и резимеа, Књига II: 215.* Сарајево, 1984.
- 20) Матоничкин, И, З. Павлетић, 1960: Судјеловање појединих животињских и биљних скупина у изградњи животних заједница на седреним и ерозијским слаповима Босне и Херцеговине. *Годишњак Биолошког института Универзитета у Сарајеву, 13 (1–2): 41–62.*
- 21) Матоничкин, И, З. Павлетић: Живот наших ријека. Школска књига, Загреб. 1972.
- 22) Матоничкин, И., И. Хабдија, Б. Примц-Хабдија: Бескраљешњаци: биологија нижих авертебрата. III. прерађено и допуњено издање. Школска књига, Загреб, 1998.
- 23) Матоничкин, И., И. Хабдија, Б. Примц-Хабдија: Бескраљешњаци: биологија виших авертебрата, III прерађено и допуњено издање, Школска књига, Загреб, 1999.
- 24) Miller, S. A., J. B. Harley: Zoology. Fourth Edition. WCB/McGraw-Hill, Boston Burr Ridge, IL Dubuque, IA Madison, WI New York San Francisco St. Louis Bangkok Bogota Caracas Lisabon London Madrid Mexico City Milan New Delhi Seoul Singapore Sydney Taipei Toronto. 1999.
- 25) Мишић, Љ., Р. Лакушић: Ливадске биљке. (I издање) Природа Југославије, ИП «Свјетлост», Завод за уџбенике и наставна средства, Сарајево – Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1990.
- 26) Павловић Б. (1989): Населња сувоземних Гастропода и предвиђање броја врста и подврста мекушаца у подручју слива Дрине, у Флора и вегетација виших биљака и фауна Сумпхула, Пауропода и Mollusca у рефугијално-реликтним екосистемима кањона ријека Таре, Пиве, Комарнице, Лима и Дрине. (Р.Лакушић., М. Диздаревић, П. Гргић, Б. Павловић, С. Реџић). *Гласник Одјелјења природних наука, Црногорска академија наука и умјетности, 7: 237–281.*
- 27) Павловић, Б. П., Н. Павловић: Богатство лимнофауне изворским облицима и коришћење воде извора, у *Ресурси природне воде за пиће с еколошким пореклом, (М. Матовић, Н. Бајић), Пожега, Епоха: 67–72.* 1999.
- 28) Павловић, Б. П., Н. Павловић: Богатство лимнофауне изворским облицима и коришћење воде извора, у *Ресурси природне воде за пиће с еколошким пореклом, (М. Матовић, Н. Бајић), Пожега, Епоха: 67–72.* 1999.
- 29) Павловић, Б. П., Н. Павловић: Број врста и подврста лимнофауне Европе које живе у кренонским биотопима Балканског полуострва и проблеми њиховог опстанка. *Ecologica Београд–Бања Лука, посебно издање, 6: 135–138.* 2000.
- 30) Павловић, Б. П., Н. Павловић: Научни потенцијали за праћење стања разноликости живог свијета и екона подручја Балканског полуострва. У *Положај науке у Републици Српској.* Министарство науке и културе, Универзитет у Бањој Луци, Универзитет у Сарајеву, Бања Лука: 115–130. 2001.
- 31) Павловић, Б. П., Н. Павловић: Number of valid and nonvalid names of taxa, parametar of logioetric analusis. *Ацта биологица Иугославица, Серија Д, Екологија 34 (1–2): 13–17.* 1999.

- 32) Павловић, Б.: Насеља сувоземних Гастропода и предвиђање броја врста и подврста мекушаца у подручју слива Уне. *Зборник резимеа научног скупа "Валоризација природних и друштвених вриједности слива ријеке Уне", Бихаћ-Сарајево*: 31. 1991.
- 33) Павловић, Б.: Предвиђање броја врста и подврста у лимнофауни Босне и Херцеговине. *Годишњак Биолошког института Универзитета у Сарајеву*, 34: 79–84. 1981.
- 34) Павловић, Н.: Број врста и подврста по типовима биотопа лимнофауне Европе као мјера промјенљивости таксона. Докторска дисертација. Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет у Бањој Луци, Бања Лука: I–XXV+1–372. 2002.
- 35) Павловић, Н.: Спектри познавања заступљености врста и подврста лимнофауне Европе по подручјима. *Зборник природно-математичких наука, Бања Лука, Година III, 4-5*: 71–101. 2003.
- 36) P e s c h e n i k, J. A.: *Biology of the Invertebrata. Third Edition.* WCB/McGraw-Hill, Boston, Mass.,..., New York,...., 1996.
- 37) Радовић, И., Б. Петров: Разноврсност живота – I – Структура и функција. Биолошки Факултет Универзитета у Београду, Београд. 1999.
- 38) Радовић, И., В. Васић: Класификација биодиверзитета. У Биодиверзитет Југославије са прегледом врста од међународног значаја (Стевановић, В., В. Васић едс.). Биолошки факултет и Ецолибри, Београд: 129–139. 1995.
- 39) Ратковић, В.: Поређење динамике популација *Drusus vespertinus* Marinković–Gospodnetić 1976. i *Drusus klapaleki* Marinković–Gospodnetić 1970. *Билтен друштва еколога БиХ, Серија Б-Научни скупови и савјетовања, Бр. 3 – III Конгрес еколога Југославије – радови и резимеа, Књига II*: 217. Сарајево, 1984.
- 40) R a v e n, P. H., G. B. J o h n s o n: *Biology. Fifth Edition.* WCB/McGraw-Hill, Boston, Mass.,..., New York,...., 1999.
- 41) Šar k a r e v, J. A.: On the Lumbricid fauna of Jugoslavia. *Архив биолошких наука, Београд, 24 (1–2)*: 75–87. 1972.
- 42) Шилић, Ч.: Ендемичне биљке (III издање) Природа Југославије, ИП «Свјетлост», Завод за уџбенике и натавна средства, Сарајево – Завод за уџбенике и натавна средства, Београд, 1990.

Литература из области шумарства:

- 1) Научно веће Вегетацијске карте Југославије (1986): Природна потенцијална вегетација Југославије, коментар карте 1:1.000.000. Љубљана,
- 2) Баркман Ј.Ј., Моравец Ј., Паусцхерт С. (1987): Међународни ботанички кодекси (инцл. Међународни кодекс фитоценолошке литературе, према, Вегетатио, 32/3:131–185, Хааг, (1976). Свеучилишна наклада Либер, Загреб,
- 3) Беус В. (1980): Заједница буково-јелове шуме на перидотиту и серпентиниту Босне. Шумарски факултет Сарајево & Институт за шумарство, Радови 24/6, Сарајево,
- 4) Беус В. (1984): Вертикално рашчлањење шума у свјетлу односа реалне и примарне вегетације у Југославији. АНУБИХ, Радови LXXVI, Одјељење природних и математичких наука, књ. 23, Сарајево,
- 5) Беус В. (2001): Фитоценозе букве и јеле на базичним и ултрабазичним еруптивима офиолитске зоне у Босни. Докт. дисертација, Шум.фак. Сарајево,
- 6) Беус В. и Војниковић С. (2002): Floristical Characteristics of the virgin forest of Beech and Fir in Ravna Vala on mountain Vjelasnica. Расправе IV. разреда САЗУ, XLIII–3:63–78, Љубљана,
- 7) Брујић Ј. (2005): Шумска вегетација сјеверног дијела планине Узломац код Бањалуке. Магистарски рад, Шум.фак. Београд,
- 8) Буцало В. (1998): Ацидофилна шума букве са јесењом шашиком с Јадовника у Западној Босни (Асс. Luzulo–Fagetum Meusel 1937, вар. геогр. сеслериетосум Буцало 1994. Шумарски факултет Београд, Шумарство V-VIII, Београд,
- 9) Буцало В. (2000): Шумске фитоценозе планине Јадовник. Шумарски факултет у Бањој Луци,
- 10) Бурлица Ч. и Фабијанић Б. (1979): Zur Vegetations-Oekologischenn Charakterisierung des Subbrannonischen Gebietes Bosniens. Гласник Зем. музеја XVIII: 57–62, Сарајево,
- 11) Јовановић Б. ет ал. (1986): Продромус phytocoenorum Jugoslaviae ad mapam vegetationis 1:200.000. Научно веће Вегетацијске карте Југославије, Брибир–Илок,

- 12) Лакушић Р. et. al. (1978): Продромус биљних заједница Босне и Херцеговине. Годишњак Биолошког института Сарајево,
- 13) Стефановић В. (1977): Рефугијални карактер неких шумских фитоценоза у кањону ријеке Уне. Гласник Земаљског музеја XVI:71. Сарајево,
- 14) Стефановић В. (1984): Ценохоролошки односи китњакових шума (*Quercetum petraeae* sens. lat.) у БиХ. Трећи конгрес еколога Југославије, 1:204–210, Сарајево,
- 15) Стефановић В. (1987): Шумске заједнице Југославије. СР Босна и Херцеговина, ЈЛЗ Мирослав Крлежа, Шумарска енциклопедија 3: 382–388, Загреб,
- 16) Стефановић В. (1990): Фитоценологија. II (проширено и допуњено) издање, Свјетлост, 1–269, Сарајево,
- 17) Стефановић В. (1992): Фитоценоза букве са веприном меколисном сјеверне Босне (*ass. Rusco huroglossi-Fagetum submontanum* V. Stefanovic 1990). Гласник Зем. музеја (прир. науке), 31:311–322, Сарајево,
- 18) Стефановић В. et al. (1986): Еколошко-вегетацијска рејонизација Босне и Херцеговине. Шумарски факултет у Сарајеву, Посебни радови бр.17, Сарајево,
- 19) Стефановић В. и Беус В. (1991): Шуме букве и јеле (*Abieti-Fagetum* sens.lat.) Динарида са аспекта еколошко-вегетацијске рејонизације Босне и Херцеговине,
- 20) Стефановић В. и Манушева Л. (1966): Шумска вегетација и земљишта на перм-карбонским пјешчарима и шкриљцима у Босни. Радови Шум.фак. и Инст. за шум., 11/3: 1–98, Сарајево,
- 21) Стефановић В. и Манушева Л. (1971): Шумска вегетација и земљишта на андезиту и дациту источне Босне. Радови Шум.фак. и Инст. за шум., 15/1-3:1–81, Сарајево,
- 22) Стефановић В. и Поповић Б. (1961): Типови шума на верфенским пјешчарима и глинцима. Шумарски факултет Сарајево & Институт за шумарство и дрвну индустрију, Радови VI/6: 77–102, Сарајево,
- 23) Фабијанић Б. et al. (1967): Типови шума на еоценском флишу северне Босне. Радови Шум.фак. и Инст. за шум. Сарајево,
- 24) Фукарек П. (1969): Прилог познавању биљносоциолошких односа шума и шибљака Националног парка "Сутјеска". АНУБИХ, Посебна издања 11 (3):189–293, Сарајево,
- 25) Фукарек П. (1970): Јужноевропске прашуме и њихов значај за науку и праксу. АНУБИХ, Одј. прир. и матем. наука. Пос. издања 4:21–40. Сарајево,
- 26) Фукарек П. (1970): Шумске заједнице прашумског резервата Перућице у Босни. АНУБИХ, Одј. прир. и матем. наука. Пос. издања ХВ/4: 157–263. Сарајево,
- 27) Фукарек П. (1978): Verbreitungsgebiete einiger Charakterarten der Slowenischen und Croatischen Buchenwälder und Ihre Bedeutung für die Regionale Gliederung des Dinarischen Florengebietes. Mittl.Ostalp.-dinarischen Ges.f.Vegetationsk 14. Ljubljana,
- 28) Хорват И. (1950): Шумске заједнице Југославије. Институт за шумарска истраживања, Загреб.

Заштита и коришћење земљишта:

- 1) Башић, Ф. (2000): Вишезначна улога тла као темељ одрживог господарења тлом на прагу новог миленија. Зборник радова знанственог скупа "Одрживи развој изазов за пољопривреду и шумарство", Крижевци, 2000, стр 71–86,
- 2) Blum, W.E.H. (1999): Sustainable land use and environmental protection. Кориштење тла и воде у функцији одрживог развоја и заштите околиша. Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево. Посебна издања, књига С1Х, стр. 61–68,
- 3) Комљеновић И., Марковић М. (2001): Утицај редуковане обраде псеудоглеја и еутричног камбисола на принос зрна кукуруза. X јубиларни конгрес ЈДПЗ, Врњачка Бања, 22–26. 10. 2001. Апстракти, стр. 38,
- 4) Марковић, М. (2006): Коришћење земљишта у функцији заштите животне средине. Зборник радова, Први међународни конгрес "Екологија, здравље, рад, спорт" 1, 2, Бања Лука, 08–11. 06. 2006. стр. 62–65,

- 5) Марковић, М. (2006): Узроци и посљедице деградације земљишта у Републици Српској. Зборник радова, Први међународни конгрес "Екологија, здравље, рад, спорт" 1, 2, Бања Лука, 08–11. 06. 2006. стр. 66–68,
- 6) Марковић, М. са сарадницима (2006): Основа заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта града Бања Лука. Монографија. Бања Лука,
- 7) Марковић, М., Дардић, М., Јањић, В. (2006): Земљиште, вода и клима – важни природни ресурси за развој пољопривреде Републике Српске. Зборник сажетака научно-стручног савјетовање агронома Републике Српске са међународним учешћем, Теслић 2006,
- 8) Марковић, М. (2005): Коришћење земљишта у функцији одрживе пољопривреде и заштите животне средине. Зборник сажетака научно-стручног савјетовање агронома Републике Српске са међународним учешћем "Пољопривреда Републике Српске као саставни дио европских интеграционих процеса", Јахорина, 28–31. март 2005, стр. 20,
- 9) Марковић М., Комљеновић И. (2002): Земљишни ресурси у Републици Српској – коришћење у функцији одрживог развоја. Научно-стручно савјетовање агронома РС "Валоризација ресурса за производњу хране у Републици Српској", Теслић, 12–15. 03. 2002, Сажеци, стр. 7–9,
- 10) Марковић М., Комљеновић И. (2001): Утицај мелиоративних мјера на калцијум/магнезијум однос у псеудоглеју. X јубиларни конгрес ЈДПЗ, Врњачка Бања, 22–26. 10. 2001. Апстракти, стр. 78,
- 11) Марковић М. (2001): Земљишта Републике Српске, коришћење, уређење и заштита. Научно-стручно савјетовање агронома Републике Српске: Пољопривреда Републике Српске у новом миленијуму, Зборник сажетака, актуелне теме, Теслић, 13–16. март 2001. стр. 25–26,
- 12) Марковић М., Комљеновић, И., Предић, Т., Лукић Р., Ножинић, М. (2000): Утицај рата на земљиште. Зборник радова 2. Научно-стручног савјетовања "Еколошке последице рата у животној средини", Ecologica, стр. 162–164. Београд–Бања Лука, посебно издање број 6,
- 13) Окиљевић В., Марковић, М. (2005): Педологија, књига прва, Агрогеологија–силвогеологија. Универзитетски уџбеник. Пољопривредни факултет, Бања Лука,
- 14) Ресуловић, Х. (1999): Земљишни ресурси у БиХ – кориштење у функцији одрживог развоја. Кориштење тла и воде у функцији одрживог развоја и заштите околиша. Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево. Посебна издања, књига С1Х, стр. 33–44,
- 15) Просторни план Републике Српске до 2015. Године, Бања Лука, 2007.

**ПОПИС МУЛТИЛАТЕРАЛНИХ МЕЂУНАРОДНИХ СПОРАЗУМА ИЗ ОБЛАСТИ
ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ**

а. Међународне конвенције чија је БиХ чланица, по основу сукцесије од бивше СФРЈ, а односе се на заштиту животне средине, заштиту природе и заштиту вода и постали су саставни дио правног система БиХ и Републике Српске

Назив мултилатералног споразума	Акт о ратификацији	Објављено
Конвенција о заштити Средоземног мора од загађења (Барцелонска конвенција) усвојена у Барселони 1976. а ступила је на снагу 1978. као инструмент Медитеранског акционог плана – МАП	Закон о ратификацији конвенције	„Службени лист СФРЈ“, МУ 12/77
Протокол о заштити Медитерана од загађивања са копна (протокол у оквиру Барцелонске конвенције закључен у Атини 1980. године, ступио на снагу 17.06.1983. модификован у Сиракузи 1996, са анексима I, II и III)	Закон о ратификацији протокола о посебно заштићеним подручјима Средоземног мора, са анексима I, II и III	„Службени лист СР БиХ“, број 13/94–189, „Службени лист СФРЈ“, МУ 1/90–16.
Протокол о посебно заштићеним подручјима и биолошкој разноврсности Медитерана, Монако 1996. (стари назив: Протокол о посебно заштићеним подручјима Средоземног мора, Женева 1982.), ступио на снагу 23. 3. 1986.	Закон о ратификацији протокола о посебно заштићеним подручјима Средоземног мора, састављен у Женеви 3. 4. 1982.	„Службени лист РБиХ“, број 13/94 (2/92–5), „Службени лист СФРЈ“, број 9/85–321
Међународна конвенција о спречавању загађивања мора нафтом, Лондон, 1954.	Закон о ратификацији Међународне конвенције о спречавању загађења мора нафтом	Off. Gaz. R BH 13/94, Off. Gaz. SFRJ IC 60/73, 53/74
Међународна конвенција о спречавању загађивања са бродова	Уредба о ратификацији међународне конвенције о спречавању загађивања мора са бродова (и протокола из 1978).	Off. Gaz. R BH 2/92–5, 13/94-189, Off. Gaz SFRJ IC 2/85–59, „Службени лист СФРЈ“, број 2/85-68.
Конвенција о спречавању загађивања мора отпаcima и другим тварима 29. 12. 1972. ступила на снагу 30. 08. 1975.		„Службени лист СРБиХ“, број 15/95

б. Међународни споразуми у области заштите животне средине којима је БиХ приступила на основу сукцесије:

Конвенција о прекограничном загађивању ваздуха на велике удаљености (1979)	Закон о ратификацији конвенција о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима, Републике Босне и Херцеговине	„Службени лист СРБиХ“, број 13/94, „Службени лист СФРЈ“, МУ 11/86
Протокол уз конвенцију о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима, о дуготрајном финансирању програма сарадње за мониторинг и евалуацију преноса загађивача ваздуха на великим удаљеностима у Европи	Закон о ратификацији Протокола уз Конвенцију о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима (1979), о дуготрајном финансирању програма сарадње за мониторинг и евалуацију преноса загађивача ваздуха на великим удаљеностима у Европи	„Службени лист РБиХ“, број 13/94, „Службени лист СФРЈ“, МУ 2/87
Бечка конвенција о заштити озонског омотача	Закон о ратификацији Бечке конвенције о заштити озонског омотача, са прилозима I, II, СР БиХ	„Службени лист СРБиХ“ број 13/94, (2/92), „Службени лист СФРЈ“, број 1/90
Конвенција о раном обавјештавању о нуклеарним несрећама, Беч 1986. ступила на снагу 27. 10. 1986.		„Службени лист РБиХ“, број 13/94, „Службени лист СФРЈ“, МУ 15/89
Конвенција о помоћи у случају нуклеарне несреће или радиолошке катастрофе, Беч 26. 09. 1986. ступила на снагу 26. 02. 1987.		„Службени лист РБиХ“, број 13/94, „Службени лист СФРЈ“, МУ 4/91

в. преглед међународних конвенција и других правних инструмената о очувању биолошке разноврсности, за које је БиХ спровела процес ратификације:

- ⇒ **Оквирна конвенција Уједињених нација о промјени климе** (Њујорк, 1992) је први међународни споразум који је БиХ ратификовала као независна држава. Конвенција је ратификована 20. јула 2000. године („Службени лист БиХ“, број 19/2000). Према службеним подацима Оквирне конвенције УН о промјени климе, ова конвенција је ступила на снагу 6. децембра 2000. године, 90 дана након подношења инструмената ратификације.
- ⇒ **Конвенција Уједињених нација о биолошкој разноврсности** (Рио де Жанеиро, 5. јуни 1992); Предсједништво БиХ је донијело Одлуку о ратификацији Конвенције на сједници одржаној 4. октобра 2002. године, на основу Одлуке Парламентарне скупштине усвојене на сједници скупштине одржаној 30. септембра 2002. године. Одлука о ратификацији је објављена у „Службеном листу БиХ“ – међународни споразуми, бр. 13. од 31. децембра 2002.
- ⇒ **Конвенција Уједињених нација о сузбијању суше и десертификације** (Париз, 1994). Одлука о ратификацији конвенције објављена у „Службеном гласнику БиХ“ – међународни споразуми, 26. августа 2002. године. На овај начин је Босна и

Херцеговина стекла статус посматрача у овој конвенцији. Пуно чланство је постигнуто 90 дана након ратификације, 26. новембра 2002. године.

- ⇒ **Конвенција о мочварним стаништима од међународног значаја**, нарочито водених станишта (Рамсар, 1971); Ратификована је 1992. године.
- ⇒ **Међународна Конвенција о заштити биља** (Рим, 1951) („Службени лист БиХ“, број 13/94); Ратификована је 2003. године.
- ⇒ **Међународна конвенција о заштити птица**, ратификована сукцесијом 1992. године.
- ⇒ **UNESCO конвенција о заштити свјетског културног и природног наслеђа**, ратификована 13. јула 1993. године.
- ⇒ **Конвенција о риболову и очувању живих ресурса у великим морима**, ратификована 2002. године.
- ⇒ **Базелска конвенција о контроли прекоганичног кретања опасног отпада и његовог одлагања** (Basel Convention). Конвенција је усвојена 22. марта 1989. године, а ступила је на снагу 5. маја 1992. године. Одлука о ратификацији објављена је у „Службеном листу БиХ“, број 31/00.
- ⇒ Конвенција о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре (Вашингтонска или CITES конвенција). Конвенција је ратификована 05.12.2008. године,
- ⇒ Конвенција о конзервацији миграторних врста дивљих животиња (Бонска конвенција)
- ⇒ Споразум о очувању афричких и евроазијских миграторних птица мочварица (у складу са Бонском конвенцијом)
- ⇒ Картагена протокол о биолошкој сигурности

г. конвенције о заштити биолошке разноврсности и заштити вода, које БиХ још није ратификовала, а релевантне су као међународни правни инструменти за заштиту природе

Назив међународног споразума	Тијело за имплементацију	Циљ и обухват регулисања међународног споразума
Конвенција о конзервацији миграторних врста дивљих животиња (Бонска конвенција)	Секретаријат Бонске конвенције	Правни оквир за очување миграторних врста и њихових станишта користећи, гдје је је то примјерено, инструменте строге заштите или

		закључивања међународних споразума.
Споразум о очувању афричких и евроазијских миграторних птица мочварица (у складу са Бонском конвенцијом)	Секретаријат Бонске конвенције	Очување афричко-евроазијских врста птица мочварица координисаним мјерама очувања врста у прихватљивом статусу очуваности, односно одржавања ових врста у повољном статусу очуваности.
Картагена протокол о биолошкој сигурности	Секретаријат Конвенције о биолошкој разноврсности	Протоколом се уређује питање међународне трговине и увоза генетички модификованих организама.

Пан-европски споразуми о заштити природног наслеђа и управљања водама

Конвенција о очувању европских дивљих врста и природних станишта (Бернска конвенција)	Савјет Европе	Одржавање популација дивље флоре и фауне, са нарочитим нагласком на угрожене и рањиве врсте.
Европска конвенција о култури	Савјет Европе	Конвенција о одржавању културног наслеђа у Европи.
Европска конвенција о архитектонском наслеђу	Савјет Европе	Основе за одржавање европске архитектуре и пејзажа.
Европска конвенција о археолошком наслеђу	Савјет Европе	Очување европске архитектуре и културних пејзажа.
Европска повеља о заштити пејзажа	Савјет Европе	Нацрт повеље о ефикасним мјерама очувања европских пејзажа.
Хелсиншка конвенција о коришћењу и заштити прекограничних водотока и међународних језера	Економска комисија за Европу	Обавезујући оквир за заштиту међународних површинских и подземних вода путем превенције, контроле и еколошки прихватљивог управљања водама.
Конвенција о сарадњи за заштиту и одрживо коришћење ријеке Дунав, потписана у Софији 29. јуна 1994, ступила на снагу 22. октобра 1998.		Полазиште за управљање свим ријекама у сливу Дунава. Циљ Конвенције је остваривање одрживог управљања водама у сливу Дунава, при чему се посебно издвајају циљеви: • очување, уређење и разумно коришћење површинских и подземних вода слива; • допринос снижењу загађења Црног мора из слива; • смањење опасности од инцидентних загађења, поплава и леда; • сарадња у свим доменима управљања водама.
Оквирни споразум о сливу ријеке Саве и Протокол о режиму пловидбе, који су потписани у Крањској Гори 3. 12. 2002, а који су допуњени у Љубљани 2.04.2004.		Успостављање међународног режима пловидбе ријеком Савом; • успостављање одрживог управљања водама слива; • предузимање мјера за спречавање или ограничавање опасности и за смањивање и уклањање штетних посљедица, укључујући и посљедице поплава, леда, суша и случајеве испуштања у воду опасних материја; • стварање механизма за успостављање дјелотворне мултилатералне сарадње.

Формирана је Међународна комисија за слив ријеке Саве, са задатком координације наведене активности. Република Српска, као државни ентитет који великом дужином излази на десну обалу Саве, посебно је заинтересована за реализацију управљања тим сливом, нарочито у домену заштите вода (укључујући и спречавања хаваријских загађења вода), заштите од поплава, уређења режима вода, уређења корита за пловидбу.

Прилог 2А

БИЉНЕ ВРСТЕ СА ПРИЈЕДЛОГА ЦРВЕНЕ ЛИСТЕ БИХ (ШИЛИЋ, 1996) ЧИЈЕ ЈЕ ПРИСУСТВО У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ ИЗВЈЕСНО

No	taxa	IUCN	familia
1	<i>Diphasium alpinum</i> (L.) Rothm.	R	Lycopodiaceae
7	<i>Notholaena maranthae</i> (L.) Desv.	R	Pteridiaceae
8	<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	V	Pteridiaceae
10	<i>Athyrium alpestre</i> (Hoppe) Milde	R	Aspidiaceae
11	<i>Matteucia struthiopteris</i> (L.) Tod.	V	Aspidiaceae
12	<i>Dryopteris cristata</i> (L.) A.Gray	V	Aspidiaceae
13	<i>Asplenium cuneifolium</i> Viv.	R	Aspleniaceae
14	<i>Asplenium lepidum</i> C. Presl.	R	Aspleniaceae
15	<i>Asplenium septentrionale</i> (L.) Hoffm.	R	Aspleniaceae
16	<i>Asplenium adulterinum</i> Milde	R	Aspleniaceae
17	<i>Marsilea quadrifolia</i> L.	V	Marsileaceae
18	<i>Salvinia natans</i> (L.) All.	V	Salviniaceae
19	<i>Taxus baccata</i> L.	R	Taxaceae
20	<i>Picea omorica</i> (Pančić) Purkyne	R	Pinaceae
21	<i>Pinus heldreichii</i> Christ	R	Pinaceae
22	<i>Juniperus sabina</i> L.	R	Cupressaceae
24	<i>Betula pubescens</i> Ehrh.	V	Betulaceae
26	<i>Corylus colurna</i> L.	R	Betulaceae
27	<i>Corylus x intermedia</i> Lodd.	R	Betulaceae
28	<i>Salix pentandra</i> L.	V	Salicaceae
29	<i>Salix glabra</i> Scop.	V	Salicaceae
31	<i>Celtis tournefortii</i> Lam.	V	Ulmaceae
34	<i>Oxyria digyna</i> (L.) Hill.	E	Polygonaceae
35	<i>Polygonum alpinum</i> All.	E	Polygonaceae
36	<i>Euphorbia capitulata</i> Reichenb.	R	Euphorbiaceae
37	<i>Euphorbia gregersenii</i> K. Maly ex G. Beck	R	Euphorbiaceae
40	<i>Euphorbia montenegrina</i> (Bald.) K. Maly ex Rohlena	R	Euphorbiaceae
41	<i>Euphorbia fragifera</i> Jan.	R	Euphorbiaceae
42	<i>Euphorbia glabriflora</i> Vis.	R	Euphorbiaceae
44	<i>Minuartia graminifolia</i> (Ard.) Jav. subsp. <i>clandestina</i> (Port.) Mattf.	R	Caryophyllaceae

45	<i>Minuartia bosniaca</i> (G. Beck) K. Maly	R	Caryophyllaceae
48	<i>Moehringia bavarica</i> A. Kern.	E	Caryophyllaceae
50	<i>Cerastium decalvans</i> Schloss. et Vuk.	V	Caryophyllaceae
51	<i>Cerastium dinaricum</i> G. Beck et Szysz.	V	Caryophyllaceae
52	<i>Cerastium alpinum</i> L.	K	Caryophyllaceae
53	<i>Cerastium grandiflorum</i> Waldst. et Kit.	R	Caryophyllaceae
54	<i>Stellaria nemorum</i> subsp. <i>glochidisperma</i> Murbeck	R	Caryophyllaceae
55	<i>Arenaria gracilis</i> Waldst. et Kit.	R	Caryophyllaceae
56	<i>Arenaria biflora</i> L.	E	Caryophyllaceae
57	<i>Arenaria halacsyi</i> Bald.	E	Caryophyllaceae
58	<i>Dianthus superbus</i> L.	R	Caryophyllaceae
59	<i>Dianthus knappii</i> (Pant.) Asch. et Kanitz	V	Caryophyllaceae
61	<i>Dianthus sanguineus</i> Vis.	V	Caryophyllaceae
63	<i>Dianthus petraeus</i> Waldst. et Kit.	R	Caryophyllaceae
66	<i>Dianthus croaticus</i> Borb.	V	Caryophyllaceae
68	<i>Silene tommasinii</i> Vis.	V	Caryophyllaceae
70	<i>Silene acaulis</i> L.	V	Caryophyllaceae
72	<i>Silene marginata</i> Kit.	R	Caryophyllaceae
75	<i>Silene sendtneri</i> Boiss.	R	Caryophyllaceae
77	<i>Saponaria bellidifolia</i> Sm.	R	Caryophyllaceae
78	<i>Paeonia corallina</i> Retz.	E	Ranunculaceae
81	<i>Eranthis hiemalis</i> (L.) Salisb.	E	Ranunculaceae
82	<i>Trollius europaeus</i> L.	R	Ranunculaceae
83	<i>Aquilegia grata</i> F. Maly ex Zimm.	V	Ranunculaceae
84	<i>Aquilegia dinarica</i> G. Beck	V	Ranunculaceae
87	<i>Aconitum toxicum</i> Reichenb.	R	Ranunculaceae
88	<i>Aconitum anthora</i> L.	R	Ranunculaceae
91	<i>Anemone baldensis</i> L.	R	Ranunculaceae
92	<i>Anemone narcissiflora</i> L.	V	Ranunculaceae
93	<i>Helleborus hercegovinus</i> Martinis	R	Ranunculaceae
98	<i>Callianthemum coriandrifolium</i> Reichenb.	E	Ranunculaceae
103	<i>Ranunculus scutatus</i> W. et K.	R	Ranunculaceae
106	<i>Ranunculus croaticus</i> Schott.	R	Ranunculaceae
107	<i>Adonis vernalis</i> L.	E	Ranunculaceae
108	<i>Thalictrum flavum</i> L.	R	Ranunculaceae
109	<i>Aristolochia rotunda</i> L.	R	Aristolochiaceae
110	<i>Berberis croatica</i> Horvat	V	Berberidaceae
111	<i>Castalia alba</i> (L.) Wood	V	Nymphaeaceae
112	<i>Nuphar luteum</i> Sibth. et Sm.	V	Nymphaeaceae
113	<i>Papaver kernerii</i> Hayek	V	Papaveraceae
114	<i>Corydalis ochroleuca</i> Koch subsp. <i>leiosperma</i> (Conr.) Hayek	R	Papaveraceae
116	<i>Barbarea bosniaca</i> Murb.	R	Brassicaceae
117	<i>Cardamine trifolia</i> L.	R	Brassicaceae
120	<i>Cardamine graeca</i> L.	R	Brassicaceae
121	<i>Cardamine polyphylla</i> (W. et K.) O. E. Schulz	V	Brassicaceae
124	<i>Arabis scopoliana</i> Boiss.	R	Brassicaceae
126	<i>Hesperis dinarica</i> G. Beck in Dorfler	R	Brassicaceae
127	<i>Malcolmia illyrica</i> (Halacsy) Hayek	R	Brassicaceae
131	<i>Aubrietia croatica</i> Schott, Nyman et Kotschy	E	Brassicaceae
134	<i>Draba aizoides</i> L.	R	Brassicaceae
135	<i>Kernera saxatilis</i> (L.) Reichenb.	R	Brassicaceae
138	<i>Thlaspi goesingense</i> Halacsy	R	Brassicaceae
145	<i>Viola zoysii</i> Wulf. in Jacq.	R	Violaceae

147	<i>Viola elegantula</i> Schott	V	Violaceae
148	<i>Viola biflora</i> L.	R	Violaceae
151	<i>Fumana bonapartei</i> Maire et Petitmengin	E	Cistaceae
152	<i>Drosera rotundifolia</i> L.	V	Droseraceae
153	<i>Kitaibelia vitifolia</i> Willd.	Ex?	Malvaceae
155	<i>Haplophyllum boissierianum</i> Vis. et Pančić	E	Rutaceae
156	<i>Haplophyllum albanicum</i> (Bald.) Bornm. (?)	K	Rutaceae
158	<i>Polygala alpestris</i> Reichenb.	R	Polygalaceae
159	<i>Polygala supina</i> Schreb.	R	Polygalaceae
160	<i>Rhus coriaria</i> L.	R	Anacardiaceae
161	<i>Acer heldreichii</i> Orph. ex Boiss. subsp. <i>visianii</i> K. Maly	R	Aceraceae
162	<i>Acer intermedium</i> Panč.	R	Aceraceae
163	<i>Ilex aquifolium</i> L.	V	Aquifoliaceae
164	<i>Rhamnus intermedius</i> Steud. et Hochst.	R	Rhamnaceae
165	<i>Rhamnus illyrica</i> Gris. ap. Pant.	R	Rhamnaceae
167	<i>Rhodiola rosea</i> L.	E	Crassulaceae
168	<i>Sedum magellense</i> Ten.	R	Crassulaceae
169	<i>Sedum atratum</i> L.	R	Crassulaceae
171	<i>Sempervivum heuffelii</i> Schott	R	Crassulaceae
174	<i>Saxifraga caesia</i> L.	R	Saxifragaceae
175	<i>Saxifraga glabella</i> Bertol.	V	Saxifragaceae
178	<i>Saxifraga marginata</i> Sternb.	R	Saxifragaceae
180	<i>Crataegus nigra</i> Waldst. et Kit.	K	Rosaceae
181	<i>Crataegus pentagyna</i> Waldst. et Kit.	K	Rosaceae
183	<i>Rubus zvonikensis</i> Fritsch	R	Rosaceae
184	<i>Potentilla speciosa</i> Willd.	V	Rosaceae
185	<i>Potentilla apennina</i> Tenore	V	Rosaceae
189	<i>Potentilla montenegrina</i> Pant.	R	Rosaceae
190	<i>Potentilla visianii</i> Pančić	V	Rosaceae
191	<i>Geum molle</i> Vis. et Pančić	R	Rosaceae
192	<i>Geum bulgaricum</i> Pančić	V	Rosaceae
193	<i>Dryas octopetala</i> L.	V	Rosaceae
194	<i>Amelanchier cretica</i> (Willd.) DC.	K	Rosaceae
196	<i>Rosa</i> sp.	?	Rosaceae
197	<i>Sorbus semipinata</i> (Roth) Hedl.	V	Rosaceae
198	<i>Sorbus chamaemespilus</i> (L.) Crantz	V	Rosaceae
199	<i>Prunus cocomilia</i> Ten.	V	Rosaceae
200	<i>Prunus fruticosa</i> Pallas	V	Rosaceae
201	<i>Prunus padus</i> L.	V	Rosaceae
202	<i>Alchemilla alpestris</i> Schmidt	K	Rosaceae
204	<i>Astragalus illyricus</i> Bernh.	R	Fabaceae
206	<i>Astragalus fialae</i> Deg. (Ex?)	Ex?	Fabaceae
207	<i>Oxytropis campestris</i> (L.) DC. subsp. <i>dinarica</i> Murb.	R	Fabaceae
210	<i>Vicia oroboides</i> Wulf. in Jacq.	R	Fabaceae
211	<i>Vicia montenegrina</i> Rohlena	V	Fabaceae
212	<i>Vicia ochroleuca</i> Ten. subsp. <i>dinara</i> (Borb.) K. Maly ex Rohlena	R	Fabaceae
213	<i>Lathyrus binatus</i> Pančić	R	Fabaceae
217	<i>Lathyrus laevigatus</i> (Waldst. et Kit.) Gren.	V	Fabaceae
218	<i>Trifolium noricum</i> Wulf.	R	Fabaceae
221	<i>Anthyllis aurea</i> Welden in Host	V	Fabaceae
223	<i>Anthyllis alpestris</i> Hegetschw. (agr.)	K	Fabaceae
228	<i>Chamaecytisus tommasinii</i> (Vis.) Rothm.	R	Fabaceae
229	<i>Genista sylvestris</i> Scop. subsp. <i>dalmatica</i> (Bartl.) Lindb.	R	Fabaceae

230	<i>Genista sericea</i> Wulfen in Jacq.	R	Fabaceae
231	<i>Genista villarsii</i> G. C. Clementi	V	Fabaceae
232	<i>Genista radiata</i> (L.) Scop. var. <i>bosniaca</i> Buchegger.	R	Fabaceae
233	<i>Petteria ramentacea</i> (Sieb.) C. Presl	R	Fabaceae
236	<i>Ulex europaeus</i> L.	V	Fabaceae
238	<i>Calycotome infesta</i> Guss.	V	Fabaceae
239	<i>Daphne blagayana</i> Freyer	V	Thymelaceae
240	<i>Daphne malyana</i> Blečić	R	Thymelaceae
241	<i>Daphne cneorum</i> L.	R	Thymelaceae
242	<i>Daphne oleoides</i> Schreb.	R	Thymelaceae
243	<i>Daphne laureola</i> L.	R	Thymelaceae
244	<i>Circaea alpina</i> L.	V	Oenotheraceae
246	<i>Trapa natans</i> L.	V	Trapaceae
251	<i>Eryngium alpinum</i> L.	V	Apiaceae
254	<i>Bupleurum ranunculoides</i> L.	R	Apiaceae
255	<i>Pancicia serbica</i> Vis.	R	Apiaceae
256	<i>Seseli globiferum</i> Vis.	E	Apiaceae
257	<i>Seseli tomentosum</i> Vis.	R	Apiaceae
259	<i>Seseli bosnense</i> K. Maly	V	Apiaceae
262	<i>Athamantha haynaldii</i> Borb. et Uech.	R	Apiaceae
263	<i>Chaerophyllum coloratum</i> L.	R	Apiaceae
264	<i>Grafia golaka</i> (Hacq.) Reichenb.	V	Apiaceae
265	<i>Peucedanum neumayeri</i> (Vis.) Reichenb. fil.	R	Apiaceae
266	<i>Peucedanum longifolium</i> W. et K.	R	Apiaceae
268	<i>Portenschlagiella ramosissima</i> (Portenschl.) Tutin	R	Apiaceae
269	<i>Angelica brachyradia</i> Freyn	V	Apiaceae
274	<i>Danaa verticillata</i> (W. et K.) Janchen	V	Apiaceae
275	<i>Danaa cornubiensis</i> (L.) Burn.	V	Apiaceae
276	<i>Cahcrys alpina</i> M. B.	Ex?	Apiaceae
279	<i>Rhododendron hirsutum</i> L. (Vranica, Maglić)	V	Ericaceae
280	<i>Arctous alpina</i> (L.) Niedenzu	R	Ericaceae
281	<i>Vaccinium uliginosum</i> L.	V	Ericaceae
284	<i>Primula intricata</i> Gren. et Godr.	R	Primulaceae
287	<i>Primula auricula</i> L.	E	Primulaceae
290	<i>Primula minima</i> L. (Ex?)	Ex?	Primulaceae
293	<i>Soldanella alpina</i> L.	V	Primulaceae
294	<i>Cyclamen purpurascens</i> Miller	V	Primulaceae
295	<i>Cyclamen repandum</i> Sibth. et Sm.	V	Primulaceae
299	<i>Pyrola rotundifolia</i> L.	R	Pyrolaceae
300	<i>Pyrola chlorantha</i> Swartz	R	Pyrolaceae
302	<i>Omphalodes verna</i> Mch.	V	Boraginaceae
303	<i>Pulmonaria angustifolia</i> L.	V	Boraginaceae
304	<i>Moltkia petraea</i> (Tratt.) Griseb.	R	Boraginaceae
305	<i>Halacsya sendtneri</i> (Boiss.) Dorf.	R	Boraginaceae
306	<i>Onosma stellulata</i> W. et K.	R	Boraginaceae
307	<i>Onosma visianii</i> Clem.	R	Boraginaceae
308	<i>Echium rubrum</i> Jacq.	R	Boraginaceae
314	<i>Mandragora officinarum</i> L.	V	Solanaceae
316	<i>Verbascum nicolai</i> Rohlena	R	Scrophulariaceae
318	<i>Verbascum bosnense</i> K. Maly	R	Scrophulariaceae
320	<i>Linaria alpina</i> (L.) Mill.	R	Scrophulariaceae
324	<i>Digitalis lanata</i> Ehrh.	V	Scrophulariaceae
325	<i>Scrophularia vernalis</i> L.	V	Scrophulariaceae

326	<i>Scrophularia bosniaca</i> G.Beck	R	Scrophulariaceae
327	<i>Scrophularia tristis</i> K. Maly	R	Scrophulariaceae
328	<i>Scrophularia scopolii</i> Hoppe in Pers.	R	Scrophulariaceae
329	<i>Scrophularia laciniata</i> W. et K.	R	Scrophulariaceae
332	<i>Veronica saturejoides</i> Vis.	R	Scrophulariaceae
334	<i>Veronica alpina</i> L.	V	Scrophulariaceae
339	<i>Veronica scardica</i> Griseb.	R	Scrophulariaceae
340	<i>Bartsia alpina</i> L.	R	Scrophulariaceae
344	<i>Euphrasia illyrica</i> Wettst.	R	Scrophulariaceae
345	<i>Euphrasia dinarica</i> (Beck.) Murb.	R	Scrophulariaceae
349	<i>Alectrolophus mediterraneus</i> Stern. subsp. <i>arvensis</i> (Chab.) K.Maly	R	Scrophulariaceae
353	<i>Pedicularis brachyodonta</i> Schloss. et Vuk.	V	Scrophulariaceae
357	<i>Pedicularis petiolaris</i> Ten.	R	Scrophulariaceae
359	<i>Pedicularis hoermanniana</i> K. Maly	V	Scrophulariaceae
364	<i>Melampyrum trichocalycinum</i> Vandas	V	Scrophulariaceae
365	<i>Tozzia alpina</i> L.	R	Scrophulariaceae
367	<i>Pinguicula hirtiflora</i> Ten.	V	Lentibulariaceae
375	<i>Teucrium arduini</i> L.	R	Lamiaceae
376	<i>Scutellaria alpina</i> L.	V	Lamiaceae
378	<i>Lamium orvala</i> L.	V	Lamiaceae
379	<i>Lamium garganicum</i> L.	R	Lamiaceae
380	<i>Stachys anisochila</i> Vis. et Panč.	R	Lamiaceae
381	<i>Stachys menthifolia</i> Vis.	R	Lamiaceae
382	<i>Stachys recta</i> L. (aggr.)	K	Lamiaceae
384	<i>Salvia brachyodon</i> Vandas	V	Lamiaceae
386	<i>Salvia pratensis</i> L. var. <i>bossania</i> K. Maly	V	Lamiaceae
388	<i>Ajuga pyramidalis</i> L.	R	Lamiaceae
389	<i>Satureja subspicata</i> Vis. subsp. <i>subspicata</i>	V	Lamiaceae
391	<i>Satureja horvatii</i> Šilić	V	Lamiaceae
393	<i>Micromeria parviflora</i> (Vis.) Reichenb.	V	Lamiaceae
395	<i>Micromeria croatica</i> (Pers.) Schott	R	Lamiaceae
396	<i>Micromeria thymifolia</i> (Scop.) Fritsch	R	Lamiaceae
398	<i>Acinos majoranifolius</i> (Mill.) Šilić	V	Lamiaceae
401	<i>Hyssopus officinalis</i> L. subsp. <i>pilifer</i> (Gris. Ex Pant.) Murb.	V	Lamiaceae
402	<i>Thymus bracteosus</i> Vis. ex Bentham	R	Lamiaceae
404	<i>Thymus balcanus</i> Borbas	R	Lamiaceae
405	<i>Thymus striatus</i> Vahl. var. <i>acicularis</i> W. et K.	R	Lamiaceae
409	<i>Plantago reniformis</i> G. Beck	V	Plantaginaceae
413	<i>Gentiana lutea</i> L. subsp. <i>symphyandra</i> (Murb.) Hayek	V	Gentianaceae
414	<i>Gentiana punctata</i> L.	V	Gentianaceae
415	<i>Gentiana kochiana</i> Perr. et Song.	V	Gentianaceae
416	<i>Gentiana dinarica</i> G. Beck	E	Gentianaceae
418	<i>Gentiana ciliata</i> (L.) Borkh.	R	Gentianaceae
419	<i>Gentianella crispata</i> (Vis.) J. Holub (aggr.)	R	Gentianaceae
421	<i>Menyanthes trifoliata</i> L.	V	Menyanthaceae
422	<i>Nymphoides peltata</i> (S.G.Gmelin) O. Kuntze	V	Menyanthaceae
423	<i>Cynanchum huteri</i> (Vis. et Asch.)	R	Asclepiadaceae
424	<i>Periploca graeca</i> L.	V	Asclepiadaceae
425	<i>Asperula hercegovina</i> Degen	R	Rubiaceae
427	<i>Asperula scutellaris</i> Vis.	R	Rubiaceae
428	<i>Asperula wettsteinii</i> Adam.	R	Rubiaceae
429	<i>Galium boreale</i> L.	R	Rubiaceae
430	<i>Viburnum maculatum</i> Pant.	R	Caprifoliaceae

432	<i>Lonicera glutinosa</i> Visiani	R	Caprifoliaceae
433	<i>Lonicera borbasiana</i> (O. Kuntze) Degen in Jav.	R	Caprifoliaceae
434	<i>Lonicera formanekiana</i> Halacsy	R	Caprifoliaceae
435	<i>Valeriana bertiscea</i> Pančić	R	Valerianaceae
437	<i>Dipsacus pilosus</i> L.	V	Dipsacaceae
439	<i>Cephalaria pastricensis</i> Dorf. et Hayek	V	Dipsacaceae
440	<i>Succisella petteri</i> (Kern. et Murb.) G. Beck	V	Dipsacaceae
441	<i>Knautia x trebeviciensis</i> Szabo	K	Dipsacaceae
445	<i>Knautia travnicensis</i> (Beck) Szabo	R	Dipsacaceae
446	<i>Knautia x brandisii</i> Szabo	K	Dipsacaceae
447	<i>Knautia dinarica</i> (Murb.) Borb.	R	Dipsacaceae
448	<i>Knautia sarajevensis</i> (G. Beck) Szabo	V	Dipsacaceae
449	<i>Scabiosa graminifolia</i> L.	V	Dipsacaceae
450	<i>Scabiosa leucophylla</i> Borbas	R	Dipsacaceae
454	<i>Scabiosa silenifolia</i> W. et K.	R	Dipsacaceae
455	<i>Scabiosa fumarioides</i> Vis. et Pančić	V	Dipsacaceae
460	<i>Campanula cochlearifolia</i> Lam.	R	Campanulaceae
462	<i>Campanula latifolia</i> L.	V	Campanulaceae
465	<i>Campanula sibirica</i> L.	R	Campanulaceae
466	<i>Campanula pyramidalis</i> L.	R	Campanulaceae
467	<i>Campanula thyrsoides</i> L.	R	Campanulaceae
469	<i>Symphyandra hofmannii</i> Pant.	R	Campanulaceae
472	<i>Asyneuma trichocalycinum</i> (Ten.) K. Maly	V	Campanulaceae
473	<i>Phyteuma pseudoorbiculare</i> Pant.	R	Campanulaceae
475	<i>Phyteuma orbiculare</i> L.	R	Campanulaceae
478	<i>Edraianthus dalmaticus</i> (A. DC.) A. DC.	V	Campanulaceae
480	<i>Edraianthus jugoslavicus</i> Lakušić	R	Campanulaceae
482	<i>Edraianthus serpyllifolius</i> (Vis.) A. DC. in DC.	R	Campanulaceae
483	<i>Edraianthus sutjeskae</i> Lakušić	R	Campanulaceae
486	<i>Aster alpinus</i> L.	V	Asteraceae
487	<i>Aster illyricus</i> (Murb.) K. Maly	V	Asteraceae
488	<i>Erigeron atticus</i> Vill.	K	Asteraceae
490	<i>Leontopodium alpinum</i> Cass.	V	Asteraceae
491	<i>Gnaphalium pichleri</i> Murb.	R	Asteraceae
492	<i>Telekia speciosa</i> (Schreb.) Baumg.	V	Asteraceae
494	<i>Achillea lingulata</i> W. et K.	V	Asteraceae
496	<i>Achillea abrotanoides</i> (Vis.) Vis.	V	Asteraceae
497	<i>Achillea clavennae</i> L.	V	Asteraceae
499	<i>Leucanthemum chloroticum</i> Kern. et Murb. ap. Murb.	R	Asteraceae
500	<i>Leucanthemum illyricum</i> (Horvatić) Papeš	R	Asteraceae
503	<i>Tanacetum cinerariifolium</i> (Trev.) Schultz Bip.	V	Asteraceae
510	<i>Arnica montana</i> L.	V	Asteraceae
512	<i>Doronicum hungaricum</i> Reichenb. fil.	V	Asteraceae
515	<i>Senecio visianianus</i> Papafava	R	Asteraceae
520	<i>Amphoricarpos neumayeri</i> Vis.	R	Asteraceae
521	<i>Amphoricarpos autariatus</i> Blečić et Mayer	R	Asteraceae
524	<i>Carduus illyricus</i> K. Maly	K	Asteraceae
531	<i>Centaurea kotschyana</i> Heuff. ex Koch	V	Asteraceae
532	<i>Centaurea murbeckii</i> Hayek	V	Asteraceae
534	<i>Centaurea rupestris</i> L.	R	Asteraceae
535	<i>Centaurea nicolai</i> Bald.	R	Asteraceae
539	<i>Centaurea derventana</i> Vis. et Pančić	V	Asteraceae
544	<i>Hypochoeris illyrica</i> K. Maly	R	Asteraceae

548	<i>Reichardia macrophylla</i> Vis. et Panč.	V	Asteraceae
549	<i>Cicerbita pancicii</i> (Vis.) Beauv.	V	Asteraceae
551	<i>Crepis pantocsekii</i> (Vis.) Latzel	V	Asteraceae
556	<i>Crepis dinarica</i> G. Beck	R	Asteraceae
559	<i>Hieracium trebevicianum</i> K. Maly	R	Asteraceae
562	<i>Hieracium waldsteinii</i> Taucsh	R	Asteraceae
563	<i>Sagittaria sagittifolia</i> L.	V	Alismataceae
565	<i>Butomus umbellatus</i> L.	V	Butomaceae
566	<i>Hydrocharis morsus ranae</i> L.	V	Hydrocharitaceae
572	<i>Allium ochroleucum</i> Waldst. et Kit.	V	Liliaceae
573	<i>Allium saxatile</i> M. B.	V	Liliaceae
578	<i>Lilium cattaniae</i> (Vis.) Vis.	V	Liliaceae
581	<i>Anthericum liliago</i> L.	V	Liliaceae
582	<i>Fritillaria meleagris</i> L.	V	Liliaceae
583	<i>Fritillaria tenella</i> M. B.	R	Liliaceae
584	<i>Fritillaria gracilis</i> (Ebel) Asch. et Gr.	R	Liliaceae
588	<i>Scilla litardierei</i> Breistr.	V	Liliaceae
589	<i>Scilla lakusicii</i> Šilić	R	Liliaceae
591	<i>Ruscus aculeatus</i> L.	V	Liliaceae
592	<i>Ruscus hypoglossum</i> L.	E	Liliaceae
593	<i>Maianthemum bifolium</i> (L.) Schm.	V	Liliaceae
594	<i>Streptopus amplexifolius</i> (L.) DC. in Lam.	R	Liliaceae
596	<i>Polygonatum latifolium</i> (Jacq.) Desf.	V	Liliaceae
601	<i>Narcissus radiiflorus</i> Salisb.	V	Amaryllidaceae
604	<i>Crocus dalmaticus</i> Vis.	V	Iridaceae
607	<i>Hermodactylus tuberosus</i> (L.) Mill.	V	Iridaceae
608	<i>Iris bosniaca</i> G. Beck	V	Iridaceae
610	<i>Iris pseudopallida</i> Trinajstić	R	Iridaceae
611	<i>Iris sibirica</i> L.	V	Iridaceae
613	<i>Gladiolus illyricus</i> Koch	V	Iridaceae
615	<i>Juncus trifidus</i> L.	R	Juncaceae
617	<i>Juncus alpinus</i> Vill.	K	Juncaceae
621	<i>Elyna myosuroides</i> (Vill.) Fritsch	V	Cyperaceae
622	<i>Carex davalliana</i> Sm.	V	Cyperaceae
626	<i>Carex ferruginea</i> Scop.	V	Cyperaceae
627	<i>Carex acutiformis</i> Ehrh.	V	Cyperaceae
636	<i>Festuca bosniaca</i> Kumm. et Sendtn.	R	Poaceae
639	<i>Festuca illyrica</i> Markgraf-Dannenberg	R	Poaceae
640	<i>Festuca panciciana</i> (Hack) Richt.	R	Poaceae
644	<i>Phleum alpinum</i> L.	K	Poaceae
645	<i>Cypripedium calceolus</i> L.	E	Orchidaceae
647	<i>Orchis bosniaca</i> G. Beck	V	Orchidaceae
649	<i>Orchis purpurea</i> Huds.	V	Orchidaceae
650	<i>Orchis maculata</i> L.	V	Orchidaceae
651	<i>Orchis simia</i> Lam.	V	Orchidaceae
652	<i>Orchis spitzelii</i> Saut.	V	Orchidaceae
653	<i>Orchis globosa</i> L.	V	Orchidaceae
654	<i>Anacamptis pyramidalis</i> (L.) Rich.	V	Orchidaceae
656	<i>Himantoglossum calcaratum</i> G. Beck	V	Orchidaceae
661	<i>Listera cordata</i> (L.) R. Br.	V	Orchidaceae
662	<i>Goodyera repens</i> (L.) R. Br.	V	Orchidaceae
663	<i>Corallorhiza trifida</i> Chatel.	V	Orchidaceae
665	<i>Nigritella nigra</i> (L.) Reichenb. fil.	V	Orchidaceae

666	Platanthera bifolia (L.) Rchb.	R	Orchidaceae
667	Platanthera chlorantha (Custer) Rchb.	R	Orchidaceae
668	Cephalanthera alba (Cr.) Simk.	R	Orchidaceae
670	Cephalanthera rubra (L.) Rich.	R	Orchidaceae
672	Limodorum abortivum (L.) Sw.	E	Orchidaceae
673	Acorus calamus L.	V	Araceae
674	Arum nigrum Schott	R	Araceae

**БИЉНИ ТАКСОНИ СА ПРИЈЕДЛОГА ЦРВЕНЕ ЛИСТЕ БИХ (ШИЛИЋ, 1996) ЧИЈЕ ЈЕ
ПРИСУСТВО У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ НЕИЗВЈЕСНО**

No	taxa	IUCN	familia
2	<i>Lepidotis inundata</i> (L.) C.Borner	V	Lycopodiaceae
3	<i>Selaginella helvetica</i> (L.) Spring	R	Selaginellaceae
4	<i>Ophioglossum azoricum</i> C. Presl.	V	Ophioglossaceae
5	<i>Botrychium simplex</i> Hitchc.	V	Ophioglossaceae
6	<i>Cheilanthes fragrans</i> (L. fil) Sw.	R	Pteridiaceae
9	<i>Thelypteris palustris</i> Schott	V	Aspidiaceae
23	<i>Ephedra major</i> Host	R	Ephedraceae
30	<i>Salix rosmarinifolia</i> L.	R	Salicaceae
32	<i>Thesium parnassi</i> A. DC.	R	Santalaceae
33	<i>Thesium auriculatum</i> Vandas	R	Santalaceae
38	<i>Euphorbia subhastata</i> Vis. et Pančić	E	Euphorbiaceae
39	<i>Euphorbia pancicii</i> Beck	E	Euphorbiaceae
43	<i>Euphorbia hercegovina</i> G. Beck	R	Euphorbiaceae
47	<i>Minuartia capillacea</i> (All.) Graebner in Ascherson et Graebner	E	Caryophyllaceae
49	<i>Moehringia ciliata</i> (Scopoli) Dalla Torre in Hartinger	E	Caryophyllaceae
60	<i>Dianthus nodosus</i> Tausch	R	Caryophyllaceae
62	<i>Dianthus prenjus</i> G. Beck	V	Caryophyllaceae
64	<i>Dianthus tergestinus</i> Reichenb.	R	Caryophyllaceae
67	<i>Silene monachorum</i> Vis. et Pančić	V	Caryophyllaceae
69	<i>Silene quadridentata</i> (Murr.) Pers. subs. <i>phyllitica</i> Neum.	E	Caryophyllaceae
71	<i>Silene hayekiana</i> Hand.-Mazz. et Janch.	V	Caryophyllaceae
74	<i>Silene reichenbachii</i> Vis.	R	Caryophyllaceae
76	<i>Silene graminea</i> Vis.	R	Caryophyllaceae
79	<i>Paeonia officinalis</i> L.	E	Ranunculaceae
80	<i>Caltha longirostris</i> G. Beck	V	Ranunculaceae
86	<i>Aconitum superbum</i> Fritsch.	R	Ranunculaceae
89	<i>Delphinium fissum</i> W. et K.	V	Ranunculaceae
94	<i>Pulsatilla grandis</i> Wenderoth	R	Ranunculaceae
96	<i>Pulsatilla montana</i> (Hoppe) Reichenb.	V	Ranunculaceae
99	<i>Ranunculus auricomus</i> L.	R	Ranunculaceae
101	<i>Ranunculus hayekii</i> Doerfl. ap. Hayek	R	Ranunculaceae
102	<i>Ranunculus hybridus</i> Biria	Ex?	Ranunculaceae
104	<i>Ranunculus psilostachys</i> Griseb.	R	Ranunculaceae
105	<i>Ranunculus serbicus</i> Vis.	R	Ranunculaceae
115	<i>Barbarea balcana</i> Pančić	R	Brassicaceae
118	<i>Cardamine pentaphyllos</i> (L.) Cr.	V	Brassicaceae
119	<i>Cardamine glandulosa</i> (W. et K.) Schmalh.	V	Brassicaceae
125	<i>Arabis procurrans</i> W. et K.	R	Brassicaceae
128	<i>Erysimum helveticum</i> (Jacq.) DC.	R	Brassicaceae
129	<i>Alyssum ovirense</i> A. Kern.	E	Brassicaceae
132	<i>Matthiola tristis</i> R. Br. var. <i>italica</i> Conti	E	Brassicaceae
133	<i>Draba longirostra</i> Schott, Nyman et Kotschy	E	Brassicaceae
136	<i>Clypeola jonthlaspi</i> L.	R	Brassicaceae
137	<i>Thlaspi kernerii</i> Huter	R	Brassicaceae
139	<i>Thlaspi jankae</i> A. Kern.	R	Brassicaceae
140	<i>Hypericum degenii</i> Bornm.	R	Hypericaceae
141	<i>Viola dinarica</i> Trinajstić	R	Violaceae

142	<i>Viola prenja</i> G. Beck	K	Violaceae
143	<i>Viola grisebachiana</i> Vis.	R	Violaceae
144	<i>Viola stagnina</i> Kit. in Schult.	V	Violaceae
149	<i>Viola macedonica</i> Boiss. et Heldr. in Boiss.	R	Violaceae
150	<i>Viola aetolica</i> Boiss. et Heldr. in Boiss.	R	Violaceae
157	<i>Polygala carniolica</i> A. Kern.	R	Polygalaceae
170	<i>Sedum serpentini</i> Janch.	R	Crassulaceae
173	<i>Saxifraga aizoides</i> L.	R	Saxifragaceae
176	<i>Saxifraga oppositifolia</i> L.	V	Saxifragaceae
177	<i>Saxifraga moschata</i> Wulf. in Jacq.	V	Saxifragaceae
179	<i>Ribes multiflorum</i> Kit.	V	Grossulariaceae
186	<i>Potentilla palustris</i> (L.) Scop.	V	Rosaceae
188	<i>Potentilla mollis</i> Pančić	V	Rosaceae
195	<i>Poterium spinosum</i> L.	K	Rosaceae
203	<i>Alchemilla vranicensis</i> Pawlowsky	K	Rosaceae
205	<i>Astragalus gremlii</i> Burn.	V	Fabaceae
209	<i>Oxytropis jacquinii</i> Bunge	R	Fabaceae
214	<i>Lathyrus palustris</i> L.	V	Fabaceae
215	<i>Lathyrus alpestris</i> (Waldst. et Kit.) Kit. ex Čelak.	V	Fabaceae
216	<i>Lathyrus friderichsthalii</i> (Griseb.) K. Maly	K	Fabaceae
219	<i>Trifolium pignantii</i> Fauche et Chaub. in Bory	R	Fabaceae
220	<i>Trifolium bocconeii</i> Savi	K	Fabaceae
222	<i>Anthyllis pulchella</i> Vis. (aggr.)	K	Fabaceae
224	<i>Anthyllis spruneri</i> (Boiss.) G. Beck	R	Fabaceae
225	<i>Anthyllis illyrica</i> G. Beck	R	Fabaceae
226	<i>Cytisus bosniacus</i> G. Beck	V	Fabaceae
227	<i>Cytisus jankae</i> Velen.	K	Fabaceae
234	<i>Coronilla elegans</i> Pančić	V	Fabaceae
235	<i>Coronilla vaginalis</i> Lam. var. <i>hercegovinica</i> (Freyn) Asch. et Gr.	V	Fabaceae
245	<i>Ludwigia palustris</i> (L.) Elliot	E	Oenotheraceae
247	<i>Hippuris vulgaris</i> L.	V	Hippuridaceae
248	<i>Astrantia carniolica</i> Wulf. in Jacq.	V	Apiaceae
249	<i>Hacquetia epipactis</i> (Scop.) DC.	K	Apiaceae
250	<i>Hydrocotyle vulgaris</i> L.	V	Apiaceae
252	<i>Eryngium palmatum</i> Panč. et Vis.	R	Apiaceae
253	<i>Bupleurum karglii</i> Vis.	R	Apiaceae
258	<i>Seseli hercegovinum</i> K. Maly	V	Apiaceae
260	<i>Seseli promonense</i> Vis.	R	Apiaceae
261	<i>Scandix macrorhyncha</i> C. A. Meyer	K	Apiaceae
267	<i>Peucedanum coriaceum</i> Reichenb. subsp. <i>pospichalii</i> (Thell) Horvatić	R	Apiaceae
270	<i>Angelica illyrica</i> K. Maly	V	Apiaceae
271	<i>Opopanax chironium</i> (L.) Koch	R	Apiaceae
272	<i>Daucus guttatus</i> Sibth. et Sm.	K	Apiaceae
273	<i>Orlaya platycarpus</i> Koch	K	Apiaceae
277	<i>Cicuta virosa</i> L.	E	Apiaceae
278	<i>Siler trilobum</i> (L.) Crantz	R	Apiaceae
282	<i>Bruckenthalia spiculifolia</i> (Salisb.) Reichenb.	K	Ericaceae
285	<i>Primula longiflora</i> All.	E	Primulaceae
286	<i>Primula farinosa</i> L.	E	Primulaceae
291	<i>Androsace lactea</i> L.	E	Primulaceae
292	<i>Hottonia palustris</i> L.	V	Primulaceae
296	<i>Cyclamen neapolitanum</i> Ten.	V	Primulaceae

297	<i>Armeria alpina</i> (DC.) Willd. (?)	K	Plumbaginaceae
298	<i>Goniolimon dalmaticum</i> (C. Presl) Reichenb. fil.	E	Plumbaginaceae
301	<i>Polemonium coeruleum</i> L.	V	Polemoniaceae
309	<i>Cerinthe lamprocarpa</i> Murb.	V	Boraginaceae
310	<i>Cynoglossum velebiticum</i> Borb. ex K. Maly	R	Boraginaceae
311	<i>Cynoglossum columnae</i> Ten.	R	Boraginaceae
312	<i>Alkanna tinctoria</i> (L.) Tausch. (?)	K	Boraginaceae
313	<i>Myosotis idaea</i> Boiss. et Heldr.	R	Boraginaceae
315	<i>Hyoscyamus albus</i> L.	V	Solanaceae
317	<i>Verbascum niveum</i> Ten.	R	Scrophulariaceae
319	<i>Celsia orientalis</i> L.	R	Scrophulariaceae
321	<i>Linaria pelisseriana</i> (L.) Mill.	R	Scrophulariaceae
322	<i>Linaria microsepala</i> A. Kern.	R	Scrophulariaceae
323	<i>Linaria rubioides</i> Vis. et Pančić	V	Scrophulariaceae
330	<i>Paederota lutea</i> Scop.	V	Scrophulariaceae
331	<i>Veronica maritima</i> L.	V	Scrophulariaceae
333	<i>Veronica fruticans</i> Jacq.	V	Scrophulariaceae
336	<i>Veronica anagalloides</i> Guss.	V	Scrophulariaceae
337	<i>Veronica poljensis</i> Murb.	V	Scrophulariaceae
338	<i>Veronica longifolia</i> L.	V	Scrophulariaceae
341	<i>Bellardia trixago</i> (L.) All.	E	Scrophulariaceae
342	<i>Euphrasia minima</i> Jacq. ex DC.	R	Scrophulariaceae
343	<i>Euphrasia liburnica</i> Wettst.	R	Scrophulariaceae
346	<i>Alectrolophus herzegovinus</i> Sag.	R	Scrophulariaceae
347	<i>Alectrolophus burnatii</i> (Chab.) Stern.	K	Scrophulariaceae
348	<i>Alectrolophus bosniacus</i> Behr.	K	Scrophulariaceae
350	<i>Alectrolophus ovifugus</i> (Chab.) Stern. (subsp. <i>ovifugus</i> (Chab.) Hay., subsp. <i>beyeri</i> (Behr.) Hay., subsp. <i>divaricatus</i> (Stern.) Hay.)	K	Scrophulariaceae
351	<i>Alectrolophus dinaricus</i> (Murb.) Sterneck	R	Scrophulariaceae
352	<i>Alectrolophus asperulus</i> Murb.	K	Scrophulariaceae
354	<i>Pedicularis leucodon</i> Griseb. (aggr.)	V	Scrophulariaceae
355	<i>Pedicularis hederodonta</i> Pančić	V	Scrophulariaceae
356	<i>Pedicularis acaulis</i> Scop.	V	Scrophulariaceae
358	<i>Pedicularis malyi</i> Janka	V	Scrophulariaceae
360	<i>Pedicularis palustris</i> L.	V	Scrophulariaceae
362	<i>Melampyrum fimbriatum</i> Vand.	V	Scrophulariaceae
363	<i>Melampyrum hoermannianum</i> K. Maly	V	Scrophulariaceae
366	<i>Pinguicula leptoceras</i> Reichenb.	V	Lentibulariaceae
369	<i>Urticularia vulgaris</i> L.	V	Lentibulariaceae
370	<i>Urticularia neglecta</i> Lehm.	V	Lentibulariaceae
371	<i>Acanthus spinosissimus</i> Pers.	V	Acanthaceae
372	<i>Orobanche flava</i> Martius in F. Schultz	V	Orobanchaceae
373	<i>Orobanche salviae</i> F. Schultz ex Koch in Rohling	V	Orobanchaceae
374	<i>Orobanche pancicii</i> G. Beck	V	Orobanchaceae
377	<i>Scutellaria orientalis</i> L. subsp. <i>pinnatifida</i> Benth. in DC.	V	Lamiaceae
383	<i>Stachys serbica</i> Pančić	Ex?	Lamiaceae
385	<i>Salvia sonklarii</i> Pant.	K	Lamiaceae
387	<i>Salvia bertolonii</i> Vis.	V	Lamiaceae
390	<i>Satureja x karstiana</i> Justin	V	Lamiaceae
392	<i>Micromeria pulegium</i> (Rochel) Bentham	K	Lamiaceae
394	<i>Micromeria kernerii</i> Murbeck	V	Lamiaceae
399	<i>x Calamicromeria hostii</i> (Caruel in Parl.) Šilić	V	Lamiaceae
400	<i>x Calamicromeria narentana</i> (K. Maly) Šilić	V	Lamiaceae

403	<i>Thymus alpestris</i> Tausch ex Kerner A.	R	Lamiaceae
406	<i>Thymus jugoslavicus</i> K. Maly	K	Lamiaceae
407	<i>Thymus richardii</i> Persoon	V	Lamiaceae
408	<i>Origanum heracleoticum</i> L.	V	Lamiaceae
411	<i>Plantago coronopus</i> L.	R	Plantaginaceae
412	<i>Plantago maritima</i> L.	R	Plantaginaceae
417	<i>Gentiana nivalis</i> L.	R	Gentianaceae
420	<i>Gentianella pevalekii</i> Bjelčić et Mayer	R	Gentianaceae
426	<i>Asperula pilosa</i> (Beck) Degen	R	Rubiaceae
431	<i>Viburnum lantana</i> L. var. <i>naronitanum</i> K. Maly	R	Caprifoliaceae
436	<i>Kentranthus velenovskyi</i> Vandas	R	Valerianaceae
438	<i>Cephalaria flava</i> (S. et S.) Szabo	R	Dipsacaceae
443	<i>Knautia albanica</i> Briqu.	R	Dipsacaceae
451	<i>Scabiosa hladnikiana</i> Host	K	Dipsacaceae
452	<i>Scabiosa portae</i> A. Kern. ap. Hut.	K	Dipsacaceae
453	<i>Scabiosa canescens</i> W. et K.	K	Dipsacaceae
456	<i>Campanula moesiaca</i> Velen.	V	Campanulaceae
457	<i>Campanula waldsteiniana</i> Schultes in Roemer et Schultes	R	Campanulaceae
461	<i>Campanula velebitica</i> Borbas	R	Campanulaceae
463	<i>Campanula foliosa</i> Ten.	K	Campanulaceae
464	<i>Campanula sparsa</i> Friv.	K	Campanulaceae
468	<i>Legousia hybrida</i> (L.) Delarbre	V	Campanulaceae
471	<i>Asyneuma canescens</i> (W. et K.) Gris. et Sch.	V	Campanulaceae
474	<i>Phyteuma scheuchzeri</i> All.	R	Campanulaceae
477	<i>Phyteuma sieberi</i> Sprengel	R	Campanulaceae
485	<i>Bellidiastrum michelii</i> Cass.	R	Asteraceae
489	<i>Erigeron polymorphus</i> Scop.	R	Asteraceae
493	<i>Achillea ageratifolia</i> (S.S.) Boiss.	R	Asteraceae
495	<i>Achillea ptarmica</i> L.	V	Asteraceae
498	<i>Achillea x albinea</i> Bjelčić et K. Maly	V	Asteraceae
501	<i>Leucanthemum rotundifolium</i> (W. et K. ex Willd.) DC.	V	Asteraceae
502	<i>Leucanthemum praecox</i> (Horvatić) Horvatić	V	Asteraceae
504	<i>Tanacetum alpinum</i> (L.) Schultz Bip.	R	Asteraceae
505	<i>Tanacetum serotinum</i> (L.) Schultz Bip.	V	Asteraceae
506	<i>Artemisia eriantha</i> Ten.	V	Asteraceae
507	<i>Petasites kablikianus</i> Tsch. ex Berchtold	R	Asteraceae
508	<i>Petasites dorfleri</i> Hayek	V	Asteraceae
511	<i>Doronicum grandiflorum</i> Lam.	R	Asteraceae
513	<i>Senecio bosniacus</i> G. Beck	R	Asteraceae
514	<i>Senecio wagneri</i> Degen	K	Asteraceae
517	<i>Inula bifrons</i> (Gou.) L.	R	Asteraceae
518	<i>Inula viscosa</i> (L.) Aiton	R	Asteraceae
519	<i>Inula graveolens</i> (L.) Desf.	R	Asteraceae
522	<i>Carduus ramosissimus</i> Pančić	K	Asteraceae
523	<i>Carduus angusticeps</i> Lindb.	K	Asteraceae
525	<i>Cirsium dinaricum</i> Vandas	V	Asteraceae
526	<i>Serratula cetinjensis</i> (Rohl.) Teyber	R	Asteraceae
527	<i>Serratula lycopifolia</i> (Vill.) Kern.	V	Asteraceae
528	<i>Centaurea alpina</i> L.	V	Asteraceae
529	<i>Centaurea tuberosa</i> Vis.	R	Asteraceae
530	<i>Centaurea fritschii</i> Hayek	R	Asteraceae
533	<i>Centaurea crnagorica</i> Rohlena	K	Asteraceae
538	<i>Centaurea incompta</i> Vis.	R	Asteraceae

540	<i>Centaurea haynaldii</i> Borbas ap. Hayek	R	Asteraceae
541	<i>Centaurea smolinensis</i> Hayek	V	Asteraceae
542	<i>Centaurea aterrima</i> Hayek	K	Asteraceae
543	<i>Centaurea bosniaca</i> Hayek	V	Asteraceae
545	<i>Leontodon illyricus</i> K. Maly	R	Asteraceae
546	<i>Taraxacum alpinum</i> Hegetschw.	R	Asteraceae
547	<i>Scorzonera austriaca</i> Willd.	R	Asteraceae
550	<i>Crepis alpestris</i> (Jacq.) Tsch.	V	Asteraceae
552	<i>Crepis blavii</i> (Aschers.) Standlm.	V	Asteraceae
553	<i>Crepis x malyi</i> Standlm.	K	Asteraceae
554	<i>Crepis chondrilloides</i> Jacq.	R	Asteraceae
555	<i>Crepis aurea</i> (L.) Cass.	R	Asteraceae
557	<i>Crepis kernerii</i> Rechinger fil.	V	Asteraceae
558	<i>Hieracium pallescentrifrons</i> Maly K. et Zahn.	K	Asteraceae
560	<i>Hieracium tajanum</i> K. Maly et Zahn.	R	Asteraceae
561	<i>Hieracium humile</i> Jacq.	R	Asteraceae
564	<i>Echinodorus ranunculoides</i> (L.) Engelm.	V	Alismataceae
567	<i>Zanichellia palustris</i> L.	V	Potamogetaceae
568	<i>Tofieldia calyculata</i> (L.) Wahlenb.	V	Liliaceae
569	<i>Colchicum visianii</i> Parl.	V	Liliaceae
570	<i>Colchicum kochii</i> Parl.	V	Liliaceae
571	<i>Allium dalmaticum</i> A. Kerner ap Janchen	K	Liliaceae
574	<i>Allium phthioticum</i> Boiss. et Heldr. in Boiss. (?)	V	Liliaceae
576	<i>Lilium carniolicum</i> Bernh.	V	Liliaceae
579	<i>Asphodelus microcarpus</i> Viv.	R	Liliaceae
580	<i>Asphodelus fistulosus</i> L.	R	Liliaceae
585	<i>Tulipa grisebachiana</i> Pant.	V	Liliaceae
586	<i>Tulipa sylvestris</i> L.	V	Liliaceae
598	<i>Galanthus reginae</i> Olgae Orph.	V	Amaryllidaceae
599	<i>Sternbergia lutea</i> (L.) Ker-Gawler ex Sprengel	V	Amaryllidaceae
600	<i>Sternbergia colchiciflora</i> W. et K. var. <i>dalmatica</i> Reichenb.	E	Amaryllidaceae
602	<i>Crocus chrysanthus</i> (Herbert) Herbert	V	Iridaceae
603	<i>Crocus tommasinianus</i> Herbert	V	Iridaceae
605	<i>Crocus biflorus</i> Mill.	V	Iridaceae
606	<i>Romulea bulbocodium</i> (L.) Seb. et Mau.	V	Iridaceae
609	<i>Iris varbossania</i> K. Maly	R	Iridaceae
612	<i>Gladiolus imbricatus</i> L.	V	Iridaceae
614	<i>Gladiolus palustris</i> Gaud.	V	Iridaceae
616	<i>Juncus filiformis</i> L.	K	Juncaceae
618	<i>Juncus thomasi</i> Ten. subsp. <i>palensis</i> K. Maly	V	Juncaceae
619	<i>Eriophorum gracile</i> Koch ex Roth	V	Cyperaceae
620	<i>Eleocharis carniolica</i> Koch	V	Cyperaceae
623	<i>Carex buxbaumii</i> Wahlenb.	V	Cyperaceae
624	<i>Carex mucronata</i> All.	V	Cyperaceae
625	<i>Carex nigra</i> All.	V	Cyperaceae
628	<i>Carex paradoxa</i> Willd.	V	Cyperaceae
629	<i>Carex rupestris</i> All.	V	Cyperaceae
630	<i>Bromus moellendorffianus</i> Asch. et Gr.	R	Poaceae
631	<i>Agrostis vranicensis</i> Pawl.	V	Poaceae
632	<i>Avena versicolor</i> Vill.	R	Poaceae
633	<i>Dactylis aschersoniana</i> Graebn.	K	Poaceae
634	<i>Poa minor</i> Gaud.	R	Poaceae
635	<i>Poa pumila</i> Host	R	Poaceae

637	<i>Festuca dalmatica</i> (Hack.) Rich.	R	Poaceae
638	<i>Festuca halleri</i> All. subsp. <i>riloensis</i> Hack.	V	Poaceae
641	<i>Festuca violacea</i> Gaud. var. <i>korabensis</i> Jav. ex Mgf.-Dbg.	R	Poaceae
642	<i>Avenastrum blavii</i> (Asch. et Janka) G. Beck	R	Poaceae
643	<i>Avenastrum neumayeranum</i> (Vis.) G. Beck	R	Poaceae
646	<i>Ophrys muscifera</i> Huds.	V	Orchidaceae
648	<i>Orchis grisebachii</i> Pant.	V	Orchidaceae
655	<i>Aceras anthropophorum</i> (L.) Aiton fil.	E	Orchidaceae
657	<i>Herminium monorchis</i> (L.) R. Br.	V	Orchidaceae
658	<i>Gymnadenia friwaldii</i> Hampe ex Gris.	V	Orchidaceae
659	<i>Gymnadenia odoratissima</i> (L.) Rich.	V	Orchidaceae
660	<i>Epipogium aphyllum</i> Sw.	E	Orchidaceae
664	<i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich.	Ex	Orchidaceae
671	<i>Spiranthes autumnalis</i> Rich.	E	Orchidaceae
675	<i>Biarum tenuifolium</i> (L.) Schott	V	Araceae
676	<i>Wolffia arrhiza</i> (L.) Hork. ex Wimmer	V	Lemnaceae
677	<i>Typha laxmannii</i> Lepechin	V	Typhaceae
678	<i>Typha schuttleworthii</i> Koch et Sond.	V	Typhaceae

ДОПУНА ПРИЈЕДЛОГА ЦРВЕНЕ ЛИСТЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ (БРУЈИЋ И МИЛАНОВИЋ)

No	taxa	IUCN	familia
1	<i>Blysmus compressus</i> (L.) Panzer	R	Cyperaceae
2	<i>Cardamine waldsteinii</i> Dyer	R	Brassicaceae
3	<i>Carex flava</i> L.	K	Cyperaceae
4	<i>Carex panicea</i> L.	R	Cyperaceae
5	<i>Centaurea trumfetti</i> All. ssp. <i>trumfetti</i>	R	Asteraceae
6	<i>Cerinthe glabra</i> Mill.ssp. <i>glabra</i>	R	Boraginaceae
7	<i>Corydalis ochroleuca</i> Koch subsp. <i>ochroleuca</i>	R	Fabaceae
8	<i>Cystopteris montana</i> (Lam.) Desv.	V	Aspleniaceae
9	<i>Edraianthus croaticus</i>	V	Campanulaceae
10	<i>Erysimum banaticum</i> Griseb.	R	Brassicaceae
11	<i>Gentiana pneumonanthe</i> L.	V	Gentianaceae
12	<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R. Br.*	V	Orchidaceae
13	<i>Helleborus croaticus</i> Martinis	R	Ranunculaceae
14	<i>Inula oculus-christi</i> L.	V	Asteraceae
15	<i>Juncus atratus</i> Krock.	V	Juncaceae
16	<i>Lathyrus pannonicus</i> (Jacq.) Garcke	V	Fabaceae
17	<i>Lilium albanicum</i> Grisebach	R	Liliaceae
18	<i>Lilium bosniacum</i> G. Beck	R	Liliaceae
19	<i>Linum capitatum</i> Kit.	R	Linaceae
20	<i>Lycopodium annotinum</i> L.	R	Lycopodiaceae
21	<i>Neottia nidus-avis</i> (L.) L. C. Rich.*	R	Orchidaceae
22	<i>Pinus mugo</i> Turra	V	Pinaceae
23	<i>Poa hybrida</i> Gaudin	R	Poaceae
24	<i>Primula veris</i> Huds. ssp. <i>columnae</i> (Ten.) Lüdi	R	Primulaceae
25	<i>Senecio umbrosus</i> W.et K.	V	Asteraceae
26	<i>Tozzia alpina</i> L. ssp. <i>carpatica</i> (Wol.) Dostal	R	Scrophulariaceae
27	<i>Vitis vinifera</i> L. ssp. <i>sylvestris</i> (C.C.Gmelin) Hegi	R	Vitidaceae

ЛЕГЕНДА

english	Mark	назив	дефиниција
Extinct	Ex	НЕСТАЛА	Врсте које након поновног тражења на некадашњем станишту и околини нису нађене.
Extinct?	Ex?	ВЈЕРОВАТНО ИЗУМРЛА ВРСТА	Сумњиво постојање.
Endangered	E	ЈАКО УГРОЖЕНА ВРСТА	Врсте које су толико угрожене да могу лако нестати или изумријети, ако неповољни фактори и даље наставе дјеловати.
Vulnerable	V	УГРОЖЕНА ИЛИ РАЊИВА ВРСТА	Врсте које живе на таквим стаништима на којима је еколошка равнотежа осјетљива и на најмање човјекове захвате (нпр. топли извори, мразишта, тресетишта, баре и сл.); наставак негативних утицаја на станиште неминовно сврстава дотичну врсту у ову категорију.
Rare	R	РИЈЕТКА ИЛИ ПОТЕНЦИЈАЛНО УГРОЖЕНА ВРСТА	У ову категорију спадају ријетке и малобројне врсте, које нису непосредно угрожене, али то могу лако постати.
	Ra		Врсте са малим ареалом.
	Re		Ендемичне врсте.
	Rr		Реликтне врсте.
Insufficiently Known	K	НЕДОВОЉНО ПОЗНАТА ВРСТА	Врсте за које се претпоставља да припадају једној од категорија угрожености, али постоји мало података за сигурну категоризацију.

Handwritten signature

РЕПУБЛИКА СРПСКА		REPUBLICA SRPСКА	
МИНИСТАРСТВО УПРАВЕ		МИНИСТАРСТВО УПРАВЕ	
И ДОМАЋИХ САОПШТИНА		И ДОМАЋИХ САОПШТИНА	
БАЊА ЛУКА		08-04-2011	
ПРЕДЛОЖИТЕЉ	ОБЈЕКТА	ВРЕМЕНА	ПРОЈЕКТА
Орг. јед.	Број	Служба	Служба
Орг. ред.	Број	Служба	Служба
15-960-7/10			

РЕПУБЛИКА СРПСКА

ВЛАДА

МИНИСТАРСТВО ЗА ЕКОНОМСКЕ ОДНОСЕ И РЕГИОНАЛНУ САРАДЊУ

Трг Републике Српске 1; Бања Лука; Телефон: 051/339-324; Факс: 051/339-647
www.vladars.net; E-mail: meoi@meoi.vladars.net

Број: 17.03-020-359/11
Датум: 4. април 2011. године

МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ,
ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ
Н/р: г-ђа Сребренка Голић, министар

Предмет: Мишљење о Приједлогу стратегије заштите природе Републике Српске

Вежа: Ваш допис број 15-960-7/10 од 11. марта 2011. године

Поштована,

Изузетно цијенимо напоре чланова експертског тима за израду Стратегије заштите природе Републике Српске и свјесни смо да ће иста допринијети увођењу заштите природе као димензије у све теме економског и социјалног развоја. Међутим, након увида у Приједлог стратегије заштите природе Републике Српске (у даљем тексту: Документ) констатовали само да је исти неопходно исправити у одређеним дијеловима и при томе смо се искључиво руководили потребом да предметни документ, у складу са стратешким интересима Републике Српске, треба да сагледава стање у предметној области на прецизан и потпун начин. Излагање примједби и сугестија прилагодили смо редосљеду страница и наслова Документа.

У предговору Документа, на страници под редним бројем 2, потребно је исправити наводе према којима „добра стратегија покушава да управља формирањем потреба људи и начином задовољавања тих потреба у простору“. Предлажемо да се у наведеном дијелу само констатује да документ овакве природе треба да садржи акције, планове, методе и читав низ потеза којима ће се јачати свијест о потреби заштите природе Републике Српске. У истом дијелу документа, потребно је, будући да то није учињено у дијелу у којем се наводи листа скраћеница и појмова, објаснити значење скраћенице „СЕМАТ“ и прецизно навести да је 11. Конференција СЕМАТ одржана 16. септембра 2003. године. Такође, наводе: „Стратегија при томе узима у обзир: улогу међународних институција и организација, улогу влада појединих земаља и Европске уније, улогу домаћих институција у Републици Српској и БиХ, као и цивилног сектора и

локалне управе у спровођењу концепта одрживог развоја и заштите природе" потребно је замијенити наводима: „У сврху спровођења концепта одрживог развоја и заштите природе, при изради ове стратегије, узети су у обзир улога међународних организација, искуства сусједних држава и држава чланица Европске уније, улога институција Републике Српске и БиХ, као и цивилног сектора и локалне самоуправе“.

У Листи скраћеница и појмова, на страници под редним бројем 4, потребно је у оквиру скраћенице „SEA“ ријеч „Stratedgic“ замијенити рјечју „Strategic“. Такође, потребно је извршити замјену скраћенице „МПЕР – Министарство привреде, енергетике и развоја Републике Српске“ скраћеницом „МИЕР – Министарство индустрије, енергетике и рударства Републике Српске“.

У уводу документа, у оквиру Општих напомена, на страници под редним бројем 8, предлажемо да се у реченици: „Подручје Републике Српске је нарочито интересантно са становишта заступљености и очуваности геолошких раритета и као дио јединственог простора Босне и Херцеговине спада у ред најразноврснијих земаља у Европи“ након ријечи: „раритета“ стави тачка, те да се остали дио реченице брише. У наведеном дијелу, предлажемо и да се размотри исправност реченице: „На изражен потенцијал у области природних вриједности, утицао је широк спектар антропогених фактора који је имао за резултат губитак биолошке и пејзажне разноврсности широм БиХ и Републике Српске“. На страници под редним бројем 9, потребно је прецизно навести са којим изворима закони у релевантном дијелу нису усклађени и образложити зашто институционални оквир није адекватан. На истој страници, у реченици: „Посебно су важни изазови које постављају два кључна стратешка циља: прилагођавање концепту одрживог развоја и приближавање и прикључивање Босне и Херцеговине Европској унији“, која је преписана из Националне стратегије заштите околиша Републике Хрватске („Народне новине Републике Хрватске“, број 45/02), потребно је ријечи: „приближавање и прикључивање“ замијенити ријечима: „придруживање и приступање“. Предлажемо и да се наведу релевантне одредбе Споразума о стабилизацији и придруживању. Потребно је размотрити исправност реченице: „Интегрални приступ очувања и унапређења територије којом располаже Република, као и коришћење у складу са природним карактеристикама, односно капацитетима природе представља основне стратешког концепта, циљ је којем тежи овај документ“. У реченици: „Заштита природе може се остварити само уз избјегавање сукобљавања фактора који још увијек доминирају (и који ће веома дуго доминирати) животом људи, како на планети тако и на нижим територијалним нивоима, а нарочито на малим етничким територијама, као што је Република Српска“, потребно је објаснити на које факторе предлагач мисли.

У оквиру наслова „1.2 Законски оквир за дефинисање и доношење Стратегије“, на страници под редним бројем 10, у дијелу текста у којем се говори о уставном основу за доношење Документа, потребно је децидирано истаћи да је област заштите природе у надлежности ентитета. Затим је потребно, користећи правилан редосљед чланова Устава Републике Српске, навести одредбе које се односе на област заштите природе. Потребно је истаћи да је основ за доношење овог документа садржан у члану 70. Устава Републике Српске. На страници под редним бројем 11, потребно је избрисати текст: „Устав Босне и Херцеговине (Анекс 4. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, 21. новембар 1995. године). Надлежности наведене у члану III, које се односе на Босну и Херцеговину, су таксативно наведене и не обухватају управљање водама, заштиту природе и заштиту животне средине (тачка 1.), уз остављање могућности да се о додатним надлежностима БиХ ентитети сложе (тачка 5.). У истом члану (тачка 3.) наведено је да све моћи и функције које нису изричито дате овим уставом, за

институције БиХ су функције и моћи ентитета. **Имајући у виду наведено, Уставом Босне и Херцеговине је омогућена надлежност ентитета (ФБиХ, РС) и Дистрикта Брчко у области заштите животне средине**". Наведене одредбе је потребно избрисати из разлога што Устав БиХ не уређује надлежности на предметни начин, те посебно из разлога што болдирани наводи нису тачни. Наиме, област заштите животне средине није у надлежности ентитета зато што је „Уставом БиХ омогућена надлежност ентитета“, већ зато што, према члану 3. Устава Републике Српске **"Републици припадају све државне функције и надлежности осим оних које су Уставом Босне и Херцеговине изричито пренесене на њене институције"**. У овом дијелу Документа потребно је појаснити дио текста: „Један дио обавеза је остао на нивоу државе БиХ и он се реализује преко Министарства спољне трговине и економских односа (Одјељење за заштиту околине)". На страници под редним бројем 12, у дијелу у којем се говори о Закону о заштити животне средине – Пречишћен текст („Службени гласник Републике Српске“, бр. 28/07 и 41/08), потребно је избјећи кориштење термина: „кровни закон“, те је потребно узети у обзир да је једно од основних правила нашег правног система да „*lex specialis derogat lex generalis*". На страници под редним бројем 14, у реченици: „Измјенама и допунама закона се мијењају, допуњују и проширују неке од кључних одредби како Закона о заштити природе, тако и прописа из бивше СФРЈ које је због превазиђености било потребно измијенити, односно ставити ван снаге“, потребно је извршити исправку будући да се Законом о измјенама и допунама Закона о заштити природе не могу мијењати, допуњавати и проширивати прописи бивше СФРЈ. На истој страници ријечи: „европских директива“ потребно је замијенити ријечима: „директива Европске уније“.

У оквиру наслова „1.1. Сврха, обухват и методологија израде Стратегије заштите природе“, на страници под редним бројем 14, дио реченице: „*Заштита природе и животне средине је саставни дио и других стратегија, као што су Стратегија развоја пољопривреде...*“ потребно је преформулисати на начин да се констатује да је област заштите природе и животне средине, због свог значаја, узимана у обзир и при изради других стратегија. На страници под редним бројем 15, у дијелу у којем предлагач говори о Шестом акционом плану заштите животне средине Европске уније, потребно је да се прецизно наведе да се, заправо, ради о Шестом акционом програму (2001-2010) који је донесен на основу Европске стратегије за одрживи развој која је усвојена 2001. године (Гетеборшка стратегија) и да исти има четири приоритетне области (Климатске промјене, Природа и биодиверзитет, Животна средина и здравље и Одрживо управљање природним изворима). Сматрамо да је у овом дијелу документа потребно истаћи да је Амстердамски уговор суштински најважнији документ Европске уније који је одрживи развој поставио као фундаментални циљ. Исто тако, потребно је аброгационо констатовати да је 2006. године у Европској унији прихваћена нова Стратегија одрживог развоја за проширену Европу и да је иста резултат ревизије напријед наведене гетеборшке стратегије. Такође, у дијелу у којем предлагач говори о Вишегодишњем индикативном планском документу, потребно је објаснити да инструмент претприступне помоћи - IPA представља инструмент финансијске природе за све претприступне активности финансиране од стране Европске комисије од 1. јануара 2007. године и да IPA замјењује претходне претприступне инструменте: PHARE, ISPA, SAPARD, инструмент за Турску и CARDS, уједињујући их у један правни оквир за сву претприступну помоћ. Такође, предлагач погрешно наводи да је важна стратешка одредница садржана у Одлуци Европске комисије о принципима, приоритетима и условима садржаним у Европском партнерству са БиХ од 6. новембра 2007. године. Наиме, не можемо говорити о Одлуци Европске комисије, већ о Одлуци Савјета

Европске уније 2006/55 о принципима, приоритетима и условима садржаним у Европском партнерству са БиХ. Међутим, овом приликом подсејамо предлагача да је 18. фебруара 2008. године Савјет донио Одлуку 2008/211/ЕС о принципима, приоритетима и условима садржаним у Европском партнерству са БиХ и опозиву Одлуке 2006/55/ЕС, те је у том смислу неопходно ажурирати Документ. На истој страници садржани су и погрешни наводи да је БиХ кандидат за чланство у Европској унији. На страници под редним бројем 16, потребно је утврдити да су „Водећа начела за одрживи развој европског континента“ усвојена на министарској конференцији Савјета Европе. Наиме, на овим конференцијама су усвојени бројни документи, те се, поред наведених водећих начела, истичу Европска повеља регионалног/просторног планирања (Terremolinska повеља – СЕМАТ 1983) и Европска стратегија регионалног/просторног планирања (СЕМАТ 1988). Сугеришемо предлагачу да избегава кориштење термина: „*нижи територијални ниво*“ и „*мале етничке територије*“.

У оквиру наслова „1.4. Повезаност Стратегије са до сада реализованим и планираним пројектима и програмским документима у области заштите природе и заштите животне средине“, на страници под редним бројем 18, потребно је објаснити садржај реченице: „*Адекватно финансирање и институционално уређење заштићених подручја биће елемент националне стратегије биодиверзитета и од великог значаја за успјех будућег пројекта заштићених шумских и планинских подручја који се предлаже за финансирање од стране GEF-а (Global Environment Facility)*“.

У Документу, у оквиру наслова „2.1. Институционални оквир заштите животне средине и заштите природе у Републици Српској“, на страници под редним бројем 19, погрешно се умјесто Закона о републичкој управи („Службени гласник Републике Српске“, бр. 118/08, 11/09, 74/10 и 86/10), наводи Закон о министарствима, који је престао да важи. У оквиру наслова „2.1.1. Институционално уређење заштите природе у Републици Српској“, као и у осталом дијелу Документа, термине: „*републички административни органи*“, потребно је замијенити терминима: „*републички органи управе*“. Исто тако, у овом дијелу предлагач погрешно наводи да постоје предузећа за газдовање приватним шумама. Наиме, према члану 39. Закона о шумама („Службени гласник Републике Српске“, број 75/08), шумама и шумским земљиштем у приватној својини управљају и газдују њихови власници, а Јавно предузеће шумарство је само извршилац стручно-техничких послова у шумама у приватној својини. На страници под редним бројем 20, потребно је термине: „*локална управа*“ замијенити терминима: „*локална самоуправа*“ и, будући да предлагач наводи број „Службеног гласника“ у којем је објављен Закон о локалној самоуправи, потребно је навести све бројеве истог у којем су објављене измјене и допуне наведеног закона. У овом дијелу је потребно размотрити исправност навода: „...општине су надлежне за очување и **управљање** природним вриједностима на свом подручју и доносе акте о стављању под заштиту одређеног природног добра“. Прецизније, потребно је узети у обзир да су шуме природна вриједност, а да рецимо, према 4. Закона о шумама, шумама и шумским земљиштем у својини Републике управља и газдује Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде. На овој страници потребно је завршити реченицу: „*Овај план заштите природе се подноси министру надлежном за заштиту животне средине...*“. На истој страници, погрешно је наведено да је чланом 17. Закона о заштити природе („Службени гласник Републике Српске“, број 113/08) прописано да послове у области заштите природе из надлежности органа Републике Српске врши министарство надлежно за заштиту животне средине. Наиме, ова одредба је, заправо, садржана у члану 18. поменутог закона. На страници под редним бројем 21, потребно је тачно навести

дјелокруг послова који, у складу са чланом 57. Закона о републичкој управи, обавља Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа. На истој страници, у оквиру Графикона 1. у којем је приказан институционални оквир за управљање заштитом природе, потребно је извршити исправке на начин да се, будући да је овдје ријеч о Стратегији заштите природе Републике Српске, као полазна основа узме Народна скупштина Републике Српске. У дијелу у којем се наводе скупштински одбори, потребно је, поред Одбора за заштиту животне средине, уврстити и Одбор за европске интеграције и регионалну сарадњу. Такође, потребно је ријечи: „Секретаријат за законодавство“ замијенити ријечима: „Републички секретаријат за законодавство“, ријечи: „Министарство привреде, енергетике и рударства“ ријечима: „Министарство индустрије, енергетике и рударства“, а ријечи: „Министарство економских односа и координације“ ријечима: „Министарство за економске односе и регионалну сарадњу“. На страници под редним бројем 22, потребно је размотрити исправност навода: „локална државна шумарска предузећа“. Такође, у овом дијелу је потребно водити рачуна о томе да у Републици Српској више не постоји Републичка дирекција за воде јер је иста престала са радом ступањем на снагу Закона о републичкој управи. Наиме, у Републици Српској тренутно дјелују двије агенције, а то су Агенција за воде обласног ријечног слива Саве и Агенција за воде обласног ријечног слива Требишњице. На истој страници потребно је ријечи: „јавно предузеће за газдовање шумама у државном власништву „Шуме Српске“, замијенити ријечима: „Јавно предузеће шумарства „Шуме Републике Српске“ а. д“. На страници под редним бројем 23, потребно је ријеч: „заступничког“, замијенити ријечју: „представничког“.

У Документу, у оквиру наслова „2.2. Прописи значајни за упављање природним ресурсима“, на страници под редним бројем 25, у дијелу у којем се говори о Закону о шумама, потребно је прецизно навести одредбе чл. 2. и 6. Закона, те навести извор за подјелу шума коју је у овом дијелу извршио предлагач. Такође, указујемо да се Правилником као општим правним актом не може вршити „проглашавање шума“ на начин како то наводи предлагач. У овом дијелу је потребно извршити корекције у реченици: „Овим законом дефинисано је да су национални паркови од општег интереса и да су под заштитом државе, односно ентитета, а њиме су дефинисане функције националног парка, заштита, развој и начин управљања националним парком, надлежности и начин проглашавања националних паркова“. Наиме, према члану 2. Закона о националним парковима («Службени гласник Републике Српске», број 75/10), Национални паркови и у њима садржане природне вриједности, природни ресурси и радом створене вриједности, укључујући и културно-историјске споменике, **у својини су Републике Српске** и као добра од општег интереса уживају посебну бригу и заштиту. Такође, потребно је, у сврху прецизности, извршити и корекције у реченици: „Национални парк проглашава Народна скупштина на приједлог Владе Републике Српске. Влада је оснивач и обавља послове скупштине јавног предузећа које управља националним парком“ јер, према члану 3. Закона о националним парковима, Национални паркови у Републици Српској проглашавају се посебним законом, под условима и у поступку како је прописано Законом о заштити природе. На страници под редним бројем 26, на крају првог пасоса, потребно је ријечи: „из владиног буџета“ замијенити ријечима „из Буџета Републике Српске“. На стр. 27. и 28, у оквиру Осталих законских прописа чија примјена је значајна са аспекта заштите природе, потребно је навест бројеве „Службеног гласника Републике Српске“ у којима су наведене све измјене и допуне наведених закона.

У Документу, у оквиру наслова „2.3. Обавезе у заштити природе, у складу са мултилатералним међународним споразумима и правним актима Европске заједнице (acquis communautaire)“ потребно је, у складу са Лисабонским уговором, користити

правилне термине и дио текста: „*правним актима Европске заједнице (acquis communautaire)*“ замијенити текстом: „*прописима Европске уније*“. Такође, у потпуности је потребно извршити корекцију на стр. 29. и 30. у дијелу текста који се односи на EU *acquis*. Наиме, у овом дијелу су садржане извјесне неправилности, па се тако, на примјер, погрешно констатује да секундарно право Европске уније чине препоруке и мишљења земаља чланица Европске Уније. Такође, не можемо говорити ни о „*пракси суда Европске заједнице*“ како то у овом дијелу Документа чини предлагач. Исто тако потребно је размотрити исправност навода према којима би, без обзира да ли су извјесни међународни документи ратификовани или не, исте треба уграђивати у наш правни систем. Ријечи: „европске директиве“ треба у цијелом Документу замијенити Ријечима „директиве Европске уније“.

У Документу, у оквиру наслова „2.3.1. Кратак преглед тренутних активности на имплементацији мултилатералних међународних споразума у сфери животне средине, на страници под редним бројем 30, у дијелу у којем се говори о Конвенцији УН о биолошкој разноврстности (биодиверзитету), потребно је ријечи: „*ове директиве*“ замијенити ријечима: „*ове конвенције*“. На страници под редним бројем 31, у дијелу у којем се говори о Конвенцији о међународном промету угроженим врстама флоре и фауне (CITES) потребно је извршити корекцију у слиједећим наводима: „*До сада није званично покренута иницијатива за именовање тијела за имплементацију конвенције, а Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске је спремно да пружи подршку за доношење одговарајуће одлуке Савјета министара БиХ*“. Корекција је неопходна из разлога што републички органи управе *ex lege* нису овлаштени за давање подршке у напријед наведеном смилсу. **Међутим, наведену подршку, уколико је то потребно, може дати Влада Републике Српске. На страници под реним бројем 33, у дијелу у којем се говори о Базелској конвенцији о прекограничном транспорту опасног отпада, неопходно је ријечи: „Законом о кривичном поступку“ замијенити ријечима: „Кривичним законом“.** Будући да у прописима процесно-правне природе, у које убрајамо Закон о кривичном поступку, не може бити садржан опис бића кривичног дјела, то је неопходно извршити наведену исправку.

У Документу, у оквиру наслова „2.3.2. Обавезе Републике Српске и БиХ у односу на директиве Европске уније“, на страници под редним бројем 36, потребно је ријечи: „у складу са овом конвенцијом“ замијенити ријечима „у складу са овом директивом“. На истој страници потребно је уредити сљедећу реченицу: „*На основу ових критеријума, у складу са научним информацијама којима земља чланица располаже, даје се приједлог Комисији Европске уније, да у року од три године од нотификације дате директивом, заједно са информацијама о сваком локалитету*“. На стр. 37. и 38. садржани су непотпуни изваци из Табела упоредног приказа усклађености. Наиме, ми охрабрујемо предлагача у настојању да прикаже постојећи степен апроксимације Закона о заштити природе са EU *acquis*. Међутим, сматрамо да би исти морао бити прецизнији и тачнији. Исто се односи и на покушај упоређивања Директиве о птицама са Директивом о стаништима. У овом дијелу сугеришемо да се у листу директива ЕУ уврсти и Директива о поплавним ризицима, која је позната као Директива о поплавама (Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks).

У Документу, у оквиру наслова „2.4. Препоруке за институционалну структуру и систем управљања природним ресурсима“, **на страници под редним бројем 41, потребно је брисати ријечи: „Одлука о процедурама у процесу усклађивања законодавства БиХ са *acquis communautaire* („Службени гласник БиХ“, број 44/03)“.** Наиме, на ентитетском нивоу се одвија између 70% и 80% законодавних активности у

БиХ. У Републици Српској се примјењује Одлука о поступку и начину усклађивања домаћег законодавства са законодавством Европске уније („Службени гласник Републике Српске“, број 81/07) коју је усвојила Влада Републике Српске. Такође, у примјени су и два Упутства којима је уређен начин попуњавања Упоредног приказа и Изјаве о усклађености нацрта/приједлога нормативног акта са EU *acquis*. Одлука о процедурама у процесу усклађивања законодавства БиХ са *acquis communautaire* („Службени гласник БиХ“, број 44/03) примјењивала се само на институције БиХ. У овом дијелу Документа, дужни смо указати да Министарство за економске односе и регионалну сарадњу и ове године предузима активности на изради Приједлога акционог плана усклађивања законодавства Републике Српске са прописима Европске уније, који ће се до краја мјесеца априла 2011. доставити Влади Републике Српске на усвајање.

У оквиру наслова 2.4. Препоруке за институционалну структуру и систем управљања природним ресурсима брисати текстове:

- ✓ Препоруке дате документом „Европско партнерство са БиХ“ дате за заштиту животне средине у цјелини
- ✓ Препоруке дате стратегијом интегрисања Босне и Херцеговине у Европску унију (документ Дирекције за европске интеграције БиХ):

У оквиру наслова „3. Стање и обиљежја природе Републике Српске“, на страници под редним бројем 42, потребно је нагласити да Паневропска стратегија биолошке и пејзажне разноврстности (PEBLDS) представља веома важан стратешки документ о заштити природе у Европи, а не само у Европској унији како то наводи предлагач. Наиме, предметна стратегија се проводи захваљујући заузимању најважнијих европских организација. Функција секретаријата Стратегије повјерена је Програму Уједињених нација за заштиту животне средине (УНЕП) и Савјету Европе. Цјелокупан текст на страници под редним бројем 43, потребно је уредити. На страници под редним бројем 44. у реченици: „С обзиром на то да је развој индикатора и уопште методологије мониторинга природе и код нас и у Европи још увијек у почетном стадијуму развоја, развој цјеловитог и функционалног система мониторинга ће бити детаљније разрађен у дијелу који се односи на оперативне мјере и препоруке“ потребно је ријечи: „и у Европи“ замијенити ријечима: „и у осталом дијелу Европе“.

У оквиру наслова „Смјернице из Стратегије развоја минерално-сировинског комплекса Републике Српске“, на страници под редним бројем 50, потребно је измијенити реченицу: „На територији **садашње** Републике Српске остао је значајан дио тих ресурса, посебно руда гвожђа, угља, нафте и неметала, који несумњиво имају економски и социјални значај“. Наш приједлог је да се наведена реченица замијени реченицом: „У Републици Српској налази се значајан дио тих ресурса, посебно руда гвожђа, угља, нафте и неметала, који несумњиво имају економски и социјални значај“. На истој страници у реченици: „Ове дилеме се могу разријешити ако **државни органи** најхитније утврде Стратегију развоја минерално-сировинског комплекса (МСК), минерално-сировинске базе (МСБ) и минералне политике као дијела економске политике, уз ревизију или израду потпуно нових законских аката и система управљања“ потребно је ријечи: „државни органи“ замијенити ријечима „**републички органи управе**“. Предлажемо да се у овом дијелу умјесто ријечи: „законска подлог“ користе ријечи: „правни основ“.

Поднаслов 3.2.2. Средњорочна развојна стратегија БиХ – СРС БиХ потребно је брисати јер тренутно не постоји нити један важећи документ оваквог садржаја.

Наслов „3.3. Околности и фактори развоја Републике Српске у свјетлу ЕУ интеграција, према нашем мишљењу, не одговара садржају текста који се налази у оквиру њега јер се наведени текст, углавном, односи на постојећу ситуацију у Републици Српској у областима привреде и развоја (стр. од 52. до 72).

У оквиру наслова „3.4. Фактори угрожавања природе у Републици Српској“ и поднаслова „Уклањање чврстог отпада“, на страници под редним бројем 85. потребно је употпунити реченицу: „28.05.2002. године донијела је Закључак о усвајању ‘Стратегије управљања чврстим отпадом’ за Републику Српску“, тј. потребно је навести ко је доносилац наведеног закључка.

У оквиру наслова „3.5. Стање природе у Републици Српској“, на страници под редним бројем 113, потребно је, у дијелу у којем се говори о развоју туризма, позвати се на Закон о туризму – Прећишћени текст („Службени гласник Републике Српске“, број 112/07), а не на измјене и допуне наведеног закона на које се предлагач позива.

У оквиру поднаслова „3.6.4. Инспекцијски надзор и информисање јавности“, на страници под редним бројем 127, потребно је у првом пасосу брисати ријечи: „и надлежни ресорни орган управе“.

Надамо се да ће Вам наше сугестије бити од користи.

С поштовањем,

Достављено:
1 х Наслову,
2 х а/а.

МИНИСТАР
Жељка Цвијановић
